

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา
Study of Islamic Ways of Voluntarily Serving the Muslim Community by
the Private Schools' Administrators in Songkhla Province

ทิชากรณ์ จินดา
Thichakorn Jinda

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy in Islamic Studies
Prince of Songkla University
2565
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์	การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นายทีชากรณ์ จินดา
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาฟีอี อาดำ)

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ มะลูลีม)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาฟีอี อาดำ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับลอรอนิง สื่อแต)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ กาเต๊ะ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุสมาน ยูนู)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกิง วงศ์ศิริโชติ)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาฟีอี อาดำ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นายทิชากรณ์ จินดา)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน
และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายพิชากรณ จินดา)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นายทวิชากรณ์ จินดา
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2565

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม 2) ศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม และ 3) ศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเพื่อการวิจัย เก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ตติยภูมิ และผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 48 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า

1. สังคมไทยมุสลิมคือกลุ่มคนที่รวมตัวกันในประเทศไทย มีการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารทางสังคมระหว่างกันผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติ เป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างจากสังคมอื่นๆ ซึ่งเห็นได้จากกฎระเบียบปฏิบัติที่ยึดถืออัลกุรอาน และอัศสุนนะฮ์เป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยมีโครงสร้างสังคมประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1) หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ 2) ผู้นำทางสังคม 3) สถาบันทางสังคม 4) วาระทางสังคม และ 5) วัฒนธรรมค่านิยม

2. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามมีความเหมือนกันคือ การเสียสละ การให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของทรัพย์ แรงกาย แรงสมอง แม้กระทั่งเวลาที่ตนมีให้กับบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อให้ได้รับประโยชน์ ได้รับการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาโดยไม่หวังผลตอบแทน สำหรับความต่างของการให้บริการเชิงจิตอาสาอิสลามจากทัศนะทั่วไปคือ ทุกมิติในวิถีปฏิบัติของอิสลามจะใช้หลักความเชื่อและบทบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้า และจากการศึกษาหลักคำสอนอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน อัศสุนนะฮ์ และทัศนะนักปราชญ์และวิชาการมุสลิมในยุคต่างๆ พบว่าแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลามมี 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลผลิตสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

3. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรม แรงจูงใจ และการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา พบว่า พฤติกรรมและ

แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง สำหรับการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว

4. แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา พบว่า แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มี 3 รูปแบบ คือ 1) แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติ 2) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ และ 3) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้ความรู้

Thesis Title	Study of Islamic Ways of Voluntarily Serving the Muslim Community by the Private Schools' Administrators in Songkhla Province.
Author	Mr. Thichakorn Jinda
Major Program	Islamic Studies
Academic Year	2022

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) to study the meaning and structure of Thai Muslim Community, 2) to study the voluntary serving of community in general as well as Islamic views, and 3) to study ways of voluntarily serving the Muslim community by the Private Schools' Administrators in Songkhla Province. The study uses questionnaire and interview as research tools, collects data from primary, secondary and tertiary sources, and by Administrators of 48 Private Schools' in Songkhla Province.

The study resulted in finding that;

1) The Thai Muslim community is a group of people living together in Thailand, having interaction and social communication through way of life, cultures, traditions and customs, and being a community with its own identity different from all others clearly identified by its adhering to the Holy Quran and the Sunnah as its way of practice. The structure of the community consists of 5 elements, namely (1) faith of belief, (2) social leadership, (3) Social institution, (4) social occasions, and (5) cultural values,

2) The voluntarily serving of community both in general and Islamic views are similar covering helping others individually or collectively in form of property, labor, and intellect including time to gain profits, solve problems or to

develop for goodness sake. The Islamic voluntary way differs from the non-Islamic one in that all dimensions of Islamic practices are based on the principles of belief and divine commandments. The study of Islamic teachings in the Holy Quran, the Sunnah and views of Muslim scholars and sages of various ages found that the Islamic ways of voluntarily serving community are 16 which include (1) being Imam in prayer, (2) calling for prayer, (3) serving Mosque, (4) teaching the holy Quran and other sciences, (5) teaching others to invent produces, (6) alms giving, (7) expenditure for family (انفاق), (8) mediation to solve conflicts, (9) advocating good and forbidding evil, (10) helping the needy and the poor, (11) helping the distressed, (12) Riding ways off hindrances (13)teaching the mentally retarded, (14) supporting the treatment of the deaf, (15) helping the blind to cross paths, and (16) doing good to both livestock and wild animals,

3) The analysis of behavior, motivator, and Islamic ways of voluntarily serving the Muslim community by the Private Schools' administrators in Songkhla Province found that the voluntary behavior and motivation of the Private Schools' administrators in Songkhla Province is at much level while as a whole the voluntarily serving of the Muslim community by the Private Schools' administrators in Songkhla Province is at moderate level. The highest percentage average of the voluntary serving is that which related to advocating good and forbidding evil, and

4) the Islamic ways of voluntarily serving the Muslim community by the Private Schools' administrators in Songkhla Province are found that they are of 3 ways, namely (1) the Islamic way of voluntarily serving the Muslim community in form of action or practice, (2) the Islamic way of voluntarily serving the

Muslim community in form of management, and (3) the Islamic way of voluntarily serving the Muslim community in form of education.

عنوان البحث	دراسة طرق الخدمة الطوعية الاسلامية للمجتمع المسلم من قبل الاداريين
الباحث	للمدارس الاسلامية الخاصة في ولاية سونجلا تى شاكون جين دا
قسم التخصص	الدراسات الاسلامية
العام الدراسي	2022 م

مستخلص البحث

أهداف هذا البحث هي (1) دراسة معنى وهيكل المجتمع المسلم التايلاندي ، (2) دراسة الخدمة التطوعية للمجتمع في المنظور عام والمنظور الإسلامي، و (3) دراسة طرق الخدمة الطوعية الاسلامية للمجتمع المسلم من قبل الاداريين للمدارس الاسلامية الخاصة في ولاية سونجلا. تستخدم الدراسة الاستبيان والمقابلة كأدوات بحث ، وتجمع البيانات من المصادر الابتدائية والثانوية والثالثية ، ومن قبل الاداريين ل 48 مدرسة اسلامية خاصة في الولاية.

ووجدت الدراسة أن؛

(1) المجتمع المسلم التايلاندي عبارة عن مجموعة من الأشخاص الذين يعيشون معاً في تاييلاند ، ولديهم تفاعل وتواصل اجتماعي من خلال أسلوب الحياة والثقافات والتقاليد والعادات ، وكونهم مجتمعاً له هويته الخاصة المختلفة عن مجتمعات الآخرين التي تم تحديدها بوضوح من خلال التمسك بها القرآن الكريم والسنة النبوية كطريقتها في مزاوله الحياة. ويتكون هيكل المجتمع من 5 عناصر ، وهي (1) الإيمان ، (2) القيادة الاجتماعية ، (3) المؤسسات الاجتماعية ، (4) المناسبات الاجتماعية ، و (5) القيم الثقافية،

(2) الخدمة الطوعية للمجتمع بشكل عام والآراء الإسلامية متشابهة تغطي مساعدة الآخرين بشكل فردي أو جماعي في شكل ملكية وعمل وفكر بما في ذلك الوقت لكسب الأرباح أو حل المشكلات أو التطوير من أجل الخير. ويختلف الأسلوب التطوعي الإسلامي عن غير الإسلامي في أن جميع أبعاد الممارسات الإسلامية تقوم على مبادئ العقيدة والوصايا السماوية. وجدت

دراسة التعاليم الإسلامية في القرآن الكريم والسنة وآراء علماء المسلمين في العصور المختلفة أن الطرق الإسلامية لخدمة المجتمع طوعية هي 16 منها (1) الإمامة في الصلاة ، (2) الاذان ، (3) خدمة المسجد ، (4) تعليم القرآن الكريم وعلوم أخرى ، (5) تعليم الآخرين ابتكار نتاج ، (6) عطاء الزكاة ، (7) إنفاق الأسرة ، (8) الوساطة لحل الخلافات ، (9) الدعوة إلى الخير ونهي المنكر ، (10) مساعدة المحتاجين والفقراء ، (11) مساعدة المنكوبين ، (12) رفع المعوقات ، (13) تعليم المتخلفين عقليًا ، (14) دعم علاج الصم . ، (15) مساعدة المكفوفين على عبور المسارات ، و (16) عمل الخير لكل من الحيوانات الماشية والحيوانات البرية،

(3) وجد تحليل السلوك والحافز والطرق الإسلامية لخدمة المجتمع المسلم طوعية من قبل اداريي المدارس الاسلامية الخاصة في ولاية سونجلا أن السلوك التطوعي والتحفيز لدى اداريي اداريي في المدارس الاسلامية الخاصة في ولاية سونجلا كان على مستوى عالٍ بينما إن الخدمة الطوعية للمجتمع المسلم من قبل اداريي في المدارس الاسلامية الخاصة في ولاية سونجلا على مستوى متوسط. وأعلى نسبة للتطوع هي التي تتعلق بالدعوة للخير ونهي المنكر، و

(4) الطرق الإسلامية لخدمة المجتمع الإسلامي طوعية من قبل اداريي في المدارس الاسلامية الخاصة في ولاية سونجلا لها ثلاث طرق ، وهي (1) الطريقة الإسلامية لخدمة المجتمع المسلم طوعية في شكل عمل او ممارسة ، (2) الطريقة الإسلامية لخدمة المجتمع المسلم طوعية في شكل إدارة ، و (3) الطريقة الإسلامية لخدمة المجتمع المسلم طوعية في شكل تعليم.

กิตติกรรมประกาศ

มวลการสรรเสริญเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ ﷻ พระผู้เป็นเจ้าของสากลจักรวาล ขอพระองค์ทรงประทานพรและความสันติแด่ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ผู้ที่เจริญด้วยคุณธรรม จริยธรรมอันสูงส่งและเป็นแบบอย่างแก่นุซุซชาติ ตลอดจนครอบครัว วงศ์วาน บรรดาสหายของท่าน และผู้เจริญรอยตามแบบอย่างของท่านจนถึงวันสิ้นโลก

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยพระมหากรุณาธิคุณแห่งเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ หลังจากที่ได้รับความสะดวกช่วยเหลือและเอื้อเฟื้ออย่างดียิ่งจากบรรดาคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่าน

ผู้วิจัยเรียนขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาฟีอี อาดำ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้สละเวลาในการให้คำปรึกษาและแนะนำทุกระเบียบ ขั้นตอน และวิธีในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ด้วยความทุ่มเทเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง

เรียนขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.จรัญ มะลูลีม ประธานคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ กาเต๊ะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลรอญิง สือแต และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุสมาน ยูนู ทั้งสามท่านที่เป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และได้วิพากษ์ ตรวจสอบ เสนอแนะและแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งคณาจารย์ คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ทุกท่าน ที่ได้อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวิทยาการ ความรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างสรรค์แก่ผู้วิจัย

เรียนขอบคุณผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาที่การต้อนรับ การสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามอย่างฉันทมิตรแก่ผู้วิจัยในช่วงวิกฤติการระบาดของไวรัสโควิด 19 อย่างรุนแรงมาก

เรียนขอบคุณ ดร.ฮาเราะ เจ๊ะโต และนางสาววันนิสาห์ ฮาลิมสุลัยม์ ที่ให้คำแนะนำ และชี้แนะระเบียบการต่างๆ พร้อมทั้งเสนอแนะและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เรียนขอบคุณโรงเรียนวิทยาสรรค์ศึกษา จังหวัดสงขลา สถานที่ทำงานของผู้วิจัยและโรงเรียนจิตต์ภักดี จังหวัดเชียงใหม่ สถาบันที่ผู้วิจัยได้รับการอนุเคราะห์ อบรมและปลูกฝังทางวิชาการเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน

ขอพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงอำนวยการพรให้ทุกท่านมีอายุยืนและมีความจำเริญในชีวิต เพื่อเป็นที่พึ่งทางวิชาการแก่สังคมตลอดไป

สุดท้ายนี้ขออน้อมขอบพระคุณแต่พระองค์อัลลอฮ์ ^ﷻ ที่ทรงประทานความสำเร็จในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และผู้วิจัยขออุทิศประโยชน์ คุณงามความดีและผลานิสงค์ที่ได้จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แต่บิดามารดา คณาจารย์ ครอบครัวยุและคณาญาติของผู้วิจัยทุกท่านที่มีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และบรรดาผู้ล่วงลับที่ได้อุทิศตนเชิงจิตอาสาแต่มวลมนุษย์ด้วยเทอญ อามีน

ทิชากรณ์ จินดา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(7)
مستخلص البحث	(10)
กิตติกรรมประกาศ	(12)
สารบัญ	(14)
รายการตาราง	(17)
รายการภาพประกอบ	(18)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ-ไทย	(19)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ-อังกฤษ	(21)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา	1
1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	26
1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย	27
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	27
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	30
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น	31
1.8 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	32
1.9 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย	33
1.10 วิธีดำเนินการวิจัย	33
บทที่ 2 ความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดสงขลา	43
2.1 ความหมายและลักษณะของสังคมมุสลิม	43
2.1.1 สังคมตามหลักภาษา	43
2.1.2 สังคมในมุมมองทั่วไป	43
2.1.3 สังคมในมุมมองอิสลาม	44
2.1.4 ลักษณะสังคมมุสลิม	45
2.1.5 สรุปความหมายและลักษณะสังคมมุสลิม	47
2.2 ลักษณะโครงสร้างของสังคมมุสลิมในทัศนะอิสลาม	47
2.2.1 หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ	48
2.2.2 ผู้นำทางสังคม	50
	52

2.2.3	สถาบันทางสังคม	51
2.2.4	วาระทางสังคม	63
2.2.5	วัฒนธรรมค่านิยม	64
2.3	ลักษณะโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดสงขลา	71
2.3.1	ลักษณะทางกายภาพ: ที่ตั้งและอาณาเขต	71
2.3.2	สถาบันทางสังคม	72
2.3.3	สถาบันศาสนา	76
2.2.4	วัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติ	
บทที่ 3	การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม	78
3.1	ความหมายของการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม	78
3.1.1	ความหมายของจิตอาสา	78
3.1.2	ความหมายของการบริการเชิงจิตอาสา	79
3.1.3	ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง “การบริการ” และหลักฐานในเชิง ภาษาศาสตร์	82
3.1.4	ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง “จิตอาสา” และหลักฐานในเชิง ภาษาศาสตร์	83
3.1.5	ความหมายของการบริการสังคมเชิงจิตอาสา	83
3.2	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะอิสลาม	99
3.2.1	การเป็นอหิมา่มละหมาด	99
3.2.2	การอะซาน	101
3.2.3	การบริการมัสยิด	103
3.2.4	การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่างๆ	105
3.2.5	การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ	106
3.2.6	การบริจาคทาน	107
3.2.7	การเลี้ยงดู	109
3.2.8	การสร้างความปลอดภัยระหว่างมนุษย์	111
3.2.9	การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว	112
3.2.10	การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน	115
3.2.11	การช่วยเหลือคนทุกข์	116
3.2.12	การจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน	117
3.2.13	การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ	119
3.2.14	การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ	120
3.2.15	การนำทางคนตาบอด	121
3.2.16	การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป	122

บทที่ 4 ผลการวิจัย	125
4.1 ผลการวิจัยการศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม	125
4.2 ผลการวิจัยการศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม	125
4.3 ผลการวิจัย การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา	126
4.3.1 ผลการวิจัยจากข้อมูลแบบสอบถาม	126
4.3.2 ผลการวิจัยจากข้อมูลการสัมภาษณ์	132
4.3.3 การจัดทำกรยืนยันผลการศึกษา	137
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	142
5.1 สรุปผลการวิจัย	142
5.2 อภิปรายผล	146
5.3 ข้อเสนอแนะ	161
บรรณานุกรม	164
ภาคผนวก	175
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์	176
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	180
ภาคผนวก ค ผลการวิจัยสำหรับการจัดทำยืนยันผลการวิจัย	193
ภาคผนวก ง ประมวลภาพการออกสัมภาษณ์	203
ภาคผนวก จ นิพนธ์ต้นฉบับ	222
ประวัติผู้เขียน	257

รายการตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามจำแนกตามอำเภอ	28
ตารางที่ 2.1 แสดงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาจำแนกตามอำเภอ	73
ตารางที่ 2.2 แสดงจำนวนมัธยมศึกษจำแนกตามอำเภอ	76
ตารางที่ 4.1 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ของข้อมูลทั่วไป ของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม	126
ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา	128
ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา	129
ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา	130
ตารางที่ 4.5 ข้อเสนอเพื่อการแก้ไข/เพิ่มเติม และข้อเสนอทั่วไปจากการจัดทำคาร์ยีนยัน ผลการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ	138
ตารางที่ 5.1 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือ การปฏิบัติด้วยตัวเอง	147
ตารางที่ 5.2 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหาร จัดการ	152
ตารางที่ 5.3 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้ความรู้	157

รายการภาพประกอบ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ	30
ภาพที่ 1.2 แสดงขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย	36
ภาพที่ 3.1 โครงสร้างสังคมมุสลิม	70

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-ไทย
วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
أ	อลีฟ	อ
ب	บอ์	บ
ع	ฮัมซะฮฺ	อ (อ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย)
ت	ตอ์	ต
ث	ซอ์	ซ
ج	ญีม	ญ (จญ์ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	หออ์	ห (ยกเว้นรฮีม)
خ	คอ์	ค
د	ดอล	ด
ذ	ซาล	ซ
ر	รอ์	ร
ز	ซาล	ซ
س	ซีน	ส
ش	ชีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอ์	ฏ
ظ	ซอ์	ซ
ع	อัยน	อ
غ	ฆอยน	ฆ

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ف	ฟาฮ์	ฟ
ق	กอฟ	ก
ك	กาฟ	ก
ل	ลาม	ล
م	มีม	ม
ن	นูน	น
هـ	ฮาฮ์	ฮ (ในกรณีเป็นตัวสะกดใช้ ฮ)
و	วาฟ	ว
ي	ยาฮ์	ย
الفتحة		-อ (ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาตัม ฯ ะ,-วะ(ฮ์ ในกรณีมีตัวสะกด)
الكسرة		-อิ
الضمة		-อุ
الفتحة الممدودة		ๆ (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟา รอบๆ)
الكسرة الممدودة		-อี
الضمة الممدودة		อู
ال- الشمسية		ฮ์-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไป เช่น ฮัดดีน ฮัจญ์น
ال- القمرية		ฮัล ตามด้วยคำต่อไปโดยไม่ต้องเว้น วรรคเช่น ฮัลกุรอาน ฮัลลอฮ์ ฮัลอิสลามฯ

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-อังกฤษ
วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
أ	อลีฟ	a
ب	บ่า	b
ء	ฮัมซะฮฺ	a, i, u
ت	ต่า	t
ث	ซ่า	th
ج	ญีม	j
ح	ห่า	h.
خ	ค่อ	kh
د	ด่า	d
ذ	ซาล	dh
ر	ร่อ	r
ز	ซาล	z
س	ซีน	s
ش	ชีน	sh
ص	ศอด	s.
ض	ฎอด	d.
ط	ฏอ	t.
ظ	ซอ	z.
ع	อัยน	'a, 'i, 'u
غ	ฆอยน	gh
ف	ฟ่า	f
ق	กอฟ	q
ك	กาฟ	K

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ل	ลาม	l
م	มีม	m
ن	นูน	n
هـ	ฮ่าฮ์	h
و	วาว	w
ي	ยาฮ์	y

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากกระแสทุนนิยมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และสามารถแข่งขันกับนานาประเทศได้ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ด้านหนึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทยให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น มีค่านิยมทางวัตถุสูงขึ้น เกิดการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองมากกว่าส่วนรวม และขาดคุณธรรมจริยธรรม ฯลฯ และอีกเช่นกัน ดังที่โกวิท พวงงาม (2550: 3) ได้กล่าวว่า การหลั่งไหลของกระแสวัฒนธรรมต่างชาติผ่านทางสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งขาดการคัดกรองและการคัดเลือกวัฒนธรรมที่ดีงามส่งผลให้เกิดวิกฤตทางด้านค่านิยมในสังคมไทย คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนเกิดการเลียนแบบและแสดงออกในค่านิยมที่ไม่เหมาะสมและไม่สร้างสรรค์ นอกจากนี้พฤติกรรมที่เป็นสิ่งคาดหวังของสังคมไทย เช่น การจู้จี้ การช่วยเหลือ การเผื่อแผ่แบ่งปันประโยชน์เพื่อผู้อื่นและเพื่อส่วนรวม พบว่ามีการแสดงออกที่น้อยลง การปลูกฝัง ส่งเสริม หรือการพัฒนาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาและจิตสำนึกสาธารณะจะช่วยให้บุคคลคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รวมถึงการใช้และการรักษาสິงของที่เป็นของส่วนรวมในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมอีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปให้เห็นถึงสภาพของสังคมไทยปัจจุบันที่กำลังประสบกับการเปลี่ยนแปลงอันมีสาเหตุมาจากกระแสทุนนิยม ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการหลั่งไหลของกระแสวัฒนธรรมต่างชาติจนมีลักษณะเชิงลบ ได้แก่ การมีค่านิยมทางวัตถุสูงขึ้น การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การขาดคุณธรรมจริยธรรม การมุ่งหาผลประโยชน์ส่วนตน และการเลียนแบบค่านิยมที่ไม่เหมาะสม

จึงกล่าวได้ว่า จิตอาสาจึงถือได้ว่าเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่สังคมปรารถนาให้ผู้คนยึดถือ เพื่อปลูกจิตสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวม แสดงออกถึงพฤติกรรมเชิงจิตอาสา ทำคุณประโยชน์ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน จากการศึกษาพบว่า นักเรียน นักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเข้าร่วมทำกิจกรรมจิตอาสาอย่างหลากหลาย (กานต์รวี บุญญานุสิทธิ์, 2554) สำหรับสถาบันที่จะต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาด้านจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะนั้นมีหลากหลายสถาบัน

แต่สถาบันที่มีส่วนสำคัญหลักมี 4 สถาบันด้วยกัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อสารมวลชน (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2555: 54)

จากการศึกษาข้างต้นพบว่า หนึ่งในสถาบันที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะคือสถาบันการศึกษา เพื่อให้การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาเกิดขึ้นในองค์กร ผู้นำจึงมีส่วนสำคัญในการนำพาและการแสดงออกถึงแบบอย่าง ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนอันได้แก่ ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการจึงจำเป็นที่จะต้องแสดงออกหรือดำรงไว้ซึ่งคุณลักษณะการเป็นผู้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสา

จังหวัดสงขลามีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวน 48 โรงเรียน มีผู้บริหารจำนวนทั้งสิ้น 144 คน หากผู้บริหารจำนวน 144 คน มีความรู้ความเข้าใจตามกรอบการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในอิสลามและมีศักยภาพในการทำงาน หากได้นำเอาหลักคิดด้านจิตอาสาแบบอิสลามไปขับเคลื่อนในการพัฒนาและช่วยเหลือสังคมมุสลิม แน่แน่นอนว่าในทุกพื้นที่ที่ตั้งของโรงเรียนหรือตำบล หมู่บ้านย่อมจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ในทำนองเดียวกัน แนวทางในการช่วยเหลือสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามจะช่วยลดภาระของภาครัฐ โดยเฉพาะในช่วงภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจหรือทางสังคม เช่น ในช่วงภาวะที่เกิดอุทกภัย ภัยแล้ง แผ่นดินไหวหรือโรคระบาด ถ้าหากคนเหล่านี้มีจิตอาสาก็สามารถที่จะบริการช่วยเหลือ สังคมก็จะฟื้นตัวกลับสู่ภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งกระบวนการช่วยเหลือสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบต่างๆ นั้นมีความสอดคล้องโดยตรงกับเจตนารมณ์แห่งอิสลาม

ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำรัสไว้ว่า

﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ...﴾

(سورة المائدة: بعض من آية 2)

ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในสิ่งที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกัน”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์: ส่วนหนึ่งจากโองการ 2)

อิบน์กะษีร์ (’Ibn Kathir, 1999-1420: 3/12) ได้อธิบายว่า “พระองค์ทรงบัญชาให้ให้ปวงบ่าวผู้ศรัทธาช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติความดีงามต่างๆ นั่นคือคุณธรรม และให้ละทิ้งความเลวต่างๆ ขณะเดียวกันพระองค์ทรงห้ามการยุยงส่งเสริมอธรรมทุกรูปแบบที่ก่อให้เกิดบาปและที่เป็นข้อห้ามทางศาสนา”

เห็นได้ว่าอิสลามได้กำหนดนโยบายความมั่นคงทางสังคมด้วยการส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อกันในมิติแห่งคุณธรรมต่างๆ และห้ามการอธรรมทุกรูปแบบเพราะธรรมจะนำมาซึ่งความhayนะ แต่คุณธรรมจะนำมาซึ่งความดีงามและเป็นพลังขับเคลื่อนให้สังคมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะการพัฒนาย่อมก่อเกิดจากแนวร่วมของผู้มีจิตสำนึกและมีใจอาสาทางสังคมที่พร้อมจะบริการสู่สาธารณประโยชน์ร่วมกัน แม้ไม่มีผลตอบแทนของค่าจ้างเป็นแรงจูงใจแต่กลับสร้างความภาคภูมิใจที่ได้สะสมความดีงามอันจะก่อเกิดผลานิสงค์สูงสุดในวันโลกหน้า

การบริการเชิงจิตอาสาเป็นงานที่มีเกียรติและได้รับการตอบรับจากพระองค์อัลลอฮ์ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากว่าเราสามารถที่จะให้บริการจิตอาสาได้ตลอดเวลา ดังนั้นพลังการขับเคลื่อนทางสังคมจะมีมากหากมีผู้ทำหน้าที่ให้บริการจิตอาสาจำนวนมาก แต่หากไม่เข้าใจความหมายหรือนิยามกระบวนการทำงานจิตอาสาคนเหล่านี้ก็จะไม่สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมได้เช่นกัน หรือการขับเคลื่อนอาจจะไปในลักษณะที่ผิดเป้าหมาย ไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของจิตอาสาในอิสลามอย่างแท้จริง ซึ่งเขาอาจจะได้รับความดีงามในโลกนี้ แต่ไม่ได้รับผลบุญในโลกหน้า

เมื่อพิจารณาถึงสภาพของสังคมในปัจจุบันและความสำคัญของการให้บริการเชิงจิตอาสา ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าวและปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” การศึกษาครั้งนี้ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นว่าในสังคมหนึ่งๆ ถ้ามีคนที่มีจิตอาสาบริการจำนวนมากและเข้าใจวิธีการทำงานจิตอาสาที่ถูกต้องเหล่านี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนที่จะส่งผลให้เกิดความดีงามมากมายในสังคม คนที่ไม่มีโอกาสก็จะกลับมามีโอกาส คนที่ไม่รอดก็จะรอด คนที่มีปัญหาอุปสรรคก็จะได้รับการช่วยเหลือ คนที่ไม่มีความรู้จะมีความรู้ คนที่ทุพพลภาพก็จะได้รับการอำนวยความสะดวก เป็นต้น และยังได้รับแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันอันจะเป็นประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคลหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมมุสลิมของประเทศไทยได้อีกเช่นกัน

1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง

การบริการสังคมเชิงจิตอาสาเป็นการงานที่มีเกียรติและเป็นที่ยิ่งพอพระทัยของพระองค์อัลลอฮ์ ได้ถูกกล่าวถึงในอัลกุรอาน ดังนี้

1.2.1.1 การบริการสังคมเชิงจิตอาสาในอัลกุรอาน

มุหัมมัด อะดีบ คอและห์ (Muhammad Adeeb Salih, 1996: 522-523) กล่าวว่าอิสลามเรียกร้องให้ทุ่มเทและริบเร่งอาสาประกอบคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ เช่น การเสียสละ

การข่มโทสะ และการให้อภัย เพื่อแสวงความเมตตาและรางวัลการตอบแทนจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
 ดังพระองค์ตรัสว่า

﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ
 وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ
 وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ
 يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(سورة آل عمران: 133-134)

ความว่า “และพวกเจ้า จงรีบเร่งกันไปสู่การอภัยโทษจากพระเจ้า
 ของพวกเจ้า และไปสู่สวรรค์ ซึ่งความกว้างของมันนั้น คือบรรดา
 ชั้นฟ้าและแผ่นดิน โดยที่มันถูกเตรียมไว้สำหรับบรรดาผู้ยำเกรง
 คือบรรดาผู้ที่บริจาค ทั้งในยามสุขสบายและในยามเดือดร้อนและ
 บรรดาผู้ข่มโทสะและบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์
 นั้นทรงรักผู้กระทำดีทั้งหลาย”

(สุเราะฮอาละอิมรอน: 133-134)

อัญญาอะบะรียัย (al-Tabariy, 2001-1422: 6/57) ได้อธิบายว่า “ส่วนหนึ่งจาก
 โองการที่ว่า “الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ” กล่าวคือ พวกเขา (บรรดาผู้ยำเกรง) คือ
 เหล่าผู้ซึ่งใช้จ่ายทรัพย์สินในหนทางแห่งอัลลอฮ์ ﷻ บ้างก็ครอบครองไว้เพื่อจัดจ่ายแก่ผู้ร้องขอที่มี
 ความจำเป็น และบ้างก็จัดจ่ายเพื่อเป็นทุนสำรองแก่เหล่ากองทัพเพื่อต่อต้านเหล่าศัตรูในหนทาง
 แห่งอัลลอฮ์ ﷻ และโองการ “وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ” คือบรรดาผู้ข่มโทสะในขณะที่อารมณ์ไฝ่ต่ำเข้า
 ครอบงำ ส่วนโองการ “وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ” คือบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ในบาปที่พวกเขา
 เคยก่อไว้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทั้งที่มีความสามารถจะเอาผิดต่อกันแต่พวกเขาก็ละเว้นระหว่างกัน”

โองการทั้งสองนี้เรียกร้องและเปิดโอกาสให้ศรัทธาชนทุกคนรีบอาสาประกอบคุณ
 งามความดีเพื่อแสวงความใกล้ชิดและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการทำดีสามประการ
 เชิงอาสา ได้แก่ (หนึ่ง) การเสียสละทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อสาธารณะประโยชน์ทั้งในยาม
 มั่งคั่งและยากจน (สอง) การข่มโทสะ และ (สาม) การให้อภัย โดยการอาสาเสียสละจัดอยู่ในลำดับ
 แรก และความดีทั้งสามประการถือเป็นคุณลักษณะโดดเด่นของศรัทธาชนผู้ที่พระองค์ทรงรักและตอบ

แทนสรวงสวรรค์ในโลกหน้า และมีดีต่างๆ ของการบริการเชิงจิตอาสาที่มีแนวคิดเชิงบังคับและส่งเสริมโดยยึดหลักการสำคัญที่มาจากอัลกุรอานดังนี้

1) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการกระทำความดีงาม ตั้งโอองการที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَعِبُدُوا رَبَّكُمْ وَأَفْعَلُوا
الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

(سورة الحج: 77)

ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย! พวกเจ้าจงรุกี๊วะ และจงสุญูด และจงเคารพภักดีต่อพระเจ้าของพวกเจ้าเถิด และจงประกอบความดี เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับชัยชนะ”

(สุเราะฮอัลหัจญ์: 77)

อัญญาอะบะรียัย (al-Tabariy, 2001-1422: 16/639) ได้อธิบายว่า “ส่วนหนึ่งจากโอองการ “وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ” กล่าวคือ ประกอบความดีในสิ่งซึ่งพระผู้อภิบาลทรงบังคับใช้ให้ปฏิบัติ”

ความดีคือผลงานชิ้นสำคัญที่สามารถสร้างคุณค่าให้แก่ทุกๆ ชีวิตของปัจเจกชน และนำมาซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันทางสังคม กล่าวคือ สังคมได้รับการพัฒนาด้วยคุณภาพและศักยภาพจากบุคคลทุกระดับที่พร้อมจิตอาสา ร่วมกันในการรับใช้สังคม ซึ่งในวิถีแห่งอิสลามต้องดำเนินอยู่ภายใต้ความดีงามที่พระองค์ทรงอนุมัติให้ช่วยกันสรรสร้างและปฏิบัติร่วมกัน

อิหม่ามอรรอซียัย (al-Raziyy, 1992-1412: 11/311) กล่าวว่า ตามทัศนะของข้าพเจ้า ข้อความ “وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ” หมายถึง แท้จริงการละหมาดนั้นเป็นสักการะกิจประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการกระทำความดี การกระทำความดีนั้นแบ่งออกเป็นสองประเภท หนึ่งคือการบริการผู้ถูกกราบไหว้ ซึ่งหมายถึง การเทิดทูลน้อมรับปฏิบัติตามพระบัญชาของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และสองคือการประกอบคุณงามความดี ซึ่งหมายถึงการให้ความช่วยเหลือแก่สรรพสิ่งที่พระองค์ทรงสร้าง เช่น การแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การทำความดีต่อผู้อื่น การบริจาคทานแก่คนยากจน และการใช้วาจาที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และท่านยังให้ทัศนะเชิงสรุปว่า การประกอบคุณงามความดีตามนัยของข้อความดังกล่าวมีสามระดับ หนึ่งคือระดับปกติ ได้แก่ การละหมาด สองคือระดับกลาง ได้แก่ การสักการะกิจ (อิบาดะฮฺ) อื่นๆ ซึ่งกว้างกว่าการละหมาด และสาม ได้แก่ การอุทิศตนกระทำความดีต่อผู้อื่น ซึ่งหมายถึงการให้การบริการเชิงจิตอาสานั่นเอง

2) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการเชิญชวนและห้ามปราม ตั้งโอองการที่
พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ คำรัสว่า

﴿وَأْتَيْنَاكُمْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾
(سورة آل عمران: 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นในบรรดาพวกเจ้า ซึ่งคณะหนึ่งที่เชิญชวน
ไปสู่ความดีและใช้ให้กระทำการที่ชอบและห้ามปรามมิให้กระทำการ
ที่มีชอบ และชนเหล่านี้แหละคือผู้ได้รับความสำเร็จ”

(สุเราะฮฺอาละอิมรอน: 104)

อัญญาาะบะรียฺ (al-Tabariy, 2001-1422: 5/660-661) ได้อธิบายว่า “คำว่า “كُمْ”
นั้นเป็นการคึกคัก (มุ่งเจตนากลุ่มเป้าหมาย) ถึงเหล่าบรรดาผู้ศรัทธา และคำว่า “أُمَّةٌ” คือคณะหรือ
องค์กร และโอองการที่ว่า “يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ” กล่าวคือทำการเชิญชวนมนุษยชาติมาสู่อิสลามและ
บทบัญญัติต่างๆ ที่พระองค์ทรงบังคับใช้แก่ปาวของพระองค์ และโอองการที่ว่า “وَيَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ” คือพวกเขาได้สั่งใช้มนุษยชาติให้เจริญรอยตามศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ และยึดถือศาสนา
ที่บรมท่านได้นำมาจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และโอองการที่ว่า “وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ” คือพวกเขา
ห้ามปรามมนุษยชาติมิให้ปฏิเสธต่ออัลลอฮฺ ﷻ และอ้างเท็จด้วยศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ พร้อม
บทบัญญัติที่บรมท่านได้นำมาเผยแพร่ด้วยการยืนหยัดต่อสู้อย่างมุ่งมั่นจนมนุษยชาติเหล่านั้นยอมจำนน
และแสดงการสวามิภักดิ์ต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ”

3) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งโอองการที่
พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ คำรัสว่า

﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾
(سورة المائدة: بعض من آية 2)

ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในสิ่งที่เป็นคุณธรรม และ
ความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกัน
และพึงกลัวเกรงอัลลอฮฺเถิด แท้จริงอัลลอฮฺนั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงใน
การลงโทษ”

(สุเราะฮฺอัลมาอิดะฮฺ: ส่วนหนึ่งจากโอองการ 2)

อิบนุกะษีร์ (Ibn Kathir, 1999-1420: 3/12) ได้อธิบายว่า “พระองค์ทรงบัญชาให้ให้ปวงบ่าวผู้ศรัทธาช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อกันด้วยการปฏิบัติความดีงามต่างๆ นั่นคือคุณธรรม และให้ละทิ้งความเลวต่างๆ ขณะเดียวกันพระองค์ทรงห้ามการยุยงส่งเสริมอธรรมทุกรูปแบบที่ก่อให้เกิดบาปและที่เป็นข้อห้ามทางศาสนา”

4) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการกระทำความดีโดยสมัครใจ ตั้งโครงการที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ คำรัสว่า

﴿...فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ...﴾

(سورة البقرة: بعض من آية 184)

ความว่า “...แต่ผู้ใดกระทำความดีโดยสมัครใจ มันก็เป็นความดีแก่เขา...”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์: ส่วนหนึ่งจากโองการ 184)

อัญญาอะบะรีย (al-Tabariy, 2001-1422: 3/184) ได้อธิบายว่า “จากการรายงานของฆอซิมได้กล่าวถึงความมุ่งหมายจากส่วนหนึ่งของโองการดังกล่าวว่า คือการบริการแจกจ่ายอาหารให้แก่บรรดาผู้ยากจนในแต่ละวันนั้นถือเป็นความดีแก่เขา”

จะเห็นได้ว่าการกระทำความดีโดยสมัครใจหรือด้วยจิตอาสานั้นเป็นวิธีการแบ่งปันเพื่อเพื่อแผ้วถ่อกลุ่มบุคคลที่ยากจน ซึ่งถือเป็นมิติหนึ่งของเจตนารมณ์ด้านเศรษฐศาสตร์อิสลามที่ต้องการยกระดับเสถียรภาพในสังคมมุสลิมโดยรวม

5) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการบริจาคทรัพย์สิน ตั้งโครงการที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ คำรัสว่า

﴿...وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ

وَأَبْنِ السَّبِيلِ...﴾

(سورة البقرة: بعض من آية 177)

ความว่า “...และบริจาคทรัพย์ ทั้งๆ ที่มีความรักในทรัพย์นั้น แก่บรรดาญาติที่สนิท และบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง...”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์: ส่วนหนึ่งจากโองการ 177)

อิบนุกะษีรฺ (’Ibn Kathir, 1999-1420: 1/486) ได้อธิบายว่า “ส่วนหนึ่งจากโครงการ “وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ” กล่าวคือ สอดคล้องกับสายรายงานจากอิบนิมัสอูด رضي الله عنه ว่าท่านศาสนทูต ﷺ อธิบายเกี่ยวกับโครงการนี้ว่า พวกท่านได้บริจาคให้ไปในสภาพที่ยังสุขภาพดีอยู่ รู้สึกตระหนี่ (ยังขาดแคลน) ยังคาดหวังความร่ำรวยและกลัวความยากจน”¹

อิสลามได้ปลูกฝังให้มุสลิมรู้จักสร้างจิตสำนึกสาธารณะ รู้จักการเอื้ออำนวยประโยชน์ในการบริการสังคมทุกระดับ ไม่ต้องประวิงเวลาในการบริจาคตาน ไม่ว่าจะในสภาวะหรือสถานการณ์ใด เพราะเป็นการกระจายตัวทางเศรษฐกิจที่ช่วยยกระดับความมั่นคงทางสังคม

6) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการจัดสรรทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังโครงการที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำริว่า

﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾

(سورة الذاريات: 19)

ความว่า “และในทรัพย์สินสมบัติของพวกเขาจัดไว้เป็นส่วนของผู้เอื้อขอ และผู้ไม่เอื้อขอ”

(สุเราะฮ์อัซซารียาต: 19)

อิบนุกะษีรฺ (’Ibn Kathir, 1999-1420: 7/418) ได้อธิบายว่า “ผู้เอื้อขอนั้นเป็นที่รู้จักกัน คือผู้ซึ่งเริ่มเอื้อปากขอและเขาก็มีสิทธิในส่วนจัดสรรนั้น ดังสายรายงานที่ได้บันทึกโดยอิหม่ามอะหมัด (ขออัลลอฮ์ทรงเมตตาท่าน) จากการรายงานอัลฮุสัยนฺ บินอะลี رضي الله عنه ศาสนทูต ﷺ กล่าวว่า สำหรับผู้เอื้อขอนั้นเขามีสิทธิ (ในส่วนของทรัพย์สิน) แม้เขาจะขึ้นมาเอื้อขอก็ตาม ส่วนผู้ไม่เอื้อขอ คือ อัลมะหารีอม (ผู้มีอาชีพการงานที่มั่นคง)”

7) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการสร้างจิตสำนึกในความดีงาม ดังโครงการที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำริว่า

﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾

(سورة الزلزلة: 7)

¹ เป็นหะดีษที่บันทึกโดยฮากิมในตำรา Mustadrak ของท่าน ถือว่าเป็นหะดีษเศาะหิหฺตามเงื่อนไขของบุคอรีและมุสลิม ทั้งที่ทั้งสองไม่ได้บันทึกไว้ก็ตาม (เนื่องจากมีนัยตัวบทอื่นที่สอดคล้องมาจากท่านทั้งสอง).

ความว่า “ดั่งนั้นบุคคลใดกระทำความดีหนักเท่าละอองธุลี เขา
ก็จะเห็นมัน”

(สุเราะฮ์อัซซัลซัลละฮ์: 7)

อ็ฏฏาะบะรียฺ (al-Tabariy, 2001-1422: 24/562) ได้อธิบายว่า “ผู้ใดที่ได้กระทำ
ไว้ในโลกนี้มีน้ำหนักเท่าละอองธุลีจากคุณความดีต่างๆ เขาย่อมได้เห็นผลบุญนั้นในโลกหน้าอย่าง
แน่นอน”

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ มีทรงละเลยผลงานที่ป่าวของพระองค์ได้กระทำไว้ในโลกนี้ การ
บริการตนเองในคุณความดีต่างๆ หรือปลูกจิตอาสาเพื่อการบริการทางสังคม แม้เพียงเล็กน้อยก็จะ
ได้รับผลตอบแทนอย่างครบถ้วนในวันโลกหน้า

8) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการเชื่อมั่นในความดีงาม ตั้งโครงการที่พระองค์
อัลลอฮ์ ﷻ ดำริสว่า

﴿مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ
شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْبِلًا﴾
(سورة النساء: 85)

ความว่า “ผู้ใดที่ให้ความช่วยเหลืออย่างดีก็จะเป็นของเขาซึ่งส่วน
หนึ่งจากความดีนั้น และผู้ใดให้ความช่วยเหลืออย่างชั่วก็จะเป็น
ของเขาซึ่งส่วนหนึ่งจากความชั่วนั้น และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรง
เดชานุภาพเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง”

(สุเราะฮ์อันนิสาอ์: 85)

อิบน์กะษีร์ (’Ibn Kathir, 1999-1420: 2/368) ได้อธิบายว่า “บุคคลใดชวนชวายน
การงานหนึ่งซึ่งส่งผลสู่ความดี เขาย่อมได้รับผลกุศลแห่งความดีนั้น และบางครั้งย่อมได้รับบาปกรรม
อันเป็นผลสืบเนื่องจากการชวนชวายนโดยมีเจตนาร้ายในการงานนั้น”

1.2.2 หะดีษที่เกี่ยวข้อง

1.2.2.1 การบริการสังคมเชิงจิตอาสาในอัลหะดีษ

แบบอย่างแห่งศาสนทูต ﷺ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับมวลมุสลิมที่น้อมนำปฏิบัติ
จากอดีตจนถึงปัจจุบัน และถือเป็นจรรยาบรรณร่วมสมัยที่ดีเยี่ยมซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่าง

เหมาะสมและก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม มิติของการบริการสังคมเชิงจิตอาสาเป็นพลังขับเคลื่อนทางจิตวิญญาณอันที่สามารถสร้างแรงผลักดันและช่วยส่งเสริมการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งไม่อาจจะขับเคลื่อนได้อย่างเป็นระบบและสร้างความยั่งยืนสู่การพัฒนาได้อย่างสร้างสรรค์เว้นแต่ต้องอาศัยศาสตร์แห่งการศึกษาค้นคว้าแล้วลงมือปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นกิจลักษณะ ทั้งนี้เพื่อจะนำพาบริบทต่างๆ ทางสังคมและประชาคมโลกสู่ความเป็นเลิศทางด้านบริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยอาศัยหลักคำสอนจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ ดังกล่าวนั้น จึงสามารถศึกษามิติการบริการสังคมเชิงจิตอาสาจากอัลหะดีษต่างๆ ได้ดังนี้

1) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการให้ทานบริจาค

ท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها เล่าว่า ศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ กล่าวไว้

((إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ، وَلِزَوْجِهَا أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ، وَلِلْحَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ، لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا))

(أخرجه البخاري، 1424-2004 :1425)

ความว่า “เมื่อหญิงนางหนึ่งได้บริจาคอาหารที่มีประโยชน์ที่มีอยู่ในบ้านของนาง นางจะได้รับผลบุญจากการที่นางบริจาคไว้ สามีนางก็จะได้รับผลบุญเนื่องจากเขาเป็นผู้แสวงหา และคนใช้ในบ้านก็จะได้รับผลบุญเช่นเดียวกัน (เนื่องจากมีส่วนร่วมในการทำความดี) ทั้ง 3 คนจะได้รับผลบุญอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีการลดหย่อนแต่อย่างใด”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 2004-1424: 1425)²

อิบนุฮะญูร อัลอัสเกาะลานีย์ (Ibn Hajr al-‘Asqalaniy, 2004-1424: 9/297) ได้อธิบายว่า “เป็นไปได้ว่าความมุ่งหมายของส่วนผลบุญที่ปรากฏในอัลหะดีษนั้นมุ่งถึงทรัพย์สินที่สามีให้เป็นค่าใช้จ่ายแก่ภรรยา แล้วนางได้ทำทานบริจาคไปโดยสามีไม่รู้ ซึ่งทั้งสองต่างได้รับผลบุญในการให้ทานบริจาคดังกล่าว เนื่องจากทุนทรัพย์ของสามีที่เขาได้ทำงานมาและได้ให้เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวของเขา” ส่วนอันนะวะวี رضي الله عنه ได้อธิบายว่า “ทั้งนี้หากสามีรู้และพอใจ แต่หากสามีไม่พอใจ ต้องห้ามสำหรับนางในการกระทำได้กล่าว ผลบุญนั้นแบ่งเป็น 2 ส่วน และไม่ว่าแต่ละส่วนจะเท่ากันหรือไม่ บางครั้งผู้เป็นสามีอาจได้มากกว่า หรือบางครั้งผู้เป็นภรรยา คนใช้ และผู้อยู่ใต้การดูแลอาจได้มากกว่า

² มีปรากฏในเศาะหิหมุสลิมเช่นกัน (Muslim, 1994-1415: 1024).

ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณอาหารที่บริจาด ความเหน็ดเหนื่อยในการจัดการและแจกจ่ายอาหารจนไปถึงมือผู้ยากจนเหล่านั้น” (al-Nawawiy, n.d.: 6/243-244)

2) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการทำความดีและมีจรรยาบรรณต่อผู้อื่น
บรมศาสนทูต ﷺ กล่าวว่า

((أَتَقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ ، وَأَتَّبِعِ السَّبِيَّةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا ، وَخَالِقِ
النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ))

(أخرجه الترمذي، 1996: 1987)

ความว่า “ท่านจงยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ไม่ว่าท่านจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม และจงทำความดีซดเซยความชั่วซึ่งความดีนั้นจะไปปลงล้างความชั่วได้ และจงปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยจรรยาบรรณที่ดีงาม”

(บันทึกโดย al-Tirmidhiy, 1996: 1987)³

อัลมูบาร็อกฟูรีย (al-Mubarakfuriy, n.d.: 6/122-123) ได้อธิบายว่า “คำว่า “وَخَالِقِ النَّاسَ” เป็นคำสั่งใช้ให้สร้างสัมพันธภาพ กล่าวคืออยู่ร่วมและทำงานร่วมกับเพื่อนมนุษย์ และคำว่า “بِخُلُقٍ حَسَنٍ” คือสานไมตรีต่อกัน ทั้งทางด้านสัมพันธกิจหรืออื่นๆ เช่น ทักทายกันเมื่อพบเจอ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความสุภาพอ่อนโยน ช่วยบรรเทาทุกข์และแก้ปัญหาความเดือดร้อน หากได้ปฏิบัติเช่นนั้นแล้วไซร้ย่อมนำมาซึ่งความผาสุกอันเลอเลิศในโลกนี้ และได้รับความผาสุกด้วยการปลดปล่อยจากไฟนรกและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนในโลกหน้า”

3) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการช่วยเหลือและบรรเทาสาธารณภัยแก่เพื่อนมนุษย์ ศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ
كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ . وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ
اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ
فِي عَوْنِ أَخِيهِ))

(أخرجه مسلم، 1994: 1415-2699)

ความว่า “บุคคลใดก็ตามที่บรรเทาความทุกข์ยากของผู้ศรัทธาจากบรรดาความทุกข์ยากต่างๆ ของโลกนี้ อัลลอฮ์ก็จะบรรเทาเขาจาก

³ อัตติรมิซีย์ชี้ขาดว่าเป็นหะดีษหะสัน และในตำราบางเล่มระบุว่า เป็นหะดีษหะสันเศาะหีห.

บรรดาความทุกข์ยากต่างๆ ของวันโลกหน้าเช่นกัน และใครก็ตาม ที่ให้ความสะดวกแก่ผู้ขัดสน อัลลอฮ์ก็จะให้ความสะดวกแก่เขาทั้ง ในโลกนี้และโลกหน้า และใครก็ตามที่ปกปิด (สิ่งที่น่าละอายหรือ ความผิด) ของมุสลิม อัลลอฮ์ก็จะทรงปกปิดเขาทั้งในโลกนี้และโลก หน้า และอัลลอฮ์จะทรงช่วยเหลือบ่าวของพระองค์ トラบใดที่บ่าว ของพระองค์ให้ความช่วยเหลือพี่น้อง (เพื่อนมนุษย์) ของเขา”

(บันทึกโดย Muslim, 1994-1415: 2699)

จากข้อความ “فِي عَوْنِ أَخِيهِ” ซึ่งหมายถึง “การคลี่คลายความทุกข์ยากต่างๆ ของ พี่น้องของเขา” อัลหะดีษข้างต้นบ่งชี้ถึงความประเสริฐของการช่วยเหลือพี่น้อง (เพื่อนมนุษย์) ใน อุปสรรคต่างๆ และช่วยต้านทานมันทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะด้วยแรงใจ แรงกาย หรือทั้งแรงกายแรงใจเพื่อ ผลักไสภัยต่างๆ และสร้างขวัญกำลังใจในทุกๆ พลังการช่วยเหลือในขณะนั้น” (al-Qariy, 2001- 1422: 1/415)

4) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการให้ทานบริจาคในมิติต่างๆ

ท่านศาสนทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

((كُلُّ سَلَامِي مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ
الشَّمْسُ تَعْدِلُ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَتُعِينُ الرَّجُلَ عَلَى دَابَّتِهِ
فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ
صَدَقَةٌ وَبِكُلِّ خُطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ، وَتُمَيِّطُ
الْأَدَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ))

(أخرجه مسلم، 1994-1415: 2699)

ความว่า “ทุกๆ ข้อกระตุงนี้จากมนุษย์สามารถใช้เป็นทานบริจาค (กล่าวคือ) แต่ละวันที่ดวงอาทิตย์โผล่ขึ้น การสร้างความปรองดอง แก่บุคคลทั้งสองฝ่ายคือทานบริจาค การช่วยเหลือบุรุษผู้หนึ่งขึ้น ยานพาหนะโดยการพยุงขึ้นหรือช่วยยกสัมภาระให้คือทานบริจาค การใช้คำพูดสุภาพไพเราะคือทานบริจาค ทุกๆ อย่างก้าวที่เดินไป ละหมาดคือทานบริจาค และการขจัดสิ่งกีดขวางให้ออกจากทาง สัจจรคือทานบริจาค”

(บันทึกโดย Muslim, 1994-1415: 2699)

อันนะวะวีย์ (al-Nawawiy, n.d.: 6/246) ได้อธิบายว่า “แท้จริงแก่นแท้ของท่านศาสดาตะเกาะฮ์คือการให้ทรัพย์สินหรือสิ่งเสมือนทรัพย์สินโดยคาดหวังการตอบแทนบุญในโลกหน้า”

ทุกๆ อิริยาบถจากพฤติกรรมมนุษย์เป็นบ่อเกิดแห่งความดีอันหลากหลาย เป็นทานบริจาคที่สามารถสร้างสรรค์ได้จากหลายๆ บริบทซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเองและสังคม

5) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการอำนวยความสะดวกบนทางสัญจร

ท่านศาสนทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

((الإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ، أَوْ بَضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ))

(أخرجه مسلم، 1994-1415: 35)

ความว่า “ความศรัทธามีถึง 70 หรือ 60 กว่าแขนงด้วยกัน ดังนั้นระดับที่ประเสริฐที่สุด คือ การกล่าวว่า ล่าอิลาฮะฮ์ลิลลอลฮ์ (ไม่มีพระเจ้าอื่นใดเว้นแต่อัลลอลฮ์) และระดับต่ำสุด คือ การขจัดสิ่งทีสร้างมลทินออกจากทางสัญจร และความละอายถือเป็นแขนงหนึ่งของความศรัทธา”

(บันทึกโดย Muslim, 1994-1415: 35)

ข้อความ “إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ” เป็นการชี้แจงถึงส่วนสำคัญของข้อบัญญัติทางศาสนา กล่าวคือ การขจัดสิ่งทีสร้างมลทินออกจากทางสัญจร ซึ่งถือเป็นแขนงหนึ่งของการศรัทธาที่บุคคลใดคนหนึ่งอาจจะพลาดโอกาสในการปฏิบัติ จึงเป็นเหตุให้เกิดความบกพร่องในการศรัทธา ผู้ปรารถนาความสมบูรณ์ในศรัทธานั้นย่อมจะต้องไขว่คว้าและให้ความสำคัญต่อการศรัทธาในแขนงต่างๆ ตั้งแต่ระดับสูงสุดจนถึงระดับต่ำสุด” (<https://www.alukah.net - 17/01/2563>)

6) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการคาดหวังในความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอลฮ์ ﷻ ศาสนทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

((لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ

ظَهَرَ الطَّرِيقَ كَأَنَّ تُوذِيَ الْمُسْلِمِينَ))

(أخرجه مسلم، 1994-1415: 1914)

ความว่า “แท้จริง ฉันเห็นบุรุษผู้หนึ่งกำลังสุขสำราญอยู่ในสวรรค์ ด้วยเหตุเพียงต้นไม้ต้นเดียว ซึ่งเขาได้ขจัดมันออกจากท้องถนนที่กำลังสร้างความลำบาก (ในการสัญจร) แก่มวลมุสลิม”

(บันทึกโดย Muslim, 1994-1415: 1914)

การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และบรรเทาความทุกข์ยากถือเป็นแขนงหนึ่งของการศรัทธา และเป็นกิจอาสาทางสังคมที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นเหตุให้มุสลิมผู้หนึ่งได้รับรางวัลแห่งสวรรค์ จากข้อความ “لَقَدْ رَأَيْتُ” นั่นคือ “ฉันได้เห็นในฝัน” เป็นไปได้ว่าศาสนทูต ﷺ ได้เห็นเชิงประจักษ์ เพราะว่าเป็นปาฏิหาริย์ (มูอฺญิซาต) ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ประทานให้แก่ท่าน และข้อความ “رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ” หมายถึง “บุรุษผู้นั้นได้รับความโปรดปรานในสวรรค์” ด้วยการเสพสุขหลากหลายประการ และข้อความ “فِي شَجَرَةٍ” หมายถึง “ด้วยเหตุจากต้นไม้เพียงต้นเดียว” และข้อความ “قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ” กล่าวคือ “นำออกออกจากกลางถนน” และข้อความ “كَأَنَّ تُوذِيَ الْمُسْلِمِينَ” กล่าวคือ “สร้างความยุ่งยากแก่มุสลิม” ในการสัญจร ดังนั้นพระองค์จึงทรงตอบแทนให้แก่เขาอย่างเปี่ยมล้นด้วยเหตุจากการอำนวยความสะดวกข้างต้นโดยให้เขาเข้าสวรรค์เนื่องจากกิจอาสาเพียงน้อยนิด จึงไม่เป็นการบังคับที่ศรัทธาชนจะดูแคลนและเพิกเฉยต่อกิจอาสาใดๆ ที่เป็นการแสดงออกซึ่งการภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจอาสาที่สร้างคุณประโยชน์แก่สังคมมุสลิมโดยรวม (<https://www.dorar.net> - 17/01/2563)

7) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการอุปถัมภ์เพื่อนมนุษย์

ศาสนทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

((السَّاعِي عَلَى الْأَرْزَمَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

أَوْ الْقَائِمِ اللَّيْلِ الصَّائِمِ النَّهَارَ))

(أخرجه البخاري، 2004-1424: 5353)

ความว่า “ผู้อุปถัมภ์หญิงหม้ายและคนยากจน เปรียบเสมือนนักรบต่อสู้ในหนทางแห่งอัลลอฮ์ หรืออดเจดั่งผู้บำเพ็ญศาสนกิจในยามค่ำคืน

ถือศีลอดในตอนกลางวัน”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 5353)⁴

บรมศาสนทูต ﷺ ได้แจ้งข่าวในอัลหะดีษข้างต้นให้รู้ว่า แท้จริงผู้อุปถัมภ์บุคคลทั้งสองประเภทดังกล่าวจะได้รับผลานิสงค์เสมือนนักต่อสู้ในหนทางแห่งอัลลอฮ์ ﷻ เสมือนผู้บำเพ็ญศาสนกิจในเวลากลางคืน หรือผู้ถือศีลอดในตอนกลางวัน ดังนั้น สำหรับผู้ไม่สามารถบำเพ็ญตนด้วยกิจดังกล่าวสมควรยึดวิถีปฏิบัติตามอัลหะดีษข้างต้นอย่างยิ่ง และจงเอื้ออำนวยความสะดวกแก่บุคคลทั้งสองประเภทเพื่อเขาจะได้รับเกียรติเข้าร่วมกลุ่มกับบรรดานักต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ ในวันกิยามะฮ์โดยไม่ต้องย่างเท้าเข้าสู่สมรภูมิและประจันหน้ากับเหล่าศัตรู หรือเพื่อจะได้รับเกียรติในวันกิยามะฮ์ในการอยู่ร่วมกับบรรดาผู้ถือศีลอดและผู้บำเพ็ญตนพร้อมฐานะเดียวกับพวกเขา ทั้งที่การใช้ชีวิตในแต่ละวันอยู่อย่างท้อถอมและนอนหลับในเวลากลางคืน จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่บรรดาศรัทธาชนจะต้องแสวงหากำไรจากการลงทุนดังกล่าวและฉกฉวยโอกาสปฏิบัติตนเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังกล่าวถือเป็นกำไรที่ได้มาโดยไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยและเพียรพยายามอย่างหนักแต่อย่างใด และถือเป็นการโปรดปรานสำหรับบุคคลที่พระองค์ทรงประสงค์ (<https://www.dorar.net> - 17/01/2563)

8) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการจัดทุกข์บำรุงสุขแก่พี่น้องมุสลิม

ท่านศาสนทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

((الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ، وَلَا يُسْلِمُهُ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ، كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً، فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبَاتٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))

(أخرجه البخاري، 2004-1424: 2442)

ความว่า “มุสลิม คือพี่น้องร่วมสันติภาพเดียวกัน อย่าล่วงละเมิดและอย่าได้ทอดทิ้งกันและกัน และบุคคลใดช่วยขจัดความทุกข์ยากพี่น้อง พระองค์อัลลอฮ์จะทรงช่วยขจัดความทุกข์ยากของเขา และบุคคลใดบรรเทาความเศร้าโศกเพื่อนมุสลิม พระองค์อัลลอฮ์จะทรงบรรเทาความเศร้าโศกของเขา จากความเศร้าโศกทั้งหลาย ในวันกิยามะฮ์และบุคคลใดปกปิด (ความผิด) เพื่อนมุสลิม พระองค์

⁴ มีปรากฏในเศาะหฺีหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, 1994-1415: 2982).

อัลลอฮฺทรงปกปิดความผิดของเขา (เช่นกัน) ในวันกิยามะฮฺ”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 2442)⁵

อัลกอรี (al-Qariy, 2001-1422: 9/169) ได้อธิบายว่า “และกลุ่มบุคคลที่เข้าข่ายกฎระเบียบเดียวกันกับมุสลิมคือกาฟิรซิมมีย (กลุ่มกาฟิรที่อยู่ภายใต้และยอมรับการปกครองของรัฐบาลอิสลาม) และกาฟิรมุสตะอ์มัน (กลุ่มที่กาฟิรได้ลงนามสนธิสัญญาสงบศึกกับรัฐบาลอิสลาม) กล่าวคือ อย่าได้ละเมิดสิทธิมนุษยชนพวกเขาและให้การช่วยเหลือเช่นเดียวกับพี่น้องมุสลิม และข้อความ “وَلَا يُسَلِّمُهُ” มีใจความว่า อย่าได้ทอดทิ้งและปล่อยปละละเลย หากแต่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่น่าไปสู่ความหายนะหรือการล่มสลายของประชาชาติมุสลิม”

9) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการบรรเทาความทุกข์ยากแก่เพื่อนมนุษย์

บรมศาสดาทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

((مَنْ مَتَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ وَبَلَغَ فِيهَا كَانَ خَيْرًا مِنْ
اعْتِكَافِ عَشْرٍ سِنِينَ))

(أخرجه البيهقي، 1421-2000 : 3965)

ความว่า “บุคคลใดเดินทางเพื่อ (อาสา) บรรเทาความทุกข์ยากของพี่น้องของเขา แล้วบรรลุซึ่งความทุกข์ยากนั้นได้ ย่อมดียิ่งกว่าการอิติกาฟ (เป็นเวลา) 10 ปี”

(บันทึกโดย al-Bayhaqiy, 2000-1421: 3965)

อัลหะดีษข้างต้นนี้มีนัยสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมให้มุสลิมมีความกระหายในการแผ้วถางจิตอาสาแก่เพื่อนมนุษย์เพื่อบรรเทาความทุกข์ยากที่พวกเขากำลังประสบ เป็นการชี้ให้เห็นถึงความประเสริฐของการบริการสังคมเชิงจิตอาสาซึ่งให้คุณค่าทางศาสนกิจดียิ่งกว่าการอิติกาฟเป็นเวลาถึง 10 ปี แม้การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ถือว่าเป็นอัลหะดีษระดับฎะอ์อีฟ (ระดับที่อ่อน) ก็ตาม (al-'Albaniy, 2002-1422: 11/566) แต่ในทางปฏิบัติสามารถคาดหวังที่จะได้รับความดีงามต่างๆ ตามทัศนะส่วนใหญ่ของปวงปราชญ์อัลหะดีษ

10) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมมุสลิม

บรมศาสดาทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

⁵ มีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, 1994-1415: 2580).

((مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ
الْجَسَدِ؛ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ
وَالْحُمَّى))

(أخرجه البخاري، 2004-1424: 6011)

ความว่า “เปรียบเทียบเหล่าศรัทธาชนในด้านความรัก ความผูกพัน และ
ความเมตตาซึ่งกันและกัน ดังเรือนร่างอันเดียวกัน เมื่ออวัยวะหนึ่ง
จากเรือนร่างเดียวกันเจ็บปวด อวัยวะส่วนอื่นๆ ต่างส่งผลกระทบ
ทั้งอดนอนและเจ็บป่วยเช่นเดียวกัน”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 6011)⁶

อิบน์ ฮะญัร อัลอัสเกาะลานีย์ (‘Ibn Hajr al-‘Asqalaniy, 2004-1424: 10/454)
ได้อธิบายว่า “การอดนอนเนื่องจากความเจ็บป่วย ส่วนการเจ็บป่วยรับผลข้างเคียงเนื่องจากอดนอน
ท่านกอฎีย์ อียาฎ ได้กล่าวว่า การเปรียบเทียบเหล่าผู้ศรัทธาตั้งเรือนร่างเดียวกันเป็นการเปรียบเทียบที่มีความ
ถูกต้อง เข้าใจง่ายและให้นัยความหมายที่ชัดเจนในหลากหลายมิติมุมมอง เป็นการให้ความสำคัญถึง
สิทธิระหว่างมุสลิมด้วยกัน สร้างแรงจูงใจและปลุกจิตสำนึกให้ร่วมกันช่วยอนุเคราะห์สานสัมพันธ์ภาพ
และผูกมิตรภาพระหว่างกัน”

1.2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม
ผู้วิจัยได้พบว่ามิงงานเขียนที่เกี่ยวข้องและสามารถใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้

Muhammad ‘Ali al-Hashimiy ได้กล่าวในหนังสือ al-Mujtama’ al-Muslim
Kama Yabnihi al-’Islam fi al-Kitab wa al-Sunnah (2013: 8) ว่า “จากการศึกษาพบว่าด้วยบท
คัมภีร์อัลกุรอาน อัซสุนนะฮฺ หลักฐาน และแบบอย่างที่น่ากวีวิชาการและนักวิจัยทั้งในอดีตและปัจจุบัน
ได้จัดแบ่งลักษณะสังคมมุสลิมออกเป็น 16 ลักษณะ ได้แก่ 1) สังคมแห่งบทบัญญัติที่สมบูรณ์ 2) สังคม
บ่าวผู้ภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ 3) สังคมแห่งอำนาจอธิปไตยของอัลลอฮฺ ﷻ⁷ 4) สังคมแห่งการกำชับความดี
และห้ามปรามความชั่ว 5) สังคมแห่งเสรีภาพ 6) สังคมแห่งการปรึกษาหารือ 7) สังคมแห่งความ
ยุติธรรม ความเสมอภาพและความเท่าเทียมกัน 8) สังคมแห่งการช่วยเหลือและการสงเคราะห์ 9)

⁶ มีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิม (Muslim, 1994-1415: 2586).

⁷ หมายถึงสังคมที่มีการปฏิบัติใช้หลักคำสอนอิสลามในทุกมิติการดำเนินชีวิต.

สังคมแห่งความรักและภราดรภาพ 10) สังคมแห่งการให้อภัย 11) สังคมแห่งเศรษฐกิจยุติธรรมและสมดุล 12) สังคมแห่งความรู้และการปฏิบัติ 13) สังคมแห่งมนุษยธรรมอันสูงส่ง 14) สังคมแห่งพลังและการรณรงค์ 15) สังคมแห่งศีลธรรมและจริยธรรม 16) สังคมแห่งความเจริญและความก้าวหน้า”

จากลักษณะสังคมมุสลิมข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่าแต่ละลักษณะสังคมนั้นต่างครอบคลุมถึงลักษณะสังคมทั้งทางด้านกายภาพและทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องโดยตรงตามเจตนารมณ์อิสลามเพราะกิจทางสังคมเหล่านั้นต้องอาศัยจิตวิญญาณอันแรงกล้าในการขับเคลื่อนเพื่อรับใช้บริการสู่การพัฒนาและปกป้องผลประโยชน์ในมิติต่างๆ ร่วมกันและก่อให้เกิดภาพลักษณ์อันโดดเด่นในแบบวิถีสังคมมุสลิม ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคมโดยรวม แต่ถึงกระนั้นในภาวะสังคมโลกปัจจุบัน เทคโนโลยีคือตัวแปรสำคัญที่เข้ามามีบทบาทและสร้างสรรค์ให้เกิดปัจจัยมากมายในมิติต่างๆ ทางสังคม การบริการสังคมหรือการแสดงออกซึ่งจิตอาสาต่อสาธารณประโยชน์จึงต้องอาศัยเครื่องมือทางเทคโนโลยีมาช่วยขับเคลื่อน ยกย่องคุณภาพชีวิตและพัฒนากลุ่มสังคมต่างๆ เพื่อให้บรรลุซึ่งเป้าหมายที่บุคคลหรือกลุ่มสังคมได้วางไว้

นักวิชาการมุสลิมในสังคมปัจจุบันได้พยายามเข้ามามีบทบาท คัดสรรและกลั่นกรองข้อมูลต่างๆ ทางเว็บไซต์เพื่อก่อให้เกิดคุณค่าสูงสุดต่อมวลชนมุสลิมในการบริโภคสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์เหล่านั้น เพราะมันคือปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อตรงกับสังคมมุสลิมในลักษณะต่างๆ จึงได้กำหนดกรอบของการบริการทางเทคโนโลยีไว้ดังนี้ 1) สร้างเว็บไซต์ทางศาสนาด้วยข้อมูลที่ถูกต้องปราศจากข้อผิดพลาดและสิ่งบิดเบือน ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะผู้เชี่ยวชาญที่คอยติดตามการอัปเดตใหม่ทั้งหมดบนเว็บไซต์ และทำงานเพื่อเผยแพร่และสนับสนุนเว็บไซต์เหล่านี้ พยายามออกแบบและประสานงานเพื่อเข้าถึงและดึงดูดนักศึกษาค้นคว้าจำนวนมาก 2) ใช้อีเมล เป็นการส่งจดหมายเพื่อรับรองความถูกต้อง และอาจเป็นการใช้อีเมลเพื่อค้นหาความรู้ เช่น จดหมายโต้ตอบของนักวิชาการและนักเทศน์เพื่อเรียนรู้ว่ามุสลิมได้ประโยชน์อะไรจากเรื่องศาสนาของเขา 3) ใช้ประโยชน์จากฟอรัม (เวที) สาธารณะหรือที่เรียกว่าห้องแชทกลุ่ม เนื่องจากมีหัวข้อสำหรับการสนทนาและพูดคุยเกี่ยวกับข้อมูลนั้น และการใช้งานฟอรัมมีประโยชน์ในสองวิธี 3.1) จัดสร้างฟอรัมที่มีประโยชน์เกี่ยวกับลักษณะทางศาสนาที่ให้ความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อคนหนุ่มสาว 3.2) จัดย้ายฟอรัมและทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเพิ่มระดับการสนทนาและหัวข้อให้เกิดขึ้นในห้องสนทนา และ 4) ปฏิบัติการยับยั้งและปิดกั้นเว็บไซต์ที่มีความคิดไม่ดี หรือบิดเบือนศาสนา หรือเสนอแนวคิดที่ผิดจรรยาบรรณ และระงับหรือปิดเว็บไซต์โดยใช้แอปพลิเคชันและซอฟต์แวร์บางอย่าง เช่นเดียวกับไฟร์วอลล์และอื่นๆ นี่คือการปกป้องความชั่วและความเลวร้ายที่ส่งผลกระทบต่อมวลชนและเยาวชนมุสลิม (<https://mawdoo3.com> - 28/01/2563)

Muhammad Said bin Muhammad Hasan Bukhariy ได้กล่าวในบทความวิจัย หัวข้อ al-Khidmat at-Tatawwu'iyah fi al-Kitab wa al-Sunnah (1997: 71) ว่า การบริการ คือ

“การบำเพ็ญ (นำเสนอ) งานที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นโดยทั่วไป” **الْخِدْمَةُ: هُوَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ عَمَلٍ فِيهِ نَفْعٌ عُمُومًا**) และเมื่อพิจารณาในด้านการบำเพ็ญประโยชน์แล้วอาจ แบ่งการบริการ ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ตนเอง เช่น การละหมาด การถือศีลอด การอัญเชิญพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และการรำลึกถึงอัลลอฮฺ ﷻ ในลักษณะต่างๆ การขอพรให้แก่ ศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ การขอพร การเดินไปมัสยิด การอยู่ในมัสยิดเพื่อปฏิบัติสักการะกิจ การฟังการ ตักเตือน การแสวงหาปัจจัยยังชีพที่ฮะลาล (อนุมัต) การใคร่ครวญทบทวนตนเอง การรู้สึกเสียใจต่อ ความผิดต่างๆ ที่เคยกระทำ การขอลุแกโทษต่อพระเจ้า การใคร่ครวญถึงความโปรดปรานของอัลลอฮฺ ﷻ รวมทั้งงานของจิตใจอื่นๆ เช่น การยำเกรงต่อพระเจ้า ความรักต่อพระองค์ การมีความหวังใน พระองค์ การมอบหมายต่อพระองค์ โดยประโยชน์งานเหล่านี้จะจำกัดอยู่กับผู้บำเพ็ญเอง

2) การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น ได้แก่ การเป็นอิหม่ามละหมาด การอะซาน การบริการมัสยิด การสอนคัมภีร์กุรอานและศาสตร์ต่างๆ การสอนคนที่ไม่รู้ผลผลิตสิ่งของ การบริจาคทาน การเลี้ยงดู (انفاق) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ การใช้ให้ทำความดีและห้ามปราม การทำความชั่ว การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก การขจัดสิ่งกีดขวางออก จากถนน การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ การนำทางคนตา บอด และการทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป โดยประโยชน์งานเหล่านี้จะบังเกิดแก่ผู้อื่น

Muhammad Salamah Ghabariy ได้กล่าวในบทความวิจัย เรื่อง “al-Mabadiy’ al-’Asasiyyah li al-Khidmah al-’Ijtima’iyyah” (2008: 146-147) ว่า การบริการสังคมมุ่งสู่การ ปฏิบัติการเยียวยาตามแนวทางอิสลามที่มาจากพระเจ้า (al-Manhaj al-Rabbaniy) และเหมาะสมกับ การแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตอันเนื่องมาจากมีทั้งวิธีการป้องกันและเยียวยาทุกปัญหาอย่างมี ประสิทธิภาพเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีในโลกนี้และรอดพ้นในโลกหน้า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา กระทำได้ทั้งโดยปัจเจกบุคคลและนิติบุคคล (องค์กร) ส่วนหลักการพื้นฐานที่ควรยึดมั่นในการบริการ สังคมเชิงจิตอาสา นั้นมี 10 ประการ ได้แก่

1) **หลักการปรึกษาหารือ** ซึ่งในทัศนะอิสลาม ถือเป็นหลักการพื้นฐานในการ ดำเนินชีวิตของมวลมนุษย์ มีขอบเขตกว้างกว่าการปกครอง เพราะเป็นหลักการแห่งวิถีชีวิตของ ประชาชาติมุสลิม ตามทัศนะของอิหม่ามสัยิดคุฎบ์ ซึ่งให้ทัศนะไว้ว่า “พื้นที่ของการปรึกษาหารือคือ พื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างมวลศรัทธาชน” ส่วนอิหม่ามอิบุนุฎัยมียะฮ์ให้ทัศนะว่า “ผู้ปกครอง จำเป็นต้องใช้ระบบการปรึกษาหารือตามพระบัญชาที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงบัญชาแก่ศาสนทูต ﷺ ให้ถือปฏิบัติ”

2) **หลักความรู้** เป็นหลักการบังคับขั้นพื้นฐานในระบบอิสลามซึ่งมีความสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนการบริการหรือรับใช้สังคม สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาสังคมต่างๆ ได้ โดยช่วยทำความเข้าใจแก่มนุษย์ แสวงการยอมรับและความไว้วางใจจากมนุษย์ จนกระทั่งสามารถโน้มน้าวและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ได้ ในมุมมองนักสังคมวิทยา การใช้หลักการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริการสังคมนั้นจะต้องเข้าใจอย่างชัดเจนว่าจุดเริ่มต้นของความรู้คือการนิ่ง (สติ) สอง คือการฟัง สาม คือการจำ สี่ คือการคิดใคร่ครวญ และห้า คือการเผยแพร่ ซึ่งสามารถกระทำได้ในลักษณะอาชีพและจิตอาสา

3) **หลักการแห่งความเสมอภาพ** เป็นหลักการสำคัญที่ต้องยึดมั่นในการบริการสังคมตามแนวทางอิสลาม โดยเป้าหมายของหลักการนี้คือพยายามแก้ปัญหาสังคมมุสลิมในระดับส่วนบุคคล กลุ่มคนและสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เนื่องจากมนุษย์โดยชาติกำเนิดมีความเท่าเทียมกัน ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(سورة الحجرات: 13)

ความว่า “โอ้มนุษย์ชาติทั้งหลายแท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูลเพื่อจะารู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้นคือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(สุเราะฮ์อัลหุรุด: 13)

4) **หลักการแห่งเสรีภาพ** เป็นหลักการสำคัญที่อิสลามได้บัญญัติไว้อย่างสง่างาม เช่น เสรีภาพทางศาสนา เสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น เสรีภาพพลเรือน เสรีภาพแห่งความต้องการ และเสรีภาพทางการเมือง เสรีภาพเหล่านี้มีบทบัญญัติระบุในคัมภีร์อัลกุรอานอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

4.1) เสรีภาพทางศาสนา ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا

انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿

(سورة البقرة: 256)

ความว่า “ไม่มีการบังคับใดๆ (ใหนับถือ) ในศาสนาอิสลาม แน่นอน ความถูกต้องนั้นได้เป็นที่กระจ่างแจ้งแล้วจากความผิด ดังนั้นผู้ใด ปฏิเสธศรัทธาต่ออัลกุรอานและศรัทธาต่ออัลลอฮ์แล้ว แน่นอนเขา ได้ยึดห้วงอันมั่นคงไว้แล้ว โดยไม่มีการขาดใดๆ เกิดขึ้นแก่มัน และ อัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์: 256)

4.2) เสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

(سورة آل عمران: 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นจากหมู่พวกเจ้าซึ่งคณะหนึ่ง ที่จะเชิญชวน ไปสู่ความดี และใช้ให้กระทำการที่ชอบ และห้ามมิให้กระทำการที่มิ ชอบ และชนเหล่านี้แหละ พวกเขาคือผู้ได้รับความสำเร็จ”

(สุเราะฮ์อาละอิมรอน: 104)

4.3) เสรีภาพพลเรือน หมายถึงเสรีภาพในการกระทำการใดๆ ที่เกิดจากการ ตัดสินใจของมนุษย์เอง โดยผู้อื่นยอมรับบุคลิกภาพและความเชี่ยวชาญของเขาในการกระทำตามความ สมัคใจดังกล่าว ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾

(سورة البقرة: 286)

ความว่า “อัลลอฮ์จะไม่ทรงบังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใด นอกจากตาม ความสามารถของชีวิตนั้นเท่านั้น ชีวิตจะได้รับการตอบแทนความ

ดีในสิ่งที่เขาได้แสวงหาไว้และชีวิตนั้นจะได้รับการลงโทษในสิ่งชั่วที่
เขาได้แสวงหาไว้ โอ้พระเจ้าของพวกเรา! โปรดอย่าเอาโทษแก่เรา
เลย หากพวกเราลืมหืมหรือผิดพลาดไป โอ้พระเจ้าของพวกเรา! โปรด
อย่าได้บรรทุกภาระหนักใดๆ แก่พวกเรา เช่นเดียวกับที่พระองค์ได้
ทรงบรรทุกมันแก่บรรดาผู้ที่อยู่ก่อนหน้าพวกเรามาแล้ว โอ้พระเจ้า
ของพวกเรา! โปรดอย่าให้เราแบกสิ่งที่ไม่มีกำลังใดๆ แก่พวก
เราจะแบกมันได้ และโปรดได้ทรงอภัยแก่พวกเรา และยกโทษให้
แก่พวกเรา และเมตตาแก่พวกเราด้วยเถิด พระองค์คือผู้ปกครอง
ของพวกเรา ดังนั้นโปรดได้ทรงช่วยเหลือพวกเราให้ได้รับชัยชนะ
เหนือกลุ่มชนที่ปฏิเสธศรัทธาด้วยเถิด”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์: 286)

4.4) เสรีภาพแห่งความต้องการ มนุษย์มีเสรีภาพในด้านความต้องการอย่าง
สมบูรณ์โดยมีเงื่อนไขว่าเขาต้องรับผิดชอบกับผลที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับสิ่งที่ต้องการแล้ว ความ
ต้องการหมายถึง ความปรารถนาและความโน้มเอียง กล่าวคือ โน้มเอียงจากความคิดไปสู่การตัดสินใจ
กระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการเปลี่ยนเจตนารมณ์เป็นการกระทำด้วยความมุ่งมั่นให้ลุล่วงหลังการ
ตัดสินใจแล้วแม้จะประสบอุปสรรคและปัญหาใดๆ ก็ตาม ดังพระองค์ดำรัสว่า

{فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ}

(سورة آل عمران: 159)

ความว่า “...ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแต่อัลลอฮ์
เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(สุเราะฮ์อาละอิมรอน: 159)

5) **หลักการแห่งภราดรภาพ** อิสลามคือศาสนาแห่งความเป็นพี่น้อง มุสลิมทุก
คนร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เสียสละต่อกัน ช่วยเหลือและบริการกันและกัน

6) **หลักการแห่งความรัก** ความรักจะช่วยสร้างสรรค์สังคม พุ่มพักความ
ไว้วางใจ กระตุ้นให้เสียสละ และโน้มน้าวมวลมนุษยชาติเพื่อแผ่และรักใคร่กันและกัน ความรักทำให้
ทุกคนยอมรับคุณค่าของตนเองและผู้อื่น เมื่อทุกคนรักใคร่ปรองดอง ความผูกพันฉันทน์พี่น้องและ
ความห่วงใยก็จะปรากฏขึ้น ส่งผลให้เกิดความเคารพ การให้เกียรติและความไว้วางใจตามมา ความ
ผูกพันเช่นนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะช่วยให้สมาชิกสังคมเป็นหนึ่งเดียวและช่วยให้งานบริการสังคม

สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ ความรักที่สูงที่สุดคือความรักอัลลอฮ์ ﷻ เพราะเป็นตัวชี้วัดระดับสูงสุดของความศรัทธาที่จะทำให้มวลมนุษยชนอบน้อมยอมจำนนอย่างสิ้นเชิง

7) **หลักการแห่งความบริสุทธิ์ใจ** ซึ่งเป็นจิตวิญญาณของศาสนา แก่นแท้ของการสักการะกิจ (อิบาดะฮ์) และเป็นรากฐานของการเรียกร้องเชิญชวน (ตะอวะฮ์) สู่อัลลอฮ์ ﷻ และการบริการรับใช้สังคม ความบริสุทธิ์ใจในการพูดและการกระทำถือเป็นรากฐานหนึ่งของการศรัทธา และเป็นเจตนารมณ์หลักในทัศนะอิสลาม พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงรับการทำงานของมนุษย์ที่กระทำโดยปราศจากความบริสุทธิ์ใจ

8) **หลักการแห่งความยุติธรรม** ในบัญญัติอิสลามได้บังคับให้มวลมุสลิมทั้งหลายต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ไม่ว่าจะแก่ตนเอง บิดามารดาหรือเครือญาติใกล้ชิด กล่าวคือพวกเขาพร้อมจะถือคุณเสถียรภาพร่วมกัน บริการรับใช้ซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเป็นธรรมทางสังคม ทั้งในระดับปัจเจกและระดับประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยไม่แบ่งแยกกลุ่มคน ทุ่นส่วน ชนชั้น ศาสนา เผ่าพันธุ์ สีผิว ภาษา ร่ำรวย ยากจน มิตรแท้หรือศัตรู

9) **หลักการแห่งจรรยาบรรณอันดีงาม** เมื่อบุคลิกภาพดี มีความมุ่งมั่นที่แน่วแน่ และมีจิตใจที่งดงาม ย่อมแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์แห่งหลักการอิสลามอย่างแท้จริง เป็นหลักการพื้นฐานที่จะสร้างความเชื่อมั่น สามารถตอบโต้ด้วยคำพูดและวิถีปฏิบัติ ส่งผลให้ผู้คนและกลุ่มสังคมคล้อยตามในสิ่งที่พูดและเชื่อฟังในคำสั่งของพวกเขา กล่าวคือ ผู้ที่บริการสังคมเชิงจิตอาสา ส่วนสำคัญต้องอาศัยบุคลิกภาพและจรรยาบรรณอันดีงามเพื่อดึงดูดจุดสนใจและความน่าเชื่อถือต่อหน้าสาธารณชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดแนวร่วมในการบริการสังคมด้านต่างๆ จนบรรลุตามวัตถุประสงค์ การแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจและรู้จักให้อภัยต่อกันถือเป็นการบริการสังคมด้านจิตวิญญาณอีกรูปแบบหนึ่งที่ถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญตามทัศนะอิสลาม

10) **หลักการแห่งความยำเกรง** ความยำเกรงเปรียบดังหลักการอิสลามที่มีความสำคัญ มันสามารถขับเคลื่อน ต้านทานและสยบเหนื่อความหายนะและอธรรมทุกรูปแบบ เป็นการเปิดประตูสู่การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตสู่ความสมบูรณ์แบบซึ่งสร้างความภาคภูมิใจและนำมาซึ่งอำนาจอธิปไตย กล่าวคือ แนวทางการพัฒนาและบริการสังคมนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ให้บริการต้องเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธาอันแรงกล้าจึงสามารถต้านและสยบกระแสสังคมที่คอยวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบและทำลายขวัญกำลังใจอยู่เสมอ แต่เมื่อจิตใจของพวกเขายึดมั่นต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ อย่างเด็ดเดี่ยวยอมทำให้งานบริการนั้นบรรลุผลความสำเร็จได้

1.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Muhammad Salamah Ghabariy ได้กล่าวในบทความวิจัย เรื่อง “al-Mabadiy’ al-’Asasiyyah li al-Khidmah al-’Ijtima’iyyah” (2008-1429: 181) ว่า “ความยุติธรรมในอิสลาม

คือตาสั่งที่ถือเป็นนโยบายบริหารในหลักการแห่งบทบัญญัติอิสลาม ถือเป็นวินัยปฏิบัติในศาสนาที่เที่ยงธรรม เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นถึงคุณค่าของชีวิต พัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับความรู้สึกผูกพันในคุณงามความดีและศีลธรรมที่เสริมสร้างให้เกิดจิตสาธารณะทั้งในระดับปัจเจกชนและกลุ่มสังคมนำไปสู่ความเป็นประชาชาติเดียวกันที่มีจิตบริการช่วยเหลือกันในคุณงามความดี การยำเกรงและมีจิตอาสาปกป้องผลประโยชน์ทางสังคมร่วมกัน”

Muhammad Salamah Ghabariy ได้กล่าวในบทความวิจัย เรื่อง “al-Mabadiy’ al-’Asasiyyah li al-Khidmah al-’Ijtima’iyyah” (2008-1429: 188) ว่า “ความยำเกรง (التَّقْوَى) ทางรากศัพท์เดิมมีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า (الِاتِّقَاءُ) นั่นคือ มีความเกรงกลัวพระเจ้า ซึ่งมาจากรากศัพท์ของคำว่า (وَقِيَ) นั่นคือ รักษา ป้องกัน กล่าวคือ รับอาสาปกป้องและรักษาผลประโยชน์ต่างๆ จากสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนและก่อให้เกิดภัยอันตราย เพราะแก่นแท้ของความยำเกรงคือการยื่นหยัดบริการตน (บำเพ็ญตน) ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าด้วยการแสดงความภักดีและหลีกเลี่ยงจากสิ่งต้องห้ามทั้งหลาย”

Mustafa ’Ahmad Hassan ได้กล่าวในบทความวิจัย เรื่อง “al-Ri’aayah al-’Ijtima’iyyah fi al-’Islam” (2008-1429: 201) ว่า “จิตอาสาให้นัยความหมายถึงการประกอบคุณงามความดีและรวมถึงกิจกรรมเชิงบวกในมิติต่างๆ จากนั้นให้ละเว้นการประพฤติความชั่วและกิจกรรมเชิงลบในมิติอื่นๆ ถือเป็นการทำงานที่มีส่วนสำคัญอันนำมาซึ่งความสมบูรณ์แบบในวิถีอิสลาม ในมุมมองอิสลาม กิจอาสา คือ งานบริการทางสังคมที่มีความสำคัญเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้น ยังเรียกร้องและเชิญชวนไปสู่การใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ในการให้บริการทางสังคมเท่าที่สามารถกระทำ”

ธิดาชนก วงศ์พิทักษ์ และ ชัญญา ลีศัตร์พ่าย (2556) ศึกษาปัจจัยจิตสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมจิตอาสาของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผลการวิจัยพบว่า (1) พฤติกรรมจิตอาสาของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง (2) ปัจจัยทางจิต ได้แก่ การรับรู้ความสามารถของตน แรงจูงใจอาสา และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การมีตัวแบบด้านจิตอาสา การสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวก กับพฤติกรรมจิตอาสาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (3) การรับรู้ความสามารถของตน แรงจูงใจอาสา การสนับสนุนทางสังคม และการเห็นคุณค่าในตนเองสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมจิตอาสาของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้ร้อยละ 53 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปิ่นกนก วงศ์ปิ่นเพชร วิมล เหมือนคิด และชัญญา ลีศัตร์พ่าย (2553) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตอาสาของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ผลการวิจัยพบว่า จิตอาสาของนักศึกษามีอยู่ในระดับสูง มีเจตคติต่อจิตอาสาอยู่ในระดับดี แรงจูงใจใน

การทำกิจกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง และการได้รับการสนับสนุนทางสังคมอยู่ในระดับสูงเช่นกัน ปัจจัยด้านบุคคลทุกตัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับจิตอาสาของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของจิตอาสาได้ ร้อยละ 48.8 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยแรงจูงใจในการทำกิจกรรมจิตอาสา มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวพยากรณ์สูงสุด รองลงมาคือ การได้รับการสนับสนุนทางสังคมและเจตคติต่อจิตอาสาตามลำดับ

กิตติพล แต่งผิว (2556) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ตำบลมะขาม อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่า จิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลมะขาม อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.81 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.34 โดยมีลักษณะจิตอาสาด้านจิตสำนึกสาธารณะเป็นอันดับ 1 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.02 และจิตอาสาด้านการเสียสละต่อสังคมเป็นอันดับ 2 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.92 ปัจจัยด้านอาชีพ การขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนา ความรู้ความเข้าใจ รวมถึงการรับรู้ข่าวสารในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันของประชาชน มีผลต่อจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วัลย์รักษ์ บุญภา (2553) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตอาสาคุณธรรมการชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ไทร อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า จิตอาสาเป็นคำใหม่ที่มีอยู่ในตัวบุคคล เคยชินและแสดงออกในลักษณะของการอาสาทำบุญ การช่วยเหลือกันภายในชุมชน คณะกรรมการชุมชนในเทศบาลตำบลโพธิ์ไทรให้ความหมายจิตอาสาเป็นความสมัครใจเต็มใจ เสียสละ ไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือคนอื่น

กระบวนการสร้างจิตอาสาเป็นการทำความเข้าใจโดยการสื่อสาร การอธิบาย การบอกเล่า ประชาสัมพันธ์ การปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนแนวทางการพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสาประกอบด้วย การสร้างจิตสำนึกเรื่องการทำงานเพื่อส่วนรวมให้ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม โดยให้ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต การให้รางวัล ยกย่อง เชิดชูเกียรติให้เป็นแบบอย่างของสังคม และให้โอกาสบุคคลที่มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม ตลอดจนสร้างระบบกลไกที่เน้นเรื่องการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยท้องถิ่น/เทศบาลเป็นแบบอย่าง ไม่ใช่เงินเป็นตัวนำในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

อนุพนธ์ คำปิ่น (2558) การศึกษาองค์ประกอบของจิตสาธารณะของนิสิตนักศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันจิตสาธารณะ ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันตระหนักถึงปัญหาที่

เกิดขึ้น, ความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคี, การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม, ความรับผิดชอบ ต่อสาธารณชน, การยกย่องและให้เกียรติผู้อื่น, การมีมาตรฐานในการปฏิบัติงาน, การติดต่อสื่อสาร อย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ, การมีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหา ความรู้ มีค่าความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์สูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสามารถวัดองค์ประกอบจิตสาธารณะของนิสิตนักศึกษาใน สถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครได้

โดยสรุป จากการศึกษาอัลกุรอาน อัลหะดีษและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น พบว่าจิตอาสาจึงถือได้ว่าเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่สังคมปรารถนาให้ผู้คนยึดถือ เพื่อปลูกจิตสำนึก ของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวม แสดงออกถึงพฤติกรรมเชิงจิตอาสา ทำคุณประโยชน์ ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน การพัฒนาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาและจิตสำนึกสาธารณะจะช่วยให้ บุคคลคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รวมถึงการใช้และการรักษาสิ่งที่เป็นของ ส่วนรวมในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมอีกด้วย การบริการเชิงจิตอาสาเป็น งานที่มีเกียรติและได้รับการตอบรับจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากว่าเราสามารถที่จะ ให้บริการจิตอาสาได้ทุกเวลา ดังนั้นพลังการขับเคลื่อนทางสังคมจะมีมากหากมีผู้ทำหน้าที่ให้บริการ จิตอาสาจำนวนมาก สถาบันที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะคือ สถาบันการศึกษา เพื่อให้การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาเกิดขึ้นในองค์กร ผู้นำจึงมีส่วนสำคัญในการ นำพาและการแสดงออกถึงแบบอย่าง ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนอันได้แก่ ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการจึงจำเป็นต้องแสดงออกหรือดำรงไว้ซึ่งคุณลักษณะการเป็นผู้ให้บริการสังคมเชิงจิต อาสา และจากการศึกษาข้างต้นผู้วิจัยพบรูปแบบการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาต่างๆ ซึ่งสามารถ สรุปเป็นหัวข้อเพื่อใช้เป็นกรอบสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่าม ละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การ สอนคนที่ไม่รู้ผลผลิตสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดอง ระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสน ยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหู หนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การ ทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม

1.3.2 เพื่อศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม

1.3.3 เพื่อศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มีดังต่อไปนี้

1.4.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม

1.4.2 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม

1.4.3 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลา

1.4.4 ได้แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลา

1.4.5 ผลจากการวิจัยส่งผลให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาตามทัศนะอิสลาม และสามารถใช้นโยบายการบริการเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมได้ตรงเป้าหมายและเกิดประโยชน์สูงสุด อีกทั้งแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาจะช่วยลดภาระของภาครัฐได้

1.4.6 ผลการวิจัยแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน เป็นข้อมูลให้กับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสงขลา สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา เครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน ที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาได้

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษา “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยในมิติด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.5.1 ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ ได้แก่

- 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด
- 2) การอะซาน
- 3) การบริการมัสยิด
- 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่างๆ
- 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลิตภัณฑ์ของ
- 6) การบริจาคทาน
- 7) การเลี้ยงดู (انفاق)
- 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์
- 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำชั่ว
- 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน
- 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก
- 12) การจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน
- 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ
- 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ
- 15) การนำทางคนตาบอด และ
- 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

1.5.2 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.2.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการ จำนวน 48 โรงเรียน รวมประชากรที่ใช้ศึกษาทั้งสิ้นจำนวน 144 คน

1.5.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำแนกได้ดังนี้

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามเพื่อสำรวจการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาทั้งหมดของประชากรผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา 48 โรงเรียนๆ ละ 3 คน รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน 144 คน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามจำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวนโรงเรียน	จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง
เมือง	3	9
สิงหนคร	1	3
หาดใหญ่	6	18
รัตภูมิ	3	9
บางกล่ำ	3	9
สะเดา	4	12

อำเภอ	จำนวนโรงเรียน	จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง
จะนะ	16	48
เทพา	5	15
นาทวี	3	9
สะบ้าย้อย	4	12
รวม	48	144

ที่มา : สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2562

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนละ 1 คนโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจงรวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการการสัมภาษณ์ทั้งสิ้นจำนวน 48 คน

3) กลุ่มตัวอย่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการยืนยันผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการยืนยันผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 20 คน ดังนี้

- ตัวแทนผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 7 คน
- ตัวแทนสำนักงานการศึกษาเอกชนประจำจังหวัด จำนวน 3 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านอิสลามศึกษา จำนวน 5 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคมและหน่วยงานจิตอาสา จำนวน 5 คน

1.5.3 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยในส่วนที่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณประกอบด้วยตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ดังนี้

1.5.3.1 ตัวแปรต้น ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

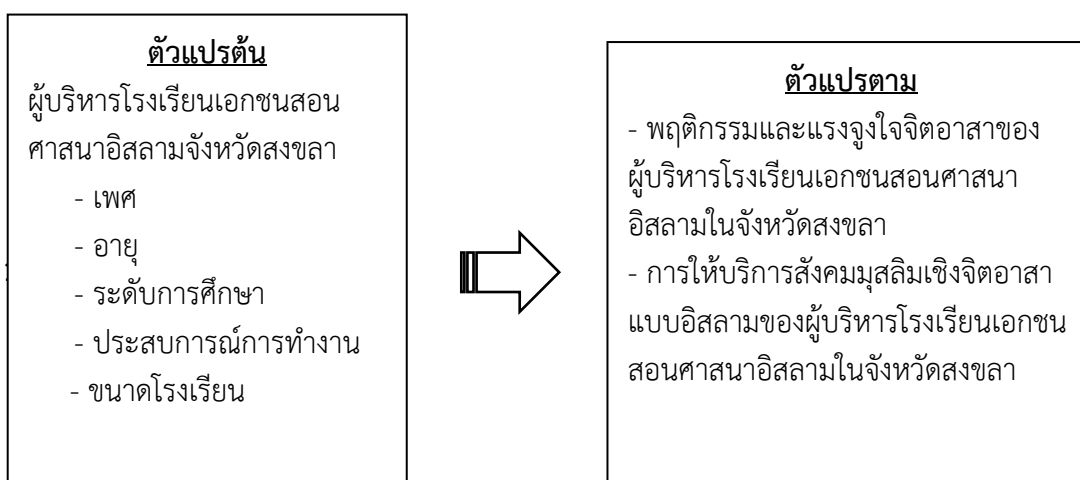
1.5.3.2 ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมและแรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา และการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบ

อิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา 16 ประการ ได้แก่ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ได้ดังนี้

1.6.1 กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ

1.6.2 กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

สำหรับการศึกษาในส่วนที่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดโดยยึดแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลามที่มาจากหลักคำสอนอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน อัซซุนนะฮ์ และทัศนะนักปราชญ์และวิชาการมุสลิมในยุคต่างๆ 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง

ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นไว้ดังนี้

1.7.1 ความหมายภาษาไทยของคัมภีร์อัลกุรอาน ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอานแห่งนครมะดีนะฮ์ มูนาว่าเราะฮ์ ฮ.ศ. 1419 แปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย โดยผู้วิจัยอ้างอิงในบรรณานุกรมเพียงครั้งเดียว

1.7.2 การอ้างอิงอัลกุรอานผู้วิจัยจะใช้มาตรฐานการอ้างอิงโดยระบุชื่อสุเราะฮ์และลำดับอายะฮ์ เช่น อาละอิมรอน: 15 หมายถึง สุเราะฮ์อาละอิมรอน อายะฮ์ ที่ 15 ไว้ด้านหลังของตัวบทและความหมายทั้งภาษาอาหรับและภาษาไทย

1.7.3 การอ้างอิงอัลหะดีษผู้วิจัยจะอ้างถึงผู้บันทึกหะดีษและหมายเลขหะดีษ

1.7.4 การแปลตำราหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่เป็นภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทยผู้วิจัยจะแปลความหมายโดยภาพรวมและจะคงรักษาความหมายของข้อความเดิมอย่างสมบูรณ์ที่สุด

1.7.5 การปริวรรตอักษรอาหรับ-ไทย และ อาหรับ-อังกฤษ ผู้วิจัยจะใช้อักษรที่เทียบโดยคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และตารางปริวรรตอักษรของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกา

1.7.6 การอ้างอิงผู้วิจัยจะใช้การอ้างอิงแบบนามปี (Author - Date) โดยระบุชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าที่ใช้อ้างอิงในวงเล็บ (...)

1.7.7 คำว่า "พระองค์อัลลอฮ์" "พระองค์" หรือบางครั้งใช้ "พระผู้เป็นเจ้า" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายเดียวกัน

1.7.8 คำว่า "นปี" และ "เราะฮ์สูล" ผู้วิจัยขอใช้คำภาษาไทยว่า "सानสนทูต" แทนในความหมายเดียวกัน ยกเว้นในบางประโยคที่ทั้งสองคำมีความหมายต่างกัน

1.7.9 คำว่า "อิจเราะฮ์ศักราช" ผู้วิจัยขอใช้คำย่อว่า "ฮ.ศ." เช่นเดียวกับ "คริสต์ศักราช" ผู้วิจัยขอใช้คำย่อว่า "ค.ศ."

1.8 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

1.8.1 สังคมมุสลิม หมายถึง สังคมที่ยึดถืออัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์เป็นแนวทางในดำเนินชีวิต มีหลักการยึดมั่นและวัตรปฏิบัติ มีกระบวนการหล่อหลอมและการขัดเกลาผู้คนในสังคมให้อยู่ภายใต้กรอบหลักศีลธรรมอิสลาม และกฏกติกาทางสังคมใช้การตัดสินด้วยบทบัญญัติแห่งอิสลามอันเป็นหลักการจากพระเจ้า พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

1.8.2 การบริการสังคม หมายถึง การให้ความช่วยเหลือหรือการให้บริการของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาต่อบุคคลหรือกลุ่มคนในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา ภายใต้กรอบ 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิมามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

1.8.3 จิตอาสา หมายถึง การอาสาตนของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาในการช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจและเต็มใจ

1.8.4 แบบอิสลาม หมายถึง รูปแบบหรือแนวทางที่สอดคล้องกับอัลกุรอานและอัลหะดีษ

1.8.5 ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ดำรงตำแหน่งผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการ ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาจำนวน 48 โรงเรียน

1.8.6 จังหวัดสงขลา หมายถึง จังหวัดหนึ่งในภาคใต้ตอนล่าง ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่างระหว่างละติจูดที่ 617-756 เหนือและลองจิจูด 100 01-101 06 ตะวันออก มีอาณาเขตทิศเหนือติดกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง ทิศตะวันออกติดกับอ่าวไทย ทิศใต้ติดกับจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาห์ และรัฐเปอร์ลิสของประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสตูล สภาพทางสังคมประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 64.71 นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาร้อยละ 31.98 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 3.31 นับถือศาสนาอื่นๆ ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดู เป็นต้น

1.9 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ดังนี้

1.9.1 อ่านว่า “สุบฮานะฮฺวะตะอาลา” เป็นคำสรรเสริญแต่เอกองค์อัลลอฮ์ แปลว่า ทรงมหาบริสุทธิ์และทรงสูงส่ง

1.9.2 อ่านว่า “คือลลลลอฮฺอะลัยฮิอะสลลัม” เป็นคำสรรเสริญและขอพรแต่ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด แปลว่า ขออัลลอฮฺทรงสดุดีและให้ความสันติแต่ท่าน

1.9.3 อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮุ” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺ แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺ ทรงพอพระทัยต่อเขา (ใช้กับเพศชายหนึ่งคน)

1.9.4 อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮา” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺ แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเขา (ใช้กับเพศหญิงหนึ่งคน)

1.9.5 อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮุมมา” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺ แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเขาทั้งสอง (ใช้กับเพศชายหรือเพศหญิงสองคน)

1.9.6 อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮุม” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺหลายคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อพวกเขา (ใช้กับเพศชายหลายคน)

1.9.7 อ่านว่า “เราะหิมะฮฺลลอฮฺ” เป็นคำขอพรแต่คนในยุคสามร้อยปีแรกของปีฮิจเราะฮฺศักราชหรือแต่คนทั่วไปที่เสียชีวิตแล้ว แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงเมตตาต่อเขา (ผู้ชายหนึ่ง)

1.9.8 อ่านว่า “อะลัยฮิสลาม” แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงให้สันติสุขต่อเขา” เป็นคำขอพรแต่ันปีทูท่านยกเว้นนปีมุฮัมมัด ที่

1.9.9 ( ) วงเล็บปีกกา ใช้สำหรับอายะฮฺอัลกุรอาน

1.9.10 (( )) วงเล็บคู่ ใช้สำหรับตัวบทอัลอะดิษ

1.9.11 “.....” สัญลักษณ์คำพูด ใช้สำหรับการอ้างประโยคหรือคำพูดของนักวิชาการ

1.10 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.10.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ซึ่งเป็นแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาหาคำตอบให้กับประเด็นการวิจัยเรื่องเดียวกัน โดยแยกกันดำเนินงานและให้นำหนักความสำคัญของวิธีการวิจัยทั้งสองอย่างเท่าเทียมกัน

1.10.2 แหล่งข้อมูลการวิจัย

แหล่งข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการรวบรวมตามเนื้อหาของวิทยานิพนธ์มีดังนี้

1. ห้องสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. หอสมุด จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยฟาฏอนี
4. หอสมุด Universiti Sains Malaysia (USM)
5. หอสมุด Universiti Islam Antarabangsa Malaysia (UIAM)
6. หอสมุด Universiti Malaya (UM)
7. ห้องสมุดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
8. ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ อาทิ المكتبة الشاملة ، المكتبة الوقفية
9. ฐานข้อมูลงานวิจัยออนไลน์ทั้งในและต่างประเทศ

1.10.3 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ใช้รูปแบบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสา และลงพื้นที่พบปะกลุ่มเป้าหมายเพื่อสัมภาษณ์การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารในเบื้องต้น

สำหรับแหล่งข้อมูลเอกสารที่สำคัญๆ ได้แก่

- 1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ ตัวบทอัลกุรอานและตัวบทอัลหะดีษ จากคัมภีร์อัลกุรอานและตำรารวบรวมอัลหะดีษต่างๆ เช่น พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน

ฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน ปีฮิจเราะฮ์ศักราช 1419 แปลโดย
สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย และ 'Abu Dawud. 2009-1430. Sunan 'Abi Dawud
(سنن أبي داود). Dimishq: Dar al-Risalah al-'Aalamiyyah.

เป็นต้น

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) หมายถึงเอกสารที่เป็นหนังสือ
(Books) ตำรา (Textbooks) วิจัย (Researches) และบทความ (Articles) ทั่วไปหรือวิชาการ ฯลฯ
ส่วนใหญ่เป็นภาษาอาหรับ โดยรายชื่อทั้งหมดปรากฏอยู่ในบรรณานุกรมตอนท้ายของวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ ได้แก่ al-Hashimiy, Muhammad Ali. (2013). al-Mujtama' al-Muslim Kama Yabnihi
al-'Islam fi al-Kitab wa al-Sunnah (المجتمع المسلم كما بينه الإسلام في الكتاب والسنة). al-
Qahirah (Cairo): Dar al-Salam li at-Taba'ah wa al-Nashri wa al-Tauzia' และ al-
Qahthaniy, Sa-id Ali. (n.d.). al-Imamah fi al-Salah (الإمامة في الصلاة). (n.p.):
Salsilah Mu-allafat al-Qahthaniy และ กิตติพล แต่งผิว. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อจิตอาสาในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ตำบลมะขาม อำเภอมะขาม จังหวัด
จันทบุรี. สาขาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เป็นต้น

3) เอกสารตติยภูมิ (Tertiary Sources) หมายถึงพจนานุกรม
พจนานุกรม และสารานุกรมภาษาต่างๆ ที่มีข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับหัวข้อวิจัย เช่น การบริการสังคม
จิตอาสา อิสลาม มุสลิม ได้แก่ Al-Mu'jam al-Arabi al-Asasi (พจนานุกรม ภาษาอาหรับพื้นฐาน)
(Tunis: 1988) และ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2

สร้างเครื่องมือการวิจัย 2 แบบ คือ 1) แบบสอบถามเพื่อวัดพฤติกรรมจิตอาสา
แรงจูงใจจิตอาสา และการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอน
ศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา 2) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการ
สัมภาษณ์การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
ในจังหวัดสงขลา

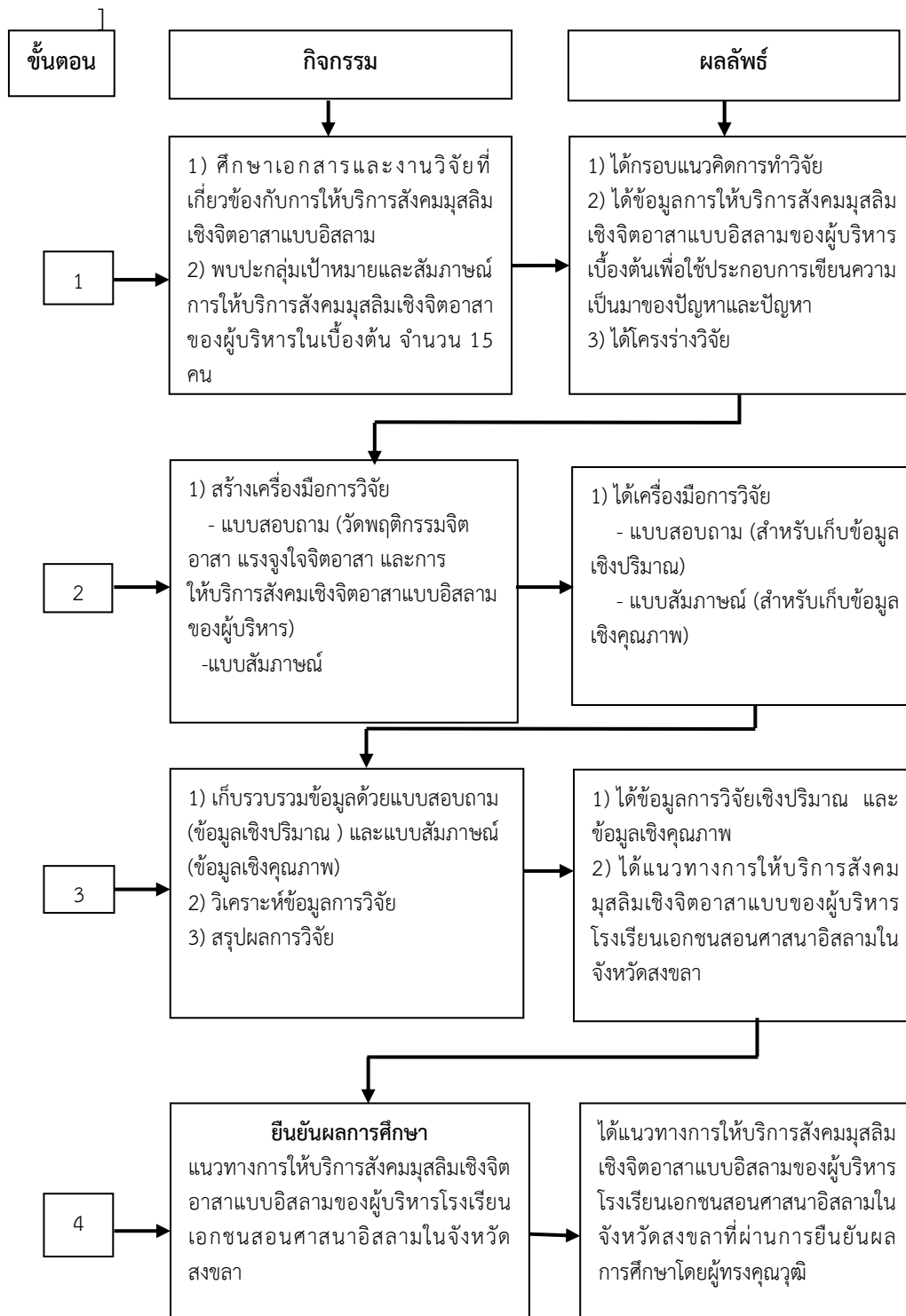
ขั้นตอนที่ 3

การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยด้วย 2 วิธี คือ 1) ข้อมูลเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูล
ด้วยแบบสอบถาม และ 2) ข้อมูลเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ จากนั้นทำการ
ตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยและสรุป
ผลการวิจัยตามลำดับ

ขั้นตอนที่ 4

ยืนยันผลการศึกษานโยบายการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของ
ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

โดยแต่ละขั้นตอนจะกล่าวถึงกิจกรรม วิธีการดำเนินการ เครื่องมือการวิจัย การ
วิเคราะห์ข้อมูล และผลลัพธ์ที่ได้ ดังภาพที่ 3 แสดงขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย

ภาพที่ 1.2 แสดงขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย

จากขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน สามารถอธิบายรายละเอียดการดำเนินการแต่ละขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

ผู้วิจัยดำเนินการ 2 กิจกรรม คือ 1.1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม และ 1.2) ลงพื้นที่พบปะเพื่อทำความรู้จัก ทำความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายและสัมภาษณ์การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารในเบื้องต้น จำนวน 15 คน

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในขั้นตอนนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าประเด็น ดังนี้

1.1 ความหมายและโครงสร้างสังคมมุสลิมไทย

1.1.1 ศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมในทัศนะอิสลาม

1.1.2 ศึกษาโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม

1.2 แนวคิดและหลักการการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะอิสลาม

1.2.1 ความหมายของการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสา

1.2.2 กระบวนการการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาในอิสลามตาม

ขอบเขตการศึกษา 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์กุรอานและศาสตร์ต่างๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

1.3 สภาพการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบัน

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมาออกแบบการวิจัย กำหนดกรอบการวิจัย สร้างเครื่องมือการวิจัย และใช้ประกอบการอภิปรายผลการวิจัย

2. ลงพื้นที่พบปะเพื่อทำความรู้จักกับกลุ่มเป้าหมายและสัมภาษณ์การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารในเบื้องต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่พบปะพูดคุยและสร้าง

ความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายด้วยตัวเอง เป็นการศึกษานำร่องกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลักและเก็บข้อมูลเบื้องต้นด้วยวิธีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจและสภาพปัจจุบันการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาของผู้บริหาร เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ และปัญหาที่คาดว่าจะพบในการทำวิจัยในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกลุ่มเป้าหมายผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 15 คน ซึ่งผลการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ผู้บริหารแต่ละโรงเรียนให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ยินดีให้ความร่วมมือ และเต็มใจที่จะให้ข้อมูลตามความเป็นจริง ผลจากการศึกษานำร่องผู้วิจัยนำไปเป็นข้อมูลประกอบออกแบบการวิจัยและการนำเสนอให้เห็นถึงความจำเป็นของปัญหาและการทำวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี ดังนั้นเครื่องมือการวิจัยจึงประกอบด้วย แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างตามกรอบที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษาสูงสุด ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมจิตอาสา แรงจูงใจจิตอาสา และสภาพปัจจุบันในการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ซึ่งลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าของลิเคิร์ต (Likert) คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 99 - 100)

1.2.1 เกณฑ์การประเมิน

- คะแนน 5 หมายถึง สภาพการให้บริการมากที่สุด
- คะแนน 4 หมายถึง สภาพการให้บริการมาก
- คะแนน 3 หมายถึง สภาพการให้บริการปานกลาง
- คะแนน 2 หมายถึง สภาพการให้บริการน้อย
- คะแนน 1 หมายถึง สภาพการให้บริการน้อยที่สุด

1.2.2 เกณฑ์การแปลความหมาย

คะแนน 4.51 – 5.00 หมายถึง สภาพการให้บริการมากที่สุด

คะแนน 3.51 – 4.50 หมายถึง สภาพการให้บริการมาก

คะแนน 2.51 – 3.50 หมายถึง สภาพการให้บริการปานกลาง

คะแนน 1.51 – 2.50 หมายถึง สภาพการให้บริการน้อย

คะแนน 1.00 – 1.50 หมายถึง สภาพการให้บริการน้อยที่สุด

1.3 ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open end)

การหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. การประเมินแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาและตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำผลการพิจารณาไปทำการวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับพฤติกรรมจิตอาสา แรงจูงใจจิตอาสา และสภาพปัจจุบันการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยคัดเลือกข้อที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.60 – 1.00 โดยกำหนดเกณฑ์ประเมิน ดังนี้

คะแนน +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับจุดประสงค์

คะแนน 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับจุดประสงค์

คะแนน -1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์

2. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) จำนวน 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha – coefficient) ตามวิธีการของครอนบัค (Cronbach, 1990: 204 อ้างถึงใน พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543: 125)

2. แบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสัมภาษณ์ ให้ครอบคลุมข้อมูลกรอบการวิจัย การให้บริการเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ

2.2 สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างโดยครอบคลุมประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยและขอบเขตเนื้อหาการให้บริการเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ

2.3 นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไข

2.4 นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งจำนวน 3
ท่าน และปรับปรุงแก้ไข

2.5 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย
เพื่อนำผลการสัมภาษณ์มาเรียบเรียงและวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 3

สำหรับขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (ข้อมูล
เชิงปริมาณ) และแบบสัมภาษณ์ (ข้อมูลเชิงคุณภาพ) แล้วนำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความถูกต้อง
เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยและสรุปผลการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตัวเอง
โดยผู้วิจัยขอหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี เพื่อแนะนำตัวผู้วิจัยและขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียน
เอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

1.1 การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอน
ศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โรงเรียนละ 3 คน (ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการ)
จำนวน 48 โรงเรียน รวมทั้งสิ้นจำนวน 144 คน

1.2 การเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอน
ศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 48 โรงเรียน รวมทั้งสิ้นจำนวน 48 คน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จาก
แบบสอบถามและการสัมภาษณ์มาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลเพื่อจะได้
นำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา วิเคราะห์โดยการหาค่าสถิติพื้นฐาน โดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ

แบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งกำหนดคะแนนเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามเกณฑ์ของ ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2538: 167) วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตและหาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อเสนอระดับพฤติกรรมจิตอาสา แรงจูงใจจิตอาสา และสภาพปัจจุบันในการดำเนินการทำให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

แบบสอบถามตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด วิเคราะห์โดยวิธีการสังเคราะห์ความคิดเห็นที่มีความหมายคล้ายคลึงมาจัดหมวดหมู่ และแจกแจงความถี่ แล้วจัดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

หลังจากได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำการถอดความบทสัมภาษณ์แล้ว ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกแยะข้อมูล เพื่อจัดแยกประเภทของเรื่อง โดยเรื่องเดียวกันจะจัดรวบรวมไว้ด้วยกัน รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันหรือเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงนำเรื่องทั้งหมดมาสังเคราะห์หรือรวมเข้าด้วยกัน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) ทำได้โดยการตีความ หาความคล้ายคลึง ความแตกต่างและสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมมาได้ในสนามวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการบรรยาย

ขั้นตอนที่ 4

การยืนยันผลการศึกษานโยบายการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มีกลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 คน ได้แก่

- ตัวแทนผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 7 คน
- ตัวแทนสำนักงานการศึกษาเอกชนประจำจังหวัด จำนวน 3 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านอิสลามศึกษา จำนวน 5 คน

- ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคมหรือหน่วยงานจิตอาสา จำนวน 5 คน

การจัดกิจกรรมยืนยันผลที่ได้จากการศึกษา เพื่อให้ผลการศึกษา มีความครอบคลุม และสมบูรณ์ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง ลักษณะการดำเนินการ ผู้วิจัยจะนำเสนอผล การศึกษาและให้ผู้เข้าร่วมจำนวน 20 คน แล้วทำการวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะ โดยข้อเสนอแนะ ทั้งหมดที่ได้จากการจัดกิจกรรมยืนยันผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำไปทำการปรับปรุงแก้ไขแนวทางการ ให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน จังหวัดสงขลาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บทที่ 2

ความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดสงขลา

2.1 ความหมายและลักษณะของสังคมมุสลิม

2.1.1 สังคมตามหลักภาษา

2.1.1.1 ภาษาไทย

จำนงค์ อภิวัดนสิทธิ์ (2545: 59) กล่าวว่า คำว่า “สังคม” ในภาษาบาลี แยกออกเป็น 2 คำ คือ “สัง” กับ “คม” คำว่า “สัง” แปลว่า “ด้วยกัน พร้อมกัน” ส่วนคำว่า “คม” แปลว่า “ไป ดำเนินไป” เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงมีรูปเป็น “สังคม” แปลว่า “ไปด้วยกัน ไปพร้อมกัน”

2.1.1.2 ภาษาอาหรับ

อัลฟัยารูซ อาบาดีย์ (al-Fairuz Abdiy, 1999: 139) กล่าวว่า สังคม “المُجْتَمَع” หมายถึง สถานที่รวมตัว มาจากคำว่า “الْجَمْعُ” ซึ่งแปลว่า รวม มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “التَّفْرِيقُ” ที่แปลว่า แยกจากกัน สังคมจึงเป็นกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน

2.1.1.3 ภาษาอังกฤษ

มูรอด วะฮฺบะฮฺ (Murad Wahbah, 2016: 653-654) กล่าวว่า สังคม (Society) เป็นคำที่พัฒนามาจากรากศัพท์เดิมในภาษาละติน “socius” ที่หมายถึง “เพื่อน” (companion) ซึ่งพัฒนามาจากรากศัพท์ของคำ 2 คำในภาษาละติน “con” และ “pains” ทั้งสองคำมีความหมายว่า การกินพร้อมกัน หรือ การแบ่งกันกิน ดังนั้นคำว่า “society” จึงมีความหมายว่า “กลุ่มคนที่มีการร่วมมือกัน หรือมีผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน” ในขณะที่บางทัศนะเห็นว่า “สังคม” เป็นคำที่พัฒนามาจากรากศัพท์เดิมในกฎหมายโรมัน “Soceitas” แปลว่า ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล (personac) ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตชนิดมนุษย์ที่มีคุณสมบัติเป็นไท เชื่อมสัมพันธ์กันโดยมีเจตนาในการกระทำกิจการหนึ่งกิจการใดร่วมกัน ซึ่งความสัมพันธ์ชนิดนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำข้อตกลงร่วมกัน

2.1.2 สังคมในมุมมองทั่วไป

ยูทธ ศักดิ์เดชยนต์ (2528: 8) กล่าวว่า “สังคมนั้นเป็นกลุ่มชนิดหนึ่งที่ย่อมจะมีลักษณะเหมือนกับกลุ่มต่างๆ โดยทั่วไป คือ คนในกลุ่มต้องมีความสัมพันธ์กันโดยตรงหรือทางอ้อม มีระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมกันเพื่อให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มเป็นไปด้วยดี และสมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม”

บรรพต วีระสัย (2520: 41) กล่าวว่า “สังคมได้แก่กลุ่มคนใหญ่ที่มีอยู่ร่วมกันถาวร มักจะมีความสนใจร่วมกันหรือคล้ายๆ กัน อยู่ภายในพื้นที่เดียวกัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน”

สมนึก ปฏิปทานนท์ (2537: 56) กล่าวว่า “สังคมมนุษย์เป็นกลุ่มคนที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ มีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของตนเอง มีอำนาจเหนือกลุ่มเล็กๆ ที่อยู่ภายในอาณาเขตของตน”

ดำรง ฐานดี (ม.ป.ป.: 2) กล่าวว่า สังคมคือ “กลุ่มคนอย่างน้อยสองคนขึ้นไปมาอาศัยอยู่รวมกัน ในบริเวณหนึ่ง คนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ หรือการกระทำตอบโต้กันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความสัมพันธ์ทางตรง เช่น การพูดจาทักทาย การทำงานร่วมกัน การซื้อของขายของและให้ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ทางอ้อมได้แก่ การเดินผ่านผู้คนที่เราไม่รู้จักแต่เขาก็เป็นคนจังหวัดเดียวกันหรือชาติเดียวกัน หรือการใช้สิ่งของที่ผลิตโดยคนที่เราไม่เคยรู้จักเห็นหน้ากันมาก่อน คนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่เราสัมพันธ์กับพวกเขาโดยผ่านบุคคลอื่น ผ่านเอกสารหรือหนังสือที่เขาเขียน หรือผ่านทางวิทยุและโทรทัศน์ที่พวกเขาจัดและออกรายการ”

สารานุกรมเสรี ให้คำนิยาม “สังคม” หรือ “สังคมมนุษย์” ว่าหมายถึง “การอยู่รวมกันของมนุษย์โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย ฯลฯ” (<https://th.wikipedia.org> - 16/01/2564)

สมบูรณ์ บุญฤทธิ์ และคณะ (ม.ป.ป.: 17) กล่าวว่า สังคม หมายถึง “กลุ่มคนที่อยู่รวมกัน มีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน โดยยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน และเพื่อตอบสนองความต้องการ และผลประโยชน์นานาประการในการดำรงชีวิตร่วมกัน”

พิทยา สายหู (2526: 67) กล่าวว่า สังคม หมายถึง “กลุ่มคนที่รวมกันในอาณาบริเวณที่มีขอบเขตกำหนด มีความสัมพันธ์อันเกิดจากการประพัตติปฏิบัติต่อกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยอมรับแบบแผนและกฎเกณฑ์อย่างเดียวกันว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมถูกต้องของกลุ่ม”

2.1.3 สังคมในมุมมองอิสลาม

มีระบูนี มุฮัมมัด อัลมะอานีย์ อัลญามิฮฺ ว่า สังคม หมายถึง “กลุ่มคนซึ่งอาศัยอยู่รวมกันมีลักษณะเป็นกลุ่มก้อน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันโดยมีผลประโยชน์ร่วมกัน

เป็นสายใยเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นข้อตัดสิน และมีกฎกติกาที่บังคับใช้ร่วมกัน” (<https://www.almaany.com> - 09/01/2564)

อัลมิศรีย (al-Misriy, 1980: 17) กล่าวว่า สังคม หมายถึง “กลุ่มคนที่รวมตัวกัน มีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน ซึ่งถูกกำหนดโดยขนบธรรมเนียมและประเพณี มีกฎกติกาที่ได้รับการจดบันทึก มีระเบียบที่ถูกปฏิบัติ มีอำนาจที่คอยจัดการดูแลกิจการต่างๆ”

ฟูอาด เคาะลีล (Fu'ad Khalil, 2008: 31) กล่าวว่า สังคม หมายถึง “กลุ่มคนที่อาศัยร่วมกันในสถานที่หนึ่งๆ โดยมีวัฒนธรรมร่วมกันซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากกลุ่มคนอื่น มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว เป็นดั่งเป็นดั่งเรือรูปร่างเดียวกัน โดยสังคมมีลักษณะคล้ายกับอาคารที่ประกอบไปด้วยชั้นต่างๆ ที่ถูกเชื่อมต่อกันด้วยมาตรฐานทางสังคม มีระเบียบพื้นฐานทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์”

2.1.4 ลักษณะสังคมมุสลิม

เมื่อพิจารณาคำนิยามที่กล่าวทั้งหมดของ “สังคม” ที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ปรากฏกฎค่านิยามใดที่จะเหมาะสมกับการให้ความหมายกับคำว่า “สังคมมุสลิม” หรือ “สังคมอิสลาม” ได้อย่างครอบคลุม ทั้งนี้เพราะสังคมมุสลิมไม่ได้ปรากฏขึ้นมาจากมูลเหตุแห่งปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง หรือเกิดจากแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ลักษณะใดที่จำเพาะ ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นกับสังคมตะวันตกหรือสังคมตะวันออกอย่างที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ซึ่งผู้คนในสังคมที่เป็นแค่องค์ประกอบหรืออุปกรณ์ตัวหนึ่งในกลไกการขับเคลื่อนของสังคมซึ่งปราศจากหลักความศรัทธา ขาดคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นหลักการจากพระผู้เป็นเจ้า ที่จะมาเป็นสิ่งสำคัญที่เผยให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และยกระดับของมนุษย์ให้อยู่ในสถานะที่ควรจะเป็น (Riyadh Kan 'an, 2014: 7)

นักวิชาการมุสลิมหลายท่านจึงได้พยายามให้คำนิยาม “สังคมมุสลิม” เอาไว้มากมาย อันเป็นคำนิยามที่สอดคล้องกับหลักการทางกฎหมายอิสลาม ทั้งเป็นนิยามที่ตรงตามสภาพความเป็นจริง ซึ่งส่วนหนึ่งจากนิยามเหล่านี้ได้แก่คำนิยามของอัลมิศรีย (al-Misriy, 1980: 17) ที่กล่าวว่า “สังคมอิสลาม คือ สังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งต่างจากสังคมอื่นๆ ในด้านระเบียบทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ โดยมีอัลกุรอานเป็นรัฐธรรมนูญ สมาชิกในสังคมที่มีหลักการยึดมั่นเดียวกัน มีเป้าหมายมุ่งไปยังขุมทิต (กิบลัต) เดียวกัน แม้จะมาจากเหล่ากอที่ต่างกัน พุคภาษาสำเนียงที่แตกต่าง แต่มีอัตลักษณ์ที่คล้ายคลึง และจารีตประเพณีที่ใกล้เคียงกัน”

อัลกอธฎอวีย (al-Qardhawi, 2012: 5) มองว่า “สังคมมุสลิมเป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะต่างจากสังคมอื่นๆ ในด้านขององค์ประกอบและแวดล้อมที่จำเพาะ นั่นคือเป็นสังคมมนุษย์ที่อยู่ในกรอบหลักธรรมแห่งพระผู้เป็นเจ้า มีศีลธรรมและความสมดุล มุสลิมถูกบัญชาให้สร้างสังคมในอุดมคติลักษณะนี้ขึ้น เพื่อหล่อหลอมสภาพแวดล้อมในสังคมให้ซึมซับเข้าร่วมอยู่ในเนื้อ

เดียวกับบุคลิกของผู้คนในสังคม เพื่อพวกเขาจะได้ใช้ชีวิตอยู่ในวิถีชีวิตของอิสลามที่สมบูรณ์แบบ อัน เป็นชีวิตที่ส่องนำทางด้วยหลักการยึดมั่นอิสลาม มีการชำระขัดเกลาด้วยการสักการกิจหรือวัตรปฏิบัติ (อิบาดะฮฺ) แบบอิสลาม อยู่ในกรอบแห่งหลักศีลธรรมอิสลาม เสริมแต่งด้วยจรรยาแห่งอิสลาม และ ตัดสินโดยบทบัญญัติแห่งอิสลาม”

ในขณะที่นักวิชาการบางท่านเห็นว่า สังคมมุสลิม หมายถึง “กลุ่มคนที่มี ความสัมพันธ์กันในรูปแบบการแบ่งปันผลประโยชน์เอื้อเพื่อแก่กัน และคอยปกป้องอันตรายให้แก่กัน มีกระบวนทัศน์ที่เป็นหนึ่งเดียว มีความรู้สึกที่เป็นหัวอกเดียวกัน ใช้ระบอบทางสังคมเดียวกัน ทั้งนี้เป็น หน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น เพราะหากขาดคุณสมบัติข้อใดไป ก็จะได้ไม่ได้ชื่อว่าสังคม อิสลามอีกต่อไป (Muhammad Said, 2018: 170) Muhammad ‘Ali al-Hashimiy ได้กล่าวใน หนังสือ al-Mujtama’ al-Muslim Kama Yabnihi al-’Islam fi al-Kitab wa al-Sunnah (2013: 8) ว่า “จากการศึกษาพบว่าด้วยทศมภิรต์อัลกุรอาน อัซสุนนะฮฺ หลักฐาน และแบบอย่างทีนักวิชาการ และนักวิจัยทั้งในอดีตและปัจจุบันได้จัดแบ่งลักษณะสังคมมุสลิมออกเป็น 16 ลักษณะ ได้แก่ 1) สังคม แห่งบทบัญญัติที่สมบูรณ์ 2) สังคมบ่าวผู้ภักดีต่ออัลลอฮฺ 3) สังคมแห่งอำนาจอธิปไตยของอัลลอฮฺ 4) สังคมแห่งการกำชับความดีและห้ามปรามความชั่ว 5) สังคมแห่งเสรีภาพ 6) สังคมแห่งการ ปรีกษาหรือ 7) สังคมแห่งความยุติธรรม ความเสมอภาพและความเท่าเทียมกัน 8) สังคมแห่งการ ช่วยเหลือและการสงเคราะห์ 9) สังคมแห่งความรักและภราดรภาพ 10) สังคมแห่งการให้อภัย 11) สังคมแห่งเศรษฐกิจยุติธรรมและสมดุล 12) สังคมแห่งความรู้และการปฏิบัติ 13) สังคมแห่ง มนุษยธรรมอันสูงส่ง 14) สังคมแห่งพลังและการรณรงค์ 15) สังคมแห่งศีลธรรมและจริยธรรม 16) สังคมแห่งความเจริญและความก้าวหน้า”

จากลักษณะสังคมมุสลิมข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่าแต่ละลักษณะสังคมนั้นต่าง ครอบคลุมถึงลักษณะสังคมทั้งทางด้านกายภาพและทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องโดยตรงตาม เจตนารมณ์อิสลามเพราะกิจทางสังคมเหล่านั้นต้องอาศัยจิตวิญญาณอันแรงกล้าในการขับเคลื่อนเพื่อ รับใช้บริการสู่การพัฒนาและปกป้องผลประโยชน์ในมิติต่างๆ ร่วมกันและก่อให้เกิดภาพลักษณ์อันโดดเด่น ในแบบวิถีสังคมมุสลิม ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคมโดยรวม แต่ถึงกระนั้นในภาวะสังคม โลกปัจจุบัน เทคโนโลยีคือตัวแปรสำคัญที่เข้ามามีบทบาทและสร้างสรรค์ให้เกิดปัจจัยมากมายในมิติ ต่างๆ ทางสังคม การบริการสังคมหรือการแสดงออกซึ่งจิตอาสาต่อสาธารณประโยชน์จึงต้องอาศัย เครื่องมือทางเทคโนโลยีมาช่วยขับเคลื่อน ยกย่องคุณภาพชีวิตและพัฒนากลุ่มสังคมต่างๆ เพื่อให้ บรรลุซึ่งเป้าหมายที่บุคคลหรือกลุ่มสังคมได้วางไว้

นักวิชาการมุสลิมในสังคมปัจจุบันได้พยายามเข้ามามีบทบาท คัดสรรและกลั่นกรอง ข้อมูลต่างๆ ทางเว็บไซต์เพื่อก่อให้เกิดคุณค่าสูงสุดต่อมวลชนมุสลิมในการบริโภคสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ เหล่านั้น เพราะมันคือปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับสังคมมุสลิมในลักษณะต่างๆ จึงได้กำหนดกรอบ

ของการบริการทางเทคโนโลยีไว้ดังนี้ 1) สร้างเว็บไซต์ทางศาสนาด้วยข้อมูลที่ถูกต้องปราศจากข้อผิดพลาดและสิ่งบิดเบือน ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะผู้เชี่ยวชาญที่คอยติดตามการอัปเดตใหม่ทั้งหมดบนเว็บไซต์ และทำงานเพื่อเผยแพร่และสนับสนุนเว็บไซต์เหล่านี้ พยายามออกแบบและประสานงานเพื่อเข้าถึงและดึงดูดนักศึกษาคนคว่าจำนวนมาก 2) ใช้อีเมล เป็นการส่งจดหมายเพื่อรับรองความถูกต้อง และอาจเป็นการใช้อีเมลเพื่อค้นหาความรู้ เช่น จดหมายโต้ตอบของนักวิชาการและนักเทศน์เพื่อเรียนรู้ว่ามุสลิมได้ประโยชน์อะไรจากเรื่องศาสนาของเขา 3) ใช้ประโยชน์จากฟอรัม (เวทีย) สาธารณะหรือที่เรียกว่าห้องแชทกลุ่ม เนื่องจากมีหัวข้อสำหรับการสนทนาและพูดคุยเกี่ยวกับข้อมูลนั้น และการใช้งานฟอรัมมีประโยชน์ในสองวิธี (3.1) จัดสร้างฟอรัมที่มีประโยชน์เกี่ยวกับลักษณะทางศาสนาที่ให้ความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อคนหนุ่มสาว (3.2) จัดย้ายฟอรัมและทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเพิ่มระดับการสนทนาและหัวข้อให้เกิดขึ้นในห้องสนทนา และ 4) ปฏิบัติการยับยั้งและปิดกั้นเว็บไซต์ที่มีความคิดไม่ดี หรือบิดเบือนศาสนา หรือเสนอแนวคิดที่ผิดจรรยาบรรณ และระงับหรือปิดเว็บไซต์โดยใช้แอปพลิเคชันและซอฟต์แวร์บางอย่าง เช่นเดียวกับไฟร์วอลล์และอื่นๆ นี่คือการปกป้องความชั่วและความเลวร้ายที่ส่งผลกระทบต่อมวลชนและเยาวชนมุสลิม (<https://mawdoo3.com> – 28/01/2563)

2.1.5 สรุปความหมายและลักษณะสังคมมุสลิม

จากการศึกษาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันในสถานที่หนึ่งๆ ที่มีการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารทางสังคมระหว่างกันผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติเดียวกัน โดยมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและยอมรับในกฎกติกาทางสังคมที่ได้กำหนดขึ้น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข สำหรับในส่วนของลักษณะสังคมมุสลิมจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างจากสังคมอื่นๆ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับกฎระเบียบปฏิบัติทางสังคมมุสลิมที่ยึดถืออัลกุรอานและอัซซุนนะฮฺ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ มีกระบวนการหล่อหลอมและการขัดเกลาผู้คนในสังคมให้อยู่ภายใต้กรอบหลักศีลธรรมอิสลาม และประการสำคัญที่ส่งผลให้สังคมมุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเท่าเทียมกันอย่างยุติธรรม นั่นคือ กฎกติกาทางสังคมใช้การตัดสินด้วยกับบทบัญญัติแห่งอิสลามอันเป็นหลักการจากพระเจ้าเป็น

2.2 ลักษณะโครงสร้างของสังคมมุสลิมในทัศนะอิสลาม

ทุกๆ สังคมมนุษย์ย่อมมีเอกลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากสังคมอื่น สังคมมุสลิมก็เช่นกันมีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ต่างไปจากสังคมอื่นๆ กล่าวคือสังคมมุสลิมที่แท้จริงมีระเบียบและแบบแผนจากแหล่งที่มาซึ่งเป็นบทบัญญัติศาสนา ในรูปแบบของการวิวัฒนาการผ่านศาสนทูต

ﷺ ซึ่งพระเจ้าได้ให้สัญญาว่าจะทำการพิทักษ์รักษาจวบจนวันสิ้นโลก เมื่อทราบเช่นนี้เราจึงประจักษ์ถึงความแตกต่างระหว่างสังคมอิสลามและสังคมอื่นได้อย่างชัดเจน (Riyadh Kan'an, 2014: 7) ทั้งนี้สามารถสรุปลักษณะโครงสร้างของสังคมมุสลิมได้ดังต่อไปนี้

2.2.1 หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ

โครงสร้างพื้นฐานประการแรกที่ทำให้เกิดสังคมมุสลิมคือหลักการยึดมั่นศรัทธา สายสัมพันธ์หนึ่งที่ผูกมัดสมาชิกในสังคมมุสลิมเอาไว้อย่างเหนียวแน่น แม้จะมีสีผิวและสัญชาติที่แตกต่างกัน นั่นคือสายสัมพันธ์แห่งศรัทธา การเชื่อมั่นในอัลลอฮ์ ﷻ ที่เป็นทั้งสายสัมพันธ์ทางความคิดและทางหลักการยึดมั่นในเวลาเดียวกัน หาใช่สายสัมพันธ์ทางสายเลือด วงศ์ตระกูล หรือความเป็นพวกพ้องไม่ (al-Misriy, 1980: 17-18)

หลักการยึดมั่นแห่งอิสลาม อยู่ในรูปของการศรัทธาในอัลลอฮ์ ﷻ การศรัทธาในเทวทูต (มะลาอิกะฮ์) การศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ การศรัทธาในบรรดาศาสนทูต และการศรัทธาในวันปรโลก ดังปรากฏในพระดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ โองการที่ว่า

﴿ أَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ
وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ۚ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا ۗ ﴾

(البقرة: من آية 285)

ความว่า “ศาสนทูตนั้นได้ศรัทธาต่อสิ่งที่ได้ถูกประทานลงมาแก่เขา (อัลกุรอาน) จากพระผู้อภิบาลของเขา และผู้ศรัทธาทั้งหลายก็ศรัทธาด้วย ทุกคนศรัทธาต่ออัลลอฮ์ เทวทูตของพระองค์ บรรดาคัมภีร์ของพระองค์ บรรดาศาสนทูตของพระองค์ โดยพวกเขาบอกว่า เราจะไม่แยก (ศรัทธาเฉพาะ) ระหว่างท่านหนึ่งท่านใดจากบรรดาศาสนทูตของพระองค์ และพวกเขาได้กล่าวว่า เราได้ยินแล้วและได้ปฏิบัติตามแล้ว”

(อัลบะเกาะเราะฮ์: ส่วนหนึ่งจากโองการ 285)

ความศรัทธาที่แท้จริงต้องมาจากการตื่นรู้และความเข้าใจ มิใช่ความศรัทธาที่มาจากการลอกเลียนแบบ มุสลิมจึงต้องเป็นผู้ใช้สติปัญญาเพื่อการศึกษาพิจารณาสรรพสิ่งต่างๆ เพื่อให้เข้าถึงศรัทธาอย่างแท้จริง สิ่งที่เรามีโอกาสปฏิเสธได้ในวันนี้ คือ มุสลิมจำนวนหนึ่งเป็นมุสลิมอยู่เฉพาะ

เปลือกนอก ขณะที่จิตใจถูกกระชากความศรัทธาออกไป (วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ, 2560: 104) ทว่าอิสลามได้วางหลักการศรัทธาขั้นพื้นฐานที่สังคมมุสลิมพึงมี 6 ประการ ดังนี้

1) การศรัทธาในอัลลอฮฺ ﷻ คือการเชื่อมั่นว่าอัลลอฮฺ ﷻ ทรงมีเปรียบพร้อมด้วยคุณลักษณะที่สมบูรณ์และมีเกียรติ ปราศจากคุณลักษณะอันเป็นข้อบกพร่องทั้งมวล พระองค์ทรงเอกะ ทรงสัจจริง ทรงเป็นสรณะ พระผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งทั้งหลาย ทรงอิสระในการบริหารจัดการตามพระประสงค์

2) การศรัทธาในเทวทูต (มะลาอิกะฮฺ) คือการเชื่อมั่นว่าพวกเขาเป็นหนึ่งในปวงบ่าวผู้มีความดีของอัลลอฮฺ ﷻ ที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์เป็นนิจสิน

3) การศรัทธาในบรรดาคัมภีร์

4) การศรัทธาในบรรดาศาสนทูต คือการเชื่อมั่นว่าพวกเขามีความสัจจริงในบัญญัติต่างๆ ที่พวกเขานำมาจากอัลลอฮฺ ﷻ เพื่อมาบอกกล่าวมนุษยชาติ โดยมีสิ่งที่เป็นปฏิหารีย์สนับสนุนความสัจจริง และพวกเขามีหน้าที่นำสาส์นจากพระเจ้ามาประกาศแก่มวลมนุษย์ โดยต้องศรัทธาต่อบรรดาศาสนทูตทุกท่าน โดยไม่มีการแยกแยะ

5) การศรัทธาในวันอวสาน คือการเชื่อมั่นต่อวันสิ้นโลกและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การฟื้นคืนชีพจากความตาย การที่มนุษย์โลกทั้งหมดจะถูกต้อนไปรวมกัน ณ ท้องทุ่ง การคิดบัญชีการปฏิบัติความดีความชั่ว ตราชั่งความดีความชั่ว การข้ามสะพานพาดผ่านนรก สวรรค์ นรก อันเป็นสถานที่ตอบแทนแก่ผู้ประพฤติดี และผู้กระทำความชั่ว

6) การศรัทธาต่อการกำหนดสถานะการณ คือการเชื่อมั่นต่อประการที่กล่าวทั้งปวง (Ibn Daqiq al-Eid, n.d.: 12)

สังคมใดที่ปราศจากหลักการยึดมั่นในประการดังกล่าว ถือเป็นสังคมที่น่าผิดหวังเป็นอย่างยิ่ง แม้จะเป็นสังคมที่ถูกปรนเปรอจนจ่อมจมอยู่ในกองของค่านิยมทางวัตถุที่ครบครัน มีปัจจัยอำนวยความสะดวกต่างๆ อย่างพร้อมสรรพ ทว่าหาใช่เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยสิทธิเสรีภาพ ไร้ซึ่งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีสันติภาพที่จะสามารถประจักษ์ได้ เป็นสังคมที่เราได้เห็นกันอยู่ทั่วไปถึงปรากฏการณ์เหล่านี้ในปัจจุบันจนมิอาจปฏิเสธได้ (Saiyid Qutub, 1412: 1/343) ไม่ว่าสังคมใดต้องมีคนชั่วปะปนอยู่ แม้ว่าสังคมนั้นจะมีกฎหมายควบคุมอยู่ก็ตาม แต่หากกฎหมายนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ร่วมกันร่างขึ้น ก็เป็นการยากที่จะควบคุมมนุษย์ได้ทั้งสามอาการ กิรียา วาจา และใจ การศรัทธามั่นเท่านั้นที่เป็นปราการอันแข็งแกร่งสามารถประคับประคองสังคมให้ไปได้อย่างผาสุก กล่าวโดยสรุปคือกฎหมายนั้นหากผสมผสานกับการศรัทธาในอัลลอฮฺ ﷻ กฎหมายนั้นจะมีอำนาจโดยแท้จริง (อับดุลฮาติม วันแอะเลาะ ม.ป.ป.: 9)

ในขณะที่เดียวกันสังคมใดก็แล้วแต่ที่มีระบบหลักการยึดมั่นที่ถูกต้อง มีกระบวนการความคิดที่ถูกต้อง ก็เป็นสังคมที่มีความเป็นเอกภาพในด้านหลักการยึดมั่น มีความเป็นปึกแผ่น บริหารจัดการด้วยความยุติธรรม อย่างเป็นระบบ สมาชิกในสังคมต่างก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความสงรมเย็นและความสันติก็จะแผ่ปกคลุม จึงเป็นเหตุให้ผู้คนในสังคมตระหนักถึงศาสนาอันเป็นเป้าหมายที่แท้จริงในการดำรงชีวิตอยู่ของพวกเขา (Riyadh Kan'an, 2014: 11) ความหมายของการที่สังคมมุสลิมจะต้องยืนหยัดอยู่บนหลักการยึดมั่นแห่งอิสลาม คือต้องมีการให้เกียรติและเทิดทูลหลักการยึดมั่นเหล่านี้ ทำการปกป้องและเผยแพร่ตามกำลังความสามารถ หาใช่หมายถึงการบังคับขู่เข็ญต่างศาสนาให้ละทิ้งหลักการยึดมั่นของพวกเขา ซึ่งสิ่งดังกล่าวย่อมไม่เกิดขึ้นในความคิดของมุสลิมแต่แรก (al-Qardhawi, 2012: 20-21)

2.2.2 ผู้นำทางสังคม

ผู้นำถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งในโครงสร้างทางสังคมทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมมุสลิม นักวิชาการต่างมีความเห็นว่าการแต่งตั้งผู้นำขึ้นมาในสังคมหนึ่งๆ เพื่อขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้แทนในการตัดสินใจของสมาชิกในสังคมนั้นๆ ถือเป็นเรื่องจำเป็น อัลมาวารดีย (al-Mawardi, n.d.: 15) กล่าวว่า “ตำแหน่งผู้นำถูกวางขึ้นมาเพื่อเป็นผู้แทน (เคาะลีฟะฮฺ) ศาสนทูต ﷺ ในการทำหน้าที่คอยดูแลกิจการศาสนาและบริหารจัดการกิจการทางโลก ซึ่งการแต่งตั้งมอบตำแหน่งผู้นำที่จะทำหน้าที่แทนสมาชิกในสังคมให้แก่ผู้เหมาะสมถือเป็นเรื่องจำเป็น โดยฉันทามติ (อิจญมาอฺ) ของปรวงประชาญ์มุสลิม” อัลลอฮฺ ﷻ ได้ดำรัสเรื่องนี้ไว้ในโองการที่ว่า

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...﴾

(البقرة: من آية 30)

ความว่า“และ (จงรำลึก) ขณะที่องค์ผู้อภิบาลของเจ้าดำรัสต่อเหล่าเทวดาว่า
แท้จริงฉันจะให้เป็นผู้แทนคนหนึ่งบนผืนแผ่นดิน”

(สุเราะฮฺ อัลบะเกาะเราะฮฺ: ส่วนหนึ่งจากโองการ 30)

อัลกุฎฎบีย้อธิบายว่า (al-Qurtubiy, 1964-1384: 1/264) โองการข้างต้นเป็นหลักฐานในเรื่องการแต่งตั้งผู้นำและผู้แทนที่ถูกให้การยอมรับเชื่อฟัง ทั้งนี้เพื่อเป็นการรวมความเป็นปึกแผ่นในหมู่คณะเข้าด้วยกัน ผู้แทนสมาชิกในสังคมจึงสามารถที่บรรลুকิจการต่างๆ ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการไม่มีที่คะแนนเห็นต่างในเรื่องความจำเป็นในการจัดตั้งผู้นำ

มนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมมีอาจบรรลุได้ถึงประโยชน์สูงสุดทั้งทางโลกและทางธรรม นอกจากจะต้องมีการรวมตัวกัน มีการช่วยเหลือกัน เราจึงเรียกมนุษย์ว่าเป็น “สัตว์สังคมโดยธรรมชาติ” เมื่อประโยชน์แห่งมนุษยชาติมีอาจเกิดขึ้นได้นอกจากจะต้องมีการรวมตัวกัน และการรวมตัวกันของคนกลุ่มหนึ่งจะเป็นไปได้นั้นต้องมีผู้นำของกลุ่ม จนกระทั่งท่านศาสนทูต ﷺ เองก็ได้มีวาทะไว้ว่า

((لَا يَحِلُّ لثَلَاثَةٍ يَكُونُونَ بِفَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا أَمْرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدَهُمْ))

(أخرجه أحمد : 6647 , 2001 -)

(1421

ความว่า “ไม่อนุญาตให้คนกลุ่มชนใดที่มีสมาชิกตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินใด นอกจากจะต้องให้พวกเขามีการแต่งตั้งคนหนึ่งจากพวกเขาขึ้นมาคอยควบคุมดูแลกิจการต่างๆ ของพวกเขา”

(รายงานโดย Ahmad, 1421-2001: 6647)

และเนื่องจากอัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญชาใช้ให้มีการรณรงค์ส่งเสริมกันในการประกอบคุณงามความดี และป้องกันกันจากความชั่ว ซึ่งสองประการมีอาจเกิดขึ้นได้นอกจากจะต้องมีพลังอำนาจและต้องมีรัฐเท่านั้น (Ibn Taimiyah, 1995-1416: 28/62, 390) ความไม่พอใจต่อผู้นำเกิดได้แต่การจะไม่พอใจด้วยเหตุผลใดก็ตามมุสลิมไม่อาจแบ่งแยกสังคมให้แตกเป็นเสี่ยงด้วยการแยกมัสยิดแยกละหมาดได้ เพราะการแก้ปัญหาสังคมด้วยวิธีการเช่นนั้นยิ่งทำให้สังคมอ่อนแอและเปราะบางมากขึ้น จากความเห็นห่างระหว่างกันและความเป็นพี่น้องที่ขาดหายไป จึงเป็นสิ่งย้อนแย้งกับเจตนารมณ์แห่งอิสลาม จึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรเกิดขึ้น (จิสุทธี บิลล่าเต๊ะ, 2560: 14) ทั้งนี้เหนือสิ่งอื่นใด สังคมมุสลิมไทยก็ย่อมได้รับผลกระทบหากรู้ไม่เท่าทัน ขาดความตระหนักที่จะสร้างจิตวิญญาณ จิตสำนึก จิตอาสา จิตอาฆานะฮฺ (ความรับผิดชอบ) ที่ปวงสัปบุรุษได้ไว้วางใจ เลือกลงมาให้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการบริหารมัสยิดหรือเป็นฐานสำคัญของมัสยิดแล้วไซ้ร้ ก็คงเป็นการยากที่จะหาพลังใดในการช่วยขับเคลื่อนสังคมและชุมชนให้ก้าวไปในทิศทางที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งและมั่นคง (สุรินทร์ เหมกุล, ม.ป.ป.: บทนำ)

2.2.3 สถาบันทางสังคม

สถาบันทางสังคมอันเป็นระเบียบแบบแผนของสังคม สำหรับใช้เป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการ โดยสังคมมุสลิมในภาพรวมจะประกอบด้วยสถาบันหลักๆ ที่สำคัญดังนี้

2.2.3.1 สถาบันครอบครัว

ไม่มีระบบนักบวชในอิสลาม เพราะอิสลามมองว่าเป็นสิ่งที่ขัดขวางการพัฒนาของสังคม ด้วยเหตุนี้ท่านศาสนทูต ﷺ จึงสนับสนุนให้มีการแต่งงาน โดยถือเป็นสื่อกลางที่จะเป็นสะพานทอดความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างชายหญิง อีกทั้งยังเป็นการจัดการกับตัณหาอารมณ์อย่างถูกวิธี (al-Munajjid, 1976: 45)

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดและมีความสำคัญยิ่งของสังคม เพราะสถาบันชั้นมูลฐานที่เป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันทั้งหลาย ในสมัยก่อนนั้นสถาบันครอบครัวทำหน้าที่เป็นทั้งสถาบันการศึกษา สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันการปกครอง ฯลฯ (<https://sites.google.com> - 14/01/2021)

สถาบันครอบครัวถือเป็นหัวใจหลักสำคัญในการรังสรรค์สังคม เป็นหน่วยที่มีส่วนในการเติมเต็มโครงสร้างทางสังคม เป็นระเบียบแบบแผนสำหรับการให้กำเนิดและเลี้ยงดูสมาชิกของสังคม ทั้งนี้ก็เพราะว่าแนวโน้มความอ่อนแอและแข็งแรงของสังคมขึ้นอยู่กับสถาบันครอบครัวเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่า หากไร้ซึ่งสถาบันครอบครัวประชาชาติก็ไม่อาจเกิดขึ้นมาได้ หากไร้ซึ่งครอบครัวสังคมเผ่าพงศ์วานมนุษย์ก็มิอาจดำรงอยู่ต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้เองอิสลามจึงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อสถาบันครอบครัวอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคม (Muhammad Ali Mahjub, 2006-1426: 5) เป็นที่ทราบกันดีว่าสถาบันครอบครัวเป็นปัจจัยหลักสำคัญที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของสังคมประชาชาติอิสลาม ด้วยการดำรงอยู่ของสถาบันครอบครัวเป็นเหตุผลการดำรงอยู่ของประชาชาติอิสลาม ทั้งนี้ก็เพราะว่าครอบครัวเป็นสื่อกลางในการจะผลิตตัวแทน (เคาะลีฟะฮฺ) แห่งพระเจ้าเป็นเจ้าบนหน้าแผ่นดิน ตามพระประสงค์ของพระองค์ การแต่งตั้งผู้แทนแห่งพระองค์ด้วยการดำรงไว้ซึ่งการสืบสายเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ จากรุ่นสู่รุ่น โดยที่พวกเขายังคงเชื่อฟังและเคารพภักดีต่อพระองค์ ยังคงรักษาวินัยปฏิบัติอันเป็นหน้าที่จำเป็นเหนือพวกเขา ดังนั้นการเป็น “ผู้แทนแห่งพระเจ้าบนหน้าแผ่นดิน” มิอาจบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ได้ นอกจากจะต้องอาศัยการดำรงอยู่ของระบบสถาบันครอบครัว (al-Najjar, 2014-1435: 4-5)

ด้วยเหตุนี้เองอิสลามจึงสนับสนุนให้มีการแต่งงาน อันเป็นสาเหตุหลักที่จะทำให้เกิดสถาบันครอบครัวขึ้นที่ประกอบไปด้วยสมาชิกในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก โดยอิสลามพยายามส่งเสริมให้ผู้ที่มีความสามารถ ทำการแต่งงาน ดังปรากฏใน อัลหะดีษ

((يا مَعْشَرَ الشَّبَابِ ، مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ ؛ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ))

(أخرجه البخاري : 5065 , 1421-2001)¹

ความว่า “โอ้คนหนุ่มสาว ผู้ใดในหมู่สุเจ้ามีความสามารถที่จะแบกรับค่าใช้จ่ายสำหรับคู่สมรสได้ ก็แต่งงานเถิด แต่หากผู้ใดไร้ความสามารถ ก็ให้เขาทำการถือศีลอด เพราะการถือศีลอดจะเป็นสิ่งที่ตัดอารมณ์”

(รายงานโดย al-Bukhari, 1421-2001: 6647)

เจตนารมณ์แห่งบทบัญญัติที่สนับสนุนให้มีการแต่งงานเพื่อต้องการให้เผ่าพันธุ์มนุษย์มีการสืบพันธุ์และคงอยู่ต่อไปคู่กับสังคมโลก ทั้งการดำรงอยู่ของเผ่าพงศ์มีอาจกระทำได้โดยลำพังแต่จะต้องอาศัยความร่วมมือของคนในสังคม จึงเกิดการธำรงรักษาไว้ซึ่งเชื้อสายวงศ์ตระกูล ผลประโยชน์จากประการทั้งมวลกลับสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้คงอยู่ต่อไปควบคู่กับสังคมมุสลิม (al-Jurjawi, 2009-1430: 2/4-5)

อิสลามได้กำหนดสถานภาพ บทบาทและบรรทัดฐานเรื่องครอบครัวไว้อย่างละเอียด ครอบครัวมุสลิมตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันรับหน้าที่อบรมสั่งสอน และถ่ายทอดระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรมอิสลามให้แก่บุคคลในครอบครัว ซึ่งกระทำได้ 2 วิธี ได้แก่ 1) การถ่ายทอดโดยตรง ในรูปแบบของการสอน และ 2) การถ่ายทอดโดยทางอ้อม ในรูปแบบของการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง นอกจากนั้นการที่อิสลามไม่มีสถาบันนักบวช ทำให้ภาระหน้าที่ส่วนนั้นจึงตกอยู่ในความรับผิดชอบของพ่อแม่และทุกคนในสถาบัน จึงกล่าวได้ว่าทุกคนในครอบครัวมุสลิมต่างทำหน้าที่หนักกว่าในศาสนาอื่นๆ คือทุกคนต้องปฏิบัติทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆ กัน (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 236)

2.2.3.2 สถาบันทางเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจอิสลามมีลักษณะเป็นทางสายกลางระหว่างระบอบสังคมนิยมกับระบอบทุนนิยม กล่าวคือ อิสลามให้มุสลิมทุกคนชวนชวนให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเพื่อการเลี้ยงชีพและการเป็นกรรมสิทธิ์ ในขณะที่เดียวกันอิสลามส่งเสริมให้มีการแบ่งปันแก่ผู้สมควรได้รับตามอัตราที่กำหนดไว้ตามระบบชะกาด ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดช่องว่างทางสังคม (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 229) สังคมมุสลิมมีสถาบันทางเศรษฐกิจซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

¹ มีปรากฏในเศาะหฺหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, n.d.: 1400).

1) **ทรัพย์สิน** เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของสถาบันทางเศรษฐกิจในสังคมมุสลิม และสังคมทั่วไป อัลกุรอานได้กล่าวถึง ทรัพย์สินว่าเป็น ปัจจัยหลักอย่างหนึ่งของการดำรงชีวิตในสังคมมุสลิม ในโองการหนึ่งว่า

﴿ الْمَالُ وَالْبُنُونُ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۗ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ ۖ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ۗ ﴾

(سورة الكهف: 46)

ความว่า “ทรัพย์สมบัติและลูกหลานเป็นเครื่องประดับชีวิตความเป็นอยู่ในโลกนี้ และความดีทั้งหลายที่จรรงั้น เป็นการตอบแทนที่ดียิ่ง ณ ที่พระผู้อภิบาลของเจ้า และเป็นความหวังที่ดียิ่ง”

(สุเราะฮ์ อัลกะฮ์ฟ: 46)

จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ทรัพย์สินจะเป็นองค์ประกอบหลักทางสังคม ทั้งนี้เพราะบุคคลจะบรรลุซึ่งความปรารถนาทางร่างกายและทางจิตใจได้ด้วยทรัพย์สิน และการพัฒนาและความก้าวหน้าของสังคมก็ขึ้นอยู่กับทรัพย์สินอันเป็นองค์ประกอบหลักที่จะมาอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ของการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่จะยกระดับขั้นของอารยธรรม เป็นปัจจัยที่ทำให้ชีวิตของผู้คนในสังคมดำรงอยู่ได้ (Muhammad Bu al-Ajfan, 1977: 15)

นอกจากอิสลามจะวางบทบัญญัติพิทักษ์ไว้ซึ่งชีวิตแล้วอิสลามยังจะวางบัญญัติที่มีเจตนารมณ์พิทักษ์ไว้ซึ่งทรัพย์สินอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงไม่อนุญาตให้บริโภคทรัพย์ของเพื่อนมนุษย์ด้วยความอธรรม และยังมีการวางบัญญัติโทษที่ว่าด้วยการลักขโมย อีกทั้งไม่อนุญาตให้รัฐละเมิดทรัพย์ของราษฎรโดยไม่ชอบธรรม นอกจากนี้บางกรณีที่ทำไปเพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ส่วนรวมของผู้คนในสังคม ทั้งนี้ก็ต้องมีการเยียวยาจ่ายค่าเสียหายไปตามกรณี ส่วนหนึ่งจากมาตรการที่อิสลามวางไว้เพื่อรักษาทรัพย์ของผู้คนในสังคมโดยเฉพาะคนยากคนจน คือ การห้ามธุรกรรมที่เกี่ยวกับดอกเบีย ทั้งนี้เพราะดอกเบียเป็นการริดไถทรัพย์จากคนจน ปนเปรอแต่คนรวย ระบบดอกเบียเป็นการลงทุนที่ไม่ได้มีความพยายามอุทิศสาหะมาเกี่ยวข้อง เป็นอาชีพที่ไร้มนุษยธรรม ที่จะนำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำอันใหญ่หลวงของผู้คนในสังคม (al-Munajjd, 1976: 66-67)

2) **สัญญาธุรกรรม** เป็นหนึ่งในปัจจัยหลักของสถาบันทางเศรษฐกิจในสังคมมุสลิม และสังคมทั่วไป เพื่อใช้ในการตกลงแลกเปลี่ยนทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ และสิทธิประโยชน์ระหว่างสมาชิกในสังคม อัลลอฮ์ได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาในสถานะต่างคนต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยที่แต่ละคนไม่ได้เป็นเจ้าของทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนเองต้องการ กล่าวคือ คนหนึ่งอาจจะสิ่งหนึ่งที่ตนเอง

สามารถแบ่งให้คนอื่นได้ ในขณะที่เขาอาจต้องการบางสิ่งที่มีผู้อื่นมีและสามารถแบ่งปันให้เขาได้เช่นกัน ดังนั้นอัลลอฮ์จึงได้นำมนุษย์ให้มารู้จักการแลกเปลี่ยนสินค้าและการใช้ประโยชน์จากกัน ผ่านสัญญาธุรกรรม การซื้อขาย เพราะการดำเนินธุรกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตทางด้านสังคมและเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างราบรื่นและส่งเสริมประชาชนให้เป็นผู้ที่สร้างผลงาน ทั้งนี้อิสลามยอมรับการดำเนินธุรกรรมทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อหลักชะรีอะฮ์ และห้ามธุรกรรมที่ขัดต่อเป้าหมายของชารีอะฮ์ (al-Qardhawi, 2533: 391-392)

ทั้งนี้อิสลามได้ให้สิทธิแก่มุสลิมในการทำสัญญา ธุรกรรมค้าขายได้อย่างเสรี ไม่ว่าจะในรูปแบบของ สัญญาซื้อขาย สัญญาเช่า สัญญาหุ้นส่วน การลงทุนเก็งกำไร (มุกอเราะอะฮ์) เป็นต้น ทั้งนี้เป็นไปตามกรอบหลักการแห่งศาสนบัญญัติ ที่มีเจตนารมณ์เพื่อผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมระหว่างคู่สัญญา และเป็นการป้องกันการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

3) การงานอาชีพ เป็นองค์ประกอบหลักสำคัญที่ทำให้เกิดผลิตผลเกิดขึ้น ตามความต้องการของผู้คนในสังคม อิสลามเรียกร้องเชิญชวนให้ผู้คนในสังคมสร้างการงานอาชีพ เพื่อเป้าประสงค์ในการดำรงไว้ซึ่งระบบของพิภพ และยังเป็นหน้าที่หนึ่งของผู้แทนบนแผ่นดิน(เคาะลีฟะฮ์) การงานอาชีพจึงเป็นสิ่งที่มายกระดับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในคนหนึ่งๆ ทั้งนี้เพราะการงานเป็นปัจจัยหลักสำคัญ (ฎะอ์รเราะฮ์) ที่จะทำให้ระบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมสามารถดำเนินต่อไปได้ ตามทัศนะของปรวงษราชญ์ถือว่าการประกอบสัมมาอาชีพในขนาดปริมาณที่จำเป็น ถือเป็นสิ่งที่จำเป็นเหนือบุคคล ทั้งนี้ก็เพราะการทำงานเป็นระบอบหนึ่งของสังคมโลกที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงวางขึ้นเพื่อความสมดุลของโลก ให้สามารถดำเนินไปได้จวบจนเวลาสิ้นสุดอายุขัย ดังนั้นการเกียจคร้านไม่ทำงาน จึงถือเป็นการทำลายระบบความสมดุลของสังคม ซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามตามบทบัญญัติศาสนา ด้วยเหตุนี้เองการประกอบสัมมาอาชีพ ในมุมมองของเศรษฐศาสตร์จึงเป็นสื่อกลางที่จะนำไปสู่การที่มนุษย์ในสังคมสามารถเข้าถึงความต้องการที่จำเป็นในวิถีชีวิตประจำวันของเขาได้ ดังกล่าวนี้นำส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าและการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศตามมา และในมุมมองของสังคมศาสตร์ การมีงานมีการ ถือเป็นการมาตรฐานชีวิตคุณค่าและฐานะของผู้คนในสังคม และผลประโยชน์ต่างๆ อันจะเกิดต่อสังคมในภายภาคหน้า (Dawabah, 2010-1431: 115-116)

นอกจากนี้ท่านศาสนทูต ศอลลัลลอฮุอะลัยฮิวาลลัม ยังสนับสนุนให้มีการประกอบสัมมาอาชีพ โดยพยายามสื่อถึงคุณค่าของการพยายาม อุตสาหะ ในการทำงาน

((مَا أَكَلُ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ))

(أخرجه البخاري : 1422 ، 2072)

ความว่า “ไม่มีการบริโภคอาหารใดของคนหนึ่งๆ ที่จะดีเลิศไปกว่าการที่เขาบริโภคจากสิ่งที่ได้มาโดยน้ำพักน้ำแรงของเขา และแท้จริงนบีดาวูด อะลัยฮิสสะลาม จะบริโภคจากสิ่งที่มาจากการทำงานของเขาเอง”

(รายงานโดย al-Bukhari, 1422: 2072)

จากอัลหะดีษข้างต้น อิสลามได้ส่งเสริมให้มีการประกอบสัมมาอาชีวะ โดยหลักคำสอนที่ผ่านแบบอย่างการดำเนินชีวิตของบรรดาศาสดา ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าตั้งแต่ต้นปีท่านก่อนๆ จวบจนนบีมุฮัมมัด ﷺ ต่างก็มีอาชีพที่ใช้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัว นบีดาวูด ﷺ ประกอบอาชีพทำเสื้อเกราะ นบีอาดัม ﷺ มีอาชีพทำไร่ไถนา นบินุห ﷺ มีอาชีพเป็นช่างไม้ นบีอิद्रิส ﷺ เป็นช่างเย็บผ้า นบีมูซา ﷺ มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ และนบีมุฮัมมัด ﷺ เลี้ยงสัตว์และค้าขาย ดังนั้นอาชีพจึงถือเป็นเกียรติประการหนึ่งของผู้คนในสังคม (Ibn Hajar, 1379: 4/306)

4) ตลาด เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันทางเศรษฐกิจที่ทำหน้าที่เชื่อมองค์ประกอบอื่นๆ ของสถาบันทางเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน อันเป็นเหตุให้เกิด สัญญาแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้คนในสังคม ทำให้เกิดอาชีพ มีการแลกเปลี่ยนทรัพย์สิน ไม่ว่าสังคมมนุษย์จะมีความก้าวหน้าทางอารยธรรมสักเพียงใด มนุษย์ก็ยังคงต้องการตลาดเป็นสถานที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม และมนุษย์ต้องการการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในสังคมเพื่อบรรลุความต้องการของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็ความต้องการในระดับที่จำเป็น หรือจะเป็นความต้องการระดับรองลงมาก็ตาม (Muhammad Musa Yusuf, 1954-1373 : 161)

ตลาดยังเป็นปัจจัยหลักที่นำมาซึ่งความสุขและการอยู่ดีกินดีของผู้คนในสังคม เป็นผลทำให้เศรษฐกิจของสังคมมีแนวโน้มที่ดีไปด้วย เป็นสถานที่ที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงสินค้าบริการได้ง่าย ทั้งนี้ยิ่งหากตลาดที่มีความยุติธรรม ยิ่งจะทำให้ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรม จากความสำคัญของตลาดที่มีต่อสังคมมุสลิม เป็นเหตุให้บรมศาสนทูต ศอลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัมหันไปให้ความสำคัญต่อการจัดระเบียบของตลาด หลังจากที่ได้สร้างมัสยิดขึ้น ณ เมือง มะดีนะฮ์ (Yusuf Ibrahim Yusuf, n.d.: 265-266)

สาเหตุที่ท่านศาสนทูต ﷺ ได้วางรากฐานของตลาดให้มีธรรมาภิบาล ก็เพราะท่านเล็งเห็นว่าความมั่นคงของผู้คนในสังคมมีอาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากตลาดอันเป็นสถานที่ประกอบสัมมาอาชีวะ ธุรกิจพาณิชย์ต่างๆ (Khalid Azab, 2013-1434: 20) ดังปรากฏในอัลหะดีษที่รายงานโดย อัซซุบัยร อิบน์ อะบี อุษัยด ว่า

((أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ : يَا بَيْ أُنْتِ وَأُمِّي؛ إِنْ رَأَيْتُ مَوْضِعًا لِلسُّوقِ أَفَلَا تَنْظُرُ إِلَيْهِ؟ قَالَ : " بَلَى " . فَقَامَ مَعَهُ حَتَّى جَاءَ مَوْضِعَ السُّوقِ فَلَمَّا رَأَاهُ أَعْجَبَهُ وَرَكَضَهُ بِرِجْلِهِ وَقَالَ : " نَعَمْ" سَوْقُكُمْ فَلَا يَنْتَقِضُ ، وَلَا يُضْرَبَنَّ عَلَيْهِ حَرَاكٌ))

(أخرجه الطبراني : 1415-1994 ، 586)

ความว่า “แท้จริงชายคนหนึ่งได้มาหาท่านนบี ﷺ แล้วกล่าวว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันขอไถ่ตัวท่านด้วยบุพการีย์ทั้งสองของฉัน แท้จริงฉันพบสถานที่หนึ่งเหมาะแก่การตั้งตลาด ท่านจะไปพิจารณาดูหรือไม่ ท่านนบีตอบว่า ไปสิท่านจึงลุกขึ้นไปพร้อมกับชายผู้นั้น จนถึงมายังสถานที่ตลาด เมื่อท่านนบีได้เห็นจึงเกิดความชอบใจ และใช้เท้าของท่านเขี่ย (พื้นดินนั้น) พลางกล่าวว่า เป็นตลาดที่ดีเลยทีเดียว อย่าได้ยกเล็ก และอย่าได้เก็บภาษี”

(รายงานโดย al-Tabrani, 1994-1415: 586)

กระนั้นก็ตามแม้อิสลามอนุมัติและส่งเสริมให้มีการทำมาหากิน แต่อิสลามก็ยังคงมาคอยวางมาตรการและหลักการต่างๆ เพื่อบริหารจัดการระบบของตลาดให้เกิดความเรียบร้อย เช่น 1) ผู้คนที่เข้ามาทำการค้าขายจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีในข้อกำหนดของสัญญาต่างๆ ในการทำธุรกรรม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดระบบดอกเบี้ยตามมา 2) ผู้คนที่เข้ามาทำการค้าขายจะต้องมีคุณธรรมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และจริงใจในการให้บริการสินค้า (Khalid Azab, 2013-1434: 52)

หลักคุณธรรมจริยธรรมเหล่านี้หากได้รับการประยุกต์ปรับใช้ให้สอดคล้องกับหลักการของอิสลาม เราจะไม่พบเห็นความเดือดร้อนจากการเอาเปรียบ ไม่มีการกดราคาหรือปรับราคาให้สูงขึ้นกว่าความเป็นจริง สื่อโฆษณาจะไม่มีการโฆษณาสินค้าบริการโดยสาธยายคุณลักษณะที่เกินความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้การค้าขายจึงกลายเป็นหนึ่งในกิจแห่งการเคารพภักดีต่อพระเจ้า ทำให้มีการแข่งขันกันในการทำความดี ในมิติของการนำเสนอสินค้าและบริการดีๆ มีคุณภาพในราคาที่เหมาะสมและเป็นจริง สังคมมุสลิมจึงจะมี “ตลาดอิสลาม” มี “การแข่งขันแบบอิสลาม” ซึ่งทำให้บรรลุลวัตถุประสงค์แห่งเจตนารมณ์ นั่นคือการแข่งขันกันทำความดี (Yusuf Ibrahim Yusuf, n.d.: 281-282)

2.2.3.3 สถาบันการศึกษา

อิสลามกำหนดให้การศึกษาวิชาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นเหนือมุสลิมทุกคนทั้งชายและหญิง บรมศาสนทูต ﷺ พยายามทุกวิถีทางให้ประชาชาติได้แสวงหาความรู้ จนกระทั่งบรมท่านกล่าว

ว่า “ความประเสริฐของวิชาความรู้เป็นที่รักยิ่งสำหรับท่านยิ่งกว่าการทำอิบาตะฮุเสียอีก” ทั้งนี้เพราะการทำอิบาตะฮุยังประโยชน์แค่เฉพาะตัวผู้ทำอิบาตะฮุเองเท่านั้น ในขณะที่การศึกษายังประโยชน์ต่อตัวผู้ศึกษาเองและสังคมอีกด้วย นอกจากนี้บรมศาสนทูตยังห้ามปรามเรื่องของการปกปิดชี้เหนียวในเรื่องของวิชาความรู้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิตขึ้นอยู่กับความรู้ (al-Munajjid, 1976: 57)

อัลฆะซาลี (al-Gazaliy, n.d.: 1/16) กล่าวว่า วิชาความรู้ที่นายกองคือ วิทยาการทุกแขนงที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพบนโลกนี้ เช่น แพทยศาสตร์ซึ่งต้องใช้ในการเยียวยารักษาร่างกาย คณิตศาสตร์จำเป็นต้องใช้ในการทำธุรกรรมค้าขาย การทำพินัยกรรม และการแบ่งมรดก เป็นต้น หากวิทยาการเหล่านี้ห่างหายไปโดยไม่มีผู้มีความรู้ในศาสตร์แขนงต่างๆ เหล่านี้ผู้อยู่เลยในบ้านเมืองนั้น แน่نونผู้คนจะต้องประสบกับความลำบาก

ทุกวันนี้ถือได้ว่าโรงเรียนเป็นสถาบันสำคัญที่ให้การอบรมแก่เยาวชนในสังคมอิสลามจึงให้ความสำคัญกับสถาบันการศึกษา โดยได้วางแนวทางต่างๆ มารองรับ ทั้งนี้อิสลามมองว่าสถาบันการศึกษาเป็นรากฐานการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ซึ่งสังคมหนึ่งๆ มีอาจพัฒนาไปได้ หากปราศจากระบบหรือสถาบันการศึกษาที่ดี (Salim Salameh, 2011: 2112) ทั้งนี้สังคมมุสลิมมีสถาบันการศึกษาที่สำคัญๆ ดังนี้

1) มัสยิด มัสยิดถือเป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกของมุสลิม (Khalid Azab, 2013-1434: 52) ในบางมัสยิดจะการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ในช่วงค่ำคืน เป็นการสอนประจำสัปดาห์ หรือประจำเดือน หรือเฉพาะกิจ

2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา เป็นโรงเรียนที่ทำการสอนแบบบูรณาการภาควิชาสามัญควบคู่วิชาศาสนา โดยโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) โรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (1) ที่สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ และสอนในระบบโรงเรียน โดยใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นฉบับปรับปรุง 2523 และหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมตอนต้นปี 2535 2) โรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (2) ที่สอนเปิดวิชาศาสนาอย่างเดี่ยวควบคู่กับหลักสูตรกรมการศึกษานอกโรงเรียน (อัตุลอรอมะ สามะอาลี, 2551: 4-5)

3) สถาบันการศึกษาปอเนาะ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษานอกระบบที่อยู่คู่กับสังคมมุสลิม ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาของมุสลิมซึ่งมีความชอบธรรมในสังคม กล่าวคือ ผู้ผ่านการศึกษาจากสถาบันนี้จะได้รับการยอมรับ การยกย่องจากสังคม โดยไม่ต้องใช้ระบบการศึกษาสากล การให้คะแนน การให้วุฒิใบรับรอง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 242)

2.2.3.4 สถาบันทางศาสนา

เมื่ออิสลามไม่มีสถาบันนักบวช จึงไม่มีการแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร และถือ

ว่ามุสลิมทุกคนคือผู้สืบทอดและเผยแผ่อิสลาม ซึ่งวิธีการเผยแผร์ก็อยู่ในหลักการเดียวกับสังคัม กล่าวคือ ได้แก่การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักการอิสลาม เพื่อให้ผู้อื่นได้รู้จักได้เข้าใจอิสลามอย่างถูกต้องแท้จริง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 237-238) สถาบันศาสนาในสังคัมมุสลิม ที่สำคัญๆ ได้แก่

1) มัสยิด เมื่ออิสลามเป็นวัฒนธรรมที่มุสลิมส่วนใหญ่ต่างพยายามรักษาไว้อย่างเคร่งครัด และเพื่อความสะดวกในการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ดังนั้นจึงมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของมุสลิมทั่วโลก โดยปกติมุสลิมจะมีการตั้งถิ่นฐานกันเป็นกลุ่มก้อน เกิดเป็นชุมชนเป็นหมู่บ้านโยแต่ละชุมชนจะมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง (Central place) (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 256)

มัสยิดเป็นงานสร้างทางวัตถุชิ้นแรกที่ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ลงมือสร้างขึ้น ซึ่งมีนัยยะทางสังคัมที่ลึกซึ้งมากกว่าการใช้มัสยิดเป็นเพียงแค่สถานที่ละหมาดเท่านั้น แต่เจตนารมณ์แห่งมัสยิดคือการละหมาดที่เป็นปัจจัยหลักนำไปสู่การรวมตัวของมวลมุสลิม เป็นการรวมตัวที่นำไปสู่การสร้างคนที่มีระเบียบวินัย ความสนิทสนมรักใคร่กัน และความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคัม ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นบนฐานความคิดและจิตใจที่ฝึกฝนและภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้การสร้างมัสยิดจึงต้องไม่เป็นเพียงใช้เป็นที่ละหมาด แต่มัสยิดจะต้องเป็นฐานหลักของการสร้างสรรค์ความดีอย่างเป็นองค์รวมแก่สังคัม ซึ่งเมื่อมองไปยังการสร้างมัสยิดของบรมศาสนทูต นอกจากจะเป็นการเป็นศาสนสถานแล้ว ยังเป็นฐานดำเนินภารกิจสำคัญอีก 2 ประการได้แก่ 1) การสร้างภาพลักษณ์ในสังคัม และ 2) การวางระเบียบทางสังคัมตามหลักนิติบัญญัติแห่งอัลกุรอาน (วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ, 2560: 8-9)

มุมมองของมุสลิมที่มีต่อประเด็นของมัสยิดยังคงคับแคบอยู่มาก เป็นมุมมองที่มีลักษณะตัดขาดมัสยิดและอิบาตะฮอออกจากสังคัม ซึ่งสะท้อนอิทธิพลของแนวคิดแบบเชคคิวัลาร์ชัดเจน การตัดขาดมัสยิดออกจากสังคัมทำให้มัสยิดแทบจะไม่มีบทบาทอะไรในการชี้นำหรือแก้ปัญหาสังคัมเลย ขณะที่การประกอบอิบาตะฮอโดยไม่คำนึงถึงมิติทางสังคัม ก็ทำให้ผู้ประกอบเองมีบุคลิกภาพที่ขัดแย้งกับจิตวิญญาณแห่งอิบาตะฮออย่างสิ้นเชิงเช่นกัน (วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ, 2560: 7) ทว่ามัสยิดทำหน้าที่ทั้งทางด้านศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง จึงสรุปได้ว่ามัสยิดเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมหรือวัฒนธรรมอิสลามอย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 257-258)

2) กะอับะฮ์ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งอยู่ใจกลางมัสยิดอัลฮะรออม มหานครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิมทั่วโลก ทั้งยังเป็นจุดหมายในการเดินทางไปของมุสลิมขณะละหมาด และเป็นสถานที่เดินเวียนรอบ(เฎาะวะฟ)ในการประกอบพิธีฮัจญ์และอุมเราะฮ์ และที่มุมหนึ่งของกะอับะฮ์มีหินดำที่ใช้เป็นจุดกำหนดเริ่มและสิ้นสุดการเดินเฎาะวะฟ

วาฬ(กรมการศาสนา, 2558: 139) หินดำ หรือ “อะฮ์ญ์ อัฮ์มัด” ตั้งอยู่มุมกะบะฮ์ อันเป็นเครื่องหมายของการเดินเฎาะวาฬ ตามประวัติศาสตร์ หินดำก่อนจะถูกนำมาไว้ที่มุมของกะบะฮ์โดยท่านศาสนทูตอิบรอฮีม ^{عليه السلام} นั้นได้ถูกเก็บซ่อนไว้อยู่บนภูเขาคุบัยส์ ที่ตั้งอยู่ใกล้กับกะบะฮ์ (ฮามิดีย์ อัลฮัจย์, ม.ป.ป.: 6-7)

3) คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ประกอบด้วย

- 1- จุฬาราชมนตรี ประธานกรรมการ
- 2- กรรมการซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งจากกรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งเป็นผู้แทนคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 36 จังหวัดๆ ละ 1 คน มีวาระดำรงตำแหน่ง 6 ปี
- 3- กรรมการอื่นซึ่งคัดเลือกโดยจุฬาราชมนตรี จำนวน 1 ใน 3 ของจำนวนผู้แทนคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มีวาระดำรงตำแหน่ง 6 ปี

คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยดำเนินกิจกรรมการบริการหลักๆ ได้แก่

- 1- ให้คำปรึกษาแก่หน่วยงานราชการ
- 2- ออกใบรับรองผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาล
- 3- แปลเอกสารภาษาอังกฤษและอาหรับ
- 4- รับรองเอกสาร
- 5- รับรองการสมรส
- 6- รับรองการเป็นมุสลิมหรือการรับอิสลาม
- 7- ตอบปัญหาศาสนา
- 8- เผยแผ่ศาสนาอิสลาม ทางวารสาร วิทยุ โทรทัศน์ เว็บไซต์ ฯลฯ
- 9- วินิจฉัยไกล่เกลี่ย/ตัดสินข้อพิพาทระหว่างองค์กรต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

10- ดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์ และสังคมสงเคราะห์ (<https://www.cicot.or.th> > committee – 15/08/1565)

4) คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 หมวด 4 มาตรา 23 ระบุว่า จังหวัดใดมีราษฎรนับถือศาสนาอิสลาม และมีมัสยิดตามมาตรา 13 ไม่น้อยกว่า 3 มัสยิด ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยประกาศให้จังหวัดนั้นมีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดคณะหนึ่งประกอบด้วยกรรมการมีจำนวนไม่น้อยกว่าเก้าคนแต่ไม่เกินสามสิบคน

การคัดเลือกกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการให้อิหม่ามประจำมัสยิดในจังหวัดนั้นเป็นผู้คัดเลือก ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้คณะกรรมการเลือกกรรมการด้วยกันเป็นประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการและตำแหน่งอื่นตามความจำเป็น

ให้กระทรวงมหาดไทยประกาศรายชื่อผู้ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ และกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 26 บัญญัติว่า ในจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1- ให้คำปรึกษาและเสนอความเห็นเกี่ยวกับศาสนาอิสลามต่อผู้ว่าราชการจังหวัด
  - 2- กำกับดูแลและตรวจตราการปฏิบัติงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในจังหวัด และจังหวัด
  - 3- อื่นตามที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมอบหมาย
  - 4- ประนีประนอมหรือชี้ขาดคำร้องทุกข์ของสัปบุรุษประจำมัสยิดซึ่งเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจาก
  - 5- คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด
  - 6- กำกับดูแลการคัดเลือกกรรมการอิสลามประจำมัสยิดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
  - 7- พิจารณาแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการอิสลามประจำมัสยิด
  - 8- สอบสวนพิจารณาให้กรรมการอิสลามประจำมัสยิดพ้นจากตำแหน่งตาม
- มาตรา 40 (4)
- 9- สั่งให้กรรมการอิสลามประจำมัสยิดพักหน้าที่ระหว่างถูกสอบสวน
  - 10- พิจารณาเกี่ยวกับการจัดตั้ง การย้าย การรวม และการเลิกมัสยิด
  - 11- แต่งตั้งผู้รักษาการแทนในตำแหน่ง อิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น เมื่อตำแหน่งดังกล่าวว่างลง

- 12- ออกหนังสือรับรองการสมรสและการหย่าตามบัญญัติแห่งศาสนา
อิสลาม
- 13- ประนีประนอมข้อพิพาทเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกตามบัญญัติ
แห่งศาสนาอิสลาม เมื่อได้รับการร้องขอ
- 14- จัดทำทะเบียนทรัพย์สิน เอกสารและบัญชีรายรับ รายจ่าย ของ
สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้ถูกต้องครบถ้วนเป็นปัจจุบัน และรายงานผลการ
ดำเนินงาน ฐานะการเงินและทรัพย์สินให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยทราบปีละหนึ่ง
ครั้ง ภายในเดือนมีนาคมของทุกปี
- 15- ออกประกาศและให้คำรับรองเกี่ยวกับกิจการศาสนาอิสลามในจังหวัด
(<https://www.cicot.or.th> > committee คณะกรรมการ กอจ. | CICOT.OR.TH - 15/08/2565)

5) ตะโต๊ะยุติธรรม หมายถึง ข้าราชการซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่
ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมาย อิสลาม ในการแต่งตั้งบุคคลเพื่อดำรงตำแหน่งตะโต๊ะยุติธรรมนั้น
คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) เป็นผู้เสนอรายชื่อ ให้คณะอนุกรรมการพิจารณาทำ
ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาของ (ก.ต.) เมื่อได้รับความเห็นชอบจาก (ก.ต.) แล้ว จึงนำความ
กราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งต่อไป (พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่าย
ตุลาการศาลยุติธรรม, 2543)

"ดาโต๊ะยุติธรรม" เป็นระบบที่ใช้กันมาเนิ่นนานในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่ง
เกี่ยวกับครอบครัวและมรดกของคู่ความที่เป็น "อิสลามศาสนิก" ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตาม
พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ.
2489

ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 3 ของกฎหมายดังกล่าวว่า "ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี
แพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส
ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้
กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก"

และในมาตรา 4 ที่ว่า "การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา 3
ให้ตะโต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษาให้ตะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการ
วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้น
ด้วย คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น"

2.2.4 วาระทางสังคม

สังคมอิสลามประกอบด้วยผู้ศรัทธาที่เป็นสมาชิกของสังคม ความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวเป็นส่วนสำคัญในการรวมจิตวิญญาณของมุสลิมในสังคมอิสลามให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว เมื่อหัวใจของคนสังคมประสาณิกเป็นหนึ่งเดียวแล้ว สังคมก็จะแข็งแรงไม่มีอะไรสามารถทำลายได้ และด้วยพลังศรัทธาจะผลักดันให้มีการแสดงออกซึ่งการกระทำอันเป็นการบ่งชี้ถึงการเคารพภักดี (al-Munajjid, 1976: 14) หนึ่งในปัจจัยที่ทำให้สังคมมุสลิมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือการรวมตัวกันเพื่อร่วมกันแสดงออกถึงอัตลักษณ์แห่งความเป็นมุสลิม ซึ่งจะอยู่รูปของวาระต่างๆ ทางสังคมที่สำคัญดังนี้

2.2.4.1 ละหมาดญะมาอะฮฺ

อิสลามบัญญัติการละหมาดญะมาอะฮฺ ซึ่งหมายถึงการละหมาดเป็นหมู่คณะโดยส่งเสริมว่าการละหมาดเป็นหมู่คณะดีเลิศกว่าการละหมาดคนเดียวถึง 25-27 เท่า ทั้งนี้เพราะการละหมาดคนเดียวเป็นการกระทำที่ขัดกับเจตนารมณ์แห่งศาสนาในเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้การละหมาดญะมาอะฮฺยังเป็นแสดงออกถึงความเป็นหนึ่งเดียวและความสมานฉันท์ของคนในสังคม และยังเป็นการแสดงออกถึงความเสมอภาคของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกัน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งเจตนารมณ์อิสลาม เราจะเห็นได้ว่าในแถวละหมาดที่คนจนยืนข้างกับคนรวย โดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ทุกคนเท่าเทียมกัน มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ตามผู้นำคนเดียวกัน อันเป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นหมู่คณะโดยแท้จริง (al-JurJawiy, 2009-1430: 1/87-88)

2.2.4.2 ละหมาดศุคร์

การละหมาดศุคร์เป็นวาระทางสังคมที่ถือเป็นหน้าที่เหนือมุสลิมชายที่บรรลุนิติภาวะทุกคนจะต้องเข้าร่วม เพื่อแสดงออกถึงความเป็นปึกแผ่น ความสมัครสมานสามัคคีกันในหมู่คณะ วันศุคร์จึงถือเป็นวันที่ประเสริฐในบรรดาวันอื่นๆ ของสัปดาห์ เป็นวันที่มุสลิมจะได้มาพบปะมารวมตัวกันครั้งหนึ่งในรอบสัปดาห์เพื่อฟังเทศนาธรรม (คุตบะฮฺ) พร้อมเพียงกัน (al-JurJawiy, 2009-1430: 1/88-90)

2.2.4.3 คุตบะฮฺวันศุคร์

เจตนารมณ์อิสลามที่มีต่อการบัญญัติคุตบะฮฺก่อนการละหมาดศุคร์ เพื่อเป็นการสร้างอนุสติแก่มุสลิมให้คำนึงถึง สิ่งอันจะเป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเนื้อหาสาระในคุตบะฮฺจะเข้ากับสถานการณ์ในแต่ละยุคสมัย (al-JurJawiy, 2009-1430: 1/90)

คุตบะฮฺและละหมาดวันศุคร์ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งกับสังคมมุสลิม ซึ่งอาจหาไม่ได้ง่ายนักที่จะมีคนมารวมตัวกันเป็นจำนวนมากในมัสยิด ผู้นำเสนอคุตบะฮฺจึงควรมีการวางแผนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุด ให้ความรู้และปัจจัยต่างๆ ที่ผู้ฟังสามารถนำไปพัฒนาชุมชนและ

สังคมตามหลักคำสอนของอัลกุรอานและสุนนะฮฺ เพื่อให้เกิดคุณธรรมในชีวิต และเป็นการสร้างสังคมคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง (มูหะมัด คอยา และซาฟีอี อาดำ, 2019: 37)

2.2.5 วัฒนธรรมค่านิยม

วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความเจริญของสังคมในวิถีชีวิตของมนุษย์ แล้วถ่ายทอดมายังปัจจุบัน โดยแสดงออกมาในมิติของภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณี เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 1) วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยี 2) วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ แนวความคิด ระเบียบ กฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรม และความเชื่อ (สมนึก ปฏิพานนท์, 2537: 60)

วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึง สภาพอันเป็นความเจริญของสังคม ซึ่งเกิดจากการนอบน้อมต่ออัลลอฮ์องค์เดียวอย่างสิ้นเชิง เพื่อความสันติสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า เป็นวิถีการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบพฤติกรรมตลอดจนสิ่งสร้างสรรค์ต่างๆ ที่อยู่ในขอบข่ายของอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านศาสนทูต ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 226)

อิบรอฮีม ฮัมมาด (Ibrahim Hammad, 2012: 12) วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึง องค์ความรู้ในเรื่ององค์ประกอบของประชาชาติอิสลามในภาพรวม ที่มีผลจากอดีตจวบจนปัจจุบัน ทั้งในด้านศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ อารยธรรม คุณค่า และเป้าหมายที่มีร่วมกัน เอกลักษณ์ของสังคมมุสลิมคือสังคมที่มีศูนย์กลางอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม จิตวิญญาณ เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมดำเนินไปตามครรลองของหลักธรรมคำสอนของศาสนา อย่างมีอาจแยกตัวออกจากกันได้ กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมและหลักธรรมคำสอนของอิสลามเป็นสองสิ่งที่ถูกหลอมรวมเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน นั่นคือการแสดงออกมาในรูปของความก้าวหน้าและความคิดวิไลซึ่ในด้านต่างๆ ของการดำเนินชีวิตของผู้คนที่ถ่ายทอดออกมาเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่รอบตัว ดึงเกิดความลงตัวระหว่างหลักสติปัญญา วิทยาการ และศาสนา (Riyadh Kan 'an. 2014-1435: 6) เราสามารถอธิบายถึง ประเภทต่างๆ ของวัฒนธรรมอันเป็นองค์ประกอบของสังคมมุสลิมได้ดังต่อไปนี้

2.2.5.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ

1) วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวมุสลิมจะเน้นรูปแบบที่สุภาพและมิดชิดปกปิด ส่วนฟิงสวอน ซึ่งวัตถุประสงค์สำคัญคือการปกปิดส่วนฟิงสวอนของร่างกายเพื่อที่จะไม่ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของเรือนร่างเพศทางเพศสภาพ กระตุ้นอารมณ์ทางเพศ อันจะก่อให้เกิดความเสียหายตามมาในสังคม ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงได้วางหลักเกณฑ์โดยให้ผู้หญิงสวม “หิญาบ” ซึ่งหมายถึงผ้าคลุมศีรษะของผู้หญิงมุสลิมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เสื้อผ้าแขนยาวมิดชิดที่เผยแพร่เฉพาะส่วนของข้อมือเท่านั้น ส่วน

การแต่งกายของผู้ชายจะต้องปิดตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า จะหมวก “กะปิเยาะ” ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวอาหรับ นอกจากนี้ยังมีโสร่งที่เป็นผ้าถุงอย่างหนึ่งซึ่งใช้ผ้าฝ้ายเดี่ยว เพลาะชายสองข้างเข้าด้วยกันเป็นถุง แบบเดียวกับผ้าถุง หรือผ้าซิ่น ซึ่งใช้ถุงกันอย่างแพร่หลายทั้งผู้หญิงและผู้ชาย (<http://hu-knowledge108.blogspot.comnet-14/01/2021>)

2) วัฒนธรรมการบริโภค

ชาวมุสลิมมีวัฒนธรรมการกินที่เป็นไปตามวิถีชีวิตของบพัญญูดีอิสลาม นั่นคือเลือกบริโภคอาหารเฉพาะที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายซึ่งทั่วไปเรียกว่า “อาหารฮาลาล” อาหารที่ไม่อนุญาตให้มุสลิมบริโภคคือ สุกร โดยชาวมุสลิมเชื่อว่าสุกรเป็นสัตว์ที่กินอาหารไม่เลือกและเป็นสัตว์ที่มีเชื้อโรคภายในตัวมาก เป็นเชื้อโรคที่ฆ่าให้ตายได้ยาก รวมถึงเลือดสัตว์ไม่ว่าชนิดใด และอาหารที่มาจากพืชที่มีพิษและเป็นอันตรายทุกชนิด ตลอดจนอาหารหรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์หรือมีส่วนประกอบที่เป็นอันตรายทั้งหมด รวมถึงอาหารที่เป็นของมีนเมาทุกชนิด ได้แก่ เหล้า เบียร์ ซึ่งมีข้อห้ามอย่างชัดเจน ทั้งนี้อาหารยอดนิยมของคนไทยมุสลิม คือ ข้าวหมกไก่ ซุปเนื้อวัว ข้าวยา ไก่ขอมและและขนมหวาน โรตีสี มะตาบะ ในประเทศอาเซียนอย่างประเทศมาเลเซียก็มีวัฒนธรรมการกินที่คล้ายกัน (<http://www.asean thai.net> - 14/01/2021)

2.2.5.2 วัฒนธรรมทางจิตใจ

1) วัฒนธรรมด้านภาษาการสื่อสาร

2) วัฒนธรรมที่เป็นเทศกาล ในสังคมมุสลิมจะมีเทศกาลอันเป็นกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นโดยผู้คนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ของเทศกาลเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากหลักคำสอนของศาสนาที่รวมอยู่ในวิถีชีวิตของชาวมุสลิม ซึ่งเทศกาลเหล่านี้มีมากมายแตกต่างกันไปโดยเทศกาลส่วนใหญ่ที่พบเห็นได้โดยส่วนใหญ่ ได้แก่

(1) เมาลิดอัลนะบี เป็นกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นเพื่อน้อมรำลึกถึงศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ โดยจะจัดขึ้นในเดือนที่ 3 ของเดือนอาหรับอันเป็นเดือนประสูติของท่าน อัลสะยูฎีย (al-Sayuti, 1985-1405: 41) กล่าวว่า การจัดเมาลิด คือการรวมตัวของผู้คนโดยมีการอ่านบางโองการของอัลกุรอาน และอัตชีวประวัติของศาสนทูตตั้งแต่เริ่มประสูติ และเหตุการณ์ต่างๆ ในตอนประสูติ จากนั้นก็ร่วมกันรับประทานอาหาร แล้วจึงทำการแยกย้าย โดยไม่มีการเพิ่มเติมสิ่งใดนอกเหนือไปจากนี้ นับเป็นสิ่งที่ถูกกระทำขึ้นซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงาม ทั้งนี้เพราะเป็นการแสดงออกถึงการเทิดทูล แสดงความดีใจต่อวันคล้ายวันประสูติของศาสนทูต ﷺ

(2) เทศกาลวันอีด หรือวันตรุษฮารีรายอ อีด เป็นคำภาษาอาหรับ หมายถึง เวียนมา หวนมาบรรจบ วันอีดจะถูกเรียกเนื่องจากเทศกาล หรือโอกาสใดโอกาสหนึ่งที่หวนมาบรรจบ

เป็นประจำในรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะ (อุษมาน อิดริส, ม.ป.ป.: 14) เป็นวันเฉลิมฉลองของมุสลิมในสังคมทั่วโลก ซึ่งมี 2 วัน ได้แก่ อีดอัลฟิฏร ซึ่งหมายถึงวันตรุษของมุสลิม เฉลิมฉลองภายหลังจากได้ผ่านการถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอนมา 1 เดือนเต็ม และอีดอัลอฎฮา ซึ่งหมายถึงวันตรุษใหญ่ของมุสลิม ซึ่งเป็นเทศกาลเชือดพลีสัตว์เพื่อเป็นการรำลึกถึงศาสนทูตอิบรอฮีม عليه السلام ผู้เสียสละในการเชือดบุตรชาย คือ อิสมาแอล عليه السلام เพื่อตามคำสั่งของอัลลอฮ์ ﷻ แต่ภายหลังพระองค์ได้ส่งทูตสวรรค์ให้นำแกะมาสลับเปลี่ยนแทน

อีดเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการตอบสนองมนุษย์ในสังคมซึ่งสอดคล้องกับความต้องการดั้งเดิมของพวกเขา ทว่าวันอีดเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายต่างๆ ที่ทรงคุณค่าดังต่อไปนี้ ก. ความหมายด้านศาสนา เป็นวันแห่งการขอบคุณพระเจ้าที่ทรงให้สามารถฝึกตนและอดทนอยู่ในระเบียบข้อบังคับจนสิ้นสุดวาระ ข. ความหมายด้านมนุษยธรรม เป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านมนุษยธรรม มีการพบปะสังสรรค์และสนุกรื่นเริงอย่างเต็มที่โดยปราศจากการแบ่งชนชั้นและฐานะ เป็นสัญลักษณ์ที่ต่อกำความถึงความหมายที่แท้จริงของความเป็นพี่น้อง และความเห็นอกเห็นใจ ภายใต้สัญลักษณ์ของระบบชะกาด ค. ความหมายด้านจิตใจ เป็นวันแห่งการประกาศชัยชนะของจิตใจเหนืออารมณ์ ง. ความหมายด้านเวลา เป็นเสี้ยวหนึ่งของเวลาที่เจาะจงไว้สำหรับลบล้างความเศร้าหมอง จ. ความหมายด้านสังคม เป็นวันแห่งความสนุกสนานเฮฮา เป็นวันที่ผู้ขัดสนจะได้รับความสะดวกสบายและบรรเทาความแร้นแค้น เป็นวันสานสัมพันธ์เครือญาติ วันที่สังคมต่างผลัดกันอภัยซึ่งกันและกัน (อุษมาน อิดริส, ม.ป.ป.: 20-23)

(3) การเข้าสู่สุนัต หรือ คีตาน ในภาษาอาหรับ หมายถึง การขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชาย ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำ (al-Nawawiy, n.d.: 1/301) และเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะต้องทำการคีตานให้บุตรของตนก่อนจะบรรลุนิติภาวะ ที่ดีควรทำการคีตานเสียตั้งแต่ช่วงแรกๆที่เพิ่งคลอด การขลิบมีประโยชน์ทางการแพทย์มากมาย ทั้งนี้จะต้องอยู่ในการควบคุมดูแลของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ ส่วนการขลิบของสตรีนั้นเป็นสิ่งที่นักวิชาการยังคงมีความเห็นต่างกันในประเด็นเรื่องนี้ (al-Dusuqiy, 2011-1432: 126)

(4) อะกิเกาะฮฺ เป็นประเพณีการรับขวัญบุตร หรือการโกนผมไฟ อัลบาญูรีย์ (al-BaJuriy, n.d.: 2/596-599) กล่าวว่า อะกิเกาะฮฺ ตามหลักภาษา หมายถึง เส้นผมที่อยู่บนศีรษะของทารกแรกเกิด ตามหลักวิชาการ หมายถึง สัตว์ที่ถูกเชือดอันเนื่องมาจากการคลอดบุตร โดยส่งเสริมให้ทำการเชือดในวันที่ 7 นับจากวันคลอด โดยหากเป็นทารกชายให้เชือดแพะ 2 ตัว แต่หากเป็นหญิงก็ให้เชือดแค่เพียงตัวเดียว แล้วนำเนื้อมาปรุงเป็นอาหารนำไปแจกจ่ายเลี้ยงคนยากจน สิ่งแรกที่มุสลิมปฏิบัติคือการกล่าวคำอาซานและอิกอมะฮฺที่หูซ้ายและขวาของทารกเพื่อปลูกฝังคำสอน

เรื่องความศรัทธาในอัลลอฮ์ ﷻ และศาสนทูต ﷺ จากนั้นก็ตั้งชื่อที่มีความหมายดีงามแก่ทารกในพิธีโกนผมไฟ (กรมการศาสนา, 2558: 141)

(5) กุรบาน หรือ อุฎฮียะฮฺ ท่านอัลบาญูรียฺ (al-BaJurīy, n.d.: 2/581-587) กล่าวว่า หมายถึง ชื่อของสัตว์ที่ถูกเชือดในวันตรุษอีดีอัลอฎฮา และวันทั้งสามหลังจากนั้น เพื่อแสดงความภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ โดยสัตว์ที่ใช้ทำกุรบาน ได้แก่ อุฐู วัว แพะ แกะ ที่มีลักษณะตรงตามเงื่อนไขนั้นคือ ครบอายุ แข็งแรง และปราศจากข้อบกพร่องอันทำให้เนื้อลดปริมาณลง

(6) วันศุกร์ เป็นวันสำคัญในรอบสัปดาห์ที่มุสลิมจะต้องไปรวมตัวกันเพื่อฟังธรรมกถา (คุตบะฮฺ) และร่วมละหมาดวันศุกร์ ซึ่งใช้เวลาประมาณ 30 นาที โดยมุสลิมต้องอาบน้ำและแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด ตั้งใจรับฟังคำสั่งสอนและนำมาปฏิบัติ (กรมการศาสนา, 2558: 143)

(7) เดือนรอมฎอน เป็นเดือนแห่งการถือศีลอด ซึ่งเป็นเดือนที่ 9 ตามปฏิทินจันทรคติอิสลาม มุสลิมทุกคนต้องงดการกิน การดื่ม และงดเพศสัมพันธ์นับแต่ย่ำรุ่งเมื่อแสงตะวันเริ่มปรากฏ จนถึงย่ำค่ำยามอาทิตย์ลับขอบฟ้า บุคคลบางประเภท เช่น ผู้ป่วย หญิงมีครรภ์ หญิงที่ให้นมบุตร ผู้เดินทางผู้ป่วยเรื้อรัง สามารถละเว้นการถือศีลอดได้ โดยให้ทำการถือชดใช้ในภายหลัง หรือจ่ายชดใช้เป็นอาหารแก่คนยากจน (กรมการศาสนา, 2558: 143)

3) วัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติ

เนื่องจากหลักความศรัทธาในอิสลามต้องแสดงออกมาโดยการปฏิบัติ ดังโครงสร้างของอิสลามต้องประกอบด้วยทั้งส่วนของความศรัทธาและส่วนของภาคปฏิบัติ ทั้งนี้พิธีกรรมต่างๆ จะต้องสอดคล้องกับหลักคำสอนจากอัลกุรอานและอัซซุนนะฮฺ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 249-251) สังคมมุสลิมมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมสำคัญๆ ได้แก่

(1) **พิธีละหมาด** ละหมาดในภาษาอาหรับคือ “เศาะลาฮฺ” หมายถึงการขอพร ภาวนา ในวันหนึ่งคืนหนึ่งมุสลิมจะต้องขอพรต่อพระเจ้า 5 ครั้ง ช่วงอรุณรุ่ง ช่วงบ่าย ช่วงเย็น ช่วงพลบค่ำ และช่วงดึก สำหรับวิหยปัญญาในเรื่องนี้ก็เพื่อให้มุสลิมได้สำนึกขอบคุณพระเจ้าผู้สร้างอยู่ตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่ตื่นนอนยามรุ่งอรุณซึ่งเป็นเวลาที่สดชื่น อากาศบริสุทธิ์ จิตใจว่างเว้นจากความวุ่นวาย ร่างกายพร้อมที่จะเริ่มวันใหม่ โดยผ่านการนอนหลับที่นับได้ว่าเป็น “การตายเล็ก” ดังนั้นการได้ตื่นขึ้นมาอีกครั้งจึงถือเป็นความโปรดปรานที่มีอาจติราคาได้ จึงสมควรที่มุสลิมจะต้องขอบคุณด้วยการขอพรช่วงรุ่งอรุณ จากนั้นก็เริ่มออกหาปัจจัยยังชีพตลอดช่วงเช้าของวัน จึงสมควรที่จะต้องพักหยุดเพื่อขอบคุณพระเจ้าผู้ประทานปัจจัยยังชีพด้วยการขอพรช่วงบ่าย แล้วเริ่มงานในภาคบ่ายต่อไปจนถึงเย็นเป็นเวลาเลิกงาน จึงถึงเวลาที่สมควรจะต้องทำการขอบคุณอีกครั้งสำหรับการขอพรช่วงเย็น แล้วมุสลิมย่างเข้าสู่ช่วงแรกของกลางคืนเป็นเวลาที่จะต้องทำการขอบคุณต่อพระเจ้ากับปัจจัยยังชีพที่หามาได้ตลอดกลางวันที่ผ่านมา จึงเป็นเวลาของการขอพรช่วงพลบค่ำ จากนั้นก็ถึงเวลา

รับประทานมื้อค่ำและพักผ่อนจากความเหน็ดเหนื่อย จนกระทั่งใกล้ตีตกก่อนหลับตาลงอีก จึงเป็นเวลาของการขอพรช่วงดึก (al-JurJawiy, 2009-1430: 1/80)

การละหมาดเป็นฟิรฎอัยน์ (ภาระหน้าที่จำเป็นเหนือทุกคนที่เป็นมุสลิม) แต่ก็ไม่ใช้เรื่องส่วนบุคคลเสียทั้งหมด เพราะมีมิติทางการปกครองและบริการจัดการเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายส่วน การสักการะต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ จึงเป็นหัวใจแห่งการดำรงชีวิตหัวใจที่แข็งแรงยอมทำให้ร่างกายแข็งแกร่งฉันท การสักการะที่สมบูรณ์ก็ทำให้บุคคลและสังคมมั่นคงได้ฉันทัน (วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ, 2560: 28-30)

(2) การถือศีลอด คือการตั้งเจตนางดเว้นจากการกิน การดื่ม การร่วมเพศ และข้อห้ามต่างๆ ที่ทำให้เสียศีลอด ตลอดกลางวันของเดือนเราะมะฎอน (al-BaJurij, n.d.: 1/582) ศีลอดก็เป็นเช่นกับอียาอะฮ์อื่นๆ ที่มีหน้าที่ตอกย้ำอัตลักษณ์ของมุสลิมที่จะต้องจงรักภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ และเป็นสายเชือกแห่งอัลลอฮฺ ﷻ ที่ผูกโยงมุสลิมเข้าด้วยกัน ผ่านระบบการรวมผู้คนไว้ในถวายเป็นที่หรือเวลาเดียวกัน ในรูปแบบพิธีกรรมที่เหมือนกัน เป็นการตอกย้ำหลักของความเป็นพี่น้องที่มีชีวิตอยู่เพื่ออัลลอฮฺ ﷻ และยอมอดด้วยเป้าหมายเดียวกันเพื่อพระองค์ (วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ, 2560: 55) นอกจากนี้เจตนารมณ์แห่งศีลอด เพื่อให้มุสลิมได้ฝึกจริยธรรมในเรื่องความไว้เนื้อเชื่อใจได้ ทั้งนี้การถือศีลอดเป็นการภักดีที่เป็นความลับเป็นความไว้วางใจจากพระเจ้าที่มุสลิมพึงรักษาไว้ และยังเป็นการให้มุสลิมได้ตระหนักรู้ถึงหลักแห่งความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลก ในขณะที่พวกเขาต้องลิ้มรสกับความทวิโหยว่ามีรสชาติอย่างไร (al-JurJawiy, 2009-1430: 1/133-135) และศีลอดยังสอนให้เรา มีความอดทน เอาชนะความทวิที่เป็นอุปสรรคได้ฉันทันใด เราก็ต้องใช้ความอดทนเอาชนะอารมณ์ร้ายได้ฉันทันนั้น ซึ่งการเอาชนะอารมณ์อยากได้เป็นปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จบนโลกนี้อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในโลกหน้าอีกด้วย (วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ, 2560: 53)

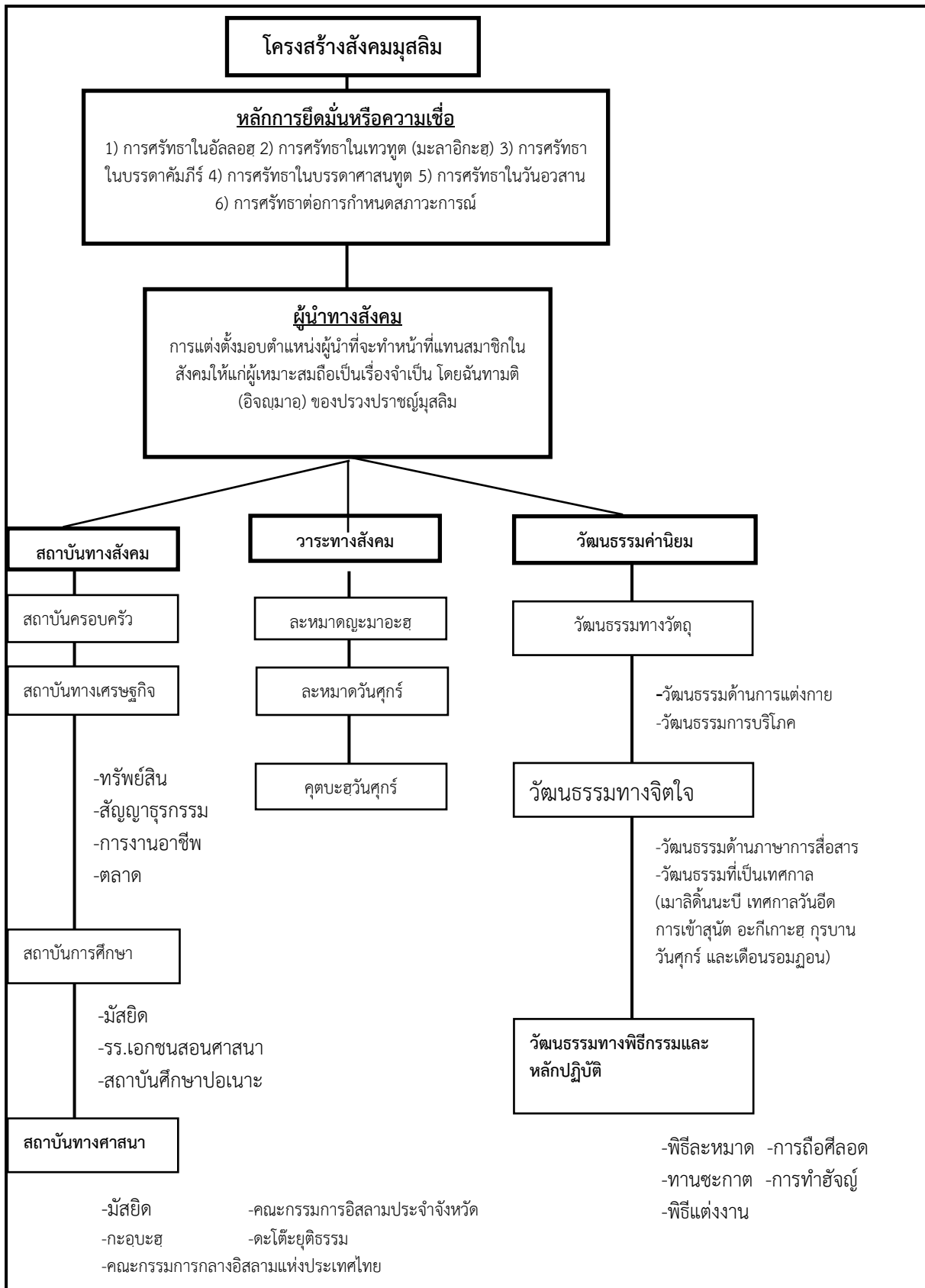
(3) ทานชะกาต ชะกาต ตามหลักภาษาหมายถึง การเจริญงอกงาม ความศิริมงคล การชำระขัดเกลา ตามหลักวิชาการ หมายถึง ทรัพย์สินในอัตราจำนวนที่เฉพาะซึ่งถูกเก็บมาจากกลุ่มคนที่เฉพาะ โดยแจกจ่ายให้แก่กลุ่มคนที่เฉพาะ โดยทรัพย์สินที่จำเป็นต้องจ่ายชะกาตเมื่อครบปีก็มี 5 จำพวก ได้แก่ ปศุสัตว์ แร่เงินและทอง พืชพันธุ์ ผลไม้ และสินค้า (al-BaJurij, n.d.: 1/528-529) ซึ่งเหตุผลหรือเจตนารมณ์แห่งบัญญัติชะกาตพอจะสรุปได้ดังนี้ ก. เป็นการช่วยเหลือคนยากจนและคนขัดสน ข. เป็นการขัดเกลาจิตใจให้ปราศจากความตระหนัถึเหนียวให้รู้จักการแบ่งปันกัน ค. เป็นการแสดงออกถึงการขอบคุณพระเจ้าต่อความโปรดปรานที่ทรงมอบให้ ง. เป็นการปลูกฝังจริยธรรมความเมตตาให้เกิดขึ้นในหัวใจ รู้จักความใจบุญสุนทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้คนในสังคม จ. เป็นการช่วยเพิ่มความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สินแก่ผู้คนในสังคม (al-JurJawiy, 2009-1430: 1/110-120) เพราะสาเหตุหลักของการเกิดอาชญากรรมและการลักทรัพย์ในสังคม ส่วนใหญ่

เป็นผลมาจากการที่ผู้คนในสังคมประสบกับปัญหาอดอยาก ระบบชะกาตจึงเป็นหนึ่งในทางออกที่จะมาช่วยบรรเทาสังคม ช่วยสร้างแหล่งเงินให้กับคนยากไร้ บนพื้นฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของผู้คนในสังคม ทั้งนี้ผู้มีสิทธิรับทานชะกาต ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีความต้องการจากสมาชิกในสังคม

(4) การทำฮัจญ์ เป็นอภิวินัยเชิงสังคมที่ต้องอาศัยพลังร่างกายและปัจจัยทางทรัพย์ร่วมด้วย เป็นพิธีแห่งการขัดเกลาทางจิตวิญญาณ ที่มุสลิมทั่วโลกจากทั่วทุกสารทิศ ผิวดินต่างกัน ในเสื้อผ้าหลากสี ต่างสัญชาติต่างแหล่งไหลกันมารวมตัว ณ มหานครมักกะฮะ ในฐานะอาคันตุก์แห่งพระเจ้า มาสัมผัสกลิ่นอายแห่งศรัทธา เพื่อแสวงหาความใกล้ชิดกับพระเจ้า นอกจากนี้ในแง่ของสังคม ฤดูกาลฮัจญ์ยังเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสนิกชนต่างมาทำความรู้จักกัน สร้างความรักความสนิทสนมระหว่างกัน (Muhammad Abu Zuhrah, n.d.: 95)

(5) พิธีแต่งงาน มุสลิมมีพิธีการแต่งงานเรียบง่าย ในขั้นตอนการสู่ขอฝ่ายชายจะนำผู้ใหญ่ไปสู่ขอฝ่ายหญิง ตกลงเรื่องมะฮัร (สินสมรส) พิธีแต่งงานจะจัดขึ้นที่บ้านเจ้าสาว ผู้อยู่ในพิธีคือผู้ปกครองของเจ้าสาว และเจ้าบ่าว โดยมีมะฮัรอวางอยู่ตรงหน้า มีพยานชายมุสลิมสองคน เมื่อผู้ปกครองเจ้าสาวกล่าวยกเจ้าสาวให้เจ้าบ่าวโดยอ้างถึงมะฮัรที่ตกลงกันได้ เจ้าบ่าวกล่าวรับเป็นอันเสร็จสิ้นพิธี ทั้งนี้ก่อนเริ่มมักมีการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานและแสดงธรรมเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสามีและภรรยาและหลักการครองเรือน (กรมการศาสนา, 2558: 141)

โดยสรุป ลักษณะโครงสร้างสังคมมุสลิมมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากสังคมอื่น เนื่องจากมีระเบียบและแบบแผนมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของซึ่งเป็นบัพยัญญูศาสนาในรูปแบบของการวิวัฒนาการผ่านบรมศาสนามุฮัมมัด ﷺ สามารถสรุปลักษณะโครงสร้างของสังคมมุสลิมได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างสังคมมุสลิม

จากภาพที่ 3 ข้างต้น สังคมมุสลิมประกอบด้วย 5 โครงสร้างหลักที่สำคัญ หนึ่งในห้าโครงสร้างที่สำคัญที่สุดและถูกนำเสนอเป็นลำดับแรกคือ หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าสังคมมุสลิมมีระเบียบและแบบแผนที่เป็นบทบัญญัติศาสนาถูกประทานจากพระผู้เป็นเจ้าในรูปแบบของการวิวรณ์ผ่านศาสนทูต ﷺ จุดนี้จึงชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของสังคมมุสลิมที่ต่างจากสังคมโดยทั่วไปโดยสิ้นเชิง และหากหลักการยึดมั่นหรือความเชื่อที่ถูกต้องและบริสุทธิ์เป็นคุณสมบัติที่ถูกบรรจุอยู่ในตัวของผู้นำสังคมด้วยแล้ว สมาชิกในสังคมก็จะมีความเป็นปึกแผ่น สมัคสมานสามัคคี มีการช่วยเหลือกัน และจะส่งผลให้โครงสร้างอีก 3 โครงสร้างที่เหลือ ได้แก่ สถาบันทางสังคม วาระทางสังคม และวัฒนธรรมค่านิยม จะถูกขับเคลื่อนไปในทิศทางที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งและมั่นคงสอดคล้องกับหลักบทบัญญัติศาสนา ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นสังคมที่ได้รับความพึงพอใจจากเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ นี้คือเจตนารมณ์หรือเป้าหมายสูงสุดของสังคมมุสลิม

2.3 ลักษณะโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดสงขลา

สงขลาเป็นเมืองท่าที่สำคัญเมืองหนึ่ง ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่างมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีชุมชนโบราณ เมืองเก่าแก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี และการละเล่นพื้นเมือง ศิลปะพื้นบ้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาช้านาน

2.3.1 ลักษณะทางกายภาพ: ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่าง ระหว่างละติจูดที่ 6 17' - 7 56' องศาเหนือ ลองจิจูด 100 01' - 101 06' องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 4 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯตามเส้นทางรถไฟ 947 กิโลเมตร และทางหลวงแผ่นดิน 950 กิโลเมตร จังหวัดสงขลามีพื้นที่ 7,393.889 ไร่ หรือประมาณ 4,621,180 ไร่ มีขนาดเป็นอันดับ 27 ของประเทศ และใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของภาคใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้ (https://www.ect.go.th/songkhla/ewt_news.php?nid=88&filename=index สืบค้นเมื่อ 13/06/2564)

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอ่าวไทย ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาร์และรัฐเปอร์ลิสของมาเลเซีย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

2.3.2 สถาบันทางสังคม

2.3.2.1 สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนถือเป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาความรู้ หรือปมเพาะสมาชิกในสังคมให้เป็นคนดีและมีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญที่จะทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป จังหวัดสงขลาประกอบด้วยสถาบันการศึกษาอิสลามและสถาบันการศึกษาทั่วไปในแต่ละระดับ ดังนี้

1) สถาบันการศึกษาอิสลาม

1.1) ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด ถือเป็นแหล่งเรียนรู้อิสลามศึกษาของมัสยิดที่ต้องการให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจ มีจริยธรรม และปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาอิสลาม โดยใช้อาคารบริเวณมัสยิดเป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ ใช้หลักสูตรการศึกษาภาคบังคับระดับพื้นฐาน (พหุญญัตย) ในการจัดการเรียนการสอนในตอนเย็นของวันจันทร์ถึงศุกร์ หรือวันเสาร์และวันอาทิตย์ ตามความพร้อมของชุมชน ผู้สอนเป็นผู้นำศาสนาและอาสาสมัครในชุมชน ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่เรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียนของรัฐและโรงเรียนเอกชน ปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศจัดตั้ง สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดขึ้นในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สงขลา และสตูล และจัดตั้งสำนักงานการศึกษาเอกชนอำเภอทุกอำเภอในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส และสงขลาในอำเภอจะนะ เทพา นาทวี และสะบ้าย้อย เพื่อรับผิดชอบดูแลศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (<http://opes.go.th/node/32-13/06/2564>)

1.2) สถาบันศึกษาปอเนาะ สถาบันศึกษาปอเนาะ ถือเป็นสถาบันสังคมของชุมชนอิสลามที่เสริมสร้างการเรียนรู้ในทางศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้และความประพฤติที่ดีงามในการดำรงชีพอย่างสันติสุขและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ (ราชกิจจานุเบกษา, 2547: 4)

สถาบันศึกษาปอเนาะคือสถาบันการศึกษาที่แปรสภาพหรือพัฒนามาจาก “ปอเนาะ” ปอเนาะ (ภาษามลายูปัตตานี เพี้ยนจาก pondok "ปนโดะก์" ในภาษามลายูกลาง ยืมมาจากภาษาอาหรับ فندق "ฟุนดุก" แปลว่า โรงแรม) หมายถึง สำนักสอนศาสนาอิสลามที่มีหอพักนักเรียนอยู่ในบริเวณสำนัก ซึ่งโดยปกติจะเป็นกระท่อมเล็กๆ ง่ายๆ ตำบลในสามจังหวัดภาคใต้มีปอเนาะมากกว่าหนึ่งปอเนาะ ปอเนาะอาจมีที่มาจากการศึกษาศาสนาอิสลามในตะวันออกกลางในซาอุดีอาระเบียและเยเมน แล้วจึงแพร่หลายเข้าสู่ทวีปเอเชีย เข้าสู่ประเทศไทยแห่งแรกที่ปัตตานี โดยรับผ่านทางมาเลเซียหรืออาจจะเข้ามาที่ปัตตานีก่อนมาเลเซีย ในประเทศอาหรับสำนักสอนศาสนาแบบนี้เป็นที่รู้จักในนาม มัдрอสะหุ (โรงเรียน) หรือเฮาเซหุ ปอเนาะที่ปัตตานีมีความสำคัญต่อชาวมุสลิมในภูมิภาคนี้มาก ชาวจามในเขมรและเวียดนามจะเรียกปัตตานีว่า กิปลัดที่สอง เนื่องจากเป็น

สถานที่ที่พวกเขาส่งลูกหลานมาเรียนศาสนา (<https://th.wikipedia.org/wiki/ปอเนาะ> - 10/06/2564)

จังหวัดสงขลาปอเนาะจะพบมากในพื้นที่อำเภอที่มีเขตรอยต่อกับจังหวัดปัตตานีซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของปอเนาะในประเทศไทยได้แก่ อำเภอจะนะ เทพา สะบ้าย้อย ปัจจุบันปอเนาะหลายแห่งได้พัฒนากลายเป็นโรงเรียนสอนศาสนาที่มีทั้งภาคสามัญและภาคศาสนา และทางรัฐบาลก็ได้มีกฎหมายเข้มงวดในเรื่องใบอนุญาตเปิดปอเนาะ รัฐบาลได้ออกระเบียบต่างๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงการศึกษาศาสนาอิสลามในปอเนาะ 2 ช่วงด้วยกัน ช่วงแรกระหว่างพ.ศ. 2502-พ.ศ. 2508 เพื่อเปลี่ยนปอเนาะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม การเปลี่ยนแปลงช่วงที่ 2 ทางรัฐพยายามจัดให้มีการจดทะเบียนปอเนาะ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ เพื่อให้ปอเนาะมาจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วนี้จะเรียกสถาบันศึกษาปอเนาะ (pondok institute)

1.3) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษาในชุมชนมุสลิมโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ซึ่งเป็นที่ที่มีโรงเรียนรูปแบบนี้ตั้งอยู่มากกว่าพื้นที่ใดๆในประเทศและจากสภาพจริงในปัจจุบันสามารถจำแนกโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามการจดทะเบียนโรงเรียนได้ 3 ประเภท คือ 1) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนวิชาศาสนาอย่างเดียว 2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาตรา 15(1) เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ หรือหลักสูตรที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเปิดสอนวิชาศาสนาอิสลามควบคู่วิชาสามัญ หรือวิชาชีพ ในระบบโรงเรียนและได้รับอนุญาตให้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนตามมาตรา 15(1) 3) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15(2) เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษา หรือหลักสูตรที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเปิดสอนวิชาศาสนาอิสลามควบคู่วิชาสามัญหรือวิชาชีพ สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลามีจำนวนทั้งสิ้น 48 โรงเรียน กระจายอยู่ใน 10 อำเภอ จาก 16 อำเภอของจังหวัดสงขลา สามารถจำแนกจำนวนโรงเรียนในแต่ละอำเภอได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาจำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวนโรงเรียน	รายชื่อโรงเรียน
เมือง	3	-ดาร์ลอามานมุลนิธิ -บำรุงศาสน์ -อุลุมุดดินมุลนิธิ
สิงหนคร	1	-ศอลาหุดดิน
หาดใหญ่	6	-เจริญศึกษา -ส่งเสริมวิทยามุลนิธิ -ส่งเสริมศาสนาวิทยามุลนิธิ -ท่าใหญ่วิทยา

อำเภอ	จำนวนโรงเรียน	รายชื่อโรงเรียน
		-กัลยาณชนรังสรรค์ มัสยิดบ้านเหนือ -ธรรมศึกษามูลนิธิ
รัตภูมิ	3	-สายยิตวิทยามูลนิธิ -ศึกษาศาสตร์ -ดารุลมะฮ์ดียะห์
บางกล่ำ	3	-พัฒนาวิทยามูลนิธิ -มุสลิมศึกษา -ส่งเสริมศาสนา
สะเตาะ	4	-ดารุลมูญาฮ์ดีนวิทยา -พัฒนศาสตร์มูลนิธิ -สังคมอิสลามวิทยา -สามัคคีศาสน์วิทยา
จะนะ	16	-กีฏามุดดิน -จริยธรรมศึกษามูลนิธิ -เจริญธรรมวิทยา -ดรุณวิทยา -ดำรงศาสน์วิทยา -ดีนูลอิสลาม -ตัสดีกียะห์ -บุศตานุดดิน -มุสลิมจะนะศึกษา -รุ่งโรจน์วิทยา -เราะห์มานียะห์ -ศาสนบำรุง -สรรเสริญอิสลาม -แสงธรรมวิทยามูลนิธิ -อิสลามวิทยานูเคราะห์ -ธรรมวิทยามูลนิธิสงขลา
เทพา	5	-ทางธรรมวิทยามูลนิธิ -มูลนิธิอิตีซอมวิทยา -ลำไพลสานติ วิทย์ -จริยศาสตร์อิสลาม -ประทีปศาสตร์อิสลามวิทยามูลนิธิ
นาทวี	3	-สมบูรณ์ศาสตร์ -ส่งเสริมอิสลาม -มิฟตาสุดดิน (บ้านพลีโต้)
สะบ้าย้อย	4	-บาเญตุรียันอิสลามศึกษา -อิรชาตุลอิสลามียะห์ -ศาสน์ สันติธรรม -อิสลามวิทยามูลนิธิ
รวม	48	

ที่มา : สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2562

2) สถาบันการศึกษาทั่วไปในจังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลามีสถาบันการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ดังนี้ (แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา 2561-2565)

2.1) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดสงขลามีสถานศึกษาที่เปิดสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากหลายหน่วยงาน โดยมีสถานศึกษาครอบคลุมในทุกพื้นที่ทุกตำบล ทุกอำเภอ มีห้องเรียนและชั้นเรียนรองรับการเข้าเรียนของ นักเรียน ในช่วงปี 2561 – 2565 ได้อย่างเพียงพอ ระดับปฐมวัยมีแนวโน้มการเข้าเรียนของประชากรกลุ่ม อายุ 3 - 5 ปี เพิ่มขึ้นทุกปี ทั้งนี้เนื่องจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมให้กับประชากรกลุ่มนี้ ประกอบมีหลายหน่วยงานที่จัดการเตรียมความพร้อมทั้งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

2.2) การจัดการอาชีวศึกษา จังหวัดสงขลามีสถานศึกษาที่เปิดสอนระดับอาชีวศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 20 แห่ง ปีการศึกษา 2560 มีนักศึกษาจำนวน 23,456 คน โดยคุณภาพนักเรียน/นักศึกษา ผู้เรียน ผลจากการประเมินภายนอกของ สมศ. พบว่า มาตรฐานด้านการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา มาตรฐานด้านคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา มาตรฐานด้านการให้บริการต่อชุมชนและสังคม มีคุณภาพอยู่ในระดับดีขึ้นไปสถานศึกษาจัดการเรียนการสอนในบางสาขาวิชาเป็นที่ยอมรับในระดับจังหวัดและระดับชาติ เช่น วิทยาลัยเทคนิคหาดใหญ่ได้รับความร่วมมือสถานประกอบการจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ สาขาเทคโนโลยีปิโตรเลียม เป็นต้น

2.3) การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา จังหวัดสงขลามีมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีขึ้นไปทั้งภาครัฐและเอกชน 7 แห่ง ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ วิทยาลัยชุมชนจังหวัดสงขลา วิทยาลัยพุทธ ศาสนานานาชาติ นอกจากนี้ มีมหาวิทยาลัยที่เป็นสาขาของมหาวิทยาลัยอื่น มาเปิดสอนอีกหลายแห่ง เช่น สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัยฯ มหาวิทยาลัยรามคำแหงฯ มีนักศึกษา ทั้งหมด 53,589 คน เป็นนักศึกษาในภาครัฐ 51,097 คน ภาคเอกชน 2,492 คน (ไม่นับรวมมหาวิทยาลัย สาขา) สัดส่วนนักศึกษาภาครัฐต่อเอกชน 95.35 : 4.65 นอกจากนี้ ยังมีการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต จากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา สังกัดกระทรวงสาธารณสุข จำนวน 478 คน สงขลาเป็นศูนย์กลางการศึกษาของภาคใต้ มีมหาวิทยาลัยเป็นยอมรับในระดับ นานาชาติ คือมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้รับรางวัลในระดับชาติและนานาชาติหลายสาขา มากมาย ทั้งด้านการบริการสังคม การวิจัย เช่น กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพซึ่งประกอบด้วย คณะแพทยศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ คณะแพทย์แผนไทย กลุ่มสาขาวิชา วิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น เนื่องจากสงขลาเป็นศูนย์กลางการศึกษาของภาคใต้ แนวโน้มการจัดการศึกษา ระดับอุดมศึกษาในอนาคตของจังหวัดสงขลา รัฐควรส่งเสริมให้มีการเปิดสอน/จัดการเรียนการสอนใน สาขาวิชาการที่รองรับการเป็นประชาคมอาเซียน โดยการดำเนินการเพื่อรองรับในทุกด้านและเร่งพัฒนา การศึกษาให้มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ประสานความร่วมมือ การให้บริการทางการศึกษาให้มากขึ้นในทุก ระดับการศึกษา

2.3.3 สถาบันศาสนา

สถาบันศาสนาถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมมุสลิม เนื่องจากเป็นสถาบันที่จะช่วยในการควบคุมความประพฤติสมาชิกและช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ดังนั้น มัสยิดจึงถือเป็นสถาบันทางศาสนาในสังคมมุสลิมที่นอกจากจะเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจแล้ว ตาม

ประวัติศาสตร์มัธยมคือจุดเริ่มต้นของการศึกษา จังหวัดสงขลามีมัธยมจำนวน 393 มัธยมที่กระจายอยู่ในพื้นที่ 14 อำเภอ สามารถจำแนกตามแต่ละอำเภอได้ดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงจำนวนมัธยมจำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวนมัธยม
เมืองสงขลา	17
สทิงพระ	5
จะนะ	68
นาทวี	28
เทพา	68
สะบ้าย้อย	60
ระโนด	2
รัตภูมิ	24
หาดใหญ่	42
ควนเนียง	7
สิงหนคร	17
สะเดา	40
นาหม่อม	-
กระแสสินธุ์	-
บางกล่ำ	14
คลองหอยโข่ง	1
รวม	393

ที่มา : แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564)

2.3.4 วัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติ

จังหวัดสงขลามีวัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนานและหลากหลาย แต่สำหรับสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดสงขลานั้นจะมีวัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติที่เฉพาะ โดยจะเกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อทางศาสนาที่สอดคล้องกับหลักคำสอนจากอัล-กุรอานและอัซซุนนะฮ์ ซึ่งวัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติต่างๆ จะพบเห็นได้จากการ

ปฏิบัติในชีวิตประจำวันทั้งที่เป็นประจำทุกวัน ประจำสัปดาห์ ประจำปี และตามวาระและความเหมาะสม

วัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติประจำวัน เช่น การละหมาดญะมาอะฮฺ 5 เวลาใน 1 วัน การละหมาดเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่ออัลลอฮ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้วยความสงบและความสำรวม อีกทั้งยังนับว่าเป็นศาสนกิจประจำวันที่สำคัญที่สุดในศาสนาอิสลาม

วัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติประจำสัปดาห์ ได้แก่ การละหมาดวันศุกร์ หรือการละหมาดรวมหมู่ (صَلَاة الْجُمُعَةِ) เป็นการละหมาดที่ชาวมุสลิมจัดขึ้นทุกวันศุกร์ในช่วงเวลาหลังเที่ยงแทนละหมาดซุฮรี การละหมาดวันศุกร์ เป็นฟิรฎุที่จำเป็นเฉพาะผู้ชายมุสลิมทุกคนที่บรรลุนิติภาวะพร้อมทั้งสตรีสัมปัญญะผู้สืบทอดบิดชอบ ซึ่งไม่มีอุปสรรคจำเป็นใดๆ มาขัดขวาง เช่น การป่วยไข้ ฯลฯ

วัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติประจำปี ได้แก่ เทศกาลวันอีด (เป็นวันเฉลิมฉลองของมุสลิม มี 2 วัน คือ อีดิลฟิฏร์และอีดิลอัฎฮา) เมลิต์ลันปี (เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงบรมศาสดาซุฮร่า) การถือศีลอดเดือนรอมฎอน (การงดกิน ดื่ม และเพศสัมพันธ์ตั้งแต่แสงตะวันขึ้นจนกระทั่งดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้า) การทำกุรบาน (การเชือดในวันอีดิลอัฎฮาเพื่อแสดงความภักดีต่ออัลลอฮ์)

วัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติตามวาระต่างๆ เช่น การทำอากีเกาะฮฺ พิธีการแต่งงาน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าลักษณะโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมจังหวัดสงขลาจะเหมือนกับลักษณะโครงสร้างของสังคมมุสลิมในทัศนะอิสลามที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 2.2 ทั้งนี้เนื่องจากสังคมไทยมุสลิมไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่หรือจังหวัดไหนของประเทศไทย ต่างมีกฎระเบียบปฏิบัติทางสังคมที่ยึดถืออัลกุรอานและอัซซุนนะฮฺเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งเมื่อมีการกล่าวถึงลักษณะโครงสร้างสังคมในด้านสถาบันศาสนาก็จะเกี่ยวข้องกับมัสยิดซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติศาสนกิจของแต่ละพื้นที่ ด้านสถาบันการศึกษา ก็จะกล่าวถึงสถาบันศึกษาปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น และเช่นกันเมื่อมีการกล่าวถึงวัฒนธรรมหรือประเพณีปฏิบัติมุสลิม ก็จะกล่าวถึงการละหมาด การถือศีลอด การเฉลิมฉลองเนื่องในวันอีดทั้ง 2 เป็นต้น ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของสังคมไทยมุสลิม และไม่เพียงแต่เฉพาะในพื้นที่ประเทศไทยเท่านั้น แม้กระทั่งสังคมมุสลิมทั่วโลกก็จะมีองค์ประกอบลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่เหมือนกัน

บทที่ 3

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม

บทนี้จะทำการศึกษาวิเคราะห์หัวข้อหลักสองประการ ได้แก่ การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม และแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะอิสลาม

3.1 ความหมายของการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอความหมายของคำและข้อความต่างๆ พร้อมหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม โดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ตามลำดับ ได้แก่

3.1.1 ความหมายของจิตอาสา

3.1.2 ความหมายของการบริการเชิงจิตอาสา

3.1.3 ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง “การบริการ” และหลักฐานในเชิงภาษาศาสตร์

3.1.4 ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง “จิตอาสา” และหลักฐานในเชิงภาษาศาสตร์

3.1.5 ความหมายของการบริการสังคมเชิงจิตอาสา

3.1.1 ความหมายของจิตอาสา

ความหมายของ “จิตอาสา” (التَطَوُّع) มีหลากหลายความหมาย ซึ่งอาจจัดแบ่งออกเป็น ความหมายตามหลักภาษาและความหมายตามหลักวิชาการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1.1 ความหมายของจิตอาสาตามหลักภาษา

Ibn Faris, 1979/1399: 3/431) กล่าวว่า คำว่า “التَطَوُّع” ซึ่งแปลว่า “จิตอาสา” ประกอบมาจากรากศัพท์เดิมของอักษรภาษาอาหรับ ได้แก่ ط — و และ ع ที่มีนัยยะบ่งชี้ถึงความหมายการพึงพา การยอมรับ กล่าวกันว่า “طَاعَ يَطُوعُهُ” หมายถึง “เมื่อเขาได้ยอมรับ และยอมทำตาม” ซึ่งหมายถึง การยอมทำในสิ่งที่รักชอบ โดยปกติส่วนใหญ่จะใช้พูดกันในบริบทของการกระทำความดี

al-Khalil, n.d.: 2/210) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึง “สิ่งที่ท่านได้กระทำไปโดยมีเจตนาเพื่อเป็นกุศลทาน โดยไม่ใช่สิ่งที่เป็นภาระหน้าที่ภาคบังคับ” ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของ อัลอัซฮะรียี (al-Azhariy, 2001: 3/66) และยังสอดคล้องกับการให้ความหมายของ อิบน์ลัยยิดะฮฺ (Ibn Saiyidah, 2000/1421: 2/314) อีกด้วย

คำที่มีความหมายใกล้เคียง จิตอาสา คือ “อาสาสมัคร” ที่หมายถึง “ที่เสนอตัวเข้าทำงานด้วยความสมัครใจ” เช่น เขาเป็นอาสาสมัคร (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542: 1370)

3.1.1.2 ความหมายของจิตอาสาตามหลักวิชาการ

al-Jurjaniy (1983/1403: 61) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึง ชื่อของสิ่งซึ่งถูกบัญญัติขึ้นมา เพิ่มเติมจากบทบัญญัติภาคบังคับ (อัลฟิรฎ์ / อัลวาญิบ)

al-Tufiy (1987/1407: 1/353) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึง ข้อบัญญัติซึ่งผู้กระทำ จะได้รับผลานิสงค์ ในขณะที่ผู้ละทิ้งไม่ต้องโทษแต่อย่างใด

Abd al-Aziz (n.d.: 211) กล่าวว่า จิตอาสา แบ่งออกได้ 2 ประเภท ได้แก่ 1) จิตอาสาในมิติเฉพาะ และ 2) จิตอาสาในมิติทั่วไป ซึ่งจิตอาสาในมิติทั่วไป ในทัศนะของนักนิติศาสตร์อิสลามมองว่าเป็นงานบริการสังคมที่ถูกรู้จักกันดีในยุคปัจจุบัน ไม่เพียงเท่านั้นแต่ได้ถูกพัฒนาจนกลายเป็นสิ่งที่ถูกรู้จักในระดับโลก จนเป็นที่แพร่หลายในโลกมุสลิมหลายๆ ประเทศ เป็นผลให้มีการก่อตั้งองค์กร และสมาคมต่างๆ ภายใต้การอุปถัมภ์ของหน่วยงานทั้งเอกชนและภาครัฐ ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกในแต่ละสังคมสามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์ที่พวกเขาสมควรได้รับ ไม่ว่าจะเป็ผลประโยชน์ทางสังคม ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

al-Khatib, 1994/1415: 2/182) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึง “การกระทำเพื่อหวังความใกล้ชิดกับพระเมตตาของอัลลอฮ์ ^ﷻ ด้วยการกระทำอิบาดะฮ์ประเภทที่ไม่ใช่เป็นภาคบังคับ”

Hassan (2008-1429: 201) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึง “การประกอบคุณงามความดีและรวมถึงกิจกรรมเชิงบวกในมิติต่างๆ จากนั้นให้ละเว้นการประพฤตินในความชั่ว และกิจกรรมเชิงลบในมิติอื่นๆ ถือเป็นงานที่มีส่วนสำคัญอันนำมาซึ่งความสมบูรณ์แบบในวิถีแห่งอิสลาม” สำหรับมุมมองของอิสลาม จิตอาสา คือ งานบริการทางสังคมที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็งานเล็กหรืองานใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นงานที่เรียกร้องเชิญชวนไปสู่การใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ในการให้บริการทางสังคมเท่าที่สามารถกระทำได้

นักสังคมศึกษาอิสลามได้ให้ความหมายจิตอาสาและการบริการจิตอาสาไว้ดังนี้

’Ibn Faris bin Zakariyya (n.d.: 431) กล่าวว่า คำว่า “จิตอาสา” (التَّطَوُّعُ) ในทางภาษาศาสตร์ หมายถึง “การปฏิบัติเชิงภักดี (ต่อพระเจ้า) หรือในลักษณะการอุทิศตนทำความดีต่างๆ โดยไม่ถูกบังคับ” (التَّطَوُّعُ فِي اللُّغَةِ: تَكَلُّفِ الطَّاعَةِ أَوْ التَّبَرُّعِ بِمَا لَا يَلْزَمُ مِنَ الْحَيْرِ) และการกระทำเชิงจิตอาสานั้นจะใช้ในเรื่องการทำความดีเท่านั้น

’Ibn ’Atheer¹ (1979: 142) กล่าวว่า คำว่า الْمُطَوُّعُ (อัลมุฏัววอิ) (ผู้มีจิตอาสา)

¹ ชื่อเต็ม Majd al-Din ’Abu al-Sa’adaat al-Mubarak (or Nasrullah) bin Muhammad bin Muhammad ibn Abd al-Kareem al-Shaybaniy a-Jazariy, ’Abu al-Fath, Dhiya al-Deen, ’Ibn al-’Atheer รู้จักกันแพร่หลายในนาม ’Ibn al-’Atheer (ค .ศ.1163 -1239) ชาวอิรัก อาศัยอยู่ในเมืองมุซออล (Musol) ในยุคอาณาจักรอับบาซียะฮ์ เป็นนักประวัติศาสตร์ นักอรรถศาสตร์ นักเขียนพจนานุกรม และนักกวีอาหรับ (ผู้เขียน).

เป็นนามผันมาจากนามรากศัพท์ **الْمَتَطَوُّعُ** (อัลมุตะฎวูอฺ) โดยการรวมหรือห่วงเสียงพยัญชนะตารอ (ءَ) กับเสียงพยัญชนะฎออ์ (طَ) แล้วตัดพยัญชนะตารอออกเพราะออกเสียงคล้ายกัน ทั้งสองคำมีความหมายเดียวกัน คือ ผู้กระทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดในลักษณะอุทิศจากตัวเขาเองและจากจิตสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้า”

al- Asfahaniy² (2009: 310) กล่าวว่า “จิตอาสา หมายถึง สิ่งที่อยู่ติดกับผู้อื่นโดยสมัครใจ” (**الْمَتَطَوُّعُ: مَا تَبَرَّعَهُ مِنْ ذَاتِ نَفْسِهِ بِمَا لَا يَلِزُهُ فَرَضُهُ**)

3.1.2 ความหมายของการบริการเชิงจิตอาสา

3.1.3.1 ความหมายการบริการในทางภาษาศาสตร์

Muhammad Said bin Muhammad Hasan Bukhariy ได้กล่าวในบทความวิจัยหัวข้อ al-Khidmat at-Tatawwu'iyah fi al-Kitab wa al-Sunnah (1997: 71) ว่า การบริการ คือ “การบำเพ็ญ (นำเสนอ) งานที่เป็นประโยชน์โดยทั่วไป” (**الْخِدْمَةُ: هُوَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ عَمَلٍ فِيهِ نَفْعٌ**) (عُمُومًا) และเมื่อพิจารณาในด้านการบำเพ็ญประโยชน์แล้วอาจ แบ่งการบริการออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

1) การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ตนเอง เช่น การละหมาด การถือศีลอด การอัญเชิญพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และการรำลึกถึงอัลลอฮ์ **ﷻ** ในลักษณะต่างๆ การขอพรให้แก่ศาสนทูตมุหัมมัด **ﷺ** การขอพร การเดินไปมัสยิด การอยู่ในมัสยิดเพื่อปฏิบัติสักการะกิจ การฟังการตักเตือน การแสวงหาปัจจัยยังชีพที่ฮะลาล (อนุโมติ) การใคร่ครวญทบทวนตนเอง การรู้สึกเสียใจต่อความผิดต่างๆ ที่เคยกระทำ การขอลุแก่โทษต่อพระเจ้า การใคร่ครวญถึงความโปรดปรานของอัลลอฮ์ **ﷻ** รวมทั้งงานของจิตใจอื่นๆ เช่น การยำเกรงต่อพระเจ้า ความรักต่อพระองค์ การมีความหวังในพระองค์ การมอบหมายต่อพระองค์ โดยประโยชน์งานเหล่านี้จะจำกัดอยู่กับผู้บำเพ็ญเอง

2) การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น ได้แก่ การเป็นอิหม่ามละหมาด การอะซาน การบริการมัสยิด การสอนคัมภีร์กุรอานและศาสตร์ต่างๆ การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ การบริจาคทาน การเลี้ยงดู (انفاق) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำ ความชั่ว การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ การนำทางคนตาบอด และการทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป โดยประโยชน์งานเหล่านี้จะบังเกิดแก่ผู้อื่น

² ชื่อเต็ม 'Abu al-Qasim al-Hussein bin Muhammad al-Raghib al-'Asfahaniy เสียชีวิตเมื่อ (ค.ศ. 1108/ฮ.ศ. 502) หรือเรียกชื่อสั้นๆ ว่า al-Raghib al-'Asfahaniy เป็นนักภาษาศาสตร์ที่เชี่ยวชาญภาษาอาหรับและเปอร์เซีย นักวรรณคดีและนักวิชาการมุสลิมที่ชื่อเสียง มีต้นตระกูลจากเมืองฮัสฟาฮาน ในเปอร์เซีย (อิหร่านปัจจุบัน) อาศัยอยู่ในกรุงแบกแดดในยุคอามาจักรับบาสียะฮฺ มีผลงานประพันธ์มากมายและที่โดดเด่นทางภาษาอาหรับหลายเล่ม ทางด้านการอธิบายอัลกุรอานและทางด้านวาทศิลป์ที่โดดเด่นคือ al-Mufradaat fi Ghareeb al-Qur'an (ความหมายคำโดดที่มีลักษณะเฉพาะในอัลกุรอาน) al-Zarkaliy กล่าวว่าท่านมีชื่อเสียงเทียบเท่ากับอิหม่าม al-Ghazaliy (ผู้เขียน).

นักวิชาการตะวันตกหลายคนมีมุมมองและให้ความหมายการบริการทางสังคมที่แตกต่างกันออกไปในด้านสำนวนและทัศนคติ อาทิ

1) โดโนลด์ ฮาวเวิร์ด (دونالد هوارد) อธิบายว่า การให้บริการทางสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับ การสร้างและปรับปรุงสภาพชีวิตทางกายภาพ สังคม จิตใจและอารมณ์ของแต่ละบุคคล

2) แคลสดี (كاسيدي) อธิบายว่า การบริการสังคมเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในลักษณะกิจกรรมหลักเพื่อปกป้อง ดูแล และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

3) เคราส์ (كراوس) อธิบายว่า การบริการสังคมนั้นส่งผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ และสุขภาพของบุคคลและครอบครัว กล่าวคือ การบริการสังคมเป็นการช่วยเหลือบุคคลหรือกลุ่มชน เพื่อใช้ประโยชน์จากศักยภาพในด้านต่างๆ และศักยภาพจากชุมชนของพวกเขา เป้าหมายคือการเอาชนะความยากลำบากที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมของพวกเขา (<https://mawdoo3.com> – 25/12/2563)

จากที่กล่าวมาจึงเป็นที่ประจักษ์ว่า ในทางภาษาศาสตร์นั้น การบริการสังคมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ตนเอง และการบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยผู้วิจัยจะให้ความหมายการบริการสังคมตามประเภทที่สองนี้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3.1.3.2 ความหมายจิตอาสาในทางภาษาศาสตร์

Muhammad Said bin Muhammad Hasan Bukhariy ได้กล่าวในบทความวิจัย หัวข้อ al-Khidmat at-Tatawwu'iyah fi al-Kitab wa al-Sunnah (1997: 72) ว่า จิตอาสาในทางภาษาศาสตร์ คือ “การบำเพ็ญประโยชน์โดยสมัครใจหรือในลักษณะอุทิศตน” (التَطَوُّعُ)

بِاللَّعَةِ: الْقِيَامُ بِعَمَلٍ خَيْرٍ مِمَّا لَا يَلْزَمُهُ مَتَبَرِّعًا بِهِ مِنْ نَفْسِهِ)

คำว่า “تَطَوُّعٌ” หมายถึง การสมัครใจ ซึ่งเป็นอาการนามที่ผันมาจากคำกริยาอดีต (الْفِعْلُ الْمَاضِي) ว่า “تَطَوَّعَ” หมายถึง เชื้อฟุ้ง สมัครใจ อาสา (มานพ วงศ์เสงี่ยม, 2551: 294) และในหนังสือพจนานุกรม Qamus 'Idris al-Marbawiy ได้อธิบายเสริมคำนี้ไว้ว่า “تَطَوَّعٌ” หมายถึง ปฏิบัติด้วยความเต็มใจในกิจการงานนั้น (al-Marbawiy, 1929: 369) กล่าวคือการอาสาตนปฏิบัติงานหนึ่งๆ ด้วยความสมัครใจและเต็มใจ

คำว่า “จิตอาสา” ในทางภาษาอาหรับผันมาจากคำกริยาหนึ่ง คือ การพยายามอาสาให้ความช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทนและเสียสละอย่างใจกว้าง ส่วนในทางวิชาการ “จิตอาสา คือการทุ่มเทความพยายาม ทั้งทางปัญญา แรงกาย ทุนทรัพย์ วัสดุ หรือเมตตาจิตต่อกลุ่มคนที่ต้องการความช่วยเหลือจากองค์กรการกุศลเยาวชนหรือองค์กรท้องถิ่นที่ไม่แสวงหาผลกำไร” (<https://mawdoo3.com> – 25/01/2563)

3.1.3.3 ความหมายการบริการเชิงจิตอาสา

Muhammad Said bin Muhammad Hasan Bukhariy ได้กล่าวในบทความวิจัย หัวข้อ al-Khidmat at-Tatawwu'iyah fi al-Kitab wa al-Sunnah (1997: 72) ว่า “การบริการเชิงจิตอาสา คือ การอุทิศตนบำเพ็ญ (บริการ) งานที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยสมัครใจ”

Fatimah al-Haruniy ได้นิยามการบริการสังคมเชิงจิตอาสาว่า “เป็นงานบริการที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสังคมโดยหลีกเลี่ยงความเสียหายที่ต้องเผชิญกับบุคคลและกลุ่มคนโดยอาศัยการลงทุน (บริหารจัดการ) จากแรงกำลังส่วนบุคคลและสิ่งแวดล้อม”

William Henry Hudson³ ได้กล่าวถึงการบริการสังคมเชิงจิตอาสาว่า “คือ งานบริการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือบุคคลหรือสถาบันครอบครัวที่มีปัญหาเพื่อให้สามารถเข้าถึงกระบวนการจัดการที่เหมาะสม ในอีกด้านหนึ่งก็มีเป้าหมายที่จะอาสาจัดอุปสรรค (เท่าที่เป็นไปได้) ที่กำลังขัดขวางบุคคลจากการลงทุนตามความสามารถของพวกเขา” กล่าวได้ว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา คืออาชีพด้านมนุษยธรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อรับใช้มนุษย์และยังเป็นระบบหน่วยงานเพื่อแก้ไขปัญหาของบุคคลหรือสังคม มุ่งพัฒนาความสามารถ ค่านิยมของพวกเขาและเข้าถึงพวกเขาเพื่อยกระดับวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการและบรรลุซึ่งการปรับตัวทางสังคมของพวกเขา (<https://sites.google.com> – 25/01/2563)

3.1.3 ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง “การบริการ” และหลักฐานในเชิงภาษาศาสตร์

Muhammad Said bin Muhammad Hasan Bukhariy ได้กล่าวในบทความวิจัย หัวข้อ al-Khidmat at-Tatawwu'iyah fi al-Kitab wa al-Sunnah (1997: 73) ว่า ปรากฎศัพท์ต่างๆ ในตัวบทคัมภีร์อัลกุรอาน อัลสุหนะฮฺ และทัศนะของบรรดานักวิชาการ (อุละมาอ์) ที่มีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกับ “การบริการ” จำนวน 4 คำ ได้แก่

3.1.4.1 อัลบิรฺ (بِرٌّ): การงานที่ดี ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับการงานที่เป็นบาป (الإثم) ดังหลักฐานที่ระบุในคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลมาอิดะฮฺ: 2)

3.1.4.2 อัลค็อยรฺ (الْحَيْرُ): เรื่องหรือสิ่งที่ดี

3.1.4.3 อัลอิหฺซาน (الإِحْسَانُ): การทำความดีต่อผู้อื่น และ

3.1.4.4 อัลมะอูรฺฟ (المَعْرُوفُ): ความดี

3.1.4 ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง “จิตอาสา” และหลักฐานในเชิงภาษาศาสตร์

ในทำนองเดียวกันก็ปรากฏศัพท์บางคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับ “จิตอาสา” จำนวน 3 คำ ได้แก่

3.1.5.1 อัดตะนัฟฺุล (التَّنْفُلُ): การยินยอมพร้อมใจปฏิบัติ

³ เป็นนักเขียน นักธรรมชาติวิทยาและนักวิทยาศาสตร์มหาดิน เกิดเมื่อ 4 สิงหาคม 2384 ที่เมือง คิลเมส อาร์เจนตินา เสียชีวิตเมื่อ 18 สิงหาคม 2465 ที่เมือง ลอนดอน สหราชอาณาจักร (<https://th.wikipedia.org>: สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2563).

3.1.5.2 อัลอิห์ติสาบ (الإِحتِسَابُ): การแสวงหาและหวังการตอบแทนและผลบุญจากพระเจ้า⁴ และ

3.1.5.3 อัศเศาะตะเกาะฮฺ (الصَّدَقَةُ): การบริจาค

3.1.5 ความหมายของการบริการสังคมเชิงจิตอาสา

Hassan Bukhariy (1997: 71) กล่าวว่า การบริการ หมายถึง การบำเพ็ญ หรือ สอนงานที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยทั่วไป

al-Syahraniy (2006-1427: 9) กล่าวว่า การบริการเชิงจิตอาสา หมายถึง การ เสียสละเวลา เรี่ยวแรง ทรัพย์ ความพยายาม ซึ่งกระทำโดยบุคคล สมาคม หรือองค์กรในสังคม เพื่อ แก้ไขปัญหาทางสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ โดยไม่มีค่าตอบแทนทางวัตถุ

Musa (อ้างใน al-Syahraniy, 2006-1427: 8) กล่าวว่า การบริการเชิงจิตอาสา ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่งของการบริการทางสังคม ซึ่งเป็นมิติของการบริการทางสังคมทั้งใน ด้านบุคคลและกลุ่ม เพื่อเติมเต็มความต้องการของสังคม สมาชิกในสังคม ตามกระบวนการทาง วิชาการ โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์และระเบียบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านการบริการเชิงจิตอาสา โดยไม่มีค่าตอบแทน ในตารางเวลาถูกกำหนดขึ้นอย่างเป็นระเบียบแบบแผน ผู้ให้บริการตระหนัก เสมอว่าเป็นการทำงานเพื่อประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ หวังในผลานิสงค์จากอัลลอฮ์ ﷻ

Zinu (2007: 14) กล่าวว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา หมายถึง การเสนอยื่นมือ ช่วยเหลือบุคคลหรือสังคม ซึ่งพวกเขามีความต้องการ โดยไม่หวังผลประโยชน์ใดๆ ทั้งประโยชน์ ในทางรูปธรรมและนามธรรม ทว่าเป้าหมายที่แท้จริงคือการหวังความพึงพอใจจากเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น Muhammad Salih al-Qadhiy (อ้างใน Abd al-Aziz, n.d.: 224) กล่าวว่า การ บริการสังคมเชิงจิตอาสา หมายถึง ความพยายามทางร่างกาย หรือทางความคิด หรือทางด้านจิตใจ ที่ เกิดจากมนุษย์คนหนึ่งมีเป้าหมายเพื่อเป็นวิทยาทาน โดยไม่มีเงื่อนไขผูกมัด ไม่ว่าจะทางกฎหมาย หรือ ทางใดก็ตาม

al-Soffar (2007-1428: 18) กล่าวว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา หมายถึง การ ทุ่มเทความอดุสาหะ หรือเวลา หรือทรัพย์ ที่คนหนึ่งได้พยายามเสียสละในการให้บริการสังคม โดยไม่ มีการกำหนดค่าตอบแทน

⁴ ดังความหมายของคำนี้ที่ปรากฏในตวับอัลหะดีษ من صام رمضان إيماناً واحتساباً غفر له ما تقدم له ما تقدم منه. ความว่า “ผู้ใดถือศีลอดด้วยความศรัทธาและมุ่งหวังการตอบแทนจากพระเจ้าเขาจะได้รับการยกยาดใน บาบต่างๆ ที่เขาได้กระทำมาแล้ว” อิบน์หะญัรฺ (ابن حجر) ได้กล่าวในหนังสืออรรถาธิบายอัลกุรอาน (فتح الباري) ว่า คำว่า อัลอิห์ติสาบ ตามความหมายในอัลหะดีษนั้นเป็นแรงจูงใจให้ทำงานเพื่อแสวงการตอบแทน จากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น.

(فالإِحتِسَابُ بِهَذَا الْمَعْنَى هُوَ أَنْ يَكُونَ الْبَاعِثُ عَلَى الْعَمَلِ طَلَبُ الْأَجْرِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.)
(<https://islamweb.net> > fatwa > مركز الفتوى الاحتساب - 11/08/2022)

Ghabariy (2008: 146) กล่าวว่า การบริการสังคมมุ่งสู่การปฏิบัติเยี่ยงยาตามแนวทางอิสลามที่มาจากพระเจ้า และเหมาะสมกับการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต อันเนื่องมาจากมีทั้งวิธีการป้องกันและเยียวยา ทุกปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีในโลกนี้และรอดพ้นในโลกหน้า

Dr.Siyyid Abubakr Hassaniayn (อ้างใน Zinu, 2007: 14) กล่าวว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา หมายถึง ความพยายามที่เกิดขึ้นด้วยทักษะและประสบการณ์ที่เฉพาะ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากความชอบ กระทำโดยสมัครใจ มีเป้าหมายเพื่อรับผิดชอบต่อสังคม โดยไม่มีค่าตอบแทน ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของ อบู กอมบุส (Abu Qambuz, 2007: 10-11) ซึ่งได้อธิบายต่อไปว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสาเป็นความพยายามที่เกิดขึ้นด้วยทักษะและประสบการณ์ที่เฉพาะ ซึ่งบางคนเป็นนายแพทย์ บางคนเป็นวิศวกร ในขณะที่บางคนเป็นอาจารย์ไปตามความถนัดของตัวเอง ผู้ป่วยบางคนไม่มีเงินที่จะรักษาจึงอาศัยคลินิกบริการสังคมเชิงจิตอาสาในการรับการรักษาในราคาย่อมเยา ทั้งนี้การบริการสังคมเชิงจิตอาสาเป็นสิ่งที่เกิดจากความชอบ กระทำโดยสมัครใจ ด้วยความชอบที่เกิดจากภายในจิตใจบวกกับความศรัทธาและความหวังในผลบุญจากพระผู้อภิบาล การบริการสังคมเชิงจิตอาสา มีเป้าหมายเพื่อรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการกระทำสิทธิที่บ่าวพึงมีต่อพระเจ้าให้สมบูรณ์ เป็นสิทธิที่พึงมีต่อมาตุภูมิของตน เป็นสิทธิที่พึงมีต่อเพื่อนบ้าน ที่เราจะร่วมยืนหยัดกับเพื่อนมนุษย์ในช่วงเวลาที่ลำบากและเดือดร้อน การบริการสังคมเชิงจิตอาสาไม่มีค่าตอบแทน เป็นการกระทำเพื่ออัลลอฮ์ แม้ในบางครั้งจะมีสินน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ ที่พอจะเป็นกำลังใจให้สามารถทำงานจิตอาสาได้ต่อไปและตลอดไป

al-Syattiy (2007-1428: 15) กล่าวว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา หมายถึง ความพยายามที่มนุษย์คนหนึ่งที่ได้ทุ่มเทด้วยตัวเอง ซึ่งมีใช้ภาระหน้าที่จำเป็นที่จะต้องกระทำ โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำโครงการหนึ่ง ที่มีเจตนารมณ์แห่งการเป็นตัวแทนแห่งมนุษยชาติ (เคาะลีฟะฮฺ) ในการสร้างประโยชน์บนหน้าผืนแผ่นดิน และเพื่อหวังผลานิสงค์จากอัลลอฮ์ ^ﷻ เป็นการแสดงถึงความภักดีต่อพระองค์

Abu Qambuz (2007: 7) กล่าวว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา หมายถึง การบริการที่ไม่หวังผลกำไร ไม่มีค่าตอบแทนที่แน่นอน เป็นงานที่ไม่มีตำแหน่งงาน ไม่ใช่อาชีพ เป็นการบริการที่สมาชิกในสังคมร่วมกันจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือ พัฒนาระดับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อื่น เพื่อนบ้าน สังคมมนุษย์โดยรวม

Dr.Isa al-Qudumiy (อ้างใน Ahmad Hamad Abd al-Aziz, n.d.: 223) กล่าวว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา หมายถึง ความพยายามที่มนุษย์คนหนึ่งได้เสียสละ เพื่อกระทำกิจการหนึ่ง เป็นการรับใช้สังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพสมาชิกในสังคม รวมถึงองค์กร โดยมีเป้าหมายเพื่อใกล้ชิดพระเมตตาของพระเจ้า

Tawfiq 'Aisaran (อ้างใน Zinu, 2007: 14) กล่าวว่า การบริการสังคมเชิงจิตอาสา มีความหมายครอบคลุมถึง ความพยายามของมนุษย์ผู้เป็นสมาชิกของสังคม ในมิติของบุคคลหรือองค์กร ด้วยมีปัจจัยกระตุ้นทำให้ยืนหยัดที่จะกระทำในสิ่งตนปรารถนา ไม่ว่าจะปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้สึกหรือไม่ โดยไม่มุ่งหวังค่าตอบแทนเป็นทรัพย์สินหรือกำไรเป็นการเฉพาะ ทว่าเป้าหมายหลักคือ การมีความรู้สึกอยากพัฒนาสังคม อยากรับผิดชอบและสร้างประโยชน์แก่สังคม

Ghabariy ได้กล่าวในบทความวิจัย เรื่อง “al-Mabadiy’ al-’Asasiyyah li al-Khidmah al-’Ijtima’iyyah” (2008: 146-147) ว่า การบริการสังคมมุ่งสู่การปฏิบัติการเยี่ยงยาตามแนวทางอิสลามที่มาจากพระเจ้า (al-Manhaj al-Rabbaniy) และเหมาะสมกับการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตอันเนื่องมาจากมีทั้งวิธีการป้องกันและเยียวยาทุกปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีในโลกนี้และรอดพ้นในโลกหน้า การบริการสังคมเชิงจิตอาสากระทำได้ทั้งโดยปัจเจกบุคคลและนิติบุคคล (องค์กร) ส่วนหลักการพื้นฐานที่ควรยึดมั่นในการบริการสังคมเชิงจิตอาสานั้นมี 10 ประการ ได้แก่ 1) หลักการปรึกษาหารือ 2) หลักความรู้ 3) หลักการแห่งความเสมอภาค 4) หลักการแห่งเสรีภาพ 5) หลักการแห่งภราดรภาพ 6) หลักการแห่งความรัก 7) หลักการแห่งความบริสุทธิ์ใจ 8) หลักการแห่งความยุติธรรม 9) หลักการแห่งจรรยาบรรณอันดีงาม 10) หลักการแห่งความยำเกรง ซึ่งมีรายละเอียดตามหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1) หลักการปรึกษาหารือ

ในทัศนะอิสลาม หลักการปรึกษาหารือถือเป็นหลักการพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของมวลมนุษย์ มีขอบเขตกว้างกว่าการปกครอง เพราะเป็นหลักการแห่งวิถีชีวิตของประชาชาติมุสลิมตามทัศนะของอิหม่ามลัยยิดกุฎบ์ ซึ่งให้ทัศนะไว้ว่า “พื้นที่ของการปรึกษาหารือคือพื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างมวลศรัทธาชน” ส่วนอิหม่ามอับนุตัยมียะฮ์ให้ทัศนะว่า “ผู้ปกครองจำเป็นต้องใช้ระบบการปรึกษาหารือตามพระบัญชาที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญชาแก่ศาสนทูต ﷺ ให้ถือปฏิบัติ”

ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

(سورة آل عمران: 159)

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขาและถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติดุร้ายซ้าและมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่แน่นอนพวกเขาก็ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิดและจงขออภัยให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแต่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(สุเราะฮอาละอิมรอน: 159)

การปรึกษาหารือเป็นสิทธิและหน้าที่ซึ่งถูกให้มีขึ้นเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่จำเป็นที่ประชาชาติจะต้องมีการปรึกษาหารือซึ่งกันและกันเพื่อหาวิธีการรังสรรค์

ผลประโยชน์อันจะกลับสู่สังคม (al-Samuraiy, n.d.: 167) การปรึกษาหารือจึงเป็นหลักการหนึ่งทางสังคมที่อิสลามให้การสนับสนุน ซึ่งหมายถึงการที่มนุษย์คนหนึ่งไม่โดดเดี่ยวลำพังในการทำกิจการใดๆ ที่จะต้องร่วมมือและพึ่งพาสติปัญญาของคนอื่น ความคิดของกลุ่มคนย่อมดีกว่าและใกล้เคียงกับถูกต้องกว่าความคิดของคนเดียว ทำให้ได้เห็นมุมมองที่ต่างออกไปซึ่งเราเองอาจมองไม่เห็น จากผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ที่ต่างออกไป ด้วยเหตุผลผลการตัดสินใจที่เกิดจากการประชุมปรึกษาหารือจึงเป็นสิ่งที่ครอบคลุม ทั้งนี้การปรึกษาหารือกันในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตทางสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ (al-Qardhawi, 2012/1432: 118-120)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงเรื่องนี้เอาไว้ว่า

﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ...﴾

(الشورى : من آية 38)

ความว่า “บรรดาผู้ตอบรับพระเจ้าของเขาและดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และกิจการของพวกเขามีการปรึกษาหารือกันระหว่างพวกเขา...”

(อัลซุรอ: ส่วนหนึ่งจากโองการ 38)

Ibn Kathir (1999/1420: 7/211) อธิบายว่า ความหมายของโองการข้างต้นคือ “พวกเขาจะไม่กระทำการอันใดจนกว่าจะมีการปรึกษาหารือกันในระหว่างพวกเขา เพื่อระดมความคิดช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจการต่างๆ

al-Alusiy (1415: 13/46) อธิบายว่า ในโองการดังกล่าว ได้กล่าวถึงการสรรเสริญและชมเชยต่อการปรึกษาหารือ ด้วยเหตุนี้ อัลฮะสัน อัลบศรีรีย์ จึงกล่าวว่า ไม่มีกลุ่มชนใดที่มีการปรึกษาหารือกันในกิจการใดนอกจากพวกเขาจะได้รับซึ่งทางนำในกิจการต่างๆ ของพวกเขา

ดังนั้นการปรึกษาหารือจึงเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นหน้าที่ของผู้มีอำนาจที่จะต้องทำการปรึกษาหารือในกิจการต่างๆ โดยคำนึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก (al-Samuraiy, n.d.: 170) โดยที่อิสลามมองหลักการปรึกษาหารือในมิติของการแลกเปลี่ยนทัศนคติ คุณธรรมจริยธรรม โดยมองถึงหลักการทางสังคมและการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ทั้งนี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์และไมตรีจิตระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้เราจึงกล่าวได้ว่าการปรึกษาหารือถือเป็นหลักการแห่งความเป็นมนุษย์ในอันดับแรก และเป็นหลักการทางสังคมและจริยธรรมในอันดับดั่งรองลงมา (al-Samuraiy, n.d.: 168)

2) หลักความรู้

ความรู้เป็นคุณธรรมที่สูงส่งแห่งความเป็นมนุษย์ประการหนึ่งที่อิสลามให้การส่งเสริมเป็นพื้นฐานหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์อันมีผลทั้งโลกนี้และโลกหน้า เป็นหนทางนำไปสู่ความศรัทธาและการปฏิบัติอิบาดะฮ์ (al-Qardhawi, 2012/1432: 105)

เป็นหลักการบังคับขั้นพื้นฐานในระบอบอิสลามซึ่งมีความสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนการบริการหรือรับใช้สังคม สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาสังคมต่างๆ ได้ โดยช่วยทำความเข้าใจแก่มนุษย์

แสวงการยอมรับและความไว้วางใจจากมนุษย์ จนกระทั่งสามารถโน้มน้าวและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ได้ ในมุมมองนักสังคมวิทยา การใช้หลักการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริการสังคมนั้น จะต้องเข้าใจอย่างชัดเจนว่าจุดเริ่มต้นของความรู้คือการนิ่ง(สตัป) สอง คือการฟัง สาม คือการจำ สี่ คือการคิดใคร่ครวญ และห้า คือการเผยแพร่ ซึ่งสามารถกระทำได้ทั้งในลักษณะอาชีพและจิตอาสา (Ghabariy, 2008: 146-147) อัลกุรอ่านได้กล่าวไว้ว่า

﴿يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا...﴾

(البقرة : من آية 269)

ความว่า “พระองค์ทรงมอบวิทย์ปัญญาแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ และผู้ใดที่พระองค์ทรงมอบวิทย์ปัญญาแก่เขาแล้ว แน่แน่นอนเท่ากับเขาได้รับคุณความดีอันมากมายมหาศาล...”

(อัลบะเกาะเราะฮะฮ: ส่วนหนึ่งจากโองการ 269)

Ibn Kathir (1999/1420: 1/700) อธิบายว่า ความหมายของโองการข้างต้นคือ พระองค์ทรงมอบวิทย์ปัญญาแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ มิใช่ด้วยเพราะการแต่งตั้งเป็นนบี (ศาสนทูต) แต่ทว่าด้วยความรู้ ความเข้าใจในศาสนา และด้วยอัลกุรอ่าน

al-Qurtubiy (1963/1384: 3/330) อธิบายว่า รากฐานของวิทย์ปัญญาคือสิ่งซึ่งจะหักห้ามยับยั้งบุคคลหนึ่งจากการกระทำในสิ่งที่ขัดกับความรู้ ความรู้จะเป็นสิ่งที่คอยหักห้ามเขาจากประการต่างๆ อันเป็นสิ่งต้องห้าม สิ่งที่น่ารังเกียจ และวิทย์ปัญญามาถึงอัลกุรอ่าน การใช้สติปัญญา และความรู้ความเข้าใจ

al-Sa'diy (2000-1420: 115) อธิบายว่า เมื่ออัลลอฮ์ ﷻ มีคำสั่งใช้ให้กระทำประการที่ยิ่งใหญ่เหล่านี้ ซึ่งครอบคลุมถึงเหตุผลและวิทย์ปัญญา ทว่าดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นได้ด้วยใครคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง แต่จะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากผู้ซึ่งอัลลอฮ์ได้ทรงมอบวิทย์ปัญญาให้แก่เขา นั่นคือการมีองค์ความรู้ที่ยังประโยชน์และการปฏิบัติที่เป็นคุณความดี ตลอดจนการเข้าใจในเหตุผลแห่งข้อบัญญัติต่างๆ ด้วยเหตุนี้ผู้ใดที่อัลลอฮ์ได้มอบวิทย์ปัญญาแก่เขาเท่ากับพระองค์ทรงมอบคุณความดีมากมายแก่เขาแล้ว แล้วคุณความดีใดเล่าจะดีเลิศไปกว่าสิ่งซึ่งจะทำให้เกิดความผาสุกและโชคดียิ่งสองโลก

โดยสรุป ความรู้ถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของประชาชาติและนำความก้าวหน้ามาสู่สังคม หากสังคมใดปราศจากองค์ความรู้สังคมนั้นก็จะมีแต่ความถดถอยและล่าช้า คงไม่มีใครกล้าปฏิเสธว่าความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากองค์ความรู้ การศึกษาวิจัยในศาสตร์และแขนงต่างๆ ถือเป็นในแนวทางในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ของประชาชาติ ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงมีบทบาทที่สำคัญในการมีส่วนร่วมช่วยในการพัฒนาสังคม อิสลามเป็นศาสนาที่มอบทางนำแก่มวลมนุษย์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาความรู้เป็นอันดับแรกๆ (<https://www.elkhabar.com/press/article/13803/> - 16/02/2021) ด้วยเหตุนี้เองบรมศาสตรา

ﷺ จึงพยายามเรียกร้องเชิญชวนมุสลิมให้นำตนออกจากความมืดมนอันเป็นผลมาจากการไม่รู้ไปสู่แสงสว่างอันเป็นผลมาจากความรู้ เพื่อให้ประชาคมมุสลิมเป็นประชาชาติที่มีความรู้ ด้วยเหตุนี้จึงถือเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมที่จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกคนในสังคมได้เข้าถึงความรู้ (Ali Jum'ah, 2009-1430: 249-250)

3) หลักการแห่งความเสมอภาค

หลักการแห่งความเสมอภาคระหว่างมนุษย์ไม่ว่าจะสีผิวใด เพศสภาพใด ศาสนาใด ถือเป็นหลักแห่งความยุติธรรมแห่งพระเจ้าที่ทรงกำหนดขึ้นเหนือปวงบ่าว ดังเช่นที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงบัญชาให้มีการชำระไว้ซึ่งความยุติธรรมต่อกัน พระองค์ก็ยังทรงบัญชาให้รักษาไว้ซึ่งความเสมอภาคระหว่างกัน (Abdulkhaliq, 1998/1419: 199-213)

ความเสมอภาคในมิติของหลักคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การที่มนุษย์คนหนึ่งมีความเท่าเทียมกับเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ ในด้านภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบและสิทธิประโยชน์ที่พึงจะได้รับ (al-Madariy, 2012.: 10)

หลักแห่งความเสมอภาคเป็นสิ่งที่ผู้คนต่างโหยหาแลปรารถนาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล จวบจนทุกวันนี้ ทว่าปัญหาความไม่เท่าเทียมกันเป็นปัญหาระดับโลก เป็นความหวังลมๆ แล้งๆ เฉกเช่นภาพลวงตา (มिरাজ) คล้ายแองน้ำที่ปรากฏบนท้องถนนในยามแดดร้อนร้อนระอุ เมื่อพยายามเข้าไปหากลับไม่พบว่ามีอยู่จริง (al-Samuraiy, n.d.: 199-200)

ทฤษฎีหรือหลักการแห่งความเสมอภาคเป็นคุณธรรมที่อิสลามพยายามส่งเสริมตั้งแต่ที่เริ่มมีการประกาศศาสนาอิสลาม ทว่าเป็นหลักการที่มีมาก่อนอารยธรรมใดๆ ของมนุษย์เสียอีก และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมมุสลิมภายใต้อาณัติแห่งรัฐอิสลามที่ศาสนทูตได้สถาปนาขึ้นในมหานครอัลมะดีนะฮ์ (al-Madariy, 2012.: 25; Abdulkhaliq, 1998/1419: 232)

อิสลามได้กำหนดความเสมอภาคระหว่างมุสลิมด้วยในเรื่องของการแบกรับภาระหน้าที่ทางศาสนา ทั้งนี้ทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ซึ่งจะต้องปฏิบัติเพื่อจรรโลงสังคม เพื่อผลประโยชน์ของทุกคนในสังคม กล่าวได้ว่าสังคมหนึ่งจะไม่มีทางเกิดขึ้นหากปราศจากหลักการประการนี้ อันเป็นคุณธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป (Abdulkhaliq, 1998/1419: 199-236) ด้วยเหตุนี้หลักแห่งความเสมอภาคจึงเป็นหลักการสำคัญที่จะต้องยึดมั่นในการบริการสังคมตามแนวทางอิสลาม โดยเป้าหมายของหลักการนี้คือ พยายามแก้ปัญหาสังคมมุสลิมในระดับส่วนบุคคล กลุ่มชน และสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เนื่องจากมนุษย์โดยชาติกำเนิดมีความเท่าเทียมกัน (Ghabariy, 2008: 188) มีคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ดังพระวจนะของศาสนทูต ﷺ ที่ว่า

((...المؤمنون متكافأ دماءهم...))

(أخرجه أبو داود: 2751 : 1430-2009)

ความว่า “...บรรดาผู้ศรัทธาต่างมีเลือดเนื้อ (และศักดิ์ศรี) ที่เท่าเทียมกัน...”

(รายงานโดย Abu Dawud, 1430-2009: 2751)⁵

อัลอะซิม อะบาดี (al-Azim Abadiy, 1415: 7/303) อธิบายว่า “บรรดาผู้ศรัทธาต่างมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกันในเรื่องของคุณค่าแห่งชีวิตและค่าสินไหม (ในกรณีการประทุษร้ายต่อชีวิต) โดยไม่มีการแบ่งแยกระหว่างชนผู้สูงส่งและชนผู้ต่ำต้อย เฉกเช่นประเพณีปฏิบัติของชาวอาหรับญาฮิลียะฮฺ อบูอับดุลอะฮฺ กล่าววว่า “บรรดามุสลิมจะไม่สร้างความเสื่อมถอยแก่กัน ทว่าพวกเขาจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะศาสนาใดและลัทธิใดก็ตาม”

อัลสินดี (al-Sindi, n.d.: 2/151) อธิบายว่า สภาพที่ควรจะเป็นของมุสลิมคือพวกเขาควรเป็นหนึ่งเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการป้องกันภัย

และนับว่าเป็นส่วนหนึ่งจากความเสมอภาคในมิติของการแบกรับภาระหน้าที่ คือความเท่าเทียมกันในการบริการรับใช้ชาติในการเป็นทหารเกณฑ์ ทั้งนี้เพราะถือเป็นหน้าที่เหนือมุสลิมทุกคนจะต้องป้องกันรัฐประเทศในยามที่รัฐอิสลามตกอยู่ภาวะสงครามที่ศัตรูกำลังประชิดเมือง (Abdulkhaliq, 1998-1419: 237)

หลักการแห่งความเสมอภาคเป็นหลักการสำคัญที่ต้องยึดมั่นในการบริการสังคมตามแนวทางอิสลาม โดยเป้าหมายของหลักการนี้คือพยายามแก้ปัญหาสังคมมุสลิมในระดับส่วนบุคคล กลุ่มคนและสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เนื่องจากมนุษย์โดยชาติกำเนิดมีความเท่าเทียมกัน ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(سورة الحجرات: 13)

ความว่า “โอ้มนุษย์ชาติทั้งหลายแท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิงและเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ พระองค์อัลลอฮ์นั้นคือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(สุเราะฮ์อัลหุรอต: 13)

ศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวธรรมกถาช่วงเทศกาลฮัจญ์อำลาของท่าน ว่า

((يَا أَيُّهَا النَّاسُ أِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَأَنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَىٰ عَجَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَىٰ عَرَبِيٍّ وَلَا لِأَحْمَرٍ

⁵ มีปรากฏใน สุนันอันนะสาอีย์ เช่นกัน (al-Nasa'i, 1986-1406: 4735).

عَلَىٰ أَسْوَدَ وَلَا أَسْوَدَ عَلَىٰ أَحْمَرَ إِلَّا بِالتَّقْوَىٰ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ
اللَّهِ أَتْقَاكُمْ))

(أخرجه البيهقي، 2000-1421: 5137)

ความว่า “โอมวลมนุษย์ทั้งหลาย แท้จริงพระผู้อภิบาลพวกเจ้านั้นมีองค์เดียวและแท้จริงบิดาของพวกเจ้าก็มีคนเดียว ฟังทราบเถิดว่าชนอาหรับไม่ได้ประเสริฐกว่าชนต่างชาติ ชนต่างชาติไม่ได้ประเสริฐกว่าชนอาหรับ และชนผิวขาวก็ไม่ได้ประเสริฐกว่าชนผิวดำ ชนผิวดำก็ไม่ได้ประเสริฐกว่าชนผิวขาว เว้นแต่ด้วยความยำเกรงต่อพระเจ้า แท้จริงผู้ที่ประเสริฐยิ่งจากพวกเจ้า ณ อัลลอฮ์ คือผู้ที่มีความยำเกรงต่อพระองค์มากที่สุด”

(บันทึกโดย al-Bayhaqi, 2000-1421: 5137)

4) หลักการแห่งเสรีภาพ

หลักการแห่งเสรีภาพถือเป็นคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์อีกประการหนึ่งที่อิสลามให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่ยกระดับมนุษย์ให้พ้นจากสัตว์ การกดขี่ข่มเหง การบังคับขู่เข็ญ การดูถูกเหยียดหยาม ไปสู่ความเป็นผู้นำและผู้แทนของสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ เสรีภาพในมุมมองของอิสลามที่ครอบคลุมถึง เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพทางความคิด เสรีภาพทางการเมืองการปกครอง และเสรีภาพในสิทธิต่างๆที่มนุษย์คนหนึ่งๆ ฟิงมี (al-Qardhawi, 2012-1432: 112)

มุฮัมมัด อุมร์ ซาบิร (Muhammad Umar Syabira, 2011-1432.: 29-32) กล่าวว่า คุณธรรมประการหนึ่งจากหลักผลประโยชน์สาธารณะแห่งมนุษยโลก คือหลักการแห่งเสรีภาพ อันเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ที่จะนำมาซึ่งความสุขและความโชคดีของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ศาสนทูตจึงใช้ความพยายามอย่างสุดความสามารถที่จะปลดแอกมนุษยชาติให้พ้นจากพันธนาการและห่วงโซ่ที่มาผูกมัดพวกเขาไว้ ดังนั้นปัจจัยแห่งเหตุใดก็แล้วแต่ที่ชักนำสู่ความเป็นทาส ไม่ว่าจะในมิติทางสังคม การเมืองการปกครอง หรือทางเศรษฐกิจล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ขัดกับเจตนารมณ์แห่งบทบัญญัติอิสลามทั้งสิ้น

เสรีภาพเป็นสิทธิมนุษยชนที่กฎหมายให้การคุ้มครอง เป็นสิทธิแห่งกฎหมายสากล ไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพทางสังคม เสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น (al-Samuraiy, n.d.: 175)

เป็นหลักการสำคัญที่อิสลามได้บัญญัติไว้อย่างสง่างาม เช่น เสรีภาพทางศาสนา เสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น เสรีภาพพลเรือน เสรีภาพแห่งความต้องการ และเสรีภาพทางการเมือง เสรีภาพเหล่านี้มีบทบัญญัติระบุในคัมภีร์อัลกุรอานอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

(1) เสรีภาพทางศาสนา

ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ

بِالطَّاعُوتِ وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ
لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿﴾

(سورة البقرة: 256)

ความว่า “ไม่มีการบังคับใดๆ (ให้นับถือ)ในศาสนาอิสลาม แน่นนอน ความถูกต้องนั้นได้เป็นที่กระจ่างแจ้งแล้วจากความผิด ดังนั้นผู้ใด ปฏิเสธศรัทธาต่ออัลกุรอานและศรัทธาต่ออัลลอฮ์แล้ว แน่นนอนเขา ได้ยึดห่วงอันมั่นคงไว้แล้ว โดยไม่มีการขาดใดๆ เกิดขึ้นแก่มัน และ อัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์: 256)

(2) เสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น

ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

(سورة آل عمران: 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นจากหมู่พวกเจ้าซึ่งคณะหนึ่ง ที่จะเชิญชวน ไปสู่ความดี และใช้ให้กระทำการที่ชอบ และห้ามมิให้กระทำการที่มิ ชอบ และชนเหล่านี้แหละ พวกเขาคือผู้ได้รับความสำเร็จ”

(สุเราะฮ์อาละอิมรอน: 104)

และศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيَعْبِرْهُ بِيَدِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ
فَبِلِسَانِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ))

(أخرجه مسلم، 1415-1994: 99)

ความว่า “ผู้ใดในหมู่พวกเจ้าเห็นความชั่ว(ที่ถูกกระทำ) ก็จงเปลี่ยนแปลง (หยุดยั้ง) มันด้วยมือของเขา หากเขาไม่สามารถที่จะทำเช่นนั้น ก็จงเปลี่ยนแปลง(หยุดยั้ง) มันด้วยลิ้น(วาจา) ของเขา หากเขา ไม่สามารถที่จะทำเช่นนั้น ก็จงเปลี่ยนแปลง(หยุดยั้ง) มันด้วยหัวใจ (การขอพร) ของเขา โดยการกระทำเช่นนั้น(การขอพร) เป็นความ ศรัทธาที่อ่อนแอที่สุด”

(บันทึกโดย Muslim, 1994-1415: 1914)

และศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวอีกว่า

((أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ عَدَلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ أَوْ أَمِيرٍ جَائِرٍ))

(رواه أبو داود، 2009-1430: 4344)

ความว่า “การญีฮาด (การต่อสู้หรือรณรงค์) ที่ดีที่สุดคือการพูดจริง ขณะอยู่เบื้องหน้าผู้มีอำนาจที่อธรรมหรือผู้ปกครองที่อธรรม”

(บันทึกโดย 'Abu Dawud, 2009-1430: 4344)⁶

(3) เสรีภาพพลเรือน

หมายถึงเสรีภาพในการกระทำการใดๆ ที่เกิดจากการตัดสินใจของมนุษย์เอง โดยผู้อื่นยอมรับบุคลิกภาพและความเชี่ยวชาญของเขาในการกระทำตามความสมัครใจดังกล่าว ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾

(سورة البقرة: 286)

ความว่า “อัลลอฮ์จะไม่ทรงบังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใด นอกจากตามความสามารถของชีวิตนั้นเท่านั้น ชีวิตนั้นจะได้รับการตอบแทนความดีในสิ่งที่เขาได้แสวงหาไว้ และชีวิตนั้นจะได้รับการลงโทษในสิ่งชั่วที่เขาได้แสวงหาไว้ โอ้พระเจ้าของพวกเรา! โปรดอย่าเอาโทษแก่เราเลย หากพวกเราสืมหรือผิดพลาดไป โอ้พระเจ้าของพวกเรา! โปรดอย่าได้บรรทุกภาระหนักใดๆ แก่พวกเรา เช่นเดียวกับที่พระองค์ได้ทรงบรรทุกมันแก่บรรดาผู้ที่อยู่ก่อนหน้าพวกเรามาแล้ว โอ้พระเจ้าของพวกเรา! โปรดอย่าให้เราแบกสิ่งที่ไม่มีกำลังใดๆ แก่พวกเรา เราจะไม่แบกมันได้ และโปรดได้ทรงอภัยแก่พวกเรา และยกโทษให้แก่พวกเรา และเมตตาแก่พวกเราด้วยเถิด พระองค์คือผู้ปกครองของพวกเรา ดังนั้นโปรดได้ทรงช่วยเหลือพวกเราให้ได้รับชัยชนะเหนือกลุ่มชนที่ปฏิเสธศรัทธาด้วยเถิด”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์: 286)

(4) เสรีภาพแห่งความต้องการ

มนุษย์มีเสรีภาพในด้านความต้องการอย่างสมบูรณ์โดยมีเงื่อนไขว่าเขาต้องรับผิดชอบกับผลที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับสิ่งที่ต้องการแล้ว ความต้องการหมายถึง ความปรารถนาและ

⁶ เป็นอัลหะดีษเศาะหิห์ด้วยตัวบทสนับสนุนอื่น ('Abu Dawud, 2009-1430: 6/400).

ความโน้มเอียง กล่าวคือ โน้มเอียงจากความคิดไปสู่การตัดสินใจกระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการเปลี่ยนเจตนารมณ์เป็นการกระทำด้วยความมุ่งมั่นให้ลุล่วงหลังการตัดสินใจแล้วแม้จะประสบอุปสรรคและปัญหาใดๆ ก็ตาม ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

(سورة آل عمران: 159)

ความว่า “...ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแต่อัลลอฮฺเถิด แท้จริงอัลลอฮฺทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(สุเราะฮฺอาละอิมรอน: 159)

5) หลักการแห่งภราดรภาพ

อิสลามคือศาสนาแห่งความเป็นพี่น้อง มุสลิมทุกคนร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เสียสละต่อกัน ช่วยเหลือและบริการกันและกัน หลักการนี้มีหลักฐานบทบัญญัติระบุในคัมภีร์อัลกุรอาน ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

(سورة الحجرات: 10)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นพวกเจ้าจงไกล่เกลี่ยประนีประนอมกัน ระหว่างพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพวกเจ้า และจงยำเกรงต่ออัลลอฮฺเถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความเมตตา”

(สุเราะฮฺฮุญรอต: 10)

และศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ ، لَا يَظْلِمُهُ ، وَلَا يُسْلِمُهُ ، وَمَنْ كَانَ

فِي حَاجَةٍ أَخِيهِ ، كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ

كُرْبَةً ، فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبَاتٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَمَنْ سَتَرَ

مُسْلِمًا ، سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))

(أخرجه البخاري، 2004-1424: 2442)

ความว่า “มุสลิมคือพี่น้องร่วมสันติภาพเดียวกัน อย่าล่วงละเมิดและอย่าได้ทอดทิ้งกันและกัน และบุคคลใดช่วยขจัดความทุกข์

ยากพี่น้องเขา พระองค์อัลลอฮฺจะทรงจัดความทุกข์ยากเขา และบุคคลใดบรรเทาความเศร้าโศกเพื่อนมุสลิม พระองค์อัลลอฮฺจะทรงบรรเทาความเศร้าโศกของเขาจากความเศร้าโศกทั้งหลายในวันกิยามะฮฺ และบุคคลใดปกปิด (ความผิด) เพื่อนมุสลิม พระองค์อัลลอฮฺทรงปกปิดเขา (เช่นกัน) ในวันกิยามะฮฺ”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 2442)⁷

6) หลักการแห่งความรัก

ความรักจะช่วยสร้างสรรค์สังคม พุ่มพักความไว้วางใจ กระตุ้นให้เสียสละ และโน้มน้าวมวลมนุษย์เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และรักใคร่กันและกัน ความรักทำให้ทุกคนยอมรับคุณค่าของตนเองและผู้อื่น เมื่อทุกคนรักใคร่ปรองดอง ความผูกพันฉันพี่น้องและความห่วงใยก็จะปรากฏขึ้น ส่งผลให้เกิดความเคารพ การให้เกียรติและความไว้วางใจตามมา ความผูกพันเช่นนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะช่วยให้สมาชิกสังคมเป็นหนึ่งเดียวและช่วยให้งานบริการสังคมสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ ความรักที่สูงสุดคือความรักอัลลอฮฺ ﷻ เพราะเป็นตัวชี้วัดระดับสูงสุดของความศรัทธาที่จะทำให้มวลมนุษย์นอบน้อมยอมจำนนอย่างสิ้นเชิง ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُؤْبَهُهُمْ كُفْرًا
اللَّهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ...﴾

(سورة البقرة: 165)

ความว่า “และในหมู่มวลมนุษย์นั้น มีผู้ที่ยึดถือบรรดาภาคีอื่นจากอัลลอฮฺ ซึ่งพวกเขารักภาคีเหล่านั้นเช่นเดียวกับรักอัลลอฮฺ แต่บรรดาผู้ศรัทธานั้น เป็นผู้ที่รักอัลลอฮฺมากกว่า...”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮฺ: 165)

และศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า⁸

((ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بَيْنَ حَلَاوَةِ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ
اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ
لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ
اللَّهُ مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقَذَفَ فِي النَّارِ))

⁷ มีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, 1994-1415: 2580).

⁸ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะนัส บินมาลิก رضي الله عنه.

(أخرجه البخاري، 2004-1424: 16)

ความว่า “สามประการ ผู้ใดครอบครองมัน เขาจะได้ลิ้มรสความหวานน้ำของอีมาน ผู้ที่อัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์เป็นที่รักของเขาเหนือสิ่งอื่นใด ผู้ที่ไม่รักผู้ใดนอกจากเพื่อ(ความโปรดปรานของ) อัลลอฮ์ ผู้ที่เกลียดการกลับไปสู่การปฏิเสธเหมือนกับการเกลียดซึ่งที่จะไปสู่ขุมนรก”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 16)⁹

7) หลักการแห่งความบริสุทธิ์ใจ

ซึ่งเป็นจิตวิญญาณของศาสนา แก่นแท้ของการสักการะกิจ (อิบาดะฮฺ) และเป็นรากฐานของการเรียกร้องเชิญชวน (ตะอวะฮฺ) สู่อัลลอฮ์ ﷻ และการบริการรับใช้สังคม ความบริสุทธิ์ใจในการพูดและการกระทำถือเป็นรากฐานหนึ่งของการศรัทธาและเป็นเจตนารมณ์หลักในทัศนะอิสลาม พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงรับการทำงานของมนุษย์ที่กระทำโดยปราศจากความบริสุทธิ์ใจ ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ﴾

(سورة البينة: 5)

ความว่า “และพวกเขามิได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใด นอกจากเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ผู้ซึ่งมีเจตนาบริสุทธิ์ในการภักดีต่อพระองค์ เป็นผู้ซึ่งอยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรง และดำรงการละหมาด และจ่ายซะกาต และนั่นแหละคือศาสนาอันเที่ยงธรรม”

(สุเราะฮ์อัลบัยยีนะฮฺ: 5)

และศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้ยืนยันไว้ว่า

((إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ
إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِيَ حُرَّةٌ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا
يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِيَ حُرَّةٌ إِلَى مَا هَا جَرَ إِلَيْهِ))

(أخرجه البخاري، 2004-1424: 1)

ความว่า “แท้จริงทุกๆ การงานจะขึ้นอยู่กับที่ตั้งเจตนา และแท้จริงทุกๆ คนจะได้รับ(ผลตอบแทน) ตามที่เขาได้เจตนาไว้ ดังนั้นผู้

⁹ มีปรากฏในเศาะหฺที่มุสลิมเช่นกัน (Muslim, 1994-1415: 43).

ใดที่การอพยพของเขามีเจตนาเพื่อ (แสวงหาความโปรดปรานจาก) อัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ การอพยพของเขาก็จะกลับไปสู่ (ความโปรดปรานของ) อัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ และผู้ใดที่การอพยพของเขามีเจตนาเพื่อ (ผลประโยชน์) ทางโลกที่เขาจะได้รับ หรือเพื่อหญิงนางหนึ่งที่เขาหวังจะแต่งงานด้วย การอพยพของเขาก็จะกลับคืนสู่สิ่งที่เขาได้อพยพไป (จะถูกพิจารณาตามที่เขาได้ตั้งเจตนาไว้)”¹⁰

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 1)¹¹

8) หลักการแห่งความยุติธรรม

ในบัญญัติอิสลามได้บังคับให้มวลมุสลิมทั้งหลายต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ไม่ว่าจะแก่ตนเอง บิดามารดาหรือเครือญาติใกล้ชิด กล่าวคือพวกเขาพร้อมจะเกื้อกูลเสถียรภาพร่วมกัน บริการรับใช้ซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเป็นธรรมทางสังคม ทั้งในระดับปัจเจกและระดับประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยไม่แบ่งแยกกลุ่มคน ทุ่นส่วน ชนชั้น ศาสนา เผ่าพันธุ์ สีผิว ภาษา ร่ำรวย ยากจน มิตรแท้หรือศัตรู

ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ
عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوْ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ
أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىَٰ أَن تَعْدِلُوا وَإِن تَلَوُوا أَوْ تَعْرِضُوا
فَرِيقًا لِّلَّهِ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾

(سورة النساء: 135)

ความว่า “โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จงเป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์ และแม้ว่าจะเป็นการอธรรมแก่ตัวของพวกเจ้าเอง หรือผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม หากเขาจะเป็นผู้มั่งมีหรือยากจน อัลลอฮ์ก็สมควรยิ่งกว่าเขาทั้งสอง ดังนั้น จงอย่าปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำในการที่พวกเจ้าจะมีความยุติธรรม

¹⁰ หะดีษนี้เป็นหนึ่งในบรรดาหะดีษที่เป็นแกนหลักของคำสอนอิสลาม อิหม่ามอะหมัดและอิหม่ามอัชชาฟีอีย์กล่าวว่า “ในหะดีษที่เกี่ยวกับการตั้งเจตนาที่ประกอบด้วยหนึ่งส่วนสามของศาสตร์ต่างๆ เพราะการกระทำของมนุษย์จะประกอบด้วยอาการกระทำของจิตใจ การกระทำของปากหรือลิ้น และการกระทำของอวัยวะส่วนอื่นๆ ของร่างกาย และเนียด (เจตนา) เป็นหนึ่งในบรรดาการกระทำทั้งสามประเภทดังกล่าว” มีรายงานจากอิหม่ามอัชชาฟีอีย์ ท่านกล่าวว่า “หะดีษนี้ครอบคลุมปัญหาด้านนิติศาสตร์จำนวน ๗๐ ปัญหา” และมี อุละมาอ์บางท่านระบุว่า “หะดีษนี้เป็นหนึ่งในสามของหลักการอิสลาม”

¹¹ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอุมร์ บินค็อฎฎอบ رضي الله عنه โดยมีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, 1994-1415: 1907) และจากปวงปราชญ์อัลหะดีษท่านอื่นๆ อีกหลายท่าน.

และหากพวกเจ้าบิดเบือนหรือผินหลังให้ แท้จริงอัลลอฮฺทรงรอบรู้
อย่างถ่องแท้ในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน”

(สุเราะฮฺอันนิสาฮ์: 135)

และในขณะที่อุสามะฮฺ บินซัยด์ ได้ทูลถามบรมศาสดา ﷺ เกี่ยวกับหญิงขโมยนาง
หนึ่งจากเผ่ามัคชูนียะห์ บรมท่านจึงตอบอุสามะฮฺว่า “ท่านจะอนุเคราะห์ความผิดหนึ่งจากบทลงโทษของ
พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ กระนั้นหรือ?” จากนั้นบรมท่านยืนขึ้นแล้วกล่าวอีกว่า

((إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ، أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ
تَرَكَوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ ، وَإِيمُ اللَّهِ
لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَفَقَطَعْتُ يَدَهَا))

(أخرجه البخاري، 2004-1424: 3475)

ความว่า “แท้จริงบรรดาชนรุ่นก่อนจากพวกท่านได้ประสบซึ่งความ
หายนะ แท้จริงในหมู่พวกเขา เมื่อจับได้ว่าผู้ขโมยคือผู้มีเกียรติ(ทาง
สังคม) พวกเขาก็ละเว้น และเมื่อจับได้ว่าผู้ขโมยคือผู้ไร้อิสรภาพ(ทาง
สังคม) พวกเขาก็เอาโทษ ขอสาบานต่ออัลลอฮฺหากแม่จับได้ว่านาง
ฟาติมะฮฺ บุตรสาวมุฮัมมัด เป็นผู้ขโมย ฉันจะตัดมือนางแน่นอน”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 3475)¹²

9) หลักการแห่งจรรยาบรรณอาชีพอันดีงาม

เมื่อบุคลิกภาพดี มีความมุ่งมั่นที่แน่วแน่และมีจิตใจที่ตรงงาม ย่อมแสดงให้เห็นถึง
ภาพลักษณ์แห่งหลักการอิสลามอย่างแท้จริง เป็นหลักการพื้นฐานที่จะสร้างความเชื่อมั่น สามารถตอบ
โต้ด้วยคำพูดและวิถีปฏิบัติ ส่งผลให้ผู้คนและกลุ่มสังคมคล้อยตามในสิ่งที่พูดและเชื่อฟังในคำสั่งของ
พวกเขา กล่าวคือ ผู้ที่บริการสังคมเชิงจิตอาสา ส่วนสำคัญต้องอาศัยบุคลิกภาพและจรรยาบรรณอาชีพอัน
ดีงามเพื่อดึงดูดจุดสนใจและความน่าเชื่อถือต่อหน้าสาธารณชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดแนวร่วมในการ
บริการสังคมด้านต่างๆ จนบรรลุตามวัตถุประสงค์ การแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจและรู้จักให้อภัยต่อกัน
ถือเป็นการบริการสังคมด้านจิตวิญญาณอีกรูปแบบหนึ่งที่ถือเป็นปัจจัยที่มีสำคัญตามทัศนะอิสลาม
ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾

(سورة الأعراف: 199)

ความว่า “เจ้า (มุฮัมมัด) จงยึดถือไว้ซึ่งการอภัยและจงใช้ให้กระทำ
สิ่งที่ชอบ และจงผินหลังให้แก่ผู้โหดเหี้ยมทั้งหลายเถิด”

¹² มีปรากฏในเศาะหฺที่มุสลิมเช่นกัน (Muslim, 1994-1415: 1688).

(สุเราะฮ์อัลอะร็อฟ: 199)

และศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ กล่าวไว้ว่า

((إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ))

(أخرجه البيهقي، 7511 :1421-2000)

ความว่า “แท้จริงผู้ศรัทธานั้นเขาย่อมได้รับซึ่งเกียรติตำแหน่งของผู้ถือศีลอด (ในตอนกลางวัน) ผู้บำเพ็ญศาสนกิจ (ในยามค่ำคืน) เนื่องจากผลความมีจรรยา มารยาทอันดีงาม”

(บันทึกโดย al-Bayhaqi, 2000-1421: 7511)

10) หลักการแห่งความยำเกรง

ความยำเกรงเปรียบดังหลักการอิสลามที่มีความสำคัญ มันสามารถขับเคลื่อนด้านทานและสยบเหนือความหายนะและอธรรมทุกรูปแบบ เป็นการเปิดประตูสู่การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตสู่ความสมบูรณ์แบบซึ่งสร้างความภาคภูมิใจและนำมาซึ่งอำนาจอธิปไตย กล่าวคือ แนวทางการพัฒนาและการบริการสังคมนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ให้บริการต้องเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธาอันแรงกล้าจึงสามารถต้านและสยบกระแสสังคมที่คอยวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบและทำลายขวัญกำลังใจอยู่เสมอ แต่เมื่อจิตใจของพวกเขายึดมั่นต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ อย่างเด็ดเดี่ยวยอมทำให้งานบริการนั้นบรรลุผลความสำเร็จได้ เพราะพระองค์พร้อมจะช่วยเหลือบ่าวผู้มิใช่บริการเหล่านั้น

ดังพระองค์ดำรัสว่า

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾

(سورة النحل: 128)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงอยู่ร่วมกับบรรดาผู้ยำเกรงและบรรดาผู้กระทำความดี”

(สุเราะฮ์อันนะหْلِ: 128)

ความยำเกรงเปรียบดังยุทโธปกรณ์อันทรงเกียรติและทรงพลัง เป็นทางนำสู่ความเป็นเลิศ ด้วยเหตุนี้บรมศาสนทูต ﷺ จึงกล่าวไว้ว่า

((وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ أَكْرَمَ النَّاسِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ))

(أخرجه الحاكم، 7707 :1422-2002)

ความว่า “และบุคคลใดชอบซึ่งการได้รับเกียรติจากเพื่อนมนุษย์ ดังนั้น ท่านจงมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์เถิด”

(บันทึกโดย al-Hakim, 2002-1422: 7707)¹³

3.2 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะอิสลาม

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลาม 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอน คัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (عِنا) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำ ความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจาก ถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำ ทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อศาสนิกและบรรดาศัตรูทั่วไป ซึ่งมีรายละเอียดของข้อมูล และหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษตลอดจนทัศนะของนักวิชาการในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

3.2.1 การเป็นอิหม่ามละหมาด

คุณูปการของอิหม่ามในสังคมอิสลามถือว่าใหญ่หลวงยิ่งนัก เพราะอิหม่ามเป็นดั่ง สัญลักษณ์หนึ่งทางสังคม ที่หมายถึงจุดศูนย์รวมของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความรักใคร่ ปรองดองกันของผู้คนในสังคม อันแสดงและสะท้อนออกมาให้เห็นในมิติของการประกอบศาสนกิจกัน เป็นหมู่คณะ เช่น การละหมาดญะมาอะฮฺ (<https://www.almrsl.com/post-12/01/2565>)

อิหม่ามคือผู้นำมุสลิมในศาสนพิธีต่างๆ เช่น การละหมาด เป็นตำแหน่งที่เป็นตัวแทน ของท่านศาสดา ﷺ มีหน้าที่เป็นผู้นำในกิจการงานต่างๆ โดยเฉพาะในการละหมาด มีคุณสมบัติเป็น ผู้รู้ในหลักการข้อปฏิบัติต่างๆ ของศาสนา และคำนึงถึงสิทธิประโยชน์สาธารณะเป็นที่ตั้ง (al-Qahthaniy, n.d.: 7) การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการเป็นอิหม่ามนำละหมาดเป็น หนึ่งในงานบริการที่ประเสริฐ และเป็นศาสนกิจที่ยังประโยชน์อันใหญ่หลวง อิสลามจึงให้ความสำคัญ ต่อหน้าที่นี้ และถือเป็นตำแหน่งหนึ่งที่มีเกียรติ ด้วยเหตุนี้ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า¹⁴

((ثَلَاثَةٌ عَلَى كُتُبَانِ الْمَسْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ بِهِ رَاضُونَ، وَرَجُلٌ يُؤَدُّنِي فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَمْسَ صَلَوَاتٍ، وَعَبْدٌ أَدَّى حَقَّ اللَّهِ تَعَالَى وَحَقَّ مَوْلَاهُ))
(أخرجه أحمد، 1421-2001 :4800)

ความว่า “บุคคลสามประเภทที่จะอยู่บนเนินทรายสูงแห่งชะมัดเพียงในวันปรภพ ชายผู้ซึ่งเป็นอิหม่ามนำกลุ่มชนหนึ่งในสภาพที่พวกเขาพอใจในตัวเขา

¹³ เป็นอัลหะดีษเศาะหิหฺตามทัศนะพ้องกันของอิหม่าม บินฮัยยาต อันนัศรียฺ และมะคอดีฟ บินฮัยยาต อัลมะดีนีญ์ ซึ่งมาจากสายรายงาน มุฮัมมัด บินกะอับ อัลกีอรซียฺ, วัลลอฮุอะอ์ลัม (al-Hakim, 2002-1422: 4/301) และสำนวน บางตัวบทจะแทนคำว่า (أَحَبُّ) เป็น (سَرَّةٌ).

¹⁴ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอับดุลลอฮฺ บินอุมร์ رضي الله عنه.

ชายผู้ซึ่งทำหน้าที่อาซานในทุกวันวันละห้าเวลาละหมาด และบ่าวผู้ทำให้สมบูรณ์ซึ่งสิทธิที่พึงมีต่ออัลลอฮ์และสิทธิที่พึงมีต่อผู้เป็นนาย”

(บันทึกโดย Ahmad, 2001-1421: 4800)

อัลมุลลา อัลกอรียฺ (al-Mulla al-Qariy, 2002-1422.: 2/566) อธิบายว่า หะดีษกล่าวถึง ผลานิสงค์ด้วยการใช้สำนวนว่า “เป็นทนายสูงแห่งชะมัดเซียง” เพราะสถานะที่สูงส่งของผลตอบแทน และคุณความดีที่ส่งกลิ่นหอมอบอวลยังประโยชน์แต่ผู้คนอื่นเป็นสถานะที่เหมาะสมแต่บุคคลเหล่านี้ เพราะภารกิจของพวกเขาเป็นงานที่กระทำไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เหตุที่ผลานิสงค์ถูกคณานับเช่นนี้เพราะพวกเขาใช้ความอดทนต่อตนเองในการรังสรรค์กิจกรรมอาสาเหล่านี้เพื่อเป็นไปในการภักดีต่อพระองค์ พระองค์จึงทรงโปรดกลิ่นหอมแห่งผลานิสงค์อย่างเหลือคณาตุลชะมัดเซียงบนเนินทรายสูงส่งในวันปรภพ เพื่อเป็นการให้เกียรติต่อพวกเขาท่ามกลางหมู่มนุษย์คนอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะกิจกรรมอาสาที่มีเกียรติของพวกเขา

เมื่อหน้าที่การเป็นอิหม่ามเป็นการบริการที่สำคัญและยิ่งใหญ่เช่นนี้ ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ จึงได้ขอพรแก่อิหม่ามโดยกล่าวว่า¹⁵

((إِلْمَامٌ ضَامِنٌ وَالْمُؤَدِّبُ الْمُؤْتَمَنُ اللَّهُمَّ أَرْسِدْ الْأَيِّمَةَ وَاغْفِرْ لِلْمُؤَدِّبِينَ))

(أخرجه أبو داود، دت: 517)

ความว่า “ผู้เป็นอิหม่ามคือผู้รับรองรักษา ผู้ทำหน้าที่อาซานคือผู้ได้รับมอบความไว้วางใจ โอ้อัลลอฮ์ขอพระองค์ทรงโปรดขึ้นนำแต่บรรดาอิหม่าม และขอพระองค์ทรงโปรดอภัยโทษแต่บรรดาผู้ทำหน้าที่อาซานด้วยเถิด”

(บันทึกโดย Abu Dawud, n.d.: 517)

อัลคอฎฏอบียฺ (al-Khatthabi, 1932-1351: 1/156) อธิบายว่า อิหม่ามคือผู้รับรองหมายถึง เป็นผู้รักษาระเบียบการละหมาด ควบคุมจำนวนรอกาอัตละหมาดแก่บรรดาผู้ตาม นักวิชาการบางท่านให้ความหมายว่า หมายถึงอิหม่ามเป็นผู้คอยรับรองการขอพรให้ครอบครัวและทั่วถึงแก่บรรดาผู้ตามทุกท่าน โดยไม่ขอพรแก่กลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งเป็นการเฉพาะ

อิบนุรอสลาน (Ibn Raslan, 2016-1437: 3/462) อธิบายว่า ถ้อยคำบทยอพรที่ว่า “โอ้อัลลอฮ์ขอพระองค์ทรงโปรดขึ้นนำแต่บรรดาอิหม่าม” หมายถึงขึ้นนำพวกเขาสู่สวรรค์และสิ่งที่จะต้องปกป้องรักษาพวกเขาจากความผิดพลาดในการปฏิบัติละหมาด โปรดประทานผลานิสงค์และความดีงามในการละหมาดแก่เขา

อัลอัยนียฺ (al-Ai-niy, n.d.: 5/113) อธิบายว่า ด้วยอัลหะดีษบทนี้อิหม่ามอัชชาฟีอียฺ มีทัศนะว่า การทำหน้าที่เป็นอิหม่ามนำละหมาดประเสริฐกว่าการทำหน้าที่อาซาน เพราะอิหม่ามเป็นตำแหน่งผู้แทนท่านศาสนทูต ﷺ

¹⁵ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะฮ์ลุลบัยรุต

สอดคล้องกับ อัลดิฮฺละวี (al-Dhihlawiy, 2014-1435: 2/426) ที่ได้ชี้แจงว่า นักวิชาการมีทัศนะว่าเห็นต่างกันในคุณความประเสริฐระหว่างทั้งสองหน้าที่ดังกล่าว และไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าการทำหน้าที่เป็นอิหม่ามนำละหมาดประเสริฐกว่า และสูงส่งกว่าการทำหน้าที่อาซาน ทั้งนี้ก็เพราะว่าอิหม่ามเป็นตำแหน่งผู้แทนจากท่านศาสนทูต ﷺ ส่วนการอาซานก็เป็นการบริการจิตอาสาในลักษณะหนึ่ง และเป็นการกระตุ้นเตือนมุสลิมให้ทราบถึงเวลาละหมาด

3.2.2 การอะซาน

การอาซานเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของอิสลามที่ยิ่งใหญ่ เป็นศาสนกิจ หมายถึงการป่าวประกาศให้มุสลิมได้ทราบถึงการเริ่มของเวลาละหมาด ประกอบด้วยถ้อยคำที่เฉพาะแม้ว่าอาซานจะเป็นถ้อยคำเพียงไม่กี่คำ แต่แฝงไปด้วยนัยยะความหมายที่ทรงคุณค่าในด้านหลักการยึดมั่น เริ่มด้วยการประกาศถึงความเกรียงไกรแห่งพระเจ้า ตามด้วยความเป็นเอกภาพของพระองค์ และการปฏิเสธภาคี จากนั้นก็ตามด้วยการปฏิญาณยอมรับถึงความเป็นศาสนทูตของศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ต่อจากนั้นก็เป็นการชักชวนสู่กิจอิบาดะฮฺการเคารพภักดี และแจ้งข่าวดีแต่ผู้มาร่วมละหมาด การอาซานจึงเป็นหนึ่งในการเรียกร้องผู้คนสู่ความสามัคคีในหมู่คณะของผู้คนในสังคมด้วยในทางหนึ่ง (<https://www.elbalad.news-17/01/2565>) ด้วยเหตุนี้เองพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จึงดำรัสชมผู้อาซานว่า

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ...﴾

(سورة فصلت: 33)

ความว่า “และผู้ใดกันเล่าจะมีคำพูดที่ดีเลิศยิ่งไปกว่าผู้ที่เรียกร้องเชิญชวนไปสู่อัลลอฮ์...”

(สุเราะฮฺฟุศลีต: 33)

อรรอซี (al-Razi, 1442.: 27/563) อธิบายว่า นักวิชาการกลุ่มหนึ่งให้ทัศนะว่า เป้าหมายของคำว่า “ผู้ที่เรียกร้องเชิญชวนไปสู่อัลลอฮ์” หมายถึง บรรดานาบีและบรรดาศาสนทูตทั้งหลาย ในขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า หมายถึงบรรดาผู้ทำการอาซานเรียกร้องเชิญชวนผู้คนสู่การละหมาด ซึ่งความเป็นจริงแล้วที่ถูกต้องหมายถึงทุกคนที่เรียกร้องผู้คนสู่แนวทางของอัลลอฮ์อยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งโองการข้างต้นทั้งหมด

สอดคล้องกับ อัลฏานฮฺวี (al-Thanthawiy, 1997.: 12/315) ที่อธิบายว่า ความหมายของโองการข้างต้นคือ ไม่มีคำเชิญชวนใดจะดีเลิศและยิ่งใหญ่ไปกว่าการเรียกร้องผู้คนสู่การเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ เรียกร้องไปสู่การชำระใจซึ่งบทยุญดี สู่การประกอบคุณงามความดี ซึ่งเป็นกิจกุศลที่ยังประโยชน์ทั้งต่อตัวผู้เรียกร้องเองและต่อผู้อื่นในสังคมด้วย ดังนั้นเป้าหมายของ “ผู้ที่เรียกร้องเชิญชวนไปสู่อัลลอฮ์” จึงหมายถึงผู้ทำการอาซานและยังครอบคลุมทุกคนที่เรียกร้องเชิญชวนสู่ความดีทั้งหลาย)

นอกจากนี้ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้ทรงกล่าวว่า¹⁶

((الْمُرْدُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاءًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ))

(أخرجه مسلم، دت: 387)

ความว่า “ในวันโปรโลกบรรดาผู้ทำการอาชานจะเป็นกลุ่มชนที่มีคอยาวที่สุดจากหมู่มวลมนุษย์”

(บันทึกโดย Muslim, n.d.: 387)

อันนะวะวีย (al-Nawawiy, 1417-1996: 4/92) อธิบายว่า ความหมายของอัลหะดีษคือ ผู้อาชานเป็นกลุ่มชนที่จะถวิลหาจนได้ใกล้ชิดพระเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ ที่สุด เพราะผู้ถวิลหาจะมีการแสดงออกด้วยท่าทางการทำคอยาวออกมา อัลหะดีษจึงให้ความหมายว่า ผู้อาชานคือผู้ที่ได้รับ ผลานิสงค์มากที่สุด ดังนั้นในวันปรโลกท่ามกลางสภาพที่ผู้คนต่างโหยหาพระเมตตา หมู่ชนผู้อาชานจะมีคอยาวที่สุด ใกล้ชิดที่สุด

อิบนุอัลลัน (Ibn Allan, n.d.: 2/76) อธิบายว่า ความหมายคือ บรรดาผู้อาชานจะยืดคอยาวออกในขณะที่พวกเขามองเห็นถึงผลานิสงค์การตอบแทนจากพระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา หรืออาจจะหมายถึงบรรดาผู้อาชานคือกลุ่มชนชั้นนำในวันโปรโลก ทั้งนี้สำนวนอาหรับจะสาธยายถึงชนชั้นในนัยยะของคำชมเชยว่า เป็นกลุ่มชนที่มีคอยาว บ้างก็ว่าหมายถึง ผู้อาชานเป็นกลุ่มชนที่มีบริวารจำนวนมากต่อแฉกกันอย่างยาวยืด ซึ่งบริวารเหล่านี้ก็มาจากบรรดาผู้ที่ตอบรับคำเรียกร้องเชิญชวนสู่การละหมาดของเขานั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ผู้อาชานจึงจะได้รับภาคผลบุญมากมายเท่ากับผลบุญของบรรดาผู้ที่ตอบรับคำเรียกร้องของเขา ดังที่ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า¹⁷

((... وَالْمُرْدُونَ يُعْفَرُ لَهُ بِمَدِّ صَوْتِهِ وَيُصَدِّقُهُ مَنْ سَمِعَهُ مِنْ رَطْبٍ وَيَابِسٍ، وَلَهُ

مِثْلُ أَجْرِ مَنْ صَلَّى مَعَهُ))

(أخرجه النسائي، 1406-1986 : 646)

ความว่า “...ผู้ทำการอาชานจะได้รับการอภัยตามระยะทางที่เสียงอาชานของเขาจะไปถึง และผู้ได้ยินการอาชานก็จะเป็นพยานแก่เขา จากบรรดาสรรพสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งไร้ชีวิตแห่งกรัง และเขา (ผู้อาชาน) จะได้รับผลบุญเท่ากับกับผู้ที่ละหมาดร่วมกับเขา”

(บันทึกโดย al-Nasa-iy, 1986-1406: 646)

¹⁶ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านมุอาวียะฮ์ رضي الله عنه.

¹⁷ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านมุอาวียะฮ์ رضي الله عنه.

อฏฺฎีบี (al-Thibiy, 1997-1417.: 3/917) อธิบายว่า สาเหตุที่มีการอภัยโทษแต่ผู้อาชาน เพราะเมื่อมีเสียงอาชานดังขึ้นทุกคนที่ได้ยินก็จะรีบเร่งไปสู่การละหมาด หลังจากนั้นก็มี การอภัยบาปเนื่องจากการละหมาดซึ่งเป็นสาเหตุมาจากการเรียกร้องของเขา เขาจึงเป็นมูลเหตุให้เกิดการอภัยที่กล่าวมา

อัดดีฮะลาวี (al-Dhihlawiy, 2014-1435: 2/430) อธิบายเสริมว่า เหตุที่ผู้อาชานได้รับการอภัย เพราะต้นเหตุแห่งการซำนาของเขา ซึ่งผู้ซำนาสู่ความดีใดๆ ย่อมจะได้รับผลานิสงค์เฉกเช่นผู้กระทำความดีส่วนนั้น เหตุนี้จึงทำให้เข้าใจไปว่าผู้อาชานดีเลิศกว่าผู้ทำการละหมาด เพราะผลบุญของการอาชานที่ทับทวีขึ้นมานั่นเอง

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการอาชานละหมาดจึงเป็นกิจกรรม ประการหนึ่งที่ภาคผลคณานับ ซึ่งเป็นชนวนและมูลเหตุแห่งคุณความดีทั้งต่อตัวผู้กระทำเองและต่อผู้ อยู่ร่วมสังคมโดยรวม เป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้สาธารณชนได้รับอภัยทานจากองค์ผู้อภิบาลโดยทั่ว กัน

3.2.3 การบริการมัสยิด

มัสยิดเป็นศาสนสถานที่ทรงคุณค่า สะอาดบริสุทธิ์ที่สุดบนหน้าผืนแผ่นดิน เป็นที่ซึ่ง ผู้คนในสังคมแวะเวียนกันมาเข้าเฝ้าต่อองค์อภิบาลทั้งกลางวันและกลางคืน เป็นแหล่งรวมตัวพบปะ ของผู้คนในสังคม ด้วยเหตุนี้อาคารสถานหลังแรกที่ท่านศาสนาดำรงก่อสร้างขึ้นภายหลังเหตุการณ์การอพยพไปยังมหานครมะดีนะฮ์ คือการก่อสร้างมัสยิด (Hassaniy, 2017-1438: 11-12) ความสำคัญ ของมัสยิดไม่เพียงแต่การใช้เป็นศาสนสถานเพียงเท่านั้นแต่ยังเป็นแหล่งบ่มเพาะและอบรมสั่งสอน ผู้คนในสังคม เป็นสถานที่สำหรับเผยแพร่หลักคำสอนอันดีงามของอิสลามและคุณูปการต่างๆ อีก มากมาย ด้วยเหตุนี้มัสยิดจึงเป็นสถานที่ที่ควรค่าแก่การบำรุงรักษาและให้การดูแลเป็นอย่างดีของ บุคคลากรในสังคม (Aisar, 2016-1437: 57) ด้วยเหตุนี้อัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้มัสยิดเป็นหนึ่งในหลักฐาน ที่ประจักษ์ชัดและเป็นตัวชี้วัดถึงระดับศรัทธาของคนหนึ่งๆ ดังดำรัสของพระองค์ที่ว่า

﴿ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنِ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ

وَأَتَى الزَّكَاةَ وَوَمِمَّنْ يَخْشَى اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴾

(سورة التوبة: 18)

ความว่า “แท้จริงที่จะทำนุบำรุงบรรดามัสยิดของอัลลอฮ์นั้นคือผู้ที่ ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลกแล้ว และได้ดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และชำระ ทานซะกาต และเขามีได้ยำเกรง (สิ่งอื่นใด) นอกจากอัลลอฮ์เท่านั้น ดังนั้นจึงหวัง ได้ว่า คนเหล่านี้แหละจะเป็นผู้อยู่ในหมู่ผู้รับทางนำ”

(สุเราะฮ์อัตเตาบะฮ์: 18)

อชชะมัดชะรีย (al-Zamakhshariy, n.d.: 2/254) อธิบายว่า การทำนุบำรุงและ ให้บริการมัสยิดครอบคลุมถึง การปิดกวาดทำความสะอาดมัสยิด การสร้างความเจริญ การให้แสงไฟ

ส่องสว่างแก้มัสยิด การเทิดทูลให้เกียรติมัสยิด และยังหมายความถึงการหมั่นประกอบกิจกรรมความดี ที่รวมถึงการรำลึก การเรียนการสอนในมัสยิด และการปกป้องรักษามัสยิด เหล่านี้เป็นต้น

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า¹⁸

((مَنْ بَنَى مَسْجِدًا يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الْجَنَّةِ))

(أخرجه البخاري، 1422: 450)

ความว่า “ผู้ใดสร้างมัสยิดหนึ่งหลังโดยหวังเพื่ออัลลอฮ์ แน่นอนอัลลอฮ์ จะทรงสร้างแก่เขาหลังหนึ่งเช่นนั้นในสวนสวรรค์”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1422: 450)¹⁹

อับนะวะเวีย (al-Nawawiy, 1417-1996: 5/15) อธิบายว่า อัลหะดีษข้างต้นอาจตีความได้เป็นสองนัยยะดังนี้ นัยยะที่หนึ่งความหมายของหะดีษคืออัลลอฮ์จะสร้างบ้านหลังหนึ่งแก่เขาในสวนสวรรค์ มีลักษณะเหมือนกับมัสยิดที่เขาสร้างในเรื่องของความกว้างและคุณลักษณะอื่นๆ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่าสวนสวรรค์นั้นเป็นสิ่งที่สายตาไม่เคยยลโฉม หูไม่ได้สดับรับฟัง และหัวใจก็มโนนึกไปไม่ถึง นัยยะความที่สองคือ บ้านที่ถูกสร้างแก่เขานั้นมีคุณความประเสริฐกว่าบ้านหลังอื่นๆ ในสวนสวรรค์เฉกเช่นคุณความประเสริฐของมัสยิดที่เหนือกว่าอาคารสถานอื่นๆ บนโลก

นอกจากนี้การบริการมัสยิดยังหมายถึงการทำสะอาด และขจัดสิ่งปฏิกูล และสิ่งไม่พึงประสงค์ออกไปจากบริเวณมัสยิด ซึ่งเป็นสิ่งที่ศาสนาให้การส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง (al-Zarkasyiy, 1999-1442.: 335) ในเรื่องนี้ ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้ทรงกล่าวว่า²⁰

((عُرِضَتْ عَلَيَّ أَجُورُ أُمَّتِي حَتَّى الْقَدَاةُ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ...))

(أخرجه أبو داود، دت: 461)

ความว่า “ผลบุญของการทำกิจต่างๆในประชาชาติของฉันได้ถูกนำมาเสนอแก่ฉัน แม้กระทั่ง (ผลบุญ) ของการที่คนหนึ่งๆ ได้นำเม็ดทรายออกไปจากมัสยิด...”

(บันทึกโดย Abu Dawud, n.d.: 461)²¹

อัสซะฮารอนฟูรี (al-Saharanfuriy, 2006-1427: 3/185) อธิบายว่า อัลหะดีษข้างต้นสนับสนุนการให้บริการมัสยิดแม้กระทั่งการนำเอาเศษดินที่ผู้คนไม่เห็นความสำคัญ ออกไปจากมัสยิด แม้จะเป็นการงานที่ดูเหมือนจะไร้ค่าไร้ราคาใดๆ แต่ก็ยังมีผลบุญตอบแทน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นยกระดับและเทิดทูลบ้านของอัลลอฮ์ ﷻ

¹⁸ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านมุอาวียะฮ์ رضي الله عنه.

¹⁹ มีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, n.d.: 533).

²⁰ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านอะนัสบินมาลิก رضي الله عنه.

²¹ มีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิมเช่นกัน (al-Tirmiziy, 1996: 2916).

ดังนั้นการบริการมัสยิดในรูปแบบต่างๆ จึงเป็นการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบหนึ่งที่เป็นศาสนกิจที่จะยังประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้มีจิตอาสาเองและยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมอีกด้วย จึงถือเป็นหน้าที่ของทุกคนที่พึงพลอยอาศัยอยู่ภายใต้ชายคามัสยิดที่จะต้องช่วยกันทำนุบำรุงกิจการต่างๆ ของมัสยิด หาใช้หน้าที่เฉพาะของคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดแต่เพียงเท่านั้น

3.2.4 การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่างๆ

นับเป็นความโปรดปรานอันใหญ่หลวงประการหนึ่งจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของที่ทรงส่งศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ มาสู่มวลมนุษยชาติ ผู้เป็นทั้งข่าวดีและผู้ที่มาพร้อมทางนำแห่งอัลกุรอาน อันเป็นพระคัมภีร์ซึ่งเป็นพระดำรัสองค์อภิบาลที่จะนำส่งทางสู่ความโชคดี เทวทูตญิบรีล ﷺ ผู้สอน อัลกุรอาน แต่ศาสนทูต ﷺ ซึ่งได้ถ่ายทอดแต่อักษรสาวกและถ่ายทอดต่อเรื่อยมาจนยุคสมัยปัจจุบัน ปรากฏการณ์เช่นนี้สื่อให้ทราบอย่างชัดเจนว่าการเรียนอัลกุรอานและวิทยาการต่างๆ นั้นต้องอาศัยครูบาอาจารย์ในการถ่ายทอดสรรพวิชาเหล่านั้น เพราะหากไม่มีพวกเขาเหล่านั้นวิทยาการต่างๆ คงไม่สามารถตกทอดมาถึงยุคปัจจุบัน (<https://www.dal4you.com-17/01/2565>) ด้วยคุณูปการที่ยิ่งใหญ่ของผู้เป็นครู ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ จึงกล่าวว่า²²

((إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ وَأَهْلَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِينَ حَتَّى التَّمَلُّةِ فِي جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوتِ لِيُصَلُّوا عَلَى مُعَلِّمِ النَّاسِ الْخَيْرِ))

(أخرجه الترمذي، 1996: 2685)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์และบรรดาเทวทูตสวรรค์ตลอดจนชาวฟ้าและชาวดินแม้กระทั่งมดที่อยู่ตามซอกหินและแม้กระทั่งปลาต่างขอพรแต่ครูผู้สอนความดีแต่มวลมนุษย์”

(บันทึกโดย al-Tirmiziy, 1996: 2685)

อัลมุลลา อัลกอรี: (al-Qariy, 2002-1422: 1/298) อธิบายว่าคำว่า “ครูผู้สอนความดีแต่มวลมนุษย์” หมายถึงครูผู้สอนศาสตร์ต่างๆ ที่ยังประโยชน์ทางศาสนา เหตุที่ครูจะได้รับคุณความดีมากมายเพราะสาเหตุที่เขาสอนให้ผู้คนได้รู้จักคุณความดีต่างๆ อัลหะดีษยังบ่งชี้อีกว่าศาสนกิจที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชนย่อมประเสริฐกว่าศาสนกิจที่ยังประโยชน์เฉพาะแก่ผู้ปฏิบัติเพียงผู้เดียว

อัดดีฮละวี (al-Dhihlawiy, 2014-1435.: 1/241) อธิบายเสริมว่า อัลหะดีษบ่งชี้ถึงความประเสริฐของผู้สั่งสอนความรู้ที่เหนือกว่าผู้บำเพ็ญอิบาดะฮ์ เพราะประโยชน์ของผู้รู้เป็นประโยชน์ที่แพร่หลายทำให้ผู้คนได้รับประโยชน์มากมาย ซึ่งต่างกับผู้บำเพ็ญอิบาดะฮ์ซึ่งสร้างประโยชน์เฉพาะตนเอง

²² เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านมอปีอุมามะฮ์ อัลบาฮิลีย์ رضي الله عنه.

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ จึงกล่าวถึงครูผู้สอนอัลกุรอานอีกว่า²³

((حَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ))

(أخرجه البخاري، 1422: 5027)

ความว่า “ผู้ที่ดีเลิศที่สุดจากหมู่ผู้เจ้าคือผู้สอนอัลกุรอาน”

(บันทึกโดย al-Bukhari, 1422: 5027)

ชะกะรียา อัลอันศอริย (al-Ansoriy 2005-1426.: 8/302) อธิบายว่า ครูและศิษย์ที่ดีเลิศที่สุดคือผู้สอนเรียนอัลกุรอาน เพราะดำรัสของอัลลอฮ์ดีเลิศที่สุด ดังนั้นผู้ที่ดีเลิศที่สุดหลังจากบรรดานาบี คือผู้สาละวนอยู่สิ่งที่ดีเลิศที่สุด

สอดคล้องกับ อิบน์บัฏฏอล (Ibn al-Baththal, 2003-1423: 10/265) ที่อธิบายว่า อัลหะดีษที่กล่าวมาข้างต้นบ่งชี้ให้ทราบว่าการสาละวนอยู่กับอัลกุรอานถือเป็นกิจที่ดีเลิศที่สุด ทั้งนี้เพราะผู้สอนและเรียนอัลกุรอานเป็นหมู่ชนที่ดีเลิศที่สุด เพราะเกียรติแห่งอัลกุรอาน ซึ่งครูผู้สอนอัลกุรอานจะได้รับผลานิสงค์ตั้งธารที่ไหลรินตราบใดที่เขายังคงสอนอัลกุรอานอยู่ และตราบใดที่ผู้เรียนยังคงอ่านอัลกุรอานอยู่

การสอนอัลกุรอานครอบคลุมถึงการสอนอ่านสะกดอักษร การสอนให้ผู้เรียนทราบความหมาย ซึ่งดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบการสอนที่ประเสริฐที่สุด (Ibn al-Qaiyim, n.d: 1/75)

การสอนอัลกุรอานแก่ลูกหลานเป็นอัตลักษณ์หนึ่งของศาสนาที่ผู้คนในศาสนาเฝ้าประพฤติปฏิบัติกันมาเป็นแบบอย่างในทุกนครรัฐอิสลาม ทั้งนี้เพราะผลที่จะได้รับจากการฝังรากลึกของศรัทธาลงบนหัวใจของบุตรหลานด้วยสาเหตุของการแห่งอัลกุรอาน (Ibn Khaldun, 1988-1408: 1/740)

3.2.5 การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ

การให้ความรู้แต่คนที่ไม่รู้ถือเป็นงานหนึ่งที่มีคุณความประเสริฐอย่างใหญ่หลวง อันจะเป็นทางนำไปสู่ความก้าวหน้าและความสำเร็จ ทั้งยังเป็นการผลิตบุคคลากรรุ่นต่อรุ่น สร้างปัญญาชนให้สังคม หากไม่มีผู้สอนวิทยาการไม่ได้รับการพัฒนาและต่อยอด ไม่มีสัมมาอาชีวะต่างๆ เกิดขึ้นให้เห็นในสังคมเฉกเช่นทุกวันนี้ ครูผู้สอนจึงเป็นผู้เสียสละที่ทุ่มเทแรงกายและแรงใจให้โดยไม่มีขีดจำกัด (<http://www.saaid.net/afkar/school/127.htm-15/01/2565>) ด้วยเหตุนี้ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า²⁴

((إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ،

أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ))

²³ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านอุษมาน رضي الله عنه.

²⁴ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบิฮุร็อยเราะฮ์ رضي الله عنه.

(أخرجه مسلم، دت : 1613)

ความว่า “เมื่อมนุษย์ผู้หนึ่งจบชีวิตลง (ภาคผล) แห่งการงานต่างๆ ของเขาก็ถูกตัดขาดลง นอกจากการงานสามประการเท่านั้น ได้แก่ กุศลทานที่หลังรินหรือวิชาความรู้ที่เขาสอนไว้ซึ่งยังประโยชน์ หรือบุตรที่มีคุณธรรมที่ขอพรให้แก่เขา”

(บันทึกโดย Muslim, n.d: 1613)

อันนะวะวียี (al-Nawawiy, 1417-1996: 11/85) อธิบายว่า ความหมายของอัลหะดีษคือ ผลานิสงค์จากการงานปฏิบัติของผู้ตายจะสิ้นสุดลงทันทีที่เขาจบชีวิตลง นอกจากสามประการที่กล่าวมานี้ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ถือเป็นเหตุแห่งผล เพราะบุตรคือผลผลิตของเขา และวิชาความรู้คือวิทยาการที่เขาได้ถ่ายทอดไว้เบื้องหลัง และกุศลทานที่หลังแจกเช่นการอุทิศ (วิกฟ) ดังนั้นจึงควรที่สอนผู้คนให้รู้ในสิ่งที่ยังประโยชน์ที่สุด

อิบนุอุษัยมีน (Ibn Uthaimin, 2006-1427: 4/279) อธิบายว่า คำว่า “วิชาความรู้ที่เขาสอนไว้ซึ่งยังประโยชน์” ครอบคลุมถึงวิชาความรู้ที่ยังประโยชน์ในโลกนี้ และวิชาความรู้ที่ยังประโยชน์ในโลกหน้า เพราะการสอนวิชาความรู้ที่ยังประโยชน์ในโลกนี้ เช่น สัมมาอาชีพนั้นผู้สอนก็จะได้รับผลบุญเช่นกัน แม้ว่าการสอนความรู้ที่ยังประโยชน์ในโลกจะได้ผลบุญที่มากกว่าก็ตาม ดังนั้นเมื่อใครคนหนึ่งได้สอนความรู้ทางโลกเอาไว้ เช่น การเย็บปักถักร้อย การสร้างหรือประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ เป็นต้น ผู้สอนก็จะได้รับผลบุญ เมื่อผู้เรียนนำไปใช้เกิดประโยชน์

ซึ่งสอดคล้องกับ อับดุลกะรีม อัลคุฎัยร์ (Abd-aiKarim al-Khudhair, n.d: 4/279) ที่อธิบายว่า การให้ความรู้ในวิชาการทางโลก เช่น การสอนให้ผู้คนรู้จักผลิตสิ่งของ การประกอบสัมมาอาชีพ เกษตรกรรม เป็นต้น ศาสตร์เหล่านี้แม้จะเป็นความรู้ทางโลก แต่หากผู้สอนและผู้เรียนตั้งใจเจตนาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ก็จะได้รับผลานิสงค์ด้วยเจตนาที่ดีนี้

ถึงแม้ว่าวิชาการศาสนาจะเป็นศาสตร์ที่ดีเลิศและยังประโยชน์ที่สุด แต่ผลานิสงค์ในการให้ความรู้ไม่ได้เจาะจงอยู่แต่เฉพาะด้านนี้เท่านั้น แต่ผลานิสงค์ของผู้สอนยังจะครอบคลุมทุกศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้สอนจะได้รับผลานิสงค์ตลอดไปหลังจบชีวิตไปแล้วด้วยเจตนาที่ดีในการสอน (<https://www.islamweb.net/ar/fatwa/-15/01/2565>)

ดังนั้นการสอนคนที่ไม่รู้ผลิตสิ่งของจึงถือเป็นหนึ่งในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการถ่ายทอดความรู้ในศาสตร์ทางโลกที่ยังประโยชน์ต่อสังคม และผู้สอนเองก็จะได้รับผลานิสงค์จากพระเจ้าด้วยเจตนาที่ดีในการบริการสังคมในรูปแบบนี้

3.2.6 การบริจาคทาน

การบริจาคเป็นหนึ่งในการทำธุรกรรมหวังผลกำไรกับพระเจ้าผู้ทรงสูงส่ง เป็นกุศลกิจอาสาที่หลายคนมักหลงลืม หรือสร้างทำเป็นลืมน แม้ว่าจะกุศลทานจะเป็นกิจอาสาที่เล็กน้อย แต่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีคุณค่าต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งซึ่งจะมาขัดเกลารรยา เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยบรรเทาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นสื่อที่สร้างความรักใคร่กลมเกลียวให้เกิดระหว่างผู้คนแต่ละชนชั้นในสังคม นอกจากนี้ยังมีผลานิสงค์ตอบแทนในวันโปโรโลกอีกมากมาย

(<https://www.arabicdawateislami.net-17/01/2565>) คำดำรัสของพระองค์ที่ทรงสรรเสริญต่อบรรดาผู้ทำกุศลท่านว่า

﴿...وَالْمُتَّصِدِّقِينَ وَالْمُتَّصِدِّقَاتِ وَالصَّامِعِينَ وَالصَّامِعَاتِ وَالْحَفِظِينَ
فُرُوجَهُمْ وَالْحَفِظَاتِ وَالنَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالنَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً
وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾

(سورة الأحزاب: 35)

ความว่า “...บรรดาผู้บริจาคทานชายและหญิงบรรดา บรรดาผู้ถือศีลอดชายและหญิง บรรดาผู้รักษาอวัยวะเพศของพวกเขาที่เป็นชายและหญิง บรรดาผู้รำลึกถึงอัลลอฮ์อย่างมากรวมทั้งชายและหญิงนั้น อัลลอฮ์ได้ทรงเตรียมการอภัยโทษ และผลบุญที่ยิ่งใหญ่แก่เขา”

(สุเราะฮ์อัลอะหزاب: 35)

อิบน์อาซุร (Ibn Asyur, 1984.: 22/22) อธิบายว่า คำว่า “บรรดาผู้บริจาคทานชายและหญิง” หมายถึงผู้บริจาคกุศลท่านจากทรัพย์ของเขาเอง โดยมอบให้แก่คนยากจน การบริจาคทานกุศลเป็นการงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างใหญ่หลวงและมากมายต่อประชาชาติ

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงผลบุญคุณค่าของการบริจาคทานไว้ว่า²⁵
((...وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الحَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ النَّارَ المَاءُ...))

(أخرجه ابن ماجه، 1430-2009: 3973)

ความว่า “...และกุศลท่านจะมีผลลบล้างบาปดั่งเช่นที่เปลวไฟถูกลบล้างด้วยน้ำ...”

(บันทึกโดย Ibn Majah, 2009-1430: 3973)

อิบน์ดะกีก อัลอีดีด (Ibn Daqiq al-Eid, 2003-1424: 100) อธิบายว่า เป้าหมายของท่านในอัลหะดีษข้างต้น คือกุศลท่าน ที่หมายถึงกุศลท่านที่จ่ายด้วยความสมัครใจซึ่งนอกเหนือไปจากชะกาตที่เป็นทานวาญิบที่จะต้องจ่ายตามบทบัญญัติ

อัลฮะเราะรีย (al-Harariy, 2018-1439: 25/27) อธิบายว่า การลบบาปที่ปรากฏในอัลหะดีษหมายถึงการลบล้างผลแห่งบาป (ที่หมายถึงโทษทัณฑ์) หากเป็นบาประหว่างบ่าวกับอัลลอฮ์ แต่หากเป็นบาปที่เกิดขึ้นระหว่างคู่กรณีที่เป็นบ่าวด้วยกันนั้น ก็จะเปลี่ยนไปเป็นการนำผลบุญแห่งกุศลท่านนั้นไปชดเชยให้แก่คู่กรณีแทนการถูกอรรถรมที่เกิดขึ้น

การทำทานเป็นสิ่งทีรักชอบที่สุดของท่านศาสนทูต ﷺ ความปิติยินดีและความเปรมปรีดิ์ของบรमत่านเกิดขึ้นด้วยสาเหตุที่ได้ให้เป็นการดีใจที่ถึงขีดสุดมากกว่าความดีใจที่ได้เป็นผู้รับ ซึ่งบรमत่านเป็นชายผู้มีความใจบุญสุนทานเป็นที่สุด มีอชวาของท่าน (พร้อมหอบมาให้) ยิ่งกว่า

²⁵ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านอูษมาน رضي الله عنه.

ลมที่โชยพัด บ่อยครั้งที่เมื่อมีผู้นำสิ่งของเครื่องใช้จำเป็นส่วนตัวมากำนำลให้ ทั้งอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ท่านมักจะสั่งให้นำสิ่งเหล่านั้นไปจ่ายเป็นกุศลทาน (Ibn al-Qaiyim, 1994-1415: 2/21)

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการบริจาคทานถือเป็นกิจ อิบาตะฮฺประการหนึ่งที่มีมุสลิมควรรักษาไว้ให้เป็นกิจวัตรและหมั่นทำให้เป็นประจำ เพราะนอกจากจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการช่วงรังสรรค์สังคมแล้ว ยังเป็นการแสวงหาความพึงพอใจจากอัลลอฮ์ ﷻ และเป็นการเจริญรอยตามแบบฉบับของบรมศาสดาทูต ﷺ อีกด้วย

3.2.7 การเลี้ยงดู

การจัดจ่ายทรัพย์สินในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ เป็นกิจประการหนึ่งซึ่งประเสริฐที่มุสลิมคนหนึ่งสมควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงดู (إنفاق) ผู้มีความต้องการและขัดสน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพื่อแสวงความเมตตาและรางวัลการตอบแทนจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังพระองค์ตรัสว่า

﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ
وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(سورة آل عمران: 133-134)

ความว่า “และพวกเจ้า จงรีบเร่งกันไปสู่การอภัยโทษจากพระเจ้าของพวกเจ้า และไปสู่สวรรค์ ซึ่งความกว้างของมันนั้น คือบรรดาชั้นฟ้าและแผ่นดิน โดยที่มันถูกเตรียมไว้สำหรับบรรดาผู้ยำเกรง คือบรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในยามสุขสบายและในยามเดือดร้อนและบรรดาผู้ข่มโทสะและบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์นั้นทรงรักผู้กระทำดีทั้งหลาย”

(สุเราะฮฺอาละอิมรอน: 133-134)

อัญญาอะบะรียฺ (al-Tabariy, 2001-1422: 6/57) ได้อธิบายว่า “ส่วนหนึ่งจากโองการที่ว่า “الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ” กล่าวคือ พวกเขา (บรรดาผู้ยำเกรง) คือเหล่าผู้ซึ่งใช้จ่ายทรัพย์สินในหนทางแห่งอัลลอฮ์ ﷻ บ้างก็ครอบครองไว้เพื่อจัดจ่ายแก่ผู้ร้องขอที่มีความจำเป็นและบ้างก็จัดจ่ายเพื่อเป็นทุนสำรองแก่เหล่ากองทัพเพื่อต่อต้านเหล่าศัตรูในหนทางแห่งอัลลอฮ์ ﷻ และโองการ “وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ” คือบรรดาผู้ข่มโทสะในขณะที่อารมณ์ไฟต่ำเข้าครอบงำ ส่วนโองการ “وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ” คือบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ในบาปที่พวกเขาเคยก่อไว้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทั้งที่มีความสามารถจะเอาผิดต่อกันแต่พวกเขาก็ละเว้นระหว่างกัน”

และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ยังทรงตรัสอีกว่า

﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

(سورة البقرة: 274)

ความว่า “บรรดาผู้ที่จับจ่าย (บริจาค) ทรัพย์ของพวกเขาทั้งในเวลากลางคืน และกลางวัน ทั้งโดยปกปิด และเปิดเผยนั้น พวกเขาจะได้รับรางวัลของพวกเขา ณ พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา และไม่มี ความกลัวอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นแก่พวกเขา และพวกเขา ก็จะไม่เสียใจ”

(สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์: 274)

อิบนุกะษีรฺ (Ibn Khathir, 1999-1420: 1/545) ได้อธิบายว่า โองการนี้ได้สรรเสริญ ต่อผู้จัดจ่ายในหนทางของอัลลอฮ์ โดยมุ่งหวังความพอพระทัยจากพระองค์ ในทุกเวลา ทั้งยาม กลางวันและยามกลางคืน ทั้งในที่เปิดเผยและที่ลับตาคน แม้กระทั่งการเลี้ยงดูต่อครอบครัวก็เข้าข่าย นัยยะของโองการข้างต้นด้วย

อรรอซียฺ (al-RaZiy, 1442: 7/71) ได้อธิบายว่า ในโองการข้างต้นบ่งชี้ว่าการบริจาค ในที่ลับย่อมดีกว่าการบริจาคอย่างเปิดเผย ทั้งนี้เพราะโองการได้กล่าวถึงการจัดจ่ายในตอนกลางคืน เป็นอันดับแรกและตามด้วยตอนกลางวัน และกล่าวถึงการจ่ายในที่ลับก่อนการกล่าวถึงการจ่ายในที่ เปิดเผย หลังจากนั้นโองการก็จบลงด้วยการบอกถึงผลานิสงค์ของผู้จัดจ่าย ณ ผู้อภิบาลของเขา โดยใน วันโปรโลกเขาจะไม่มี ความกังวลและหวาดกลัว และจะไม่มี ความโศกเศร้าเสียใจ

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงผู้จัดจ่ายเลี้ยงดูไว้ว่า²⁶

((مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ، إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ
أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْقًا، وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمَسِّكًا تَلْفًا))

(أخرجه البخاري، 1422: 1442)

ความว่า “ไม่มีวันใดที่บ่าวตื่นเช้าขึ้นมา นอกจากทูตสวรรค์สองท่านจะลงมาแล้ว ท่านหนึ่งขอพรว่า โอ้อัลลอฮ์ ! ขอพระองค์โปรดทดแทน (สิ่งที่ดี) แก่ผู้บริจาคด้วย เถิด และทูตสวรรค์อีกท่านก็ขอพรว่า โอ้อัลลอฮ์ ! ขอพระองค์โปรดให้ผู้ไม่ยอม บริจาคประสบความสำเร็จด้วยเถิด”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1422: 1442)²⁷

อัลอัยนียฺ (al-Ainiy, n.d.: 8/307) อธิบายว่า การจัดจ่ายในอัลหะดีษได้รวมไปถึง ชนิดของการจ่ายที่จำเป็นในรูปแบบของการเลี้ยงดูและการจ่ายที่ส่งเสริม ผู้ไม่ยอมเลี้ยงดูจึงไม่เหมาะสม

²⁶ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านอุษมาน رضي الله عنه.

²⁷ มีปรากฏในเศาะหิหมุสลิมเช่นกัน (Muslim, n.d.: 1010).

ควรกับพรของทูตสวรรค์ หากเขาเป็นหนึ่งในหมู่ชนผู้มีความตระหนี่เหนียว อัลหะดีษยังไปถึงถึงการเลี้ยงดูที่จำเป็นต่อครอบครัวและการเชื่อมสัมพันธ์เครือญาติ ซึ่งการขอพรของทูตสวรรค์นั้นย่อมเป็นที่ตอบรับโดยไม่ต้องสงสัย

อัสนุญญีย์ (al-Ainiy, 1996-1416.: 8/307) อธิบายเสริมว่า สาเหตุที่ผู้ไม่ยอมเลี้ยงดูไม่เหมาะสมกับพรของทูตสวรรค์ ทั้งนี้ก็เพราะนิสัยความตระหนี่เหนียวของเขาซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ศาสนาประนาม

3.2.8 การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์

อิสลามเป็นศาสนาแห่งความสมานฉันท์ บัญญัติใช้ให้ปัญญาชนเป็นผู้ไกลเกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี เสนอตัวเป็นผู้สร้างความปรองดองระหว่างผู้คน ด้วยเหตุแห่งการปรองดองจะนำมาซึ่งความรัก ความสมานฉันท์ และความกลมเกลียวกันของผู้คนในสังคม ด้วยเหตุนี้ผู้คนจำนวนมากน้อยจึงยอมสละเวลาส่วนตนอาสาสร้างสังคมที่น่าอยู่อันเป็นสังคมที่ปราศจากการทะเลาะเบาะแว้ง การเข่นฆ่า และการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน (<https://ar.islamway.net/article-26/01/2565>) กุศลกิจอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ส่งเสริมให้มุสลิมกระทำคือการสร้างความปรองดองในหมู่มนุษย์ในสังคม พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ لَا حَيْزَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾

(سورة النساء: 114)

ความว่า “ไม่มีความดีใดๆ ในการพูดซุบซิบอันมากมายของพวกเขา นอกจากผู้ที่ใช้ให้ทำทานหรือให้ทำสิ่งที่ดีงาม หรือให้มีการประนีประนอมสร้างความปรองดองระหว่างผู้คนเท่านั้น และผู้ใดกระทำความดีดังกล่าวเพื่อแสวงหาความพอพระทัยจากอัลลอฮ์แล้ว เราจะให้แก่เขาซึ่งรางวัลอันใหญ่หลวง”

(สุเราะฮ์อันนิสาอ: 114)

อ็ฏฏะฮะบะรีย์ (al-Thabariy, 2001/1422: 7/481) ได้อธิบายว่า โองการ “หรือให้มีการประนีประนอมสร้างความปรองดองระหว่างผู้คน” หมายถึงการสร้างความปลอดภัยระหว่างคู่กรณีที่มีความขัดแย้งกันด้วยวิธีการที่อัลลอฮ์อนุมัติ ทั้งนี้เพื่อให้ทั้งสองกลับมาสู่ความปลอดภัยและรวมกันอยู่บนหลักการที่อัลลอฮ์ทรงพอใจเฉกเช่นเดิม

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงการสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ไว้ว่า²⁸

²⁸ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านอะบีอัดด็รตาด์ رضي الله عنه

((أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قَالُوا: بَلَى، يَا

رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ، ...))

(أخرجه أبو داود، دت: 4919)

ความว่า “เอาไหมฉันจะแจ้งแก่พวกท่านให้ทราบถึงกุศลกิจที่ดีเลิศยิ่งกว่าระดับของการละหมาด การถือศีลอด และการบริจาคทานเสียอีก? เหล่าอัครสาวกจึงตอบว่า ครับ โอ้อท่านศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ ท่านศาสนทูตจึงแจ้งว่า นั่นคือการสร้างความปรองดองขึ้นระหว่างคู่อริ....”

(บันทึกโดย Abu Dawud, n.d: 4919)

อิब्ฎิฮีย (al-Thibiy, 1997-1417.: 10/3214) อธิบายว่า เป้าหมายของบรรดากุศลกิจเหล่านี้ที่การสร้างความปรองดองมีความเลิศเลิศกว่า หมายถึงการละหมาด การถือศีลอด และการจ่ายทานประเภทที่เป็นสิ่งส่งเสริม (สุนัต) การสร้างความปรองดองระหว่างคู่อริด้วยวิธีการใดๆ ที่จะก่อให้เกิดความรัก ความสมานฉันท์ และความกลมเกลียวซึ่งกันและกัน อัลหะดีษข้างต้นสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์และพยายามทุกวิถีทางที่จะหลีกเลี่ยงการก่อความเดือดร้อน เพราะความปรองดองเป็นสายเชือกของอัลลอฮ์ ﷻ ที่จะถักทอเส้นใยแห่งความห่วงใยและความรักสามัคคีในหมู่คณะ ดังนั้นผู้ใดเป็นเหตุให้เกิดความปรองดองระหว่างผู้คนในสังคมหรือพยายามขจัดชนวนแห่งความแตกแยกของสมาชิกในสังคม เขาก็จะมีสถานะที่สูงส่ง ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ อันเป็นสถานะที่เหนือกว่าผู้บำเพ็ญกุศลศีลอดส่งเสริมซึ่งเป็นความดีแต่เฉพาะตนเท่านั้น

อิบนุรอสลาน (Ibn Raslan, 2016-1437: 18/681) อธิบายว่า การสร้างความปรองดองหมายถึง การสร้างความรักความสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นการขจัดความเสื่อมเสียและความเดือดร้อนที่ปรากฏขึ้นในสังคม หรือการดับไฟแห่งหายนะท่ามกลางผู้คนในสังคม ดังนั้นการสร้างความปรองดองจึงเป็นภารกิจที่จำเป็น (วาญิบ) เหนือสมาชิกในสังคมที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน (ฟิรฎูกิฟายะฮฺ) ที่พวกเขาจะต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้มีการปรองดองเกิดขึ้น

ความปรองดองที่มีประสิทธิภาพและส่งผลที่สุดจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการแห่งความรู้และความยุติธรรม จึงจะเป็นวิธีการที่สอดคล้องและตรงกับสภาพของปัญหาในความเป็นจริงที่สุด จิตอาสาในรูปแบบของการสร้างความปรองดองในลักษณะนี้จึงเป็นคุณความดีประการหนึ่งที่มีสถานะสูงส่งยิ่งกว่ากุศลกิจในรูปแบบของการละหมาดและการถือศีลอดที่เป็นกิจส่งเสริม (สุนัต) (Ibn al-Qayim, 1991-141: 1/86)

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์จึงเป็นภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งของมุสลิม อันเป็นภารกิจของบรรดาศาสนทูต อะลัยฮิมุสสะลาม ซึ่งเป็นกุศลกิจที่กระทำโดยผู้มีจิตอาสาที่ปรารถนาความใกล้ชิดต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเหล่าบรรดาผู้ซึ่งรักชอบที่จะเห็นความดีงามและความสงบสุขเกิดขึ้นในสังคม

3.2.9 การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำชั่ว

พฤติการณ์ลักษณะที่เบี่ยงเบนออกห่างจากหลักการศาสนา และสวนทางกับหลักศีลธรรมอันดีงามย่อมเป็นภัยต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นปัจจัยที่บ่อนทำลายความสวยงามของ

สังคมอิสลาม จึงถือเป็นหน้าที่จำเป็นที่มุสลิมผู้เป็นสมาชิกสังคมทุกคนจะต้องร่วมด้วยช่วยกันต่อต้าน
 หักห้าม ตามกำลังความสามารถและอำนาจที่ตนพึงมี หรืออาจเป็นการห้ามปรามด้วยวาจาสำหรับผู้ที่
 มีความรู้ในหลักการศาสนาที่สามารถทำความเข้าใจแต่ผู้กระทำผิดได้ (<https://www.alkhaleej.ae-26/01/2565>) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาในลักษณะของการเชิญชวนสู่ความดีและการห้ามปราม
 จากความชั่วเป็นสิ่งที่ศาสนาส่งเสริมและสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง ดังโองการที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
 ดำรัสว่า

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
 وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

(سورة آل عمران: 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นในบรรดาพวกเจ้า ซึ่งคณะหนึ่งที่เชิญชวน
 ไปสู่ความดีและใช้ให้กระทำการที่ชอบและห้ามปรามมิให้กระทำการ
 ที่มิชอบ และชนเหล่านี้แหละคือผู้ได้รับความสำเร็จ”

(สุเราะฮอาละอิมรอน: 104)

อัญญาบะรียี (al-Tabariy, 2001-1422: 5/660-661) ได้อธิบายว่า “คำว่า “كُمْ”
 นั้นเป็นการक्ति์ออบ (มุ่งเจตนาสื่อสารกลุ่มเป้าหมาย) ถึงเหล่าบรรดาผู้ศรัทธา และคำว่า “أُمَّةٌ” คือคณะ
 หรือองค์กร และโองการที่ว่า “يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ” กล่าวคือทำการเชิญชวนมนุษยชาติมาสู่อิสลามและ
 บทบัญญัติต่างๆ ที่พระองค์ทรงบังคับใช้แก่บ่าวของพระองค์ และโองการที่ว่า “وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ”
 คือพวกเขาได้สั่งใช้มนุษยชาติให้เจริญรอยตามศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ และยึดถือศาสนาที่บรมท่านได้
 นำมาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และโองการที่ว่า “وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ” คือพวกเขาห้ามปราม
 มนุษยชาติมิให้ปฏิบัติต่ออัลลอฮ์ ﷻ และอ้างเท็จด้วยศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ พร้อมบทบัญญัติที่บรม
 ท่านได้นำมาเผยแผ่ด้วยการยืนหยัดต่อสู้อย่างมุ่งมั่นจนมนุษยชาติเหล่านั้นยอมจำนนและแสดงการ
 สวามิภักดิ์ต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ”

อิบนุกะษีร์ (Ibn Khathir, 1999-1420: 2/78) ได้อธิบายว่า เป้าหมายของโองการนี้
 คือ จะต้องให้มีกลุ่มคนหนึ่งจากประชาชาตินี้ขึ้นมาเพื่ออาสาทำหน้าที่ในลักษณะนี้ แม้ว่าที่จริงแล้วสิ่ง
 เหล่านี้จะเป็นภารกิจจำเป็นเหนือทุกคนในประชาชาติก็ตาม

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้ฝากฝังถึงการกำชับใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามจาก
 การทำความชั่วไว้ในหลายโอกาส เช่นว่า²⁹

²⁹ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านอะบิสะอิดอัลคุฎริยี่ رضي الله عنه.

((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ

فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أضعفُ الإيمانِ))

(أخرجه مسلم، دت: 49)

ความว่า “ผู้ใดพบเห็นความชั่วร้ายใดๆ เขาจึงเปลี่ยนแปลงความชั่วนั้นด้วยอำนาจการกระทำของเขา แต่หากเขาไม่มีความสามารถ ก็ให้ห้ามปรามด้วยวาจา และหากไม่มีความสามารถอีก ก็ให้ห้ามปรามความชั่วร้ายนั้นด้วยหัวใจ และนั่นคือระดับขั้นที่อ่อนที่สุดของการศรัทธา”

(บันทึกโดย Muslim, n.d: 49)

อัลมุนาวี (al-Munawiy, 1356.: 6/130) อธิบายว่า ระดับขั้นของการห้ามปรามความชั่วคือหากไม่สามารถยับยั้งด้วยกำลังความสามารถ เพราะเกรงจะเกิดอันตรายต่อผู้ตกเตือนเอง ก็ให้ห้ามปรามความชั่วนั้นด้วยวาจา และหากไม่สามารถห้ามปรามด้วยวาจา เพราะอาจเกิดความเดือดร้อนต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้ตกเตือนเอง ก็ให้รังเกียจความชั่วนั้นด้วยหัวใจ โดยมีความตั้งใจว่าเมื่อที่มีความสามารถก็จะเข้าห้ามปรามทันที

อฏฐิเบีย (al-Thibiy, 1997-1417.: 10/3260) อธิบายว่า การห้ามปรามความชั่วร้ายมิได้เป็นภาระหน้าที่เฉพาะสำหรับผู้มีอำนาจเพียงเท่านั้น แต่เป็นภารกิจของมุสลิมทุกคน ทั้งนี้ การห้ามปรามความชั่วร้ายต่างๆ ขึ้นอยู่กับความรู้ของแต่ละบุคคล หากเป็นความชั่วร้ายที่เป็นสิ่งซึ่งทุกคนควรรู้ เช่น การขาดละหมาด ถูกล้อเลียน หรือการผิดประเวณี ประการเหล่านี้ถือเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน แต่หากเป็นความชั่วร้ายที่ต้องใช้การวิเคราะห์และวินิจฉัย การห้ามปรามก็จะตกเป็นหน้าที่ของผู้ทรงความรู้

นอกจากนี้ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวอีกว่า³⁰

((خَيْرُ النَّاسِ أَقْرَبُهُمْ وَأَتْقَاهُمْ وَأَمْرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ، وَأَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ،

وَأَوْصَلُهُمْ لِلرَّحِمِ))

(أخرجه أحمد، 1421-2001: 27434)

ความว่า “ผู้ที่ดีเลิศที่สุดจากหมู่มนุษย์คือผู้ที่อ่านอัลกุรอานมากที่สุด และผู้ที่ยำเกรงที่สุด และผู้ที่กำชับให้กระทำดีเยอะที่สุด และห้ามปรามจากความชั่วมากที่สุด และผู้ที่สัมพันธ์เครือญาติมากที่สุด”

(บันทึกโดย Ahmad, 2001-1421: 27434)

อัลมุนาวี (al-Munawiy, 1356: 3/478) อธิบายว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะการกำชับใช้ให้ทำความดีและการห้ามปรามจากการทำความชั่วเป็นปัจจัยหลักสำคัญในการก่อร่างสร้างฐานของ

³⁰ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านครูเราะฮฺ บินติอะบีละฮับ رضي الله عنه.

ระบบสังคมที่มีอัตลักษณ์ของศาสนา ดังนั้นจึงเป็นการสมควรยิ่งที่ผู้จะกระทำหน้าที่นี้ จะต้องให้ความเอาใจใส่ให้ความสำคัญ พิจารณาถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในบั้นปลาย โดยพยายามคำนึงถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดต่อผู้คนในสังคมให้มากที่สุด

3.2.10 การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน

การช่วยเหลือคนยากจนขัดสนในทัศนะของอิสลามเป็นกุศลกรรมอันสูงส่ง ดังที่การบริจาคเป็นมูลเหตุสู่ประตูแห่งคุณความดีแก่ปัจเจก ด้วยการบริจาคจึงหวังในความพึงพอพระทัย ณ ที่องค์อภิบาล หวังการประทานปัจจัยยังชีพที่ดีๆ จากพระองค์อันจะนำไปสู่ความสุขสงบทั้งสองโลก ผู้ช่วยเหลือคนขัดสนจึงจำเป็นจะต้องตั้งมั่นเจตนาเพื่อพระองค์ กระทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่มีการสร้างความเจ็บช้ำน้ำใจต่อคนยากจน (<https://sotor.com-26/01/2565>) อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงดำหนิบรรดาผู้ไม่ให้การช่วยเหลือต่อผู้ขัดสนในโองการหนึ่งว่า

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ * فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ
وَلَا يَخْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ﴾

(سورة الماعون: 3-1)

ความว่า “เจ้าเห็นแล้วมิใช่หรือ ผู้ที่ปฏิเสธการตอบแทน (ในวันปรโลก) นั่นก็คือผู้ที่ขบไล่เด็กกำพร้า และไม่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในการให้อาหารแก่ผู้ขัดสน”

(สุเราะฮอัลมาอูน: 1-3)

อัลกุฎฎีบีย (al-Qurthubiy, 1384-1964: 20/211) ได้อธิบายว่า การดำหนิมิได้เหมารวมทุกคนที่ไม่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือผู้ขัดสน ทั้งที่ไม่มีกำลังความสามารถ แต่โองการข้างต้นเตือนผู้ที่มีความสามารถในการช่วยเหลือผู้ขัดสน แต่พวกเขาไม่ยอมกระทำ เนื่องจากความตระหนี่ถี่เหนียว คิดแต่ประโยชน์ส่วนตน โดยพวกเขาอ้างวาทกรรมที่ว่า “เราจะไปช่วยเหลือต่อผู้ที่หากอัลลอฮฺ ประสงค์จะช่วยเหลือพวกเขาพระองค์คงทำไปแล้ว (เราจะไปช่วยเหลือ) ทำไม่กัน” โองการนี้จึงถูกประทานลงมาเพื่อสะกัดเตือนพวกเขา

อัลญะมัด (al-Jamal, nd.: 4/592) ได้อธิบายว่า ผู้ที่โดนดำหนิในโองการข้างต้นคือ บรรดาผู้ซึ่งไม่ยอมกำชับใช้ตัวเอง และครอบครัว และบุคคลอื่นให้ทำการช่วยเหลือให้อาหารต่อผู้ขัดสน ผู้มีความต้องการ

ท่านศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงการช่วยเหลือผู้คนขัดสนไว้ว่า³¹

((السَّاعِي عَلَى الْأَرْزَاقِ وَالْمَسْكِينِ، كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ الْقَائِمِ
اللَّيْلِ الصَّائِمِ النَّهَارَ))

³¹ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานท่านอะบิฮุร็อยเราะฮฺ ﷺ.

(أخرجه البخاري، 1422: 5353)

ความว่า “ผู้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือต่อสตรีม้ายและคนขัดสน (จะได้รับผลานิสงค์) เท่ากับผู้ออกรบสมรภูมิในหนทางของอัลลอฮ์ หรือ (เทียบเท่ากับ) ผู้ลุกขึ้น (ละหมาด) ในยามค่ำคืน และถือศีลอดในตอนกลางวัน”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1422: 5353)³²

อัลกอฎิอียาฎ (al-Qadhi Eyadh, 1998-1419: 8/531) อธิบายว่า อัลหะดีษนี้ได้ให้คุณค่าของผู้ให้การดำเนินการช่วยเหลือในด้านปัจจัยการดำรงชีพโดยหวังในความพอพระทัยจากอัลลอฮ์ เพื่อ (ให้ผู้ได้รับการช่วยเหลือ) มีกำลังในการปฏิบัติศาสนกิจต่ออัลลอฮ์ ซึ่งคุณค่าคุณลักษณะนี้เทียบเท่าผลานิสงค์ของผู้เสียสละในสมรภูมิของอัลลอฮ์ และผู้ถือศีลอดในตอนกลางวันและละหมาดยามค่ำคืน ทั้งนี้เนื่องจากคุณลักษณะการช่วยเหลือลักษณะนี้เป็นการเคารพภักดีและเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์

อิบน์ญะอ์อูล (Ibn Batthal, 2003-1423: 9/218) อธิบายว่า ผู้ใดไร้ความสามารถที่จะร่วมรบในสมรภูมิของอัลลอฮ์ ไม่สามารถลุกขึ้นละหมาดยามดึกคืน และไม่สามารถถือศีลอด (สุนัต) ในตอนกลางวันได้ ก็ให้เขาปฏิบัติตามอัลหะดีษนี้ โดยให้การช่วยเหลือหญิงม้าย และคนยากจนขัดสน ทั้งนี้เพื่อหวังว่าพระองค์จะรวมไว้ในหมู่ชนผู้ร่วมรบในสมรภูมิตามศาสนา โดยที่เขาไม่ได้ก้าวเดินยาดร่าทาบแม้แต่ก้าวเดียว ไม่ได้ประจันหน้าศัตรูแม้แต่คนเดียว หรือเพื่อหวังว่าพระองค์จะรวมไว้หมู่ชนผู้ลุกละหมาดยามค่ำคืน หรือหมู่ชนผู้ถือศีลอดสุนัต จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศรัทธาจะต้องพยายามทุ่มเทและลงทุนในการค้าครั้งนี้ที่ไม่มีวันขาดทุน ทว่าความโปรดปรานของอัลลอฮ์นั้นพระองค์จะทรงมอบมันแก่หมู่ชนที่พระองค์ทรงประสงค์

3.2.11 การช่วยเหลือคนทุกข์

หนึ่งในสิทธิที่พึงมีระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกันคือการช่วยแบกรับภาระหน้าที่และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพี่น้องคนใดมีความต้องการการช่วยเหลือ หรือกำลังตกทุกข์ได้ประสบภัยพิบัติหรือเหตุการณ์เลวร้ายใดๆ ที่ส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนต่อชีวิตและทรัพย์สิน ถือเป็นหน้าที่ของมุสลิมคนอื่นๆ ในสังคมที่จะต้องยื่นมือเข้าช่วยเหลือ แม้ความเมตตา ปลอดภัยและให้กำลังใจ จำเป็นที่มุสลิมจะต้องไม่ปล่อยให้พี่น้องของเขาต้องเผชิญกับชะตากรรมความลำบากโดยลำพัง (<https://www.alukah.net/sharia-16/01/2565>) ด้วยเหตุนี้ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า³³

((مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا، نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ

يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ

³² มีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, n.d.: 2982).

³³ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบิฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه.

مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ
 ((...أَخِيه...))

(أخرجه مسلم، دت: 2699)

ความว่า “ผู้ใดขจัดความก่ดกุ่มในเรื่องทางโลกแก่ผู้ศรัทธาคนใดอัลลอฮ์ จะขจัดความก่ดกุ่มในวันปรโลกให้แก่เขา และผู้ใดอำนวยการความสะดวกแก่ผู้ที่ กำลังตกทุกข์ อัลลอฮ์จะมอบความง่ายดายแก่เขาทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และ ผู้ใดปกปิด (ความอาย) ของมุสลิมคนใด อัลลอฮ์จะปิดบังความอายแก่เขาทั้งใน โลกนี้และโลกหน้า และอัลลอฮ์จะทรงให้ความช่วยเหลือแก่บ่าวเสมอตราบใดที่ บ่าวยังคงให้ความช่วยเหลือแก่พี่น้องของเขา...”

(บันทึกโดย Muslim, n.d.: 2699)

อันนะวะวีรีย์ (al-Nawawiy, 1417-1996: 17/21) อธิบายว่า อัลหะดีษนี้เป็นอัลหะ ดิษที่ยิ่งใหญ่ ผนวกไว้ซึ่งประมวลวิทยากร หลักเกณฑ์ต่างๆ และจรรยาต่างๆ มากมาย อัลหะดีษบอก ถึงคุณค่าความประเสริฐของการช่วยเหลือคนตกทุกข์ ผู้ต้องการความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็ความ ช่วยเหลือด้านความรู้ ทรัพย์สิน หรือการให้คำปรึกษา ส่งเสริมให้ช่วยเหลือผู้ได้รับความเดือดร้อน โดย มีเงื่อนไขว่าจะต้องกระทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ซึ่งเจตนาข้อนี้เป็นสิ่งที่หลายๆ คนมักจะ หลงลืมไม่ให้ความสำคัญ

อัลมุนาวีรีย์ (al-Munawiy, 1356: 2/25) ได้อธิบายเสริมว่า การงานที่ดีที่สุดภายหลัง จากกิจที่เป็นข้อบังคับ (ฟิรฎ์) คือการงานที่ผู้ศรัทธาปฏิบัติต่อพี่น้องของเขาด้วยการทำให้พี่น้องมี ความสุข รู้สึกปิติยินดี ไม่ว่าจะเป็งานในด้านโลกนี้หรือโลกหน้า อันเป็เหตุให้ความทุกข์และความ ก่ดกุ่มใจของพี่น้องถูกขจัดออกไป

ด้วยเหตุนี้ท่านชัยคุอิบนุอัยมีน (Ibn Uthaimin, n.d.: 7/191) จึงกล่าวว่า การ ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ที่มีความจำเป็นมีความสำคัญยิ่งกว่าการเอียะติกาฟ เพราะการเอียะติกาฟ ประโยชน์จะเกิดขึ้นกับเฉพาะตัวผู้กระทำเท่านั้น ในขณะที่การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์นั้นจะก่อประโยชน์ ที่แพร่หลาย ดังนั้นกิจการที่ยังประโยชน์ต่อสาธารณชนย่อมดีกว่าสิ่งที่เกิดประโยชน์เฉพาะตนเอง

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยากจึงเป็ กุศลกิจประการหนึ่งที่เป็นสิทธิหน้าที่ต่อมุสลิมด้วยกันจะต้องพึงปฏิบัติ และกระทำด้วยความบริสุทธิ์ ใจหวังในความพึงพอพระทัยจากอัลลอฮ์ ﷻ เพราะพระองค์ได้ทรงสัญญาไว้ว่าพระองค์จะทรง ช่วยเหลือบ่าวตราบที่บ่าวยังช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์

3.1.12 การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน

อิสลามให้ความสำคัญต่อถนนหนทางที่ใช้สัญจรไปมาเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้จึง สนับสนุนให้มุสลิมซึ่งเป็สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ ของสังคมในการใช้ทางสัญจร หนึ่งใ้แนวทางส่งเสริมเหล่านี้คือการแจ้งให้ทราบถึงคุณค่าและผลานิสงค์ตอบแทนต่อกุศลกิจข้อ

นี้ (<https://www.zyadda.com-26/01/2565>) ศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงผลตอบแทนของการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนไว้ดังนี้ด้วยเหตุนี้³⁴

((لَقَدْ رَأَيْتُمْ رَجُلًا يَتَّقِلُبُ فِي الْجَنَّةِ، فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ،
كَانَتْ تُؤْذِي النَّاسَ))

(أخرجه مسلم، دت: 1914)

ความว่า “แท้จริงฉันเห็นชายคนหนึ่งเดินไปมา (ด้วยความสุขสำราญ) ในสวนสวรรค์ เพียงเพราะต้นไม้ต้นหนึ่งที่เขาตัดมันออกไปจากถนนหนทาง ซึ่งเป็นภัยต่อผู้ที่สัญจรไปมา”

(บันทึกโดย Muslim, n.d.: 1914)

มุซา ซาฮิน (Musa Syahin, 2002-1423: 10/111) อธิบายว่า สังคมมุสลิมเปรียบประดุจเรือนร่างเดียวกัน หากส่วนใดถูกทำร้ายส่วนอื่นก็พลอยเดือนร้อนไปด้วย การปกป้องส่วนใดส่วนหนึ่งจึงเท่ากับการปกป้องทั้งหมด บางครั้งสิ่งที่เราคิดว่าเป็นเรื่องไร้ค่า แต่ ณ ที่ อัลลอฮ์กลับเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เฉกเช่นการทำความสะดวกถนนหนทาง การขจัดภัยอันตรายไปจากท้องถนน เพื่อมอบความปลอดภัยแก่ผู้สัญจรไปมา แม้จะเป็นการงานที่ใช้ความพยายามเพียงเล็กน้อย ไม่ต้องลงทุนทรัพย์มากมาย แต่เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อจิตใจแก่ผู้อื่น เป็นการแสดงออกถึงการรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม เป็นการแสดงออกถึงการรักต่อพี่น้อง ให้พวกเขาพบเจอแต่สิ่งดี ๆ ที่เรารัก และขจัดสิ่งทีก่อความเดือดร้อนไปจากพวกเขาฉกเช่นที่เราเองก็ไม่อยากพบเจอ เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งที่รู้จักและไม่รู้จัก

และท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ยังได้กล่าวอีกว่า³⁵

((بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ عُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخْرَهُ، فَشَكَرَ
اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ))

(أخرجه البخاري، 1422: 652)

ความว่า “ขณะที่ชายผู้หนึ่งเดินอยู่บนถนน เขาได้เห็นกิ่งไม้หนามท่อนหนึ่งตั้งอยู่บนถนนนั้น แล้วเขานำมันไปวางไว้ที่ขอบถนน พระองค์อัลลอฮ์ทรงขอบคุณเขา และทรงประทานอภัยโทษแก่เขา”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1422: 652)³⁶

³⁴ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบิฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه.

³⁵ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบิฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه.

³⁶ มีปรากฏในเศาะหิหฺมุสลิมเช่นกัน (Muslim, n.d.: 1914).

อันนะวะวีย์ (al-Nawawiy1417-1996: 13/62) อธิบายว่า อัลหะดีษนี้เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงคุณค่าของการขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน ซึ่งครอบคลุมถึงทุกสิ่งที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้สัญจรไปมา กุศलगิจประการนี้ถือเป็นระดับขั้นหนึ่งที่ต่ำสุดของแขนงการศรัทธา

การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง หมายถึง การนำสิ่งที่สร้างความรำคาญใจแก่ผู้สัญจรออกไปจากท้องถนน เช่น หนาม หรือการตัดต้นไม้ที่กีดขวาง หรือการถมหลุมปิดบ่อกลางถนนที่อาจทำให้ผู้คนที่ผ่านไปมาตกลงไปได้ เช่นคนตาบอด หรือเด็กเล็ก และปศุสัตว์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจจำเป็น (วาญิบ) ที่จะต้องกระทำ (al-Iraqiy, n.d: 2/304)

3.2.13 การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ

บุคคลพิเศษผู้มีความต้องการการช่วยเหลือเป็นกลุ่มคนในสังคมที่สมควรได้รับสิทธิเฉกเช่นบุคคลทั่วไปในสังคม เช่น บุคคลที่พิการทางการได้ยิน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้เกิด อุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเขา จึงเป็นหน้าที่ของสมาชิกในสังคมที่จะต้องช่วยบุคคลเหล่านี้ อันจะยกระดับสังคมให้น่าอยู่เป็นสังคมที่อบอุ่น เมื่อผู้คนในสังคมต่างช่วยกันดูแล โดยคิดว่าพวกเขาเป็นหนึ่งในสมาชิกของสังคมเช่นเดียวกัน (<https://mqaall.com-27/01/2565>) ศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงผลตอบแทนของการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการช่วยเหลือคนหูหนวกให้ได้ยินไว้ว่า³⁷

((... إِنَّ أَبْوَابَ الْخَيْرِ لَكَثِيرَةٌ: التَّسْبِيحُ، وَالتَّحْمِيدُ، وَالتَّكْبِيرُ، وَالتَّهْلِيلُ،
وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَتَمْيِطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَتُسْمِيعُ
الْأَصَمِّ، وَهَدْيِي الْأَعْمَى...))

(أخرجه ابن حبان، 2009-1430: 3377)

ความว่า “...แท้จริงประตูสู่ความดีงามนั้นมีมากมายยิ่งนัก ได้แก่ การตัสบีหฺ การตะหมีด การตักบีรฺ การตะฮลีลฺ การชักชวนสู่ความดีห้ามปรามจากความชั่ว การขจัดสิ่งของออกจากถนนหนทาง และการทำให้คนหูหนวกได้ยิน...”

(บันทึกโดย Ibn hibban, 2009-1430: 3377)

อัสสาอะติยฺ (al-Sa-atiy, 2009.: 9/178) อธิบายว่า ทุกการรำลึกที่กล่าวไว้นั้นถือเป็นกุศलगาน หมายถึงจะได้ผลานิสงค์เช่นการทำกุศलगาน คนหูหนวกคือผู้ที่พิการทางการได้ยิน อันเกิดจากข้อบกพร่องที่เกี่ยวกับระบบของหูที่ทำให้ต้องสูญเสียการได้ยินไป

จากอัลหะดีษข้างต้นสรุปได้ว่าการปฏิบัติกว่า 28 ประการที่ถือเป็นคุณความดี ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการทำให้คนหูหนวกได้ยิน (al-Sa-atiy, 2009: 9/182)

³⁷ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบิซุรฺ رضي الله عنه.

ดังกล่าวนี้ นับเป็นกุศลกิจอย่างน้อยๆ ที่มุสลิมควรกระทำ หากเขาไม่มีเวลาสำหรับการที่จะประกอบคุณความดีที่ยิ่งใหญ่ประการอื่นได้ เพราะนี่คือกุศลกิจที่มาอย่างไม่ทันตั้งใจเขาจึงควรกระทำมันไว้ ก่อนจะพลาดโอกาสไป (al- Khazendar, 1997-1417: 49)

การช่วยเหลือผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่ต้องการความช่วยเหลือ นับเป็นกุศลกกรรมที่เลือเลิศที่สุด ณ ที่อัลลอฮ์ เป็นประตุสู่คุณความดีอื่นๆ ตามมา เป็นมูลเหตุสู่คุณค่าที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งพระองค์จะทรงตอบแทนคุณความดีและปกปิดบังอำพรางความเขินอายของเขาให้เป็นความลับ และเขาจะรู้สึกได้ถึงความปลอดภัยจากพระองค์ (Uthman, n.d.: 35)

3.1.14 การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ

การให้ความรู้แก่ผู้ไม่รู้และผู้มีปัญหาทางปัญญาเป็นสิ่งที่ศาสนาส่งเสริมและสนับสนุน จำเป็นอย่างสำหรับมุสลิมที่จะต้องสอนผู้โหดเขลาให้มีความรู้ เพื่อสร้างประชาชาติต้นแบบ และเพื่อสนองพระบัญชาแห่งองค์ผู้อภิบาล ที่พระองค์ทรงสร้างเรามาโดยมอบภาระหน้าที่หนึ่งแก่เรานั้นคือการช่วยกันพัฒนาโลกที่เราอาศัยอยู่ (<https://mjalat.net-27/01/2565>) จึงถือเป็นความจำเป็นสำหรับผู้รู้ที่จะต้องสั่งสอนผู้มีสติปัญญาโหดเขลาให้ทราบ เพื่อพวกเขาสามารถแยกแยะระหว่างความดีและความชั่วออกจากกันได้ (al-Khathib, 142: 1/174)

ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจว่า³⁸

((مَا عَلَّمْتُهُ إِذْ كَانَ جَاهِلًا، وَلَا أَطْعَمْتُهُ إِذْ كَانَ سَاعِبًا، أَوْ جَائِعًا))

(أخرجه أحمد، 17521 :1421-2001)

ความว่า “ท่านจะไม่สอนเขาเมื่อเขาโหดเขลากระนั้นหรือ และท่านจะไม่ให้อาหารแก่เขาเมื่อเขากระหายและหิวโหยกระนั้นหรือ”

(บันทึกโดย Ahmad, 2001-1421: 17521)

อัลสินดียฺ (al-Sindiyy, n.d.: 2/45) อธิบายว่า อัลหะดีษนี้หมายถึงเมื่อพี่น้องของท่านโหดเขลาเบาปัญญา หิวโหย เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ท่านจะต้องให้ความรู้แก่เขาก่อนเป็นอันดับแรก และให้อาหารแก่เขาด้วยความอ่อนโยน

สอดคล้องกับการอธิบายของ อัซซะฮารอนฟูรียฺ (al-Saharanfuriyy, 2006-1427: 9/213) ที่ว่าอัลหะดีษนี้หมายถึงเมื่อพี่น้องของท่านเบาปัญญา ท่านจะต้องให้ความรู้แก่เขา ด้วยความอ่อนโยน และด้วยความเมตตา

การอธิบายและสั่งสอนคือรากฐานสำคัญของศาสนา นับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นกิจภักดีที่ยิ่งใหญ่ (al-Nawawiy, n.d.: 1/30)

³⁸ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบีฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه.

3.1.15 การนำทางคนตาบอด

อิสลามให้ความสำคัญและดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่งต่อสมาชิกในสังคมทุกคน นอกจากนี้อิสลามยังส่งเสริมให้สมาชิกสังคมให้การช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อสมาชิกที่อ่อนแอ และกลุ่มบุคคลพิเศษ หากเราลองมีโน้ภาพว่าในสังคมหนึ่งๆ จะมีบุคคลประเภทนี้อยู่จำนวนหนึ่ง แน่แน่นอนว่าพวกเขาอยู่ยอมอยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งการพิทักษ์รักษาของอิสลาม เราจะพบเห็นผู้คนที่คอยช่วยเหลือพวกเขาอยู่เคียงข้างพวกเขาอย่างไม่ละเลย (<http://www.saaaid.net-27/01/2565>) ส่วนหนึ่งจากผู้ต้องการความช่วยเหลือคือ ผู้พิการทางสายตา ที่จะต้องอาศัยบุคคลคอยนำทางแก่พวกเขา ด้วยเหตุนี้ศาสนทูตมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงผลตอบแทนของการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการนำทางคนตาบอดไว้ว่า³⁹

((... إِنَّ أَبْوَابَ الْخَيْرِ لَكَثِيرَةٌ: التَّسْبِيحُ، وَالتَّحْمِيدُ، وَالتَّكْبِيرُ، وَالتَّهْلِيلُ،
وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَتَمْيِطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَتَسْمِيعُ
الْأَصَمِّ، وَهَدْيُ الْأَعْمَى...))

(أخرجه ابن حبان، 1408-1988: 3377)

ความว่า “...แท้จริงประตูสู่ความดีงามนั้นมีมากมาย ได้แก่การตัสบีหฺ การตะหฺมิด การตักบิร การตะฮฺลิล การช้กชวณสู่ความดีห้ามปรามจากความชั่ว การขจัดสิ่งของออกจากถนนหนทาง การทำให้คนหูหนวกได้ยิน และการช่วยนำทางคนตาบอด...”

(บันทึกโดย Ibn hibban, 1988-1408: 3377)

อัสสาอะตียฺ (al-Sa-atiy, 2009: 9/178) อธิบายว่า ทุกการรำลึกถือเป็นกุศลทาน ซึ่งจะได้ผลานิสงค์เช่นการทำกุศลทาน คนตาบอดคือผู้ที่พิการทางการมองเห็นควรได้รับการช่วยเหลือนำทางเมื่อพวกเขาหลงทาง

อัสซานอานียฺ (al-San-a-niy, 2001-1432: 4/600) ส่วนหนึ่งจากคุณงามความดีที่จะได้รับผลานิสงค์เทียบเท่าการทำกุศลทาน คือการที่บุคคลสายตาดำเนินทางคนตาบอดหรือผู้สูญเสียการมองเห็นให้พวกเขาได้ถึงยังเป้าหมายหรือจุดหมายปลายทางที่ปรารถนา

ความเข้าใจที่ได้จากอัลหะดีษนี้ คือคุณความดีประการหนึ่งที่มีผลานิสงค์เทียบเท่าการทำกุศลทานคือการนำทางคนตาบอด ผู้ศรัทธาไม่ควรด้อยค่ากิจกรรมแห่งคุณความดีในลักษณะนี้ แม้อาจเป็นเพียงสิ่งทีน้อยนิดก็ตาม เพราะบางทีสิ่งที่เล็กน้อยนี้อาจมีค่ามากมายต่อผู้พิการที่มีความต้องการกุศลกิจประเภทนี้ก็เป็นได้ ผลานิสงค์ของการงานเพียงเล็กน้อยเช่นนี้จึงยิ่งใหญ่เสมอ ณ ที่การตอบแทนของพระองค์ (Azzam, 2014: 1/105)

³⁹ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบิซุรร์ رضي الله عنه.

3.2.16 การทำความดีต่อสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

การให้ความสำคัญต่อสิทธิของสัตว์หาใช่ประเด็นที่ถูกรังสรรค์โดยอารยธรรมตะวันตกดังเช่นการเข้าใจผิดของนักวิชาการบางท่าน ทว่าการทำความดีและการแผ่เมตตาต่อสัตว์เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์หนึ่งที่เด่นชัดของศาสนาอิสลาม และเป็นแบบฉบับที่งดงามของบรมศาสนทูต ﷺ ที่ได้รับรณรงค์ ส่งเสริม และสนับสนุนอย่างจริงจัง (<https://alghad.com-16/01/2565>) และนอกจากนี้อิสลามยังนับการทำดีต่อสัตว์เป็นหนึ่งในกุศลกิจที่ผู้กระทำความดีจะได้รับผลานิสงค์เป็นการตอบแทนอีกด้วย ดังปรากฏในอัลหะดีษที่บรมศาสนทูต ﷺ ได้กล่าวว่า⁴⁰

((بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ، اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا، فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ، فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ، يَأْكُلُ التُّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ بِي، فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ حُقْفَهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِيَدِهِ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَعَفَّرَ لَهُ " قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَإِن لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ))

(أخرجه البخاري، 1422: 6009)

ความว่า “ขณะที่ชายคนหนึ่งกำลังเดินอยู่บนถนนหนทาง เขารู้สึกกระหายน้ำอย่างหนัก เขาพบว่ามีบ่ออยู่ลูกหนึ่ง เขาจึงลงไปในบ่อแล้วก็ตักน้ำ จากนั้นก็ออกมา บังเอิญว่ามีสุนัขอยู่ตัวหนึ่งกำลังแลบลิ้น ซึ่งมันกำลังเลียกินก้อนดินที่เปียกอยู่ เนื่องจากความกระหาย ชายคนดังกล่าวจึงเอ่ยขึ้นว่า: สุนัขตัวนี้กำลังประสบกับความกระหายดังเช่นที่ฉันเคยประสบมาแล้ว ทันใดนั้นเขาจึงลงไปในบ่อ (อีกครั้ง) และตักน้ำจนเต็มรองเท้าขึ้นมา โดยใช้ปากของเขาคาบน้ำขึ้นมา แล้วนำน้ำมาให้สุนัขตัวนั้นดื่ม อัลลอฮ์ได้ตอบแทนแก่เขา แล้วพระองค์ก็ได้อภัยแก่เขา (ในความผิดบาป)” บรรดาอัครสาวก ก็เอ่ยถามขึ้นว่า “โอ้ศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ เรามีส่วนผลบุญที่จะได้รับใน (การทำดีต่อ) สัตว์ด้วยกระนั้นหรือ?” ท่านนบี กล่าวว่า “ใช่ใน (การทำความดีต่อ) ทุกสิ่งที่มีชีวิตย่อมมีผลานิสงค์เสมอ”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1422: 6009)⁴¹

อิบน์อัลลัน (Ibn Allan, 2004-1425: 2/366) อธิบายว่า อัลหะดีษข้างต้นเป็นหลักฐานบ่งชี้ถึงการสนับสนุนให้กระทำความดีในทุกรูปแบบแม้จะเป็นความดีที่น้อยนิดก็ตาม ทั้งนี้เพราะเราไม่อาจทราบได้ว่าคุณความดีประการใดที่จะเป็นสาเหตุให้เราได้รับความโชคดีในวันปรโลก นอกจากนี้อัลหะดีษยังส่งเสริมให้เรากระทำความดีเชิงจิตอาสาด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยไม่หวังค้ำยกยกย่อป้อนจากผู้ใด ซึ่งภาคผลของคุณความดีประเภทนี้ย่อมมากมายทบทวี

⁴⁰ เป็นอัลหะดีษที่มาจากสายรายงานอะบิฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه.

⁴¹ มีปรากฏในเศาะหิหมุสลิมเช่นกัน (Muslim n.d.: 2244).

ซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายของ อิบน์รอสลาน (Ibn Raslan, 2016-1437: 11/216) ที่ว่า อัลหะดีษนี้ยังสนับสนุนให้กระทำต่อสัตว์ที่อิสลามให้เกียรติ นั่นคือบรรดาสัตว์ไม่ได้มีบัญญัติให้ฆ่า ส่วนสัตว์ที่มีบัญญัติให้ฆ่าซึ่งได้แก่สุนัขบ้า เป็นต้น นอกเหนือจากนี้อิสลามสนับสนุนให้มุสลิมปฏิบัติดีต่อสัตว์ทุกชนิด

ดังนั้นนอกจากอิสลามจะห้ามการทารุณกรรมต่อสัตว์แล้ว ยังส่งเสริมให้มีการทำความดีต่อบรรดาสัตว์ทั่วไป และนับว่าเป็นกุศลกิจประการหนึ่ง ทว่าเป็นหน้าที่จำเป็นประการหนึ่งที่นับเป็นการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้คนในสังคมที่พึงปฏิบัติ เพราะสัตว์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตหนึ่งที่มีชีวิตหนึ่ง ที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสร้างขึ้น จึงสมควรได้รับสิทธิ์ตามแต่สมควรในการอยู่ร่วมสังคมโลก ในฐานะเพื่อนร่วมโลก

โดยสรุป จากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามข้างต้นนั้นอาจกล่าวได้ว่า คำว่า“จิตอาสา” (التطوع) ในทางภาษาศาสตร์ หมายถึง การบำเพ็ญ (นำเสนอ) งานที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยทั่วไป และเมื่อพิจารณาในด้านการบำเพ็ญประโยชน์แล้วอาจ แบ่งการบริการออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ตนเอง และการบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยผู้วิจัยจะใช้ความหมายการบริการสังคมตามประเภทที่สองนี้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

บรรดานักวิชาการทั่วไปและนักวิชาการอิสลามต่างให้ความหมายของการให้บริการเชิงจิตอาสาไว้อย่างหลากหลายอีกเช่นกัน ซึ่งสามารถกล่าวสรุปให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างได้ คือ การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามจะมีความเหมือนกันคือการเสียสละหรือให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของทรัพย์ แรงกาย แรงสมอง แม้กระทั่งเวลาที่ตนมีให้กับบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อให้ได้รับประโยชน์ ได้รับการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด

สำหรับความต่างของการให้บริการเชิงจิตอาสาอิสลามจากทัศนะทั่วไปคือ ทุกมิติในวิถีปฏิบัติของอิสลามจะมีหลักความเชื่อและบทบัญญัติแห่งพระเจ้าเป็นเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นเป้าหมายการให้บริการเชิงจิตอาสาในอิสลามประการแรกที่เป็นแรงจูงใจที่สำคัญสำหรับมุสลิมในการทำงานบริการสังคมเชิงจิตอาสา คือ การตั้งเจตนารมณ์แห่งการเป็นตัวแทนแห่งมนุษยชาติ (เคาะลีฟะฮฺ) ในการสร้างประโยชน์บนหน้าผืนแผ่นดิน เพื่อแสวงหาความโปรดปรานและความพึงพอใจจากอัลลอฮ์ ﷻ เป็นการแสดงถึงความภักดีต่อพระองค์ ซึ่งจะมีผลความดีงามที่จะเกิดขึ้นในโลกนี้ และจะยังคงคุณประโยชน์ไปยังโลกหน้า (อาคีเราะฮฺ) อีกเช่นกัน

และจากการศึกษาหลักคำสอนอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน อัซซุนนะฮฺ และทัศนะนักปราชญ์และวิชาการมุสลิมในยุคต่างๆ ดังได้นำเสนอมาข้างต้นพบว่าแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลามมี 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะชาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดี และห้ามปรามการทำชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12)

การจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คน
ปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

4.1 ผลการวิจัยการศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม

สังคมไทยมุสลิม หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันในประเทศไทย มีการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารทางสังคมระหว่างกันผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติ เป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างจากสังคมอื่นๆ ซึ่งเห็นได้จากกฎระเบียบปฏิบัติทางสังคมไทยมุสลิมที่ยึดถืออัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์เป็นแนวทางในการปฏิบัติ มีกระบวนการหล่อหลอมและการขัดเกลาผู้คนในสังคมให้อยู่ภายใต้กรอบหลักศีลธรรมอิสลาม และประการสำคัญที่ส่งผลให้สังคมไทยมุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเท่าเทียมกันอย่างยุติธรรม คือ กฎกติกาทางสังคมใช้การตัดสินด้วยบทบัญญัติแห่งอิสลามอันเป็นหลักการจากพระผู้เป็นเจ้าของเขา โดยมีโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมประกอบด้วย 5 ประการ คือ

1) หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ ได้แก่ การศรัทธาในอัลลอฮ์ การศรัทธาในเทวทูต (มะลาอิกะฮ์) การศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ การศรัทธาในบรรดาศาสนทูต การศรัทธาในวันอาสาน และการศรัทธาต่อการกำหนดสภาวะการณ

2) ผู้นำทางสังคม การแต่งตั้งมอบตำแหน่งผู้นำที่จะทำหน้าที่แทนสมาชิกในสังคมให้แก่ผู้เหมาะสมถือเป็นเรื่องจำเป็น โดยฉันทามติ (อิจญมาอ) ของปรวงประชาญ์มุสลิม หรือโดยการเลือกตั้งและเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกสังคม หรือโดยการปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนเห็นพ้องร่วมกัน (ชุรอ)

3) สถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา

4) วาระทางสังคม ได้แก่ ละหมาดญะมาอะฮ์ ละหมาดศุกร์ และคุตบะฮ์วันศุกร์

5) วัฒนธรรมค่านิยม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางจิตใจ และวัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติ

4.2 ผลการวิจัยการศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามนั้นคำที่ใช้แทนและคำที่ใกล้เคียงกับคำว่า “จิตอาสา” มีหลากหลายคำด้วยกัน สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้คำว่า “จิตอาสา” (التَطَوُّع)

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามจะมีความเหมือนกันคือ การเสียสละหรือให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของทรัพย์ แรงกาย แรงสมอง แม้กระทั่งเวลาที่ตนมีให้กับบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อให้ได้รับประโยชน์ ได้รับการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด สำหรับความต่างของการให้บริการเชิงจิตอาสาอิสลามจากทัศนะทั่วไปคือ ทุกมิติในวิถีปฏิบัติของอิสลามจะใช้หลักความเชื่อและบทบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นเป้าหมายการให้บริการเชิงจิตอาสาในอิสลามประการแรกที่เป็นแรงจูงใจที่สำคัญสำหรับมุสลิมในการทำงานบริการสังคมเชิงจิตอาสา คือ การตั้งเจตนารมณ์แห่งการเป็นตัวแทนแห่งมนุษยชาติ (เคาะลีฟะฮ์) ในการสร้างประโยชน์บนหน้าผืนแผ่นดิน เพื่อแสวงหาความโปรดปรานและความพึงพอใจจากอัลลอฮ์ เป็นการแสดงถึงความภักดีต่อพระองค์ ซึ่งจะมีผลความดีงามที่จะเกิดขึ้นในโลกนี้และจะยังคุณประโยชน์ไปยังโลกหน้า (อาคีเราะฮ์)

จากการศึกษาหลักคำสอนอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน อัซซุนนะฮ์ และทัศนะนักปราชญ์และวิชาการมุสลิมในยุคต่างๆ พบว่าแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลามมี 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (إغناء) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

4.3 ผลการวิจัย การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

4.3.1 ผลการวิจัยจากข้อมูลแบบสอบถาม

4.3.1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนทั้งสิ้น 144 คน ซึ่งมีรายละเอียดค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ปรากฏดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	96	66.7
หญิง	48	33.3
รวม	144	100
2. อายุ		

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
31 - 40 ปี	52	36.1
41 - 50 ปี	43	29.9
51 ปีขึ้นไป	49	34.0
รวม	144	100
3. ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	74	51.3
ปริญญาโท	62	43.1
ปริญญาเอก	8	5.6
รวม	144	100
4. ประสบการณ์การปฏิบัติงาน		
ต่ำกว่า10 ปี	28	19.4
10 ปีขึ้นไป	116	80.6
รวม	144	100
5. ขนาดโรงเรียน		
เล็ก	21	14.6
กลาง	56	38.9
ใหญ่	67	46.5
รวม	144	100

จากตารางที่ 4.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 144 คน จำแนก รายละเอียดข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามได้ดังนี้

เพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 และ เพศหญิงจำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3

อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 31 – 40 ปี จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 36.1 รองลงมาคือ อายุ 51 ปี ขึ้นไป จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 34.0 และอายุ 41 – 50 ปี จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 29.9

ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 51.3 ระดับปริญญาโท จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 43.1 และระดับปริญญาเอก จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 5.6

ประสบการณ์การปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประสบการณ์การปฏิบัติงาน 10 ปีขึ้นไป จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 80.6 และต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 19.4

ขนาดโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน 67 โรง คิดเป็นร้อยละ 46.5 ขนาดกลาง จำนวน 56 โรง คิดเป็นร้อยละ 38.9 และขนาดเล็ก จำนวน 21 โรง คิดเป็นร้อยละ 14.6

สรุปข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 66.7 มีอายุอยู่ในช่วง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.1 มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 51.3 มีประสบการณ์การปฏิบัติงาน 10 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 80.6 และส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 46.5

4.3.1.2 พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ปรากฏดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

พฤติกรรมจิตอาสา	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)	ระดับพฤติกรรมจิตอาสา
1. ฉันบริจาคสิ่งของให้กับหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม	4.02	.73	ระดับสูง
2. ฉันมักจะพูดปลอบใจหรือให้กำลังใจกับผู้ที่ประสบปัญหาหรือความทุกข์	4.26	.71	ระดับสูง
3. ฉันมักจะพูดโน้มน้าวให้เพื่อนหรือคนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม	4.27	.73	ระดับสูง
4. ฉันช่วยคิดหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหา	4.13	.74	ระดับสูง
5. ฉันให้คำแนะนำแก่ผู้ที่ปฏิบัติผิดกฎระเบียบของสังคม	3.86	.82	ระดับสูง
6. เมื่อเห็นผู้อื่นหอบของพะรุงพะรังฉันจะอาสาเข้าไปช่วยเหลือ	3.84	.81	ระดับสูง
7. ฉันช่วยบอกหรือแนะนำเส้นทางแก่นักท่องเที่ยวและผู้ไม่รู้จักเส้นทาง	4.07	.87	ระดับสูง
8. ฉันช่วยเก็บขยะและทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนและชุมชน	4.26	.80	ระดับสูง
9. ฉันชอบทำงานช่วยเหลือสังคมโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย	4.10	.69	ระดับสูง
10. ฉันใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือสังคมที่โรงเรียน ชุมชน หรือหน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น	4.03	.67	ระดับสูง
11. ฉันร่วมมือกับผู้คนในโรงเรียนและชุมชนในการระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม	4.13	.68	ระดับสูง
12. ฉันร่วมรณรงค์ให้คนในโรงเรียนและชุมชนตระหนักถึงปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชน	4.12	.67	ระดับสูง

พฤติกรรมจิตอาสา	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ พฤติกรรม จิตอาสา
รวม	4.09	.45	ระดับสูง

จากตารางที่ 4.2 .พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 4.09$, S.D = .45) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยใน 3 ลำดับแรกได้ดังนี้ ฉันทักจะพูดโน้มน้าวให้เพื่อนหรือคนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม ($\bar{X} = 4.27$, S.D = .73) รองลงมาคือ ฉันทักจะพูดปลอบใจหรือให้กำลังใจกับผู้ที่ประสบปัญหาหรือความทุกข์ ($\bar{X} = 4.26$, S.D = .71) และฉันทักช่วยเก็บขยะและทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนและชุมชน ($\bar{X} = 4.26$, S.D = .80) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ เมื่อเห็นผู้อื่นหอบของพะรุงพะรังฉันทักจะอาสาเข้าไปช่วยเหลือ ($\bar{X} = 3.84$, S.D = .81)

4.3.1.3 แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ปรากฏดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

แรงจูงใจจิตอาสา	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ แรงจูงใจ จิตอาสา
1. ฉันทักมีความหวังใจผู้ประสบปัญหาต่างๆ	4.54	.56	สูงมาก
2. ฉันทักรู้สึกสงสารบุคคลที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้	4.58	.52	สูงมาก
3. ฉันทักรู้สึกว่า เป็นเรื่องจำเป็นที่เราควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่น	4.59	.51	สูงมาก
4. การให้บริการจิตอาสาอาสาทำให้ฉันทักเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ในสังคมได้มากขึ้น	4.46	.63	สูง
5. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาเปิดโอกาสให้ฉันทักเห็นสิ่งต่างๆ ในมุมมองใหม่ๆ	4.36	.63	สูง
6. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ฉันทักเกิดการเรียนรู้และเข้าใจชีวิตมนุษย์จากประสบการณ์ตรง	4.40	.57	สูง
7. ฉันทักสามารถเรียนรู้ที่จะติดต่อกับบุคคลที่หลากหลายจากการทำการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสา	4.11	.67	สูง
8. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาช่วยให้ฉันทักค้นพบศักยภาพของ	4.15	.61	สูง

แรงจูงใจจิตอาสา	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ แรงจูงใจ จิตอาสา
ตัวเอง			
9. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาเป็นการเปิดทางไปสู่งาน ที่ฉันต้องการจะทำเป็นอาชีพ	3.81	.81	สูง
10. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ฉันสามารถมี เครือข่ายใหม่ที่สามารถช่วยเหลือด้านการเรียนหรืออาชีพ ในอนาคตของฉัน	4.11	.70	สูง
11. การมีประวัติการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ประวัติของ ฉันดูเด่นขึ้น	3.67	.87	สูง
12. ฉันรู้สึกว่าคุณปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดีขึ้น เมื่อเริ่มทำ กิจกรรมจิตอาสา	4.06	.60	สูง
13. บุคคลที่ฉันสนิทสนมด้วยต่างก็ให้คุณค่ากับการทำ กิจกรรมช่วยเหลือสังคม	4.06	.66	สูง
14. ฉันชักชวนผู้ที่อยากทำกิจกรรมจิตอาสาให้เข้าร่วมด้วย ความเต็มใจ	4.09	.62	สูง
15. ฉันรู้สึกแปลกแยกจากผู้อื่นหากไม่เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา	3.72	.87	สูง
16. ฉันรู้สึกผิดทุกครั้งที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา	3.79	.83	สูง
รวม	4.16	.42	สูง

จากตารางที่ 4.3 แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
ในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีแรงจูงใจจิตอาสาอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 4.16$, S.D = .42) และเมื่อ
พิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยใน 3 ลำดับแรก ได้ดังนี้ ฉันรู้สึกว่าเป็น
เรื่องจำเป็นที่เราควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ($\bar{X} = 4.59$, S.D = .751) รองลงมาคือ ฉันรู้สึกสงสาร
บุคคลที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ($\bar{X} = 4.58$, S.D = .52) และฉันมีความหวังใฝ่ผู้ประสบปัญหาต่างๆ
($\bar{X} = 4.54$, S.D = .56) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การมีประวัติการให้บริการสังคมเชิงจิต
อาสาทำให้ประวัติของฉันดูเด่นขึ้น ($\bar{X} = 3.67$, S.D = .87)

4.3.1.4 การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน
สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ปรากฏดังตารางที่ 4.4
ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียน
เอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ การ ให้บริการ
1. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการเป็นอิหม่ามนำละหมาด ในโรงเรียนหรือชุมชน	3.36	1.53	ปานกลาง
2. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการอะซาน	2.45	1.28	น้อย
3. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการบริการมัสยิด	3.75	1.14	ปานกลาง
4. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการสอนคัมภีร์อัลกุรอาน และศาสตร์ต่าง ๆ	3.83	1.25	ปานกลาง
5. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการสอนคนที่ไม่รู้ผลผลิตสิ่งของ ต่างๆ	3.05	1.22	ปานกลาง
6. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการบริจาคทาน	4.13	.73	มาก
7. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการเลี้ยงดู (قضاء)	3.70	1.13	มาก
8. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการการสร้างความ ปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์	3.90	.93	มาก
9. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการ การใช้ให้ทำความดีและ ห้ามปรามการทำความชั่ว	4.23	.80	มาก
10. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการช่วยเหลือคนขัดสน ยากจน	4.09	.74	มาก
11. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการการช่วยเหลือคนทุกข์ ยาก	4.02	.89	มาก
12. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการขจัดสิ่งกีดขวางออกจาก ถนนหนทาง	3.72	1.06	มาก
13. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการการช่วยเหลือคนหูหนวก	2.25	1.14	น้อย
14. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการอธิบายให้คนปัญญาอ่อน เข้าใจ	2.36	1.21	ปานกลาง
15. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการนำทางคนตาบอด	2.18	1.23	น้อย
16. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการทำความดีต่อปศุสัตว์ และบรรดาสัตว์ทั่วไป	3.54	1.13	มาก
รวม	3.41	.69	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.4 การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.41, S.D
= 1.13) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยใน 3 ลำดับแรก ได้ดังนี้

ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการ การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ($\bar{X} = 4.23$, S.D = .80) รองลงมาคือ ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการบริจาคทาน ($\bar{X} = 4.13$, S.D = .73) และท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการช่วยเหลือคนขัดสนยากจน ($\bar{X} = 4.09$, S.D = .74) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการนำทางคนตาบอด ($\bar{X} = 2.18$, S.D = 1.23)

4.3.2 ผลการวิจัยจากข้อมูลการสัมภาษณ์

แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาจากการสัมภาษณ์ ภายใต้กรอบการวิจัย 16 ประการ ได้แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 83 แนวทาง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.2.1 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการเป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชน

1) เป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนมีการกระทำเป็นประจำโดยการสลับสับเปลี่ยนกันระหว่างผู้บริหารและคณะครูผู้สอน ส่วนการทำหน้าที่อิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดของชุมชนจะเป็นไปตามวาระสำคัญต่างๆ เช่น กิจกรรมวันอีด กิจกรรมเดือนเราะมาฎอน หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ดำเนินร่วมกับชุมชนหรือหน่วยงานต่างๆ

2) ให้บริการสังคมด้วยการทำหน้าที่เป็นอิหม่ามเนื่องจากการเป็นผู้อ่านคุดบะฮ์

3) ทำหน้าที่จัดตั้งและดูแลคณะครูศาสนาในการทำหน้าที่เป็นอิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน

4) ให้บริการด้วยการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกการเป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนเพื่อการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนก่อนออกบริการการเป็นอิหม่ามนำละหมาดสู่ชุมชน

5) ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนและฝึกอบรมสัปปุรุษมัสยิดเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริการการเป็นอิหม่ามแก่ชุมชน

4.3.2.2 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการอะซานในมัสยิดโรงเรียนหรือชุมชน

1) ทำหน้าที่บริการอะซานในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน

2) ให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้มีผู้ทำหน้าที่ดูแลการอะซาน และคอยอะซานแทนผู้ปฏิบัติหน้าที่ประจำเนื่องจากมีเหตุสุดวิสัยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

3) สร้างแรงจูงใจและการฝึกฝนให้นักเรียนมีทักษะในการทำหน้าที่อะซานในโรงเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การมีส่วนร่วมทำหน้าที่การอะซานเมื่อกลับสู่ชุมชนของตนเอง

4) จัดกิจกรรมอบรมด้านการละหมาดและการอะซานแก่ชุมชน

5) จัดกิจกรรมการแข่งขันการอะซานในโรงเรียนแล้วคอยคัดเลือกนักเรียนที่อะซานไพเราะและถูกต้องลงพื้นที่ให้บริการอะซานแก่ชุมชนตามโอกาสต่างๆ

4.3.2.3 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชน

- 1) ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบการบริหารจัดการมัสยิดในโรงเรียนและทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษามัสยิดในชุมชน
- 2) ส่งเสริมกิจกรรมให้กับนักเรียนผ่าน “กลุ่มมิฟตะร็ลค์สะอาด” ให้บริการมัสยิดผ่านกิจกรรมต่างๆ
- 3) ให้บริการด้วยวิธีการอำนวยความสะดวกและให้การอบรมแก่นักเรียนเรื่องความสะอาดและการบริการมัสยิด
- 4) ดูแลรับผิดชอบในการจัดตั้งเวรให้กับนักเรียนเพื่อดูแลทำความสะอาดมัสยิดและห้องน้ำ
- 5) ให้ความรู้ความเข้าใจกับเยาวชนและผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับการบริการมัสยิดผ่านการศาสนาโอวาท (นาศิฮัต) และการพูดคุยตามโอกาสต่างๆ
- 6) โรงเรียนกำหนดให้เป็นพันธกิจของโรงเรียนในการจัดคณะผู้บริหาร ครู และนักเรียนหมุนเวียนอ่านคุตบะฮ์ในมัสยิดชุมชน
- 7) บริการสอนตัฟซีรอัลกุรอานและอัล หะดิษ หลังละหมาดซุบฮ์

4.3.2.4 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ

- 1) บริการสอนอัลกุรอานให้กับนักเรียนประจำหอพัก โดยจัดการสอนในรูปแบบของฮาลาเกาะฮ์
- 2) บริการดูแลและบริหารจัดการให้คณะครูสอนกัรอาตีให้กับชุมชน
- 3) บริการสอนอัลกุรอานหลังละหมาดมักริบที่มัสยิด
- 4) บริการสอนและจัดตั้งครูสอนอัลกุรอานเป็นประจำทุกวันหลังละหมาดมักริบ-อีซา
- 5) บริการเปิดสอนอัลกุรอานภาคกลางคืนในโรงเรียนให้กับชุมชน
- 6) บริการสอนอัลกุรอานที่มูศ็อลลา (ศาลาละหมาด) ชุมชนสัปดาห์ละ 5 วัน
- 7) บริการสอนอัลกุรอานในชุมชนเฉพาะกลุ่มที่สนใจในวันหยุดทั้งรูปแบบการสอนปกติหรือการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19
- 8) บริการสอนชาวบ้านในชุมชนทุกวันอาทิตย์และสอนนักเรียนทั้งภาคกลางวันและกลางคืน ในช่วยสถานการณ์โควิดใช้วิธีการด้วยการลงเฝ้าดูแทนการสอนแบบปกติ
- 9) บริการเป็นผู้ช่วยสอนอัลกุรอานในชุมชน

4.3.2.5 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของต่าง ๆ

- 1) บริการสอนหลักสูตรระยะสั้นตามที่ชุมชนต้องการ เช่น หลักสูตรการทำขนม การทำอาหารพื้นบ้าน การสานเสื่อกระจูด เย็บทอวนประมง เป็นต้น

- 2) บริการสังคมด้วยวิธีการใช้โรงเรียนเป็นหน่วยประสานงานวิทยาลัยการอาชีพและเป็นสถานที่ให้การอบรมอาชีพและการผลิตสิ่งของต่างๆ ให้กับชุมชน
- 3) บริการจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ในด้านอาชีพต่างๆ ให้กับนักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและชุมชน
- 4) บริการสอนด้านอาชีพให้กับนักโทษในเรือนจำ เช่น งานศิลปะ งานสกรีน การทำกรอบรูปวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

4.3.2.6 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการบริจาคทาน

- 1) บริการด้วยการบริจาคทรัพย์สินส่วนตัวและการช่วยระดมทุนในโรงเรียนเพื่อการบริจาคตามวาระต่างๆ เช่น การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 การช่วยเหลือคนยากจนในชุมชน การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์น้ำท่วม เป็นต้น
- 2) บริการด้วยการส่งเสริมและจัดตั้งกองทุนเพื่อการกุศล
- 3) บริการด้วยวิธีการเชิญชวนญาติพี่น้องและผู้คนในชุมชนเพื่อการบริจาคทาน
- 4) บริการด้วยวิธีการจัดให้มีการบริจาคทานอย่างน้อยวันศุกร์ละ 1 บาท
- 5) จัดตั้งตู้รับบริจาคตามจุดต่างๆ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน
- 6) บริการการกุศลในทุกรูปแบบตามความสามารถ โดยผู้บริหารได้กำหนดให้คณะครูเป็นแกนนำในการเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและชุมชน

4.3.2.7 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการเลี้ยงดู (انفاق)

- 1) บริการการช่วยเหลือประสานงานให้เด็กกำพร้าและยากจนได้รับการช่วยเหลือ
- 2) บริการด้วยวิธีการระดมทุนเพื่อการช่วยเหลือเด็กกำพร้า
- 3) บริการให้การเลี้ยงดูเด็กกำพร้า
- 4) บริการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเด็กกำพร้าและยากจน หรือด้วยวิธีการจัดสรรทุนเรียนฟรี อาหารฟรีสำหรับนักเรียนที่ด้อยโอกาส
- 5) บริการจัดทำโครงการเลี้ยงเด็กกำพร้าและยากจน
- 6) บริการการจัดหาทุนช่วยเหลือนักเรียนที่ค้างจ่ายเงินค่าเล่าเรียนและให้การลดหย่อนให้กับนักเรียนที่ลำบากและยากจนในเรื่องค่าอาหาร

4.3.2.8 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์

- 1) บริการให้คำปรึกษาและข้อแนะนำเมื่อเกิดความขัดแย้งทั้งโดยส่วนตัวและเป็นกลุ่ม
- 2) บริการปลูกฝังจิตสำนึกด้านความสำคัญของการสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์ผ่านการอ่านคุตบะฮ์และมีการทำฮาละเกาะฮ์ร่วมกันเป็นประจำ

- 3) บริการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทในชุมชน ด้วยการเชิญคู่กรณีมาพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผลเพื่อสร้างความปรองดองบนพื้นฐานหลักคำสอนศาสนา
- 4) บริการจัดตั้งคณะกรรมการทำหน้าที่ดูแลสร้างความปรองดอง ให้ความรู้และการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา โดยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาภายในหรือระหว่างครอบครัว
- 5) บริการจัดกิจกรรมให้ความรู้และการช่วยเหลือสร้างความปรองดองร่วมกัน หน่วยงานท้องถิ่น
- 6) บริการเป็นตัวกลางในการจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดกรณีพิพาทในชุมชน
- 7) บริการจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจวิธีการจัดการความขัดแย้งและการแก้ปัญหาตามหลักคำสอนอิสลาม

4.3.2.9 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว

- 1) บริการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วในรูปแบบส่วนตัวและในรูปของกิจกรรมทั้งในโรงเรียนและชุมชน
- 2) บริการสังคมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วผ่านการอ่านคุตบะฮ์วันศุกร์ วันอีด และการบรรยายธรรม
- 3) บริการโดยใช้วิธีการห้ามปรามหรือตักเตือนด้วยการใช้คำพูดที่ติงามและปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง เมื่อพบเห็นการกระทำที่ไม่ดี
- 4) โรงเรียนให้บริการส่งเสริมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ผ่านการจัดกิจกรรมระหว่างนักเรียนกับชุมชน
- 5) บริการสังคมด้านการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วผ่านรูปแบบการสอน การพบปะพูดคุย การให้ศาสนโอวาท และการอบรมต่างๆ ในชุมชน
- 6) บริการให้การอบรมและส่งเสริมการทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วให้กับนักเรียนทุกคืนวันพุธและวันศุกร์
- 7) บริการจัดโครงการเพื่อออกตะวะวะฮ์ให้กับคณะครูและนักเรียนในช่วงปิดภาคเรียนและระหว่างเรียนโดยการตะวะวะฮ์ 24 ชั่วโมง

4.3.2.10 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการช่วยเหลือคนขัดสนยากจน

- 1) บริการช่วยเหลือจากทรัพย์สินส่วนตัวด้วยการบริจาคเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถและให้กำลังใจ
- 2) บริการช่วยเหลือคนขัดสนยากจนด้วยการจัดกิจกรรมอบรมการสร้างอาชีพและการพัฒนาตนเอง
- 3) บริการจัดกิจกรรมร่วมบริจาคทุกวันศุกร์และนำเงินที่ได้ไปช่วยเหลือนักเรียนและผู้คนในชุมชนที่ขัดสนยากจน โดยการสำรวจและช่วยเหลือตามลำดับความจำเป็น

- 4) บริการบริจาคข้าวสารให้กับมัสยิดเพื่อกระจายให้การช่วยเหลือแก่คนขัดสน
ยากจน
- 5) บริการช่วยแบ่งเบาภาระของสังคมด้วยวิธีการให้ทุนนักเรียนเรียนฟรี อยู่ฟรี และ
กินฟรี
- 6) บริการช่วยพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตคนขัดสนยากจนทั้งในเรื่องของการ
ปฏิบัติทางด้านศาสนาและการประกอบอาชีพ
- 7) บริการจำหน่ายสินค้าเพื่อนำผลกำไรช่วยเหลือคนขัดสนยากจน โดยการหัก
ต้นทุนคืน
- 8) บริการเก็บรวบรวมและประสานเพื่อจัดส่งเงินชะกาดและเนื้อ قربานให้แก่ผู้ที่มี
สิทธิรับในชุมชน

4.3.2.11 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการ ช่วยเหลือคนทุกข์ยาก

- 1) บริการให้คำปรึกษาและช่วยประสานหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง
ให้เข้ามาดูแลและให้การช่วยเหลือ
- 2) บริการช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถ
- 3) บริการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและบริจาคสิ่งจำเป็นให้แก่ผู้ป่วย
- 4) บริการจัดหาแหล่งทำงานให้กับกลุ่มผู้ทุกข์ยากในชุมชน

4.3.2.12 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการขจัดสิ่ง กีดขวางออกจากถนนหนทาง

- 1) จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการทำความสะอาดและขจัดสิ่ง
กีดขวางออกจากถนนหนทางทั้งในบริเวณโรงเรียนและชุมชน
- 2) บริการขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางใช้วิธีการ 2 รูปแบบ คือ 1-การพบ
เจอสิ่งกีดขวางซึ่งหน้าที่สามารถกระทำได้ ก็จะจัดการนำสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางทันที 2-สิ่ง
กีดขวางที่ไม่สามารถกระทำได้ทันที ต้องใช้เครื่องมือหรือกลุ่มคนจึงจะสามารถทำได้ ก็จะช่วยประสาน
ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือคนในชุมชนมาช่วยขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง
- 3) บริการด้วยวิธีการให้ความรู้ผ่านการอบรมและบอกให้เห็นถึงคุณค่าของการขจัด
สิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางและการทำให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและชุมชน
- 4) บริการด้วยการตัดหญ้าและการตัดกิ่งไม้ที่กีดขวางทางสัญจร

4.3.2.13 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการ ช่วยเหลือคนหูหนวก

1) บริการบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนสอนคนหูหนวก ทั้งโดยส่วนตัวและการระดมทุนจากโรงเรียนและในชุมชน

2) ศึกษาวิธีการสื่อสารการคนหูหนวกจากผู้มีประสบการณ์เพื่อสามารถให้การช่วยเหลือได้ตามโอกาส

3) บริการให้การอุดหนุนสินค้าคนหูหนวก

4) บริการประสานหน่วยงานราชการให้ดำเนินการช่วยเหลือผ่าน อสม.และ สท. ในพื้นที่

5) บริการด้วยวิธีการจัดกิจกรรมให้ความรู้วิธีการสื่อสารกับคนหูหนวกกับบุคลากรโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้และง่ายต่อการเข้าช่วยเหลือคนหูหนวก

4.3.2.14 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ

1) บริการให้การช่วยเหลือด้านการเงินแก่ครอบครัวคนปัญญาอ่อน

2) ให้การช่วยเหลือด้วยการนำส่งกลับบ้านและการจ้างผู้ปกครองให้มารับ

3) บริการให้คนปัญญาอ่อนได้เข้าใจประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อด้านลบ เช่น การไปในสถานที่อับอาย สถานที่อันตราย เป็นต้น

4.3.2.15 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการนำทางคนตาบอด

1) บริการบอกทางหรือให้การช่วยเหลือพาคนตาบอดข้ามถนน

2) บริการช่วยเหลือด้วยการช่วยหยิบสิ่งของและไม้เท้า

3) บริการจัดหาที่อยู่ให้เป็นหลักแหล่งและอำนวยความสะดวกในด้านการบริโภคและอุปโภค

4) บริการอธิบายความรู้อิสลามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศอฮาบะฮ์ที่ตาบอด

4.3.2.16 แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการทำความดีต่อคู่สัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

1) บริการช่วยเหลือลูกแมวที่ถูกทิ้งด้วยการรักษาเบื้องต้นและพาไปหาสัตวแพทย์

2) บริการช่วยเหลือสัตว์ถูกทิ้งด้วยการให้อาหารและการนำมาเลี้ยง

3) บริการช่วยเหลือแมวจรจัด โดยการนำมาเลี้ยงที่โรงเรียนเป็นจำนวนมาก

4) บริการช่วยเหลือสัตว์ที่กายภาพอ่อนแอออกจากทางสัญจร

5) บริการช่วยเหลือด้วยการฉีดวัคซีนให้กับสัตว์

6) บริการช่วยเหลือและปฏิบัติต่อสัตว์ตามแบบอย่างของท่านนบี

7) บริการสร้างที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์ที่ถูกทิ้ง

4.3.3 การจัดทำกรยืนยันผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษา แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาจากการสัมภาษณ์ ภายใต้กรอบการวิจัย 16 ประการ ได้ 83 แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม มาทำการยืนยันผลการศึกษาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 20 ท่าน แล้วนำมาสรุป ได้ข้อเสนอเพื่อการแก้ไข/เพิ่มเติม และข้อเสนอทั่วไป ดังนี้

ตารางที่ 4.5 ข้อเสนอเพื่อการแก้ไข/เพิ่มเติม และข้อเสนอทั่วไปจากการจัดทำกรยืนยันผลการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ	
	ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไข/เพิ่มเติม	ข้อเสนอแนะทั่วไป
1. การเป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้บริหารสามารถสลับสับเปลี่ยนทำหน้าที่อิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดชุมชนหรือเป็นการหมุนเวียนในแต่ละมัสยิดในชุมชน - ให้บริการสังคมด้วยการทำหน้าที่เป็นผู้อ่านคุตบะห์ในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - “การเป็นอิหม่ามนำละหมาด” ทุกโรงเรียนควรกำหนดในหลักสูตรสถานศึกษา - สังคมปัจจุบันยอมรับการเป็นอิหม่ามนำละหมาดของโรงเรียนฮัฟซุลกุรอานที่ประสบความสำเร็จเพราะมุ่งเน้นด้านเดียวที่ชัดเจน
2. การอะซานในมัสยิดโรงเรียนหรือชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมให้ตัวแทนนักเรียนลงพื้นที่ให้บริการแก่ชุมชนตามโอกาส - จัดกิจกรรมทั้งผู้บริหาร ครู และนักเรียนให้บริการอะซานโดยการหมุนเวียนในแต่ละมัสยิดภายในชุมชนเพื่อเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างโรงเรียนและชุมชน - จัดกลุ่มฮาลาเกาะห์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนากับชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ควรแต่งตั้งหรือมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบทำหน้าที่อะซาน 2-3 คน - เมื่อมีเหตุสุดวิสัยจะได้ทำหน้าที่ทดแทนกันได้
3. การบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชน		<ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งกลุ่ม “โต๊ะเซี้ยะ” ผู้ทำหน้าที่ดูแลมัสยิด เพื่อจัดให้มีกิจกรรมหรือให้ความรู้ถึงคุณค่าของผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลรับใช้บ้านของอัลลอฮ์
4. การสอน คัมภีร์อัล		<ul style="list-style-type: none"> - การจัดค่ายอบรมการอ่านอัลกุรอาน

การให้บริการสังคม มุสลิมเชิงจิตอาสาแบบ อิสลาม 16 ประการ	ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ	
	ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไข/ เพิ่มเติม	ข้อเสนอแนะทั่วไป
กุรอ่าน และ ศาสตร์ ต่าง ๆ		<p>แบบกอรีและมูร็อตตัลในช่วงปิดเทอม สำหรับนักเรียนและเยาวชนทั่วไป</p> <ul style="list-style-type: none"> - นักวิชาการควรกำหนดอัตราส่วนของ สถานบริการการสอนอัลกุรอ่านของแต่ละ ชุมชนว่าควรจะมีกี่แห่ง แต่ละแห่งให้ มีการประเมินเป็นกิจจะลักษณะเพื่อให้ เกิดผลสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้ - คัดเลือกตัวแทนจากนักเรียนหรือ ชุมชนไปให้บริการสอนอัลกุรอ่านหรือ อิสลามศึกษาในโรงเรียนสามัญ
5. การสอนคนที่ไม่รู้ ผลิตสิ่งของ		<ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพในโรงเรียนหรือ ชุมชนโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญการสอนจาก ครูในโรงเรียนหรือปราชญ์ชาวบ้านใน ชุมชน - ส่งเสริมการพัฒนาฝีมืออาชีพ โดยทำ ข้อตกลงร่วมมือกับปราชญ์ท้องถิ่นในด้าน ต่างๆ เช่น การสานเสื่อกระจูด เย็บทอ อวนประมง ตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างไฟฟ้า เป็นต้น - โรงเรียนร่วมกับชุมชนทำข้อตกลงกับ วิทยาลัยการอาชีพในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้านการฝึกอาชีพ - ควรมีการส่งเสริมองค์ความรู้ด้าน เทคโนโลยีหรือช่องทางการสื่อสารต่างๆ ให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบันเพื่อเพิ่ม ช่องทางในการเพิ่มโอกาสให้กับโรงเรียน และชุมชนในการศึกษาเรียนรู้การผลิต สิ่งของรวมไปถึงการโฆษณาผลิตเพื่อ สร้างรายได้
6. การบริจาคทาน		<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมให้นักเรียนและบุคลากรถือศีล ลอดสุนัตในวันจันทร์และวันพฤหัสบดีเพื่อ นำเงินค่าอาหารกลางวันเข้ากองทุนเพื่อ การบริจาค

การให้บริการสังคม มุสลิมเชิงจิตอาสาแบบ อิสลาม 16 ประการ	ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ	
	ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไข/ เพิ่มเติม	ข้อเสนอแนะทั่วไป
7. การเลี้ยงดู (انفاق)		- จัดตั้งกองทุนจริยอุปถัมภ์เพื่อเด็ก กำพร้ายากจน - ประสานขอความช่วยเหลือจากองค์กร ภายนอก
8) การสร้างความ ปรองดองระหว่างเพื่อน มนุษย์	ข้อ 2 ควรเพิ่ม มีการทำฮา ละเกาะห์ร่วมกันเป็นประจำ	- จัดตั้งกลุ่มผู้รู้เพื่อให้ความรู้และแนวทาง คลี่คลายเมื่อเกิดความขัดแย้งในชุมชน - จัดให้มีกิจกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทใน ชุมชน
9. การใช้ให้ทำความดี และห้ามปรามการทำ ความชั่ว	ข้อ 7 จัดโครงการเพื่อออกตะ วะฮ์ 24 ชั่วโมงให้กับคณะครู และนักเรียนโดยหมุนเวียน ในแต่ละมัสยิดในชุมชน	
10. การช่วยเหลือคนขัด สนยากจน	- จัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนการจัดการศพ กองทุนเพื่อการศึกษา เป็น ต้น	
11. การช่วยเหลือคน ทุกข์ยาก	-	- ควรสำรวจและจัดประเภทความทุกข์ ยากของแต่ละชุมชนเป็นด้านๆ เช่น ด้านที่อยู่อาศัย ด้านการทำมาหากิน ด้านปัญหาครอบครัว ด้านสุขภาพ ด้าน ปัญหารายได้ ด้านการศึกษาของบุตร หลาน เป็นต้น - การช่วยเหลือควรเป็นการช่วยเหลือ ขจัดความทุกข์อย่างจริงจัง มีการ ดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นต้น ตั้งแต่ การช่วยเหลืออะไร อย่างไร มีการ ติดตามผลการช่วยเหลือต่อเนื่อง ไม่ใช่ เป็นการช่วยเหลือเพียงเพื่อการทำ ผลงาน - จัดกิจกรรมระดมทุนและนำรายได้ไป ช่วยเหลือคนทุกข์ยากในชุมชน - บริการส่งเสริมการสร้างอาชีพ ให้ ความรู้และลงทุนให้แก่ผู้ทุกข์ยาก

การให้บริการสังคม มุสลิมเชิงจิตอาสาแบบ อิสลาม 16 ประการ	ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ	
	ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไข/ เพิ่มเติม	ข้อเสนอแนะทั่วไป
12. การขจัดสิ่งกีดขวาง ออกจากถนนหนทาง	เพิ่มเติมข้อที่ 1 จัดทำ โครงการบำเพ็ญประโยชน์ ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ร่วมมือกัน โดยหมุนเวียนไป ตามมัสยิดต่างๆ ในแต่ละ เดือน	- การทำป้ายประชาสัมพันธ์ช่องทางการ ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามจุดต่างๆ เมื่อมีปัญหาสิ่งกีดขวางหรือปัญหาถนน หนทาง - โรงเรียนและชุมชนให้มีการทำงาน ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ ร่วมกันในชุมชน
13. การช่วยเหลือคนหู หนวก		
14. การอธิบายให้คน ปัญญาอ่อนเข้าใจ		-บริการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่คนปัญญา อ่อนให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่าง มีความสุข
15. การนำทางคนตา บอด		-บริการให้ความรู้และวิธีปฏิบัติสำหรับ คนตาบอดให้แก่ผู้ดูแลและบุคคลอื่นๆ
16. การทำความดีต่อ ปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ ทั่วไป		

จากตารางที่ 4.5 สำหรับข้อเสนอเพื่อการแก้ไข/เพิ่มเติมผู้วิจัยได้นำมาทำการ
ปรับแก้ไขและเพิ่มเติมตามความเหมาะสมให้เข้ากับแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสา
แบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาฉบับเดิมเพื่อให้เกิดความ
สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และในส่วนของข้อเสนอแนะทั่วไปผู้วิจัยได้นำไปเป็นข้อมูลประกอบการอภิปราย
ผลการวิจัยและเป็นข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยนำเสนอข้อสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มีรายละเอียดข้อสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การศึกษา ดังต่อไปนี้

5.1.1 ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

เพื่อศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม

ผลการศึกษาพบว่า สังคมไทยมุสลิมคือกลุ่มคนที่รวมตัวกันในประเทศไทย มีการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารทางสังคมระหว่างกันผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติ เป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างจากสังคมอื่นๆ ซึ่งเห็นได้จากกฎระเบียบปฏิบัติทางสังคมไทยมุสลิมที่ยึดถืออัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์เป็นแนวทางในการปฏิบัติ มีกระบวนการหล่อหลอมและการขัดเกลาผู้คนในสังคมให้อยู่ภายใต้กรอบหลักศีลธรรมอิสลาม และประการสำคัญที่ส่งผลให้สังคมไทยมุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเท่าเทียมกันอย่างยุติธรรม คือ กฎกติกาทางสังคมใช้การตัดสินด้วยบทบัญญัติแห่งอิสลามอันเป็นหลักการจากพระผู้เป็นเจ้า และโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1) หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ ได้แก่ การศรัทธาในอัลลอฮ์ การศรัทธาในเทวทูต (มะลาอิกะฮ์) การศรัทธาในบรรดาศักดิ์มัมกีร์ การศรัทธาในบรรดาศาสนทูต การศรัทธาในวันอวสาน และการศรัทธาต่อการกำหนดสภาวะการณ 2) ผู้นำทางสังคม การแต่งตั้งมอบตำแหน่งผู้นำที่จะทำหน้าที่แทนสมาชิกในสังคมให้แก่ผู้เหมาะสมถือเป็นเรื่องจำเป็นโดยฉันทามติ (อิฉญาฮ์) ของปวงประชาญ์มุสลิม 3) สถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา 4) วาระทางสังคม ได้แก่ ละหมาดญะมาอะฮ์ ละหมาดวันศุกร์และคุตบะฮ์วันศุกร์ และ 5) วัฒนธรรมค่านิยม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางจิตใจ และวัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติ

5.1.2 ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

เพื่อศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม

ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามจะมีความเหมือนกันคือการเสียสละหรือให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของทรัพย์ แรงกาย แรงสมอง แม้กระทั่งเวลาที่ตนมีให้กับบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อให้ได้รับประโยชน์ ได้รับการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด สำหรับความต่างของการให้บริการเชิงจิตอาสาอิสลามจากทัศนะทั่วไปคือ ทุกมิติในวิถีปฏิบัติของอิสลามจะใช้หลักความเชื่อและบทบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นเป้าหมายการให้บริการเชิงจิตอาสาในอิสลามประการแรกที่เป็นแรงจูงใจที่สำคัญสำหรับมุสลิมในการทำงานบริการสังคมเชิงจิตอาสา คือ การตั้งเจตนารมณ์แห่งการเป็นตัวแทนแห่งมนุษยชาติ (เคาะลีฟะฮฺ) ในการสร้างประโยชน์บนหน้าผืนแผ่นดิน เพื่อแสวงหาความโปรดปรานและความพึงพอใจจากอัลลอฮฺ ^ﷻ เป็นการแสดงถึงความภักดีต่อพระองค์ ซึ่งจะมีผลความดีงามที่จะเกิดขึ้นในโลกนี้และจะยังคุณประโยชน์ไปยังโลกหน้า (อาคีเราะฮฺ) และจากการศึกษาหลักคำสอนอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน อัซสูนะฮฺ และทัศนะนักปราชญ์และวิชาการมุสลิมในยุคต่างๆ พบว่าแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลามมี 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลผลิตสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

5.1.3 ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3

เพื่อศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

5.1.3.1 ผลการวิจัยจากข้อมูลแบบสอบถาม

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 144 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 66.7 มีอายุอยู่ในช่วง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.1 มี

การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 51.3 มีประสบการณ์การทำงาน 10 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 80.6 และส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 46.5

2) พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 4.09$, S.D = .45) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยใน 3 ลำดับแรกได้ดังนี้ ฉันทักจะพูดโน้มน้าวให้เพื่อนหรือคนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม ($\bar{X} = 4.27$, S.D = .73) รองลงมาคือ ฉันทักจะพูดปลอบใจหรือให้กำลังใจกับผู้ที่ประสบปัญหาหรือความทุกข์ ($\bar{X} = 4.26$, S.D = .71) และฉันทักจะเก็บขยะและทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนและชุมชน ($\bar{X} = 4.26$, S.D = .80) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ เมื่อเห็นผู้อื่นหอบของพะรุงพะรังฉันทักจะอาสาเข้าไปช่วยเหลือ ($\bar{X} = 3.84$, S.D = .81)

3) แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีแรงจูงใจจิตอาสาอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 4.16$, S.D = .42) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยใน 3 ลำดับแรก ได้ดังนี้ ฉันทักสึกว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่เราควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ($\bar{X} = 4.59$, S.D = .751) รองลงมาคือ ฉันทักสึกสงสารบุคคลที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ($\bar{X} = 4.58$, S.D = .52) และฉันทักมีความห่วงใยผู้ประสบปัญหาต่างๆ ($\bar{X} = 4.54$, S.D = .56) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การมีประวัติการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ประวัติของฉันทักเด่นชัดขึ้น ($\bar{X} = 3.67$, S.D = .87)

4) การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$, S.D = 1.13) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยใน 3 ลำดับแรก ได้ดังนี้ ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการ การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ($\bar{X} = 4.23$, S.D = .80) รองลงมาคือ ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการบริจาคทาน ($\bar{X} = 4.13$, S.D = .73) และท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการช่วยเหลือคนขัดสนยากจน ($\bar{X} =$

4.09, S.D = .74) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการนำทางคนตาบอด ($\bar{X} = 2.18$, S.D = 1.23)

5.1.3.2 ผลการวิจัยจากข้อมูลการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 48 คน ภายใต้กรอบการวิจัย 16 ประการ ได้แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารจำนวน 83 แนวทาง จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เพื่อบูรณาการข้อมูลที่คล้ายคลึงหรือสามารถจัดรวมในหมวดหมู่เดียวกัน ได้เป็นข้อสรุปแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาในลักษณะ 3 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง

แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองนี้เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจที่นอกเหนือจากการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้ตำแหน่งหน้าที่ประจำของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งนอกจากจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกปฏิบัติตนเพื่อยกระดับความยำเกรงที่มุ่งหวังความพอพระทัยจากเอกองค์อัลลอฮ์แล้ว ถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคณะครูบุคลากร นักเรียนและสมาชิกในชุมชนอีกด้วย เช่น เป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนและมีสยิดของชุมชนตามวาระสำคัญต่างๆ บริการสอนตัจฟีซอัลกุรอานและอัล หะดิษ หลังละหมาดซุบฮิ บริการช่วยเหลือจากทรัพย์สินส่วนตัวด้วยการบริจาคเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถและให้กำลังใจเป็นต้น

2) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนตามกรอบการวิจัย ทั้ง 16 ประการ ผู้บริหารไม่สามารถกระทำได้ทั้งหมดในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เนื่องจากข้อจำกัดในหลายประการ อาทิเช่น ข้อจำกัดทางด้านเวลา ความสามารถทางวิชาชีพในบางสาขาวิชา เป็นต้น ผู้บริหารจึงให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการเป็นผู้บริหารจัดการ ดังนี้

- การจัดสรรหรือแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทน เช่น การแต่งตั้งตัวแทนเป็นอิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนหรือมัสยิดชุมชน เป็นต้น

- การจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญจากบุคลากรโรงเรียนหรือปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้หรือสอนการผลิตสิ่งของหรือศาสตร์ต่างๆให้กับนักเรียน บุคลากรโรงเรียนและชุมชน เนื่องจากความสามารถของคนเรามีจำกัดหรือเฉพาะด้าน ดังนั้นสำหรับศาสตร์ต่างๆที่ผู้บริหารไม่สามารถ

ให้บริการได้ด้วยตัวเอง ผู้บริหารจึงใช้วิธีการสรรหาผู้ที่มีความสามารถเฉพาะด้านนั้นๆ มาทำหน้าที่ให้บริการ เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การทำอาหารพื้นบ้าน งานสกปรก การสานเสื่อกระจูด การเย็บอวน ประมง เป็นต้น

- การอำนวยการโรงเรียนให้เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรม เนื่องจากบางชุมชนมีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ อุปกรณ์ต่างๆในการจัดกิจกรรมหรือการฝึกอบรมศาสตร์ต่างๆ ผู้บริหารจึงช่วยอำนวยความสะดวกด้วยวิธีการบริการให้ใช้สถานศึกษาเป็นสถานที่ฝึกอบรมให้กับชุมชน
- การประสานงานหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในบางกิจกรรมมีการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ คนตาบอด คนหูหนวก ฯลฯ เหล่านี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ตั้งแต่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานจากภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้อภัยความรู้

แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้อภัยความรู้เป็นการให้ความรู้ทั้งในส่วนที่เป็นทฤษฎีหรือเนื้อหาเพื่อให้ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ เช่น ให้ความรู้ความเข้าใจกับเยาวชนและผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับการบริการมัสยิดผ่านการศาสนาโอวาท (นาซีฮัต) และการพูดคุยตามโอกาสต่างๆ และให้ความรู้ในเชิงปฏิบัติผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น บริการจัดการเรียนการสอนและฝึกอบรมสัปปุรุชมัซยิดเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นอิหม่ามแก่ชุมชน

5.2 อภิปรายผล

ผลการศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

5.2.1 พฤติกรรมและแรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยจากมากที่สุด คือ ฉันมักจะพูดโน้มน้าวให้เพื่อนหรือคนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม

แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีแรงจูงใจจิตอาสาอยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ฉันรู้สึกว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่เราควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

จากผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลามีพฤติกรรมและแรงจูงใจจิตอาสาอยู่ในระดับที่สูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อจะเห็นได้ว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงทั้งด้านพฤติกรรมและแรงจูงใจเกี่ยวเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือและการทำงานเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่จบการศึกษาทางด้านศาสนาในระดับสูงในระดับชานาวิยและระดับปริญญาตรีทั้งในและต่างประเทศ ภูมิหลังหรือพื้นฐานการศึกษาทางด้านศาสนาย่อมส่งผลโดยตรงต่อความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนอิสลาม และจะนำไปสู่การเป็นบ่าวที่เกรงกลัวต่อพระองค์อัลลอฮ์

ดังโองการที่พระองค์อัลลอฮ์ ดำรัสว่า

ความว่า “แท้จริง บรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงบ่าวของพระองค์เท่านั้น ที่เกรงกลัวอัลลอฮ์...”

(ส่วนหนึ่งจากสุเราะฮ์ฟาฏีร์: 28)

จากโองการดังกล่าวข้างต้น ด้วยกับความรู้จะนำพามนุษย์ไปสู่การเป็นบ่าวที่มีความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์แล้ว ก็ย่อมเป็นการง่ายดาบที่บ่าวผู้นั้นจะแสดงถึงพฤติกรรมการทำงานเพื่อส่วนรวมและมีแรงจูงใจในการช่วยเหลือผู้อื่นที่สูง การทำงานเพื่อส่วนรวมและการช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ถือเป็นมาตรฐานในการชีวิตถึงการเป็นผู้ที่เป็นที่รักยิ่งของพระองค์อัลลอฮ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเขาสร้างประโยชน์และช่วยเหลือแก่ผู้อื่นมากน้อยเพียงใด

ดังหะดีษของท่านนบี คือลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลิม

ความว่า “มนุษย์ที่เป็นที่รักยิ่งของอัลลอฮ์มากที่สุดคือมนุษย์ที่สร้างประโยชน์ให้กับเพื่อนมนุษย์มากที่สุด”

(รายงานโดยอิมามบุรฮานีย์)

5.2.2 การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณา

เป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการนำทางคนตาบอด

จากผลการวิจัยดังกล่าว เนื่องมาจากการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วถือเป็นจิตอาสาที่สามารถกระทำได้ง่ายและทำได้ทันที ยิ่งกับสังคมทุกวันนี้ที่มักจะพบเห็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนอิสลามในแถบทุกพื้นที่ทั้งในสังคมโรงเรียนและสังคมทั่วไป ผู้บริหารโดยตำแหน่งถือว่าอยู่ในระดับผู้นำจึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว และอีกสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลามีจิตอาสาในการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เนื่องจากการกระทำดังกล่าวสอดคล้องโดยตรงกับเจตนารมณ์แห่งอิสลาม

ดั่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำรัสไว้ว่า

﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ...﴾

ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในสิ่งที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกัน”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์: ส่วนหนึ่งจากโองการ 2)

อิบน์กะษีร์ (Ibn Kathir, 1999-1420: 3/12) ได้อธิบายว่า “พระองค์ทรงบัญชาใช้ให้พวกบ่าวผู้ศรัทธาช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติความดีงามต่างๆ นั่นคือคุณธรรม และให้ละทิ้งความเลวต่างๆ ขณะเดียวกันพระองค์ทรงห้ามการยุยงส่งเสริมอธรรมทุกรูปแบบที่ก่อให้เกิดบาปและที่เป็นข้อห้ามทางศาสนา”

5.2.3 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง

ตารางที่ 5.1 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง
1. การเป็นอิหม่ามนำละหมาดใน	- เป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนมีการกระทำเป็น

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง
โรงเรียนหรือชุมชน	<p>ประจำโดยการสลับสับเปลี่ยนกันระหว่างผู้บริหารและคณะครูผู้สอน ส่วนการทำหน้าที่อิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดของชุมชนจะเป็นไปตามวาระสำคัญต่างๆ เช่น กิจกรรมวันอีด กิจกรรมเดือนเราะมาฎอน หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ดำเนินร่วมกับชุมชนหรือหน่วยงานต่างๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้บริการสังคมด้วยการทำหน้าที่เป็นอิหม่ามเนื่องจากการเป็นผู้อ่านคุดบะฮฺ
2. การอะซานในมัสยิดโรงเรียนหรือชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ทำหน้าที่บริการอะซานในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน
3. การบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบการบริหารจัดการมัสยิดในโรงเรียนและทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษามัสยิดในชุมชน - บริการสอนตัจฟีรอัลกุรอานและอัล หะดิษ หลังละหมาดซุบฮฺ
4. การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ	<ul style="list-style-type: none"> - บริการสอนอัลกุรอานให้กับนักเรียนประจำหอพัก โดยจัดการสอนในรูปแบบของฮาลาเกาะฮฺ - บริการสอนอัลกุรอานหลังละหมาดมักริบที่มัสยิด - บริการเปิดสอนอัลกุรอานภาคกลางคืนในโรงเรียนให้กับชุมชน - บริการสอนอัลกุรอานที่มูศ็อลลา (ศาลาละหมาด) ชุมชนสัปดาห์ละ 5 วัน - บริการสอนอัลกุรอานในชุมชนเฉพาะกลุ่มที่สนใจในวันหยุดทั้งรูปแบบการสอนปกติหรือการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 - บริการสอนชาวบ้านในชุมชนทุกวันอาทิตย์และสอนนักเรียนทั้งภาคกลางวันและกลางคืน ในช่วยสถานการณ์โควิดใช้วิธีการด้วยการลงเวยุทูปแทนการสอนแบบปกติ

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง
	- บริการเป็นผู้ช่วยสอนอัลกุรอานในชุมชน
5. การสอนคนที่ไม่รู้ผลิสิ่งของ	- บริการสอนหลักสูตรระยะสั้นตามที่ชุมชนต้องการ
6. การบริจาคทาน	- บริการด้วยการบริจาคทรัพย์ส่วนตัว
7. การเลี้ยงดู (انفاق)	- บริการให้การเลี้ยงดูเด็กกำพร้า
8. การสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์	- บริการให้คำปรึกษาและข้อแนะนำเมื่อเกิดความขัดแย้งทั้งโดยส่วนตัวและเป็นกลุ่ม - บริการเป็นตัวกลางในการจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดกรณีพิพาทในชุมชน
9. การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว	- บริการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วในรูปแบบส่วนตัวและในรูปของกิจกรรมทั้งในโรงเรียนและชุมชน - บริการโดยใช้วิธีการห้ามปรามหรือตักเตือนด้วยการใช้คำพูดที่ตีงามและปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง เมื่อพบเห็นการกระทำที่ไม่ดี - บริการสังคมด้านการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วผ่านรูปแบบการสอน การพบปะพูดคุย การให้ศาสนโอวาท และการอบรมต่างๆ ในชุมชน
10. การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน	- บริการช่วยเหลือจากทรัพย์ส่วนตัวด้วยการบริจาคเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถและให้กำลังใจ - บริการบริจาคข้าวสารให้กับมัสยิดเพื่อกระจายให้การช่วยเหลือแก่คนขัดสนยากจน
11. การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก	- บริการให้คำปรึกษา - บริการช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถ - บริการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและบริจาคสิ่งจำเป็นให้แก่ผู้ป่วย
12. การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง	- บริการด้วยการตัดหญ้าและการตัดกิ่งไม้ที่กีดขวางทางสัญจร

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง
	- บริการจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนที่สามารถกระทำได้ ก็จะจัดการนำสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางทันที
13. การช่วยเหลือคนหูหนวก	- บริการให้การอุดหนุนสินค้าคนหูหนวก - บริการบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนสอนคนหูหนวกด้วยทรัพย์สินส่วนตัว
14. การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ	- บริการให้การช่วยเหลือด้านการเงินแก่ครอบครัวคนปัญญาอ่อน - ให้การช่วยเหลือด้วยการนำส่งกลับบ้านและการแจ้งผู้ปกครองให้มารับ - บริการให้คนปัญญาอ่อนได้เข้าใจประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อด้านลบ เช่น การไปในสถานที่อบายมุขสถานที่อันตราย เป็นต้น
15. การนำทางคนตาบอด	- บริการบอกทางหรือให้การช่วยเหลือพาคนตาบอดข้ามถนน - บริการช่วยเหลือด้วยการช่วยหยิบสิ่งของและไม้เท้า
16. การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป	- บริการช่วยเหลือลูกแมวที่ถูกทิ้งด้วยการรักษาเบื้องต้นและพาไปหาสัตว์แพทย์ - บริการช่วยเหลือสัตว์ที่ถูกทิ้งด้วยการให้อาหารและการนำมาเลี้ยง - บริการช่วยเหลือสัตว์ที่กายภาพอ่อนแอออกจากทางสัญจร - บริการช่วยเหลือด้วยการฉีดวัคซีนให้กับสัตว์ - บริการช่วยเหลือและปฏิบัติต่อสัตว์ตามแบบอย่างของท่านนบี - บริการสร้างที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์ที่ถูกทิ้ง

แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองนี้เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจที่นอกเหนือจากการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้ตำแหน่ง

หน้าที่ประจำของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งนอกจากจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกปฏิบัติตนเพื่อยกระดับความยำเกรงที่มุ่งหวังความพอพระทัยจากเอกราชอัลลอฮ์แล้ว ถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคณะครู บุคลากร นักเรียนและสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามถือเป็นแหล่งบ่มเพาะทางวิชาการความรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งเพื่อพัฒนาคนและสังคมให้มีความรู้ควบคู่กับความดีงาม ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องพัฒนาคุณสมบัติของตนเองไปพร้อม ๆ กับการบริหารจัดการคณะครู บุคลากร และการสอนนักเรียน การลงมือปฏิบัติและการเป็นตัวอย่งที่ดีจึงส่งผลให้เกิดบรรยากาศส่งเสริมการกระทำความดีงามให้ผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัตินั้น สอดคล้องกับหลักคำสอนอิสลาม เพราะโดยหลักแล้วการมีความรู้แต่ไม่ได้้นำสู่การปฏิบัตินั้น ความรู้ดังกล่าวจะยังไม่ก่อให้เกิดความดีงาม ดังจะเห็นได้จากบรรดาเศาะหาบะฮ์ เราะฎิยัลลอฮุอันฮุม ที่มี ความมุ่งมั่นในการศึกษาเรียนรู้ และพวกเขาจะเร่งรีบปฏิบัติในสิ่งที่ได้เรียนรู้ ดังที่มีรายงานจากอับ ดูรเราะหมาน

ความว่า “แท้จริงพวกเขา (บรรดาเศาะหาบะฮ์) ได้อ่านจากท่านเราะสู ลุลลอฮ์ ﷺ จำนวน 10 อายะฮ์ โดยพวกเขาจะไม่รับ 10 อายะฮ์อื่น นอกจากว่าพวกเขาจะเรียนรู้ในศาสตร์ความรู้และได้ปฏิบัติด้าน ดังกล่าวพวกเขาถือว่า พวกเราได้รู้ทั้งในด้านความรู้และตาม ข้อเท็จจริงการปฏิบัติ”

(Ahmad, 1995: 23374)

จากหะดีษดังกล่าวสอดคล้องโดยตรงกับบริบทของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เนื่องจากความผู้บริหารโรงเรียนทุกท่านล้วนแล้วแต่ผ่านการศึกษารูทั้งศาสตร์ด้านศาสนาโดยตรงและศาสตร์ทางโลก การนำเอาความรู้ที่ได้รับมาสู่การปฏิบัติในการบริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการกระทำหรือการปฏิบัติให้กับโรงเรียนหรือชุมชนรอบข้างถือเป็นการสนองตอบต่อหลักคำสอนอิสลามดังหะดีษดังกล่าวข้างต้น ดังกล่าวนี้นี้ไม่เพียงแต่จะมีผลของความดีงามที่จะเกิดขึ้นในตัวของผู้บริหารเอง แต่จะยังส่งผลต่อการเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้กับบุคลากรโรงเรียนหรือผู้คนในชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ด้วยกับแบบอย่างที่ดีงามนั้นย่อมส่งผลต่อแรงจูงใจต่อผู้พบเห็นในการทำงานให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยความสมัครใจ ดังที่ท่านนบี ﷺ ปฏิบัติกับบรรดาผู้คนที่รายล้อมท่านด้วยอัคลาก (จรรยาบรรณ) ที่ดีที่สุด เพื่อให้เห็นในเชิงรูปธรรม

ดังที่ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

ความว่า “แท้จริงแล้วฉันได้ถูกแต่งตั้งมาเพื่อที่ฉันจะได้ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในด้านมารยาทอันดีงาม”

(Ahmad, 1995 : 8932)

5.2.2 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ

ตารางที่ 5.2 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ
1. การเป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชน	- ทำหน้าที่จัดตั้งและดูแลคณะครูศาสนาในการทำหน้าที่เป็นอิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน
2. การอะซานในมัสยิดโรงเรียนหรือชุมชน	- ให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้มีผู้ทำหน้าที่ดูแลการอะซาน และคอยอะซานแทนผู้ปฏิบัติหน้าที่ประจำเนื่องจากมีเหตุสุดวิสัยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้
3. การบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชน	- ให้บริการด้วยวิธีการอำนวยความสะดวกและให้การอบรมแก่นักเรียนเรื่องความสะอาดและการบริการมัสยิด - ดูแลรับผิดชอบในการจัดตั้งเวรให้กับนักเรียนเพื่อดูแลทำความสะอาดมัสยิดและห้องน้ำ - กำหนดให้เป็นพันธะกิจของโรงเรียนในการจัดคณะผู้บริหาร ครู และนักเรียนหมุนเวียนอ่านคุตบะฮ์ในมัสยิดชุมชน
4. การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ	- บริการดูแลและบริหารจัดการให้คณะครูสอนกีรอَاتีให้กับชุมชน
5. การสอนคนที่ไม่รู้ผลิตสิ่งของ	- บริการสังคมด้วยวิธีการใช้โรงเรียนเป็นหน่วยประสานงานวิทยาลัยการอาชีพและเป็นสถานที่ให้การอบรมอาชีพและการผลิตสิ่งของต่างๆ ให้กับชุมชน - บริการจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ในด้านอาชีพต่างๆ ให้กับนักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและชุมชน

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ
6. การบริจาคทาน	<ul style="list-style-type: none"> - การช่วยระดมทุนในโรงเรียนเพื่อการบริจาคตามวาระต่างๆ เช่น การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 การช่วยเหลือคนยากจนในชุมชน การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์น้ำท่วม เป็นต้น - บริการด้วยการส่งเสริมและจัดตั้งกองทุนเพื่อการกุศล - บริการด้วยวิธีการเชิญชวนญาติพี่น้องและผู้คนในชุมชนเพื่อการบริจาคทาน - บริการด้วยวิธีการจัดให้มีการบริจาคทานอย่างน้อยวันศุกร์ละ 1 บาท - จัดตั้งผู้รับบริจาคตามจุดต่างๆ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน
7. การเลี้ยงดู (انفاق)	<ul style="list-style-type: none"> - บริการการช่วยเหลือประสานงานให้เด็กกำพร้าและยากจนให้ได้รับการช่วยเหลือ - บริการด้วยวิธีการระดมทุนเพื่อการช่วยเหลือเด็กกำพร้า - บริการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเด็กกำพร้าและยากจนหรือด้วยวิธีการจัดสรรทุนเรียนฟรี อาหารฟรีสำหรับนักเรียนที่ด้อยโอกาส - บริการจัดทำโครงการเลี้ยงเด็กกำพร้าและยากจน - บริการการจัดหาทุนช่วยเหลือนักเรียนที่ค้างจ่ายเงินค่าเล่าเรียนและให้การลดหย่อนให้กับนักเรียนที่ลำบากและยากจนในเรื่องค่าอาหาร
8. การสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์	<ul style="list-style-type: none"> - บริการจัดตั้งคณะกรรมการทำหน้าที่ดูแลสร้างความปรองดอง ให้ความรู้และการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา โดยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาภายในหรือระหว่างครอบครัว
9. การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว	<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนให้บริการส่งเสริมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ผ่านการจัดกิจกรรมระหว่างนักเรียนกับชุมชน - บริการจัดโครงการเพื่อออกตะวะวะฮ์ให้กับคณะครูและ

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ
	นักเรียนในช่วงปิดภาคเรียน
10. การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน	<ul style="list-style-type: none"> - บริการจัดกิจกรรมร่วมบริจาคทุกวันศุกร์และนำเงินที่ได้ไปช่วยเหลือนักเรียนและผู้คนในชุมชนที่ขัดสนยากจน โดยการสำรวจและช่วยเหลือตามลำดับความจำเป็น - บริการช่วยแบ่งเบาภาระของสังคมด้วยวิธีการให้ทุนนักเรียนเรียนฟรี อยู่ฟรี และกินฟรี - บริการช่วยพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตคนขัดสนยากจนทั้งในเรื่องของการปฏิบัติทางด้านศาสนาและการประกอบอาชีพ - บริการจำหน่ายสินค้าเพื่อนำผลกำไรช่วยเหลือคนขัดสนยากจน โดยการหักต้นทุนคืน - บริการเก็บรวบรวมและประสานเพื่อจัดส่งเงินชะกาตและเนื้อกุรบานให้แก่ผู้ที่มีสิทธิรับในชุมชน
11. การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก	<ul style="list-style-type: none"> - บริการให้คำปรึกษาและช่วยประสานหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาดูแลและให้การช่วยเหลือ - บริการจัดหาแหล่งทำงานให้กับกลุ่มผู้ทุกข์ยากในชุมชน
12. การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือคนในชุมชนมาช่วยขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง - จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการทำความสะอาดและขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางทั้งในบริเวณโรงเรียนและชุมชน
13. การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - บริการระดมทุนจากโรงเรียนและในชุมชนบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนสอนคนทุพพลภาพ - บริการประสานหน่วยงานราชการให้ดำเนินการช่วยเหลือผ่าน อสม.และ สท. ในพื้นที่
14. การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ	-
15. การนำทางคนตาบอด	- บริการจัดหาที่อยู่ให้เป็นหลักแหล่งและอำนวยความสะดวก

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ
	สะดวกในด้านการบริโภคและอุปโภค
16. การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป	- บริการช่วยเหลือแมวจรจัด โดยการนำมาเลี้ยงที่โรงเรียนเป็นจำนวนมาก

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนตามกรอบการวิจัยทั้ง 16 ประการ ผู้บริหารไม่สามารถกระทำได้ทั้งหมดในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เนื่องจากข้อจำกัดในหลายประการ อาทิเช่น ข้อจำกัดทางด้านเวลา ความสามารถทางวิชาชีพในบางสาขาวิชา เป็นต้น ผู้บริหารจึงให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการเป็นผู้บริหารจัดการ ดังนี้

- การจัดสรรหรือแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนมีภาระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบจำนวนมากทั้งภารกิจภายในโรงเรียนและนอกโรงเรียนจึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถทำหน้าที่ในการให้บริการสังคมได้เป็นประจำหรือต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องแต่งตั้งตัวแทนทำหน้าที่เมื่อมีเหตุสุดวิสัยให้ไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เช่น การแต่งตั้งตัวแทนเป็นอิมามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนหรือมัสยิดชุมชน เป็นต้น

- การจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญจากบุคลากรโรงเรียนหรือปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้หรือสอนการผลิตสิ่งของหรือศาสตร์ต่างๆให้กับนักเรียน บุคลากรโรงเรียนและชุมชน เนื่องจากความสามารถของคนเรามีจำกัดหรือเฉพาะด้าน ดังนั้นสำหรับศาสตร์ต่างๆที่ผู้บริหารไม่สามารถให้บริการได้ด้วยตัวเอง ผู้บริหารจึงใช้วิธีการสรรหาผู้ที่มีความสามารถเฉพาะด้านนั้นๆ มาทำหน้าที่ให้บริการ เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การทำอาหารพื้นบ้าน งานสกรีน การสานเสื่อกระจูด การเย็บอวน ประมง เป็นต้น

- การอำนวยความสะดวกโรงเรียนให้เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรม เนื่องจากบางชุมชนมีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ อุปกรณ์ต่างๆในการจัดกิจกรรมหรือการฝึกอบรมศาสตร์ต่างๆ ผู้บริหารจึงช่วยอำนวยความสะดวกด้วยวิธีการบริการให้ใช้สถานศึกษาเป็นสถานที่ฝึกอบรมให้กับชุมชน

- การประสานงานหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในบางกิจกรรมมีการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ คนตาบอด คนหูหนวก ฯลฯ เหล่านี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ตั้งแต่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานจากภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้นการที่ผู้บริหารอาสาทำหน้าที่ในการประสานงานหน่วยงานเหล่านี้จะทำให้การช่วยเหลือกระทำได้ง่ายและรวดเร็วมากขึ้น

การบริหารจัดการในหน้าที่การงานหรือภารกิจต่างๆ ถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้นำ และสำหรับผู้บริหารในงานวิจัยเรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นผู้นำในหน่วยของบริบทโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและรวมไปถึงชุมชนรอบข้าง ในหน้าประวัติศาสตร์อิสลามการบริหารและการจัดการงานอุมมะฮ์(ประชาชาติ) นั้นจะไม่อาจลุล่วงไปได้ด้วยดี หากปล่อยให้ผู้นำรับผิดชอบหรือผูกขาดอำนาจเพียงลำพัง โดยปราศจากการบริหารจัดการที่ดีไม่ว่าจะในรูปแบบของการกระจายหน้าที่ แบ่งเบาภาระ และความรับผิดชอบต่อให้แก่ผู้ที่เหมาะสมและมีความสามารถอย่างแท้จริง เพราะในความเป็นจริงแล้ว มนุษย์ไม่สามารถกระทำทุกอย่างได้เพียงลำพังหรือเชี่ยวชาญในทุกๆ เรื่อง ดังนั้นผู้บริหารจึงจำเป็นต้องนำหลักการบริหารจัดการมาใช้ในการกระจายอำนาจบริหารและหน้าที่ต่างๆ ซึ่งเรื่องนี้อิสลามได้ตระหนักและให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากตัวบทหลักฐานจากอัลกุรอานและวิถีปฏิบัติช่วงสมัยที่ท่านนบี ﷺ ยังมีชีวิตอยู่ในนครมะดีนะฮ์ ทั้งในรูปแบบมอบหมายให้รับผิดชอบงานเป็นรายบุคคลและกลุ่มคณะ

ตัวอย่างการบริหารจัดการด้วยวิธีการสรรหาบุคคลที่เหมาะสมและมีความสามารถ ในการทำหน้าที่ ดังที่ปรากฏในเรื่องราวของท่านนบีมุซา ซึ่งท่านเคยได้วอนขอจากอัลลอฮ์ ﷻ ตามที่ระบุไว้ในอัลกุรอานว่า

{وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي اشْتَدَّ بِهِ أَزْرِي}

ความว่า “และทรงโปรดให้คนในครอบครัวของข้าพระองค์เป็นผู้ช่วย แก่ข้าพระองค์ด้วย ฮารูนพี่ชายของข้าพระองค์ ได้โปรดให้เขาเพิ่มความเข้มแข็งแก่ข้าพระองค์ด้วย”

(ฎอฮา: 29-31)

จากโองการดังกล่าว ท่านแมลาเนา ซัยยิด อบูล อะลา เมาดูดี (2545: 1350-1351) ได้อธิบายว่า ท่านนบีมุซา ได้วอนขอจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในเรื่องนี้เพราะท่านรู้ดีถึงภาระหน้าที่อันหนักหน่วงของท่าน และท่านรู้ดีว่าท่านเป็นคนพูดไม่คล่อง ท่านจึงต้องการบุคคลที่พูดได้อย่างคล่องแคล่วในการพบปะกับฟาโรห์และเสนาบดีทั้งหลาย

และตัวอย่างการบริหารจัดการจากวิถีปฏิบัติในช่วงสมัยท่านศาสนทูต ﷺ ครั้งหนึ่งเมื่อท่านศาสนทูต ﷺ ต้องอพยพไปยังเมืองมาดีนะฮ์ ท่านศาสนทูต ﷺ กับท่านอับดุลมุฏริกก็ได้สรรหาผู้ที่มีความสามารถและเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้เพื่อจ้งเป็นผู้นำทาง ดังที่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ ได้กล่าวว่า

ความว่า "ท่านนบีและอะบูบักร์ ได้ว่าจ้างชายคนหนึ่งจาก บะนียอัดดัยล ต่อมาเขาได้ไปเป็นบริวารของบะนี อับดุล บุตรอะดีย เป็นคนนำทางที่มีความชำนาญมากและเขายังอยู่ในศาสนาของพวกเขาผู้ไร้ศรัทธาเผ่ากูรอยซุ คนทั้งสองไว้วางใจเขา และได้มอบสัตว์พาหนะทั้งสองตัวให้แก่เขาไป และได้สัญญาแก่เขาให้ไปพบกันที่ถ้าเชารุ หลังจากนั้นสามวัน ต่อมาเขาได้พบคนทั้งสองพร้อมด้วยสัตว์พาหนะของคนทั้งสองในตอนเช้าของวันที่สาม ทั้งสองจึงได้ออกเดินทาง"

(บันทึกโดย al-Bukhārī, 1400: 2144)

จากหลักฐานทั้ง 2 ดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงการบริหารจัดการด้วยสรรหาหรือคัดสรรบุคคลที่มีความสามารถเพื่อให้ทำงานที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาที่ไม่สามารถทำภารกิจทุกอย่างด้วยตัวเองเพียงลำพัง จึงจำเป็นต้องใช้หลักการบริหารจัดการในการคัดเลือกบุคคลที่มีความสามารถปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อมีเหตุให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ด้วยตัวเอง เช่น จัดตั้งและดูแลคณะครูศาสนาในการทำหน้าที่เป็นอีม่ามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน การแต่งตั้งครูสอนอัลกุรอานหลังละหมาดมักริบ-อิชา เป็นต้น หรือการสรรหาเชี่ยวชาญในศาสตร์ต่างๆ มาให้ความรู้หรือสอน เนื่องจากตัวของผู้บริหารเองไม่มีความสามารถในศาสตร์นั้นๆ เช่น การสรรหาคณะครูที่มีความสามารถทางด้านงานศิลปะ เพื่อสอนชุมชนในงานสกรีน การทำกรอบรูปวิทยาศาสตร์ การสรรหาปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเป็นวิทยากรให้ความรู้ในการทำขนมหรืออาหารพื้นบ้าน การสานเสื่อกระจูด เย็บทออวนประมง เป็นต้น

5.2.3 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้ความรู้

ตารางที่ 5.3 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้ความรู้

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้อำนาจความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ
1. การเป็นอีม่ามนำละหมาดใน โรงเรียนหรือชุมชน	- การส่งเสริมให้นักเรียนฝึกการเป็นอีม่ามนำละหมาดใน โรงเรียนเพื่อการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนก่อนออก บริการการเป็นอีม่ามนำละหมาดสู่ชุมชน - จัดการเรียนการสอนและฝึกอบรมสัปปุรุษมัสยิดเพื่อ

<p>กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ</p>	<p>แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้องค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ</p>
	<p>เตรียมความพร้อมในการบริหารการเป็นอีมัมแก่ชุมชน</p>
<p>2. การอะซานในมัสยิดโรงเรียนหรือ ชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างแรงจูงใจและการฝึกฝนให้นักเรียนมีทักษะในการทำหน้าทีอะซานในโรงเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การมีส่วนร่วมทำหน้าที่การอะซานเมื่อกลับสู่ชุมชนของตนเอง - จัดกิจกรรมอบรมด้านการละหมาดและการอะซานแก่ชุมชน - จัดกิจกรรมการแข่งขันการอะซานในโรงเรียนแล้วค่อยคัดเลือกนักเรียนที่อะซานไพเราะและถูกต้องลงพื้นที่ให้บริการอะซานแก่ชุมชนตามโอกาสต่างๆ
<p>3. การบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือ ชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความรู้ความเข้าใจกับเยาวชนและผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับการบริการมัสยิดผ่านการศาสนาอิวาท (นาศิฮัต) และการพูดคุยตามโอกาสต่างๆ
<p>4. การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและ ศาสตร์ต่าง ๆ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - บริการสอนอัลกุรอานให้กับนักเรียนประจำหอพัก โดยจัดการสอนในรูปแบบของฮาลาเกาะห์ - บริการสอนอัลกุรอานหลังละหมาดมักริบที่มัสยิด - บริการสอนอัลกุรอานที่มัสยิด (ศาลาละหมาด) ชุมชน สัปดาห์ละ 5 วัน - บริการสอนอัลกุรอานในชุมชนเฉพาะกลุ่มที่สนใจในวันหยุดทั้งรูปแบบการสอนปกติหรือการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 - บริการสอนชาวบ้านในชุมชนทุกวันอาทิตย์และสอนนักเรียนทั้งภาคกลางวันและกลางคืน ในช่วยสถานการณ์โควิดใช้วิธีการด้วยการลงเฝ้าดูแทนการสอนแบบปกติ
<p>5. การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - บริการสอนหลักสูตรระยะสั้นตามที่ชุมชนต้องการ เช่น หลักสูตรการทำขนม การทำอาหารพื้นบ้าน การสานเสื่อ กระจุต เย็บทอวนประมง เป็นต้น

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้องค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ
	- บริการสอนด้านอาชีพให้กับนักโทษในเรือนจำ เช่น งาน ศิลปะ งานสกรีน การทำกรอบรูปวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
6. การบริจาคทาน	- บริการด้วยวิธีการเชิญชวนญาติพี่น้องและผู้คนในชุมชน เพื่อการบริจาคทาน
7. การเลี้ยงดู (انفاق)	-
8) การสร้างความปรองดองระหว่าง เพื่อนมนุษย์	- บริการจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจวิธีการจัดการความ ขัดแย้งและการแก้ปัญหาตามหลักคำสอนอิสลาม - บริการจัดกิจกรรมให้ความรู้และการช่วยเหลือสร้างความ ปรองดองร่วมกันหน่วยงานท้องถิ่น - บริการปลูกฝังจิตสำนึกด้านความสำคัญของการสร้างความ ปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์ผ่านการอ่านคุดบะฮ์
9. การใช้ให้ทำความดีและห้ามปราม การทำความชั่ว	- บริการสังคมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำ ความชั่วผ่านการอ่านคุดบะฮ์วันศุกร์ วันอีด และการ บรรยายธรรม
10. การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน	- บริการช่วยเหลือคนขัดสนยากจนด้วยการจัดกิจกรรม อบรมการสร้างอาชีพและการพัฒนาตนเอง
11. การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ	-
12. การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน หนทาง	- บริการด้วยวิธีการให้ความรู้ผ่านการอบรมและบอกให้เห็น ถึงคุณค่าของการขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางและ การทำให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและชุมชน
13. การช่วยเหลือคนหูหนวก	-
14. การอธิบายให้คนปัญญาอ่อน เข้าใจ	-บริการด้วยวิธีการจัดกิจกรรมให้ความรู้วิธีการสื่อสารกับ คนหูหนวกกับบุคลากรโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้สามารถ สื่อสารเข้าใจกันได้และง่ายต่อการเข้าช่วยเหลือคนหูหนวก
15. การนำทางคนตาบอด	- บริการอธิบายความรู้อิสลามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศอ ฮาบะฮ์ที่ตาบอด
16. การทำความดีต่อปศุสัตว์และ	-

<p>กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ</p>	<p>แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้องค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ</p>
<p>บรรดาศาสตร์ทั่วไป</p>	

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบการให้องค์ความรู้ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง เพราะด้วยกับความรู้จะทำให้มนุษย์เข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องนำไปสู่การเป็นป่าวที่มีความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์

ตั้งโอองการที่พระองค์อัลลอฮ์ คำรัสว่า

ความว่า “แท้จริง บรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงป่าวของพระองค์เท่านั้น
ที่เกรงกลัวอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงภัย
เสมอ”

(สุเราะฮ์ ฟาฏีร์: 28)

โอองการดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับบริบทการให้บริการบริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาในรูปแบบการให้องค์ความรู้ เนื่องจากการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสานอกจากจะเป็นการกระทำได้ในรูปแบบของการลงมือปฏิบัติหรือการกระทำ และในรูปแบบของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแล้ว การให้บริการเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการให้ความรู้นั้นจะเป็นการก่อร่างสร้างฐานที่มั่นคงในระยะยาวให้กับสังคม ซึ่งการให้ความรู้ดังกล่าวมีทั้งของทฤษฎีและความรู้เชิงปฏิบัติ ดังตัวอย่าง เช่น ส่งเสริมให้นักเรียนฝึกการเป็นอีหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนก่อนออกบริการการเป็นอีหม่ามนำละหมาดสู่ชุมชน จัดกิจกรรมอบรมด้านการละหมาดและการอะซานแก่ชุมชน จัดกิจกรรมการแข่งขันการอะซาน ให้ความรู้ความเข้าใจกับเยาวชนและผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับการบริการมัสยิดผ่านการศาสนาโอวาท (นาศิฮัต) และการพูดคุยตามโอกาสต่างๆ จัดกิจกรรมให้ความรู้และการช่วยเหลือสร้างความปรองดองร่วมกันหน่วยงานท้องถิ่น เป็นต้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา แนวทางการให้บริการบริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีประเด็นข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้และการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

5.3.1.1 สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสงขลา สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา เครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และหน่วยงานด้านการให้บริการจิตอาสา และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน ที่สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาได้

5.3.1.2 การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในการช่วยเหลือกลุ่มต่างๆ เช่น คนยากจน ขัดสน เด็กกำพร้า คนทุพพลภาพ นอกจากการให้การช่วยเหลือด้วยเงินหรือทรัพย์สินแล้ว ควรให้การสนับสนุนด้านความมั่นคงในชีวิตด้วยการส่งเสริมหรือสร้างอาชีพ โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากคณะครูในโรงเรียน ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน หรือหน่วยงานด้านส่งเสริมอาชีพ และให้มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างแท้จริง

5.3.1.3 สร้างเครือข่ายโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานช่วยเหลือด้านจิตอาสาในแต่ละชุมชนหรือในระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดความสะดวกในการทำงานและให้การช่วยเหลือได้อย่างทั่วถึง

5.3.1.4 โรงเรียนและชุมชนควรมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันเป็นประจำและต่อเนื่อง อาทิ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ในเขตพื้นที่ชุมชน มัสยิด โรงเรียน โดยอาจจะกำหนดเป็นเดือนละครึ่ง หรือกิจกรรมอื่นๆ ในทำนองนี้เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้มีจุดเชื่อมความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาและให้ง่ายต่อการทำงานร่วมกันตลอดไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ ยังถือว่าเป็นการศึกษาในภาพกว้างๆ ไม่ได้ลงลึกในกิจกรรมหรือการดำเนินการเชิงลึกในแต่ละประการ เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงในเชิงลึก น่าจะมีการเลือกศึกษาเฉพาะบางประการ เช่น ศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในการให้การช่วยคนหูหนวก ตาบอด โดยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพหรือใช้วิธีการผสมวิธี เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการช่วยเหลือ ปัญหา อุปสรรค แนวทางการแก้ไข ตลอดจนการติดตามการดำเนินการ วิธีดังกล่าวนี้สามารถนำไปศึกษากับการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ

5.3.2.2 ควรมีการศึกษาโรงเรียนกรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม เพื่อศึกษาถึงรูปแบบ วิธีการทำงาน หรือปัจจัยต่างๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จเพื่อเป็นกรณีตัวอย่างที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างหรือประยุกต์ใช้กับบริบทของการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในพื้นที่อื่นๆ

5.3.2.3 จากผลการวิจัยครั้งนี้ ได้แนวทางการให้บริการบริการสังคมเชิงจิตอาสาของ
ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาทั้งสิ้น 83 แนวทาง ควรมีการนำแนวทาง
เหล่านี้ไปศึกษาถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือมีการประเมินผลว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

บรรณานุกรม

หนังสือ

- โกวิทย์ พวงงาม. 2550. การปกครองท้องถิ่นว่าด้วยทฤษฎี แนวคิด และหลักการ (เอกสารประกอบคำสอน). กรุงเทพฯ: รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. 2555. สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ. กรุงเทพฯ: วีพริ้นท์.
- ธิดาชนก วงศ์พิทักษ์ และชญญา ลีศัตร์พ่าย. 2556. ปัจจัยจิตสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมจิตอาสาของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์ มกราคม - มิถุนายน 2556). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- บุญชม ศรีสะอาด. 2545. การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปิ่นกนก วงศ์ปิ่นเพ็ชร, วิมล เหมือนคิด และชญญา ลีศัตร์พ่าย. 2553. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตอาสาของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ (วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์ มกราคม - มิถุนายน 2553). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอานปีอิหฺเราะฮ์ศักราช 1419 แปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย.
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543. (2543). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 117 ตอน 14ก หน้า 13.
- มานพ วงศ์เสงี่ยม. 2551. ปทานุกรมอาหรับ-ไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมานพ วงศ์เสงี่ยม.
- วัลย์รักษ์ บุญญา. 2553. กระบวนการสร้างจิตอาสาคณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ไทรอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุคส์พับลิเคชันส .
- วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ. 2560. มัสยิดหัวใจแห่งอุมมะฮฺ. สงขลา: สำนักงานคณะกรรมการอิสลามอิสลามประจำจังหวัดสงขลา.
- _____. (2560). มัสยิดหัวใจแห่งอุมมะฮฺ. สงขลา: สำนักงานคณะกรรมการอิสลามอิสลามประจำจังหวัดสงขลา.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. ฮ.ศ. 1425. พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย. ซาอูดิอาราเบีย: ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอานแห่งนครมะดีนะฮ์.
- สุรินทร์ เหมกุล. มปป. คู่มือมัสยิดครบวงจร. มูลนิธิสร้างเสริมสุขมุสลิมไทย.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2531). กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ: กองทุนสง่ารัฐริยะฮัมพร.

- อนุพนธ์ คำป็น. 2558. การศึกษาองค์ประกอบของจิตสาธารณะของนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร (วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 18 ฉบับเดือนมกราคม - ธันวาคม 2558). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อับดุลฮาเก็ม วันแอะเลาะ. มปป. จริยธรรมของอิสลาม. กรุงเทพฯ: มานพ วงศ์เสงี่ยม.
- อุษมาน อิดรีส. ม.ป.ป. อิสลามกับวันอีด ม.ป.ท. สำนักงานความร่วมมือเพื่อเผยแพร่และสอนอิสลาม อีร์-ร็อบวะฮฺ กรุงริยาด ซาอุดีอาระเบีย.
- ฮามิตีญ์ อัลฮัจญ์. มปป. สถานที่สำคัญในมักกะฮฺและมะดีนะฮฺ แพลต มุฮัมมัด รอฟีก. กรุงเทพฯ: มานพ วงศ์เสงี่ยม.
- Abd al-Aziz, Ahmad Hamad. n.d.. Al-'Am al al-TaTawwu-iy Diridsah Fiqhiyyah Ta'siliyyah (العمل التطوعي دراسة فقهية تأصيلية). n.p.: Jami ah al-Imam Muhammad Bin Su ud al-Islamiyyah.
- 'Abu Dawud. 2009-1430. Sunan 'Abi Dawud (سنن أبي داود). Dimishq; Dar al-Risalah al-'Aalamiyyah.
- 'Abu Dawud, Sulaiman Bin Asyath. (n.d.). Sunan 'Abi Dawud (سنن أبي داود). Beirut: al-Maktabah al-Asriyyah.
- Abdulkhaliq, Farid. (1998/1419). Fi al-Fiqh al-Siyasi al-Islamiy (في الفقه السياسي الإسلامي). Cairo: Dar al-Syuruq.
- Abu Qambuz, Muhammad Hisyam. (2007). Jaddid Syababaka bi al-TaTawwu (جدد شبابك بالتطوع). n.p.: Said al-Fawa in www.saaid.net – retrieved on 25/02/2021.
- Ahmad, Muhammad Hanbal. (2001-1421). Musnad Imam Ahmad (مسند الإمام أحمد). Beirut: Mu-assasah al-Risalah.
- Aisar, Mahdiy Muhammad. (2016-1437). al-Ikhtilafat al-Fiqhiyah fi al-Masajid (الاختلافات الفقهية في المساجد). al-Qahirah (Cairo): Dar al-Salam.
- Al-Ai-niy, Muhammad Mahmud. (n.d.). Umadh al-Qariy (عمدة القاري). Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabiy.
- al-Albaniy. (2002/1422). Silsilah al-'Ahadith al-Da'iyfat wa al-Mawdu'ah wa 'Athariha al-Sayi' fi al-'Ummat ((سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ)) في الأمة. Riyadh: Maktabat al-Ma'arif.
- al- Ansoriy, Zakariya Muhammad. (2005-1426). Minhat al-Bariy Syarh Sahih al-Bukhariy (منحة الباري شرح صحيح البخاري). al-Riyadh: Maktabah al-Rusyd
- al-Alusiy, Muhmud Abdullah. (1415). Tafsir al-alusiy (تفسير الألوسي). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

- al-'Asfahaniy, al-Raghib. (2009). al-Mufradaat fi Ghareeb al-Qur'an (المفردات في غريب القرآن). Damascus: Dar al-Qalam, Dar al-Shamiyyah.
- al-Azhariy, Muhammad Ahmad. (2001). Tahzeeb al-Lughah (تهذيب اللغة). Beirut: Dar al-Ihya' al-Turath al-Arabiy.
- al-Azim Abadi, Muhammad Asyraf Amir. (1415). Aun al-Ma'bud Syarh Sunan Abi Dawud (عون المعبود شرح سنن أبي داود). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- al-Bayhaqiy. 2000-1421. Shu'ab al-'Iyman (شعب الإيمان). Bairut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- al-Bukhari, Muhammad Ismail. 1421-2001. Sohih al-Bukhari (صحيح البخاري) Jiddah: Dar Tuk al-Najah.
- Al-Bukhariy, Muhammad bin Isma'IL. (1422). Sahih al-Bukhariy (صحيح البخاري). s.l.: Dar Tauqu al-Najat.
- al-Dhihlawiy, Abdulhaq Saifuddin. 92014-14350. Lam-at al-Tankih fi Syarh Misykat al-Masabih (لمعات التنقيح في شرح مشكاة المصابيح). Damascus: Mu-assasah al-Risalah
- al-Hakim. (2002/1422). al-Mustadrak ala al-Sahihayn (المستدرک علی الصحيحین). Bairut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Harariy, Muhammad al-Amin. (2018-1439). Syarh Sunan Ibn Majah (شرح سنن ابن ماجه). Jedda: Dar al-Minhaj.
- al-Hashimiy, Muhammad Ali. (2013). al-Mujtama' al-Muslim Kama Yabnihi al-'Islam fi al-Kitab wa al-Sunnah (المجتمع المسلم كما يبنيه الإسلام في الكتاب والسنة). al-Qahirah (Cairo): Dar al-Salam li at-Taba'ah wa al-Nashri wa al-Tauzia'.
- Al-Iraqiy, Zainuddin Abdurrahim bin al-Husain. (n.d.). Tarh al-Tathrib fi Syarh al-Taqrub (طرح التثريب في شرح التقريب). (n.p.): al-Tab ah al-Misriyah al-Qadimah.
- Al-Jamal, Sulaiman Umar. (n.d.). al-Futuhat al-Ilahiyah (الفتوحات الإلهية). Al-Qahirah (Cairo): Dar Ihyaa al-Kutub al-Arabiyah.
- al-Jurjawi, Ali Ahmad. 2009-1430. Hikmah al-Tasyri' Wa Falsafatahu (حكمة التشريع وفلسفته). Lubnan (Lebanon): Dar al-Fikr.
- al-Jurjaniy, Ali Muhammad Ali al-Syarif. (1983-1403). al-Ta'rifat (التعريفات). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Khalid Azab. 2013-1434. Al-Thurath al-Umrani Li al-Madinah al-Islamiyah (التراث العمراني للمدينة الإسلامية).Kuwiet: al-Rawafid.

- al-Khalil, Ibn Ahmad bin Amr al-Farahidiy. (n.d.). al-Ian (العين). n.p.: Dar wa Muktabah al-Hilal.
- al-Madariy, Amir Muhammad. (2012). al-Musawat fi al-Islam (المساواة في الإسلام). n.p.: www.pdfactory.com.
- al-Mubarakfuriy. (n.d.). Tuhfah al-'Ahwadhiy (تحفة الأحوذى). al-Qahirat: Dar al-Fikr.
- Al-Khatthabiy, Hamad Muhammad. (1932-1351). Ma-alim al-Sunan (معالم السنن). Aleppo: al-Mathba-ah al-Ilmiyah.
- Al- Khathib, Ahmad Ali. (1421). Al-Faqih wa al-Mutafaqqih (الفقيه و المتفقه). Saudi Arabia: Dar Ibn Jauziy.
- Al- Khazendar, Mahmud Muhammad. (1997-1417). Hazihi Akhlaquna Heena Nakun Mu-minin Haqqa (هذه أخلاقنا دين نكون مؤمنين حقا). Al-Riyadh: Dar al-Thaiyibah.
- al- Khudhair, Zuhair al-Harb. (n.d.). Syarh Kitab al- Ilm li Abi Khaisamah (شرح كتاب العلم لأبي خيثمة). (n.p.). al-Maktabah al-Syamilah.
- Al-Mu'jam al-Arabi al-Asasi. (1988). Tunis, Tunisia: Al-Munadhdhamat alArabiyyah li al-Tarbiyyah wa al-Thaqafah wa al-Ulum.
- al-Mulla al-Qariy, Ali Muhammad. (2002-1422). Mirqat al-Mafatih Syarh Misykat al-Masabih (مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح). Beirut: Dar al-Fikr.
- al-Munajjid, Salah al-Din. (1976). al-Mujtama' al-Islamiy fi Zill al-'Adalah (المجتمع الإسلامي في ظل العدالة). Beirut: Dar al-kitab al-Jadid.
- Al-Munawiy, Muhammad Abdurra-uf. 1356. Faidh al- Qadir (فيض القدير). Al-Qahirah (Cairo): Maktah al-Tijariyah al-Kubra.
- al-Nawawiy, Yahya bin Syaraf. (1417-1996). Syarh Sohik Muslim (شرح صحيح مسلم). Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabiyy.
- _____ (n.d.). Al-Majmu Syarh al-Muhazzab (المجموع شرح المهذب al-Sa'uwdiy: Maktabah al-'Arshad (Muhammad Najib al-Muti'iy).
- al-Nawawiy, Yahya bin Syaraf. (1417-1996). Syarh Sohik Muslim (شرح صحيح مسلم).
- al-Nawawiy. 1994-1415. Sahih Muslim bi Sharh al-Nawawiy (صحيح مسلم بشرح النووي). al-Qahirah: Dar al-Hadith.
- al-Nawawiy. (n.d.). Kitab al-Majmua' ((كتاب المجموع al-Sa'uwdiy: Maktabah al-'Arshad (Muhammad Najib al-Muti'iy).
- al-Qardhawiy, Usuf. (2012/1432). Malamih al-Mujtama' al-Muslim (ملاحم المجتمع المسلم). al-Qahirah (Cairo): Maktabah al-Wahbah.

- al-Qariy. (2001-1422). *Mirqat al-Mafatih (مرقاة المفاتيح)*. Bairut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.
- al-Samuraiy, Nu‘man Abdurrazzaq. (n.d.). *al-Nizam al-Siyasi fi al-Islam (النظام السياسي في الإسلام)*. n.p.: The Author’s Private Printing House (مكتبة خاصة للمؤلف).
- al-Sa’diy, Abdurrahman Nasir Abdullah. (2000/1420). *Taisir al-Karim al-Rahman fi Tafsir Kalam al-Mannan (تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان)*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- al-Sindiyy, Muhammad Abdulhadi. (n.d.). *Hasyiyyah al-Sindiyy ala Sunan Ibn Majah (حاشية السندي على سنن ابن ماجه)*. Beirut: Dar al-Jail.
- al-Syahraniy, Ma’lawi Abdullah. (2006/1427). *al-Amal al-Tatawu-iy wa ‘Alaqatahu bi Amn al-Mujtami’ (العمل التطوعي وعلاقته بأمن المجتمع)*. n.p.: Jami‘ah Naif al-Arabiyyah li al-Ulum al-Amniyyah.
- al-Syattiy, Khalid Yusuf. (2007/1428). *Dirasah Tauthiqiyyah li al-Amal al-Tatawu’ Fi Daulah al-Kuwait (دراسة توثيقية للعمل التطوعي في دولة الكويت)*. n.p.: al-Amanah al-Ammah li al-Auqaf.
- al-Tabariy. (2001/1422). *Tafsir al-Tabariy (تفسير الطبري)*. al-Qahirat: Markaz al-Bahur wa al-Dirasat al-‘Arabiyyah wa al-‘Islamiyyah.
- al-Tirmidhiy, (1996). *al-Jamia al-Kabir li al-Tirmidhiy (الجامع الكبير للترمذي)*. Bairut: Dar al-Gharab al-‘Islamiy.
- al-Tufiy, Sulaiman Abd alQawiy al-Karim. (1987-1407). *Syarh Mukhtasar al- Rawdhah (شرح مختصر الروضة)*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- al-Qadhi Eyadh, Musa Amrun. (1998-1419). *Ikmal al-Mu-allim bi Fawa-id Muslim (إكمال المعلم بفوائد مسلم)*. Al-Qahirah (Cairo): Dar al-Wafa.
- al-Qahthaniy, Sa-id Ali. (n.d.). *al-Imamah fi al-Salah (الإمامة في الصلاة)*. (n.p.): Salsilah Mu-allafat al-Qahthaniy.
- al-Qariy, Ali Muhammad. (2002-1422). *Mirqat al-Mafatih Syarh Misykat al-Mafatih (مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح)*. Beirut: Dar al-Fikr.
- al-Qurtubiy, Abu Abdillah Muhammad Bin Ahmad. (1384-1964). *Tafsir al-Qurtubiy (تفسير القرطبي)*. Al-Qahirah (Cairo): Dar al-Kutub al-Misriyah.
- al- Raziyy, Muhammad Umar. (1442). *Tafsir al- Raziyy (تفسير الرازي)*. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabiyy.

- al- Sa-atiy, Ahmad Abdurrahman. 2009. Al-Fath al-Rabbaniy li Tartib Musnad al-Imam Ahmad Bin Hanbal (الفتح الرباني لترتيب مسند الإمام أحمد بن حنبل الشيباني). Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabiy.
- al- Saharanfuriy, Khalil Ahmad. (2006-1427). Baz al-Majhud Syarh Sunan Abi Dawud (بذل المجهود شرح سنن أبي داود). India: Markaz al-Syaikh Abi al-Hasan al-Nadwiyy.
- al-San-a-niy, Muhammad Ismail. (2001-1432). Al-Tanwir Syarh al-Jami al-Sagir (التنوير شرح الجامع الصغير). Al-Riyadh: Dar al-Salam.
- al-Sayuti, Jalauddin Abdul rahman. 1985-1405. Husn al-Maqsid Fi Amal al-Maulid (حسن المقصد في عمل المولد). Beirut (Lebanon): Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- al-Sindiyy, Muhammad Abdulhadi. (n.d.). Hasyiyyah al-Sindiyy ala Sunan Ibn Majah (حاشية السندي على سنن ابن ماجه). Beirut: Dar al-Jail.
- al-Soffar, Musa Hasan. (2007/1428). al-‘Amal al-TaTawwu-iy fi Khidmah al-Mujtama’ (العمل التطوعي في خدمة المجتمع). Saudi Arabia: al-Atyaf.
- al- Suyutiyy, Abdurrahman Abubakr. (1996-1416). al-Dibaj ala Sahih Muslim Bial-Hajjaj (الديباج على صحيح مسلم بن الحجاج). Saudi Arabia: Dar Ibn Affan.
- al-Tabariyy. (2001/1422). Tafsir al-Tabariyy (تفسير الطبري). al-Qahirah: Markaz al-Bahur wa al-Dirasat al-‘Arabiyyah wa al-‘Islamiyyah.
- al- Thanthawiy, Muhammad Saiyid. (1997). Tafsir al- Wasith (تفسير الوسيط). al-Qahirah (Cairo): Maktabah al-Fujalah.
- al-Thibiy, al-Husain Abdullah. (1997-1417). Syarh al- Misykat (شرح المشكاة). al-Riyadh: Maktabah Nizar Mustafa al-Baz.
- al-Zamakhsyariy, Mahmud Amr. (n.d.). Tafsir al- Kasysyaf (تفسير الكشاف). Beirut: Dar al-Kitab al-Arabiy.
- al-Zarkasyiy, Muhammad Abdullah. (1999-1442). la‘lam al-Sajid bi Ahkam al-Masajid (إعلام الساجد بأحكام المساجد). al-Qahirah (Cairo): al-Majlis al-Ala li al-Syu-un al-Islamiyah.
- Azzam, Zuhaib Faiz. (2014). Zau al-Ihtijaj al- Khassah fi Dhau al-Qur-an wa al-Sunnah (ذوو الاحتياجات الخاصة في ضوء القرآن والسنة). Nablus: Jamiah al-Najah al-Wathaniyah.
- Dawabah, Asyraf Muhammad Dawabah. 2010-1431. al-Iqtisad al-Islamiy (الاقتصاد الإسلامي). al-Qahirah (Cairo): Dar al-Salam.

- Hassaniy, Muhammad Nur. (2107-1438}. Fiqh al-Masajid fi al-Syari-ah al-Islamiyah (فقه المساجد في الشريعة الإسلامية). Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Ibn Allan, Muhammad Ali. (n.d.). al-Futuhah al-Rabaniyah ala al-Azkar al-Nawawiyah (الفتوحات الربانية على الأذكار النووية). al-Qahirah (Cairo): al-Nasyr wa al-Talif al-Azhariyah.
- _____ . 2004-1425. Falihin li Turuq Riyadh al-Salihin (دليل الفالحين لطرق رياض الصالحين). Beirut: Dar al-Ma'rifat.
- Ibn al-Qaiyim, Muhammad Abubakr Iyyub. (n.d.). Miftah Dar al-Sa-adah (مفتاح دار السعادة). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- (1994-1415). Zad al-Ma-ad (زاد المعاد). Beirut: Mu-assasah al-Risalah.
- . (1991-1411). la'-lam al-Muwaqqi-in (إعلام الموقعين). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyah
- Ibrahim Hammad al-Raiys. 2012. Al-MadKhal Ila al-Thaqafah al-Islamiyah (المدخل إلى الثقافة الإسلامية). (n.p.): Madar al-Watan.
- Ibn A'syur, Muhammad al-Thahir Bin Muhammad. 1984. al-Tahrir wa al-Tanwir (التحرير والتنوير). Tunisia: al-Dar al-Tunisiyyah.
- 'Ibn Atheer. (1979). al-Nihayah fi Ghareeb al-Hadeeth wa al-'Aathar (النهاية في غريب الحديث والآثار). Beirut: Maktabah 'Ilmiyyah.
- Ibn Baththal, Yasir Ibrahim. (2003-1423). Syarh Sahih al-Bukhariy (شرح صحيح البخاري). Riyadh: Maktabah al-Rusyd.
- Ibn Daqiq al-Eid, Muhammad Ali. (2003-1424). Syarh al-Arba-in al-Nawawiyah (شرح الأربعين النووية). al-Qahirah (Cairo): Muassasah al-Raiyan.
- 'Ibn Faris bin Zakariyya, 'Abi al-Husain 'Ahamad. (n.d.). Mu'jam Maqayees al-Lughah (معجم مقاييس اللغات), Vol.3. Beirut: Dar al-Jail Publisher.
- Ibn Faris, Ahmad al-Razi. (1979-1399). Maqayis al-Lughah (مقاييس اللغة). Beirut: Dar al-Fikr.
- 'Ibn Hajr al-'Asqalaniy, 'Abu al-Fadl 'Ahmad Bin 'Aliy Bin Muhammad Bin 'Ahmad. (2004-1424). Fath al-Bariy Sharh Sahih al-Bukhariy (فتح الباري شرح صحيح البخاري). al-Qahirah: Dar al-Hadith.

- 'Ibn Kathir, Ismail Umar. (1999-1420). Tafsir 'Ibn Kathir (تفسير ابن كثير). n.p.: Dar al-Taiyyibah.
- Ibn Khaldun, Abdurrahman Muhammad. (1988-1408). Tarikh Ibn Khaldun (تاريخ ابن خلدون). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- Ibn Raslan, Ahmad Husain. (2016-1437). Syarh Sunan Abi Dawud (شرح سنن أبي داود). al-Faiyum Dar al-Falah.
- Ibn Saiyyidah, Muhammad Ahmad. (2000-1421). al-Muhkam wa al-Muhit al-A'aZam (المحكم والمحيط الأعظم). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Ibn Uthaimin, Muhammad Salih. 2006-1427. Fath Zi al-Jalal al-Ikhrām (فتح ذي الجلال والإكرام). (n.p.): al-Maktabah al-Islamiyah.
- _____ . (n.d.). Fatawa wa Istisyarat al-Islam al-Yaum (فتاوى واستشارات الإسلام اليوم). (n.p.): al-Maktabah al-Islamiyah.
- Muhammad Bu al-Ajfan. 1977. al-Nizam al-Iqtisadi Fi al-Islam (النظام الاقتصادي في الإسلام). Tunisia: al-Hayah al-Thaqafiyah.
- Muhammad Musa Yusuf. 1954-1373. Fiqh al-Kitab Wa al-Sunnah al-Buyu' Wa al-Mu'amat al-Maliyah al-Mu'asirah (فقه الكتاب والسنة البيوع والمعاملات المعاصرة). al-Qahirah (Cairo): Dar al-Kitab al-Arabi.
- Murtadha al-Zabeediy. (1944). Taj al-'Arus min Jawahir al-Qamus (تاج العروس من جواهر القاموس). Vol.6. Beirut: Dar 'Ihyaa' Turaath al-'Arabiyy.
- Musa Syahin, Lasyin. (2002-1423). Fath al-Mun-im Syarh Sahih Muslim (فتح المنعم شرح صحيح مسلم). (n.p.): Dar al-Syruq.
- Riyadh Kan 'an. 2014-1435. al-Qamus al-Thqafiyah Li al-Mujtama' al-Islamiy (السمات الثقافية للمجتمع الإسلامي). Mosul (Iraq): Majallah Kulliyah al-Ulum al-Islamiyah Jamiah al-Mosul
- Uthman, Sumaiyah al-Saiyid. (n.d.). Auqat Mali-at Bi al-Hasanat Ma-a Niyat al-Salihah (أوقات مليئة بالحسنات مع النية الصالحة). (n.p.): al-Maktabah al-Syamilah.
- Yusuf Ibrahim Yusuf. (n.d.). al-Iqtisad al-Islamiy (الاقتصاد الإسلامي). Al-Qahirah (Cairo): Markaz Solih kamil Li al-Iqtisad al-Islamiy Jami ah al-Azhar.

Zinu, Randah Muhammad. (2007). al-‘Aamal al-TaTawwu-iy fi al-Sunnah al-Nabawiyyah (العمل التطوعي في السنة النبوية). Gaza (Palestine): al-Jami‘ah al-Islamiyyah.

วิทยานิพนธ์

กิตติพล แต่งผิว. 2556. ปัจจัยที่มีผลต่อจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ตำบลมะขาม อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. สาขาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กานต์รวี บุญญาสิทธิ. 2554. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมจิตแห่งความเคารพและจิตแห่งจริยธรรมตามแนวคิดการเรียนการสอนโดยการบริการสังคมสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุซมิบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Ghabariy, Muhammad Salamah. (2008/1429). al-Mabadiy’ al-‘Asasiyyah li al-Khidmah al-‘Ijtima‘iyyah (‘Abhaath Nadwah al-Kidmah al-‘Ijtima‘iyyah fi al-‘Islam) (المبادئ للخدمة الإجتماعية - أبحاث ندوة الخدمة الإجتماعية في الإسلام) . al-Qahirah (Cairo): Dar al-Salam li at-Taba‘ah wa al-Nashri wa al-Tauzia’.

Hasan Bukhariy, Muhammad Said bin Muhammad. (1997). “al-Khidmaat al-Tatawwu‘iyyah fi al-Kitab wa al-Sunnah (Mufhoomuha wa ‘Ahammiyyatuha wa Majallatuha)” in Abhaath wa Awraaq al-Mu’tamar al-‘Imiy al-Awwal li al-Khidmaat at-Tatawwu‘iyyah bi al-Mamlakah al-‘Arabiyyah al-Sa‘udiyyah al-Mun‘aqid fi Rihaab Jami‘ah ‘Umm al-Qura (الخدمات التطوعية في الكتاب والسنة) . Makkah: Jami‘ah ‘Umm al-Qura.

Hassaan Mustafa ‘Ahmad. (2008-1429). al-Ri‘aayah al-‘Ijtima‘iyyah fi al-‘Islam (‘Abhaath Nadwah al-Kidmah al-‘Ijtima‘iyyah fi al-‘Islam) (الرعاية الإجتماعية في الإسلام) (أبحاث ندوة الخدمة الإجتماعية في الإسلام) . al-Qahirah (Cairo): Dar al-Salam li at-Taba‘ah wa al-Nashri wa al-Tauzia’.

ห้องสมุดออนไลน์

- อัลมักตะบะฮฺ อัจชามิละฮฺ (المكتبة الشاملة)
- อัลมักตะบะฮฺ อัลวะเกาะฟียะฮฺ (المكتبة الوقفية)

เว็บไซต์

- <https://alghad.com> - สืบค้นเมื่อ 16/01/2565.
<http://almoslim.net> - สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2563.
<https://mqaall.com> - สืบค้นเมื่อ 27/01/2565
<https://mawdoo3.com> - สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2563.
<https://mawdoo3.com> สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2563.
<https://mjalat.net> - สืบค้นเมื่อ 27/01/2565.
<https://sites.google.com> - สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2563.
<https://sotor.com> - สืบค้นเมื่อ 26/01/2565.
<https://th.wikipedia.org> - สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2563.
<https://www.alkhaleej.ae> - สืบค้นเมื่อ 26/01/2565.
<https://www.almrsal.com/post> - สืบค้นเมื่อ 12/01/2565.
<https://www.alukah.net> สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2563.
<https://www.alukah.net/sharia> - สืบค้นเมื่อ 16/01/2565.
<https://www.arabicdawateislami.net> - สืบค้นเมื่อ 17/01/2565
<https://ar.islamway.net/article> - สืบค้นเมื่อ 26/01/2565.
<https://www.cicot.or.th> > committee - สืบค้นเมื่อ 15/08/1565.
<https://www.cicot.or.th> > committee คณะกรรมการ กอจ. | CICOT.OR.TH - สืบค้น
 เมื่อ 15/08/2565.
<https://www.dal4you.com> - สืบค้นเมื่อ 17/01/2565.
<https://www.dorar.net> - สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2563
<https://www.elbalad.news> - สืบค้นเมื่อ 17/01/2565.
<https://islamweb.net> > fatwa > مركز الفتوى الاحتس - إسلام ويب - الاحتساب في الشرع -
 สืบค้นเมื่อ 11/08/2022.
<http://www.saaid.net> - สืบค้นเมื่อ 27/01/2565.
<http://www.saaid.net/afkar/school/127.htm> - สืบค้นเมื่อ 15/01/2565.
<https://www.zyadda.com> - สืบค้นเมื่อ 26/01/2565.

บุคลากรกรม

- นายดุจยรัตน์ บุญโสภา. 2564. ให้สัมภาษณ์. 6 สิงหาคม.
- นายณัฐรุดีน กะจิ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 1 สิงหาคม.
- นายเผ่าชัย บิลโอ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 9 สิงหาคม.
- นายพาริต เตชะมาหมีด. 2564. ให้สัมภาษณ์. 7 สิงหาคม.
- นายมังโสด หมะเต๊ะ. ให้สัมภาษณ์. 27 กรกฎาคม.
- ดร. มุซึกกิต หีมพินิจ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 7 สิงหาคม.
- นายมูฮัมหมัด หวันสนิ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 10 สิงหาคม.
- นายสุรศักดิ์ ออวัง. 2564. ให้สัมภาษณ์. 10 สิงหาคม.
- นายรอเซ็ด เบ็นแหละแหนะ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม.
- นางไหวริยะ เจริญระ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม.
- นายอับดุลสุโก ดินอะ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 9 สิงหาคม.
- นายอับดุลรอแมะ หะยีกาจิ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 26 กรกฎาคม.
- นายอัลดุลฟัตตาร์ท เจะโสะเจะหลี. 2564. ให้สัมภาษณ์. 27 กรกฎาคม.
- นายอิสมาแอล หมินหวัง. 2564. ให้สัมภาษณ์. 27 กรกฎาคม.
- นายอิสระ อุสมาน. 2564. ให้สัมภาษณ์. 3 สิงหาคม.
- นายฮุสณี บินหะยีคอเนาะ. 2564. ให้สัมภาษณ์. 1 สิงหาคม.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือขอความอนุเคราะห์

ที่ ศธ 0521.2.08/

คณะวิทยาการอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

มิถุนายน 2564

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

2. แบบสอบถามประกอบการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วยนายทิชากรณ จินดา รหัสนักศึกษา 6220430004 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ซาฟีอี อาดำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้นักศึกษามีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์และสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารในโรงเรียนของท่าน จากกลุ่มตัวอย่าง ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการ เพื่อใช้ประกอบเป็นข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างองค์ความรู้ทางการศึกษาต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัดรอฟลี แวหะมะ)

คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

สำนักงานเลขานุการ

โทรศัพท์ 0 7333 1305, 0 7331 3930 - 50 ต่อ 2228

โทรศัพท์มือถือ 081-566-5392

โทรสาร 0 7334 8726

ที่ ศธ 0521.2.08/

คณะวิทยาการอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรู่สะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

มิถุนายน 2564

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน .....

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

2. แบบสอบถามประกอบการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วยนายทิชาภรณ์ จินดา รหัสนักศึกษา 6220430004 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ซาฟีอี อาดำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ คณะวิทยาการอิสลาม ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษาของแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยให้มีคุณภาพที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัดรอฟลี แวะหะมะ)

คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

สำนักงานเลขานุการ

โทรศัพท์ 0 7333 1305, 0 7331 3930 - 50 ต่อ 2228

โทรศัพท์มือถือ 081-566-5392

โทรสาร 0 7334 8726

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานเลขาธิการ

วิทยาลัยอิสลามศึกษา

☎ 2261

ที่ มอ/

วันที่ มิถุนายน 2564

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน .....

ด้วยนายทวิชากรณ์ จินดา รหัสนักศึกษา 6220430004 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ซาฟีอี อาดำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ คณะวิทยาการอิสลาม ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอกความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษาของแบบสอบถาม และแบบสอบถามสัมภาษณ์ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยให้มีคุณภาพที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัดรอฟลี แหวะมะ)

คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

สำนักงานเลขาธิการ

โทรศัพท์ 0 7333 1305, 0 7331 3930 - 50 ต่อ 2228

โทรศัพท์มือถือ 081-566-5392

โทรสาร 0 7334 8726

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา
2. แบบสอบถามมี 2 ตอน ดังนี้
  - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
  - ตอนที่ 2 แบบสอบถามวัดพฤติกรรมการจิตอาสา แรงจูงใจจิตอาสา และการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา
  - ตอนที่ 3 แบบสอบถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถาม ในครั้งนี้ด้วยดีและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นายทีชากรณ์ จินดา

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง จงทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับท่าน

1. เพศ
 หญิง ชาย
2. อายุ
 31 - 40 ปี 41 - 50 ปี 51 - 60 ปี
3. การศึกษาสูงสุด
 ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก
4. ประสบการณ์การปฏิบัติงาน
 ต่ำกว่า 10 ปี 10 ปี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการวัดพฤติกรรมจิตอาสา แรงจูงใจจิตอาสา และการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ตอนที่ 2.1 แบบวัดพฤติกรรมจิตอาสา

คำชี้แจง โปรดอ่านและพิจารณาข้อความแล้วตัดสินใจว่าท่านมีพฤติกรรมต่อข้อความในแต่ละข้อมากน้อยเพียงใด โดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างทางขวามือที่ตรงกับพฤติกรรมที่เป็นจริง

รายการ	ระดับพฤติกรรมจิตอาสา				
	ปฏิบัติ ทุกครั้ง	ปฏิบัติ เกือบ ทุกครั้ง	ปฏิบัติ บางครั้ง	ปฏิบัติ น้อย ครั้ง	ไม่มี การ ปฏิบัติ
1. ฉันบริจาคสิ่งของให้กับหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม					
2. ฉันมักจะพูดปลอบใจหรือให้กำลังใจกับผู้ที่ประสบปัญหาหรือความทุกข์					
3. ฉันมักจะพูดโน้มน้าวให้เพื่อนหรือคนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม					
4. ฉันช่วยคิดหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหา					
5. ฉันให้คำแนะนำแก่ผู้ที่ปฏิบัติผิดกฎระเบียบของสังคม					
6. เมื่อเห็นผู้อื่นหอบของพะรุงพะรังฉันจะอาสาเข้าไปช่วยเหลือ					
7. ฉันช่วยบอกหรือแนะนำเส้นทางแก่นักท่องเที่ยวและผู้ไม่					

รายการ	ระดับพฤติกรรมจิตอาสา				
	ปฏิบัติ ทุกครั้ง	ปฏิบัติ เกือบ ทุกครั้ง	ปฏิบัติ บางครั้ง	ปฏิบัติ น้อย ครั้ง	ไม่มี การ ปฏิบัติ
รู้จักเส้นทาง					
8. ฉันช่วยเก็บขยะและทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนและชุมชน					
9. ฉันชอบทำงานช่วยเหลือสังคมโดยไม่รู้จำกเหน็ดเหนื่อย					
10. ฉันใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือสังคมที่โรงเรียน ชุมชน หรือหน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น					
11. ฉันร่วมมือกับผู้คนในโรงเรียนและชุมชนในการระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม					
12. ฉันร่วมรณรงค์ให้คนในโรงเรียนและชุมชนตระหนักถึงปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชน					

ตอนที่ 2.2 แบบวัดแรงจูงใจจิตอาสา

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างระดับความสำคัญเกี่ยวกับสาเหตุจูงใจให้ท่านเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาหรือแสดงพฤติกรรมกรให้บริการสังคมเชิงจิตอาสา

รายการ	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	5	4	3	2	1
1. ฉันมีความห่วงใยผู้ประสบปัญหาต่างๆ					
2. ฉันรู้สึกสงสารบุคคลที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้					
3. ฉันรู้สึกว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่เราควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่น					
4. การให้บริการจิตอาสาอาสาทำให้ฉันเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ในสังคมได้มากขึ้น					
5. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาเปิดโอกาสให้ฉันเห็นสิ่งต่างๆ ในมุมมองใหม่ๆ					
6. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ฉันเกิดการเรียนรู้และเข้าใจชีวิตมนุษย์จากประสบการณ์ตรง					
7. ฉันสามารถเรียนรู้ที่จะติดต่อกับบุคคลที่หลากหลายจากการทำการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสา					

รายการ	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	5	4	3	2	1
8. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาช่วยให้ฉันค้นพบศักยภาพของตัวเอง					
9. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาเป็นการเปิดทางไปสู่งานที่ฉันต้องการจะทำเป็นอาชีพ					
10. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ฉันสามารถมีเครือข่ายใหม่ที่สามารถช่วยเหลือด้านการเรียนหรืออาชีพในอนาคตของฉัน					
11. การมีประวัติการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ประวัติของฉันดูเด่นขึ้น					
12. ฉันรู้สึกว่าคุณปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดีขึ้น เมื่อเริ่มทำกิจกรรมจิตอาสา					
13. บุคคลที่ฉันสนิทสนมด้วยต่างก็ให้คุณค่ากับการทำกิจกรรมช่วยเหลือสังคม					
14. ฉันชักชวนผู้ที่อยากทำกิจกรรมจิตอาสาให้เข้าร่วมด้วยความเต็มใจ					
15. ฉันรู้สึกแปลกแยกจากผู้อื่นหากไม่เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา					
16. ฉันรู้สึกผิดทุกครั้งที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา					

ตอนที่ 2.3 การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสา

รายการ	การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหาร				
	บ่อยมาก (ทุกสัปดาห์)	บ่อย (มากกว่า 4 ครั้ง/เดือน)	ปานกลาง (1-3ครั้ง/เดือน)	นานๆครั้ง	ไม่เคย
	5	4	3	2	1
1. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการเป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชน					
2. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการอะซาน					
3. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการบริการมัสยิด					

รายการ	การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหาร				
	บ่อยมาก (ทุก สัปดาห์)	บ่อย (มากกว่า 4 ครั้ง/เดือน)	ปานกลาง (1-3ครั้ง/ เดือน)	นานๆ ครั้ง	ไม่เคย
	5	4	3	2	1
4. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการสอน คัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ					
5. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการสอนคนที่ ไม่รู้ผลิติสิ่งของต่างๆ					
6. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการบริจาคทาน					
7. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการเลี้ยงดู (قنفذ)					
8. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการการ สร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์					
9. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการ การใช้ ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำ ความชั่ว					
10. ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการ ช่วยเหลือคนขัดสนยากจน					
11. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการการ ช่วยเหลือคนทุพพลภาพ					
12. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการการจัดสิ่ง กีดขวางออกจากถนนหนทาง					
13. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการการ ช่วยเหลือคนหูหนวก					
14. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการอธิบาย ให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ					
15. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการนำทาง คนตาบอด					
16. ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการทำ ความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาตามความเป็นจริง

1) ปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

.....
 .....
 .....

2) แนวทางการแก้ไขปัญหาให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

.....
 .....
 .....

ขอให้อัลลอฮ์^ﷻ ทรงตอบแทนความดีงามแก่ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา
2. แบบสัมภาษณ์มี 2 ตอน ดังนี้
    ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
    ตอนที่ 2 แนวทาง ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไข การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นายทิชากรณ์ จินดา
นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ หญิง ชาย
2. อายุ.....ปี
3. การศึกษาสูงสุดระดับ.....สาขา.....
4. ประสบการณ์การปฏิบัติงาน.....ปี
5. ตำแหน่ง.....

ตอนที่ 2 แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

1. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการเป็นอิม่ามนำละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชนอย่างไร
 เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....
 แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ
 .....
 ปัญหาและแนวทางการแก้ไข
 .....
2. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการอะซานในโรงเรียนหรือชุมชนอย่างไร
 เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....
 แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ
 .....
 ปัญหาและแนวทางการแก้ไข
 .....
3. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชนอย่างไร
 เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....
 แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ
 .....
 ปัญหาและแนวทางการแก้ไข
 .....
4. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไร

- เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....
 แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ
 .....
 ปัญหาและแนวทางการแก้ไข
 .....
5. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสอนคนที่ไม่รู้
 ผลิตสิ่งของต่าง ๆ อย่างไร
 เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....
 แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ
 .....
 ปัญหาและแนวทางการแก้ไข
 .....
6. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการบริจาคทาน
 อย่างไร
 เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....
 แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ
 .....
 ปัญหาและแนวทางการแก้ไข
 .....
7. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการเลี้ยงดู (إنفاق)
 อย่างไร
 เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....
 แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ
 .....
 ปัญหาและแนวทางการแก้ไข
 .....
8. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสร้างความ
 ประองตอระหว่างเพื่อนมนุษย์อย่างไร
 เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ
 .....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

9. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการใช้ให้ทำความดี และห้ามปรามการทำความชั่วอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

10. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการช่วยเหลือคน ชัดสนยากจนอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

11. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการช่วยเหลือคน ทุกข์ยากอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

12. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการจัดสิ่งกีดขวาง ออกจากถนนหนทางอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

13. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการช่วยเหลือคนหูหนวกอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

14. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

15. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการนำทางคนตาบอดอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

16. ท่านมีแนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไปอย่างไร

เคยให้บริการ ไม่เคยให้บริการ เพราะ

.....

แนวทาง(รูปแบบ/วิธีการ)การให้บริการ

.....

ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

.....

ขออัลลอฮ์ทรงตอบแทนความดีแต่ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ผู้ให้สัมภาษณ์ .....

ผู้สัมภาษณ์ นายทิวากรณ์ จินดา

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ.....ตั้งแต่เวลา .....ถึงเวลา .....

ภาคผนวก ค

ผลการวิจัยสำหรับการจัดทำยืนยันผลการวิจัย

**ข้อสรุปผลการวิจัยสำหรับการยืนยันผลการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
เรื่อง แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา**

ผลการวิจัยฉบับนี้ได้ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ตามกรอบการวิจัย 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก 12) การจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยเหลือคนหูหนวก 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

คำชี้แจง

ขอความกรุณาท่านผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาข้อสรุปผลการวิจัยและให้ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการเขียนข้อเสนอแนะไว้ท้ายข้อความนั้นๆ เพื่อการปรับปรุงข้อสรุปผลการวิจัยให้มีคุณภาพและความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขออัครลอร์ดทรงตอบแทนความดีงาม

นายทิวากรณ์ จินดา

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาจากการสัมภาษณ์ ตามกรอบการวิจัย 16 ประการได้ข้อสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการเป็นอีมานนำ ละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชน

1) เป็นอีมานนำละหมาดในโรงเรียนมีการกระทำเป็นประจำโดยการสลับสับเปลี่ยนกันระหว่างผู้บริหารและคณะครูผู้สอน ส่วนการทำหน้าที่อีมานนำละหมาดในมัสยิดของชุมชนจะเป็นไปตามวาระสำคัญต่างๆ เช่น กิจกรรมวันอีด กิจกรรมเดือนเราะมาฎอน หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ดำเนินร่วมกับชุมชนหรือหน่วยงานต่างๆ

2) ให้บริการสังคมด้วยการทำหน้าที่เป็นอีมานเนื่องจากการเป็นผู้อ่านคุดบะฮ์

3) ทำหน้าที่จัดตั้งและดูแลคณะครูศาสนาในการทำหน้าที่เป็นอีมานนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน

4) ให้บริการด้วยการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกการเป็นอีมานนำละหมาดในโรงเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนก่อนออกบริการการเป็นอีมานนำละหมาดสู่ชุมชน

5) ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนและฝึกอบรมสัปบุรุษมัสยิดเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารการเป็นอีมานแก่ชุมชน

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

2. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการอะซานในโรงเรียน หรือชุมชน

1) ทำหน้าที่บริการอะซานในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน

2) ให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้มีผู้ทำหน้าที่ดูแลการอะซาน และคอยอะซานแทนผู้ปฏิบัติหน้าที่ประจำเนื่องจากมีเหตุสุดวิสัยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

3) สร้างแรงจูงใจและการฝึกฝนให้นักเรียนมีทักษะในการทำหน้าที่อะซานในโรงเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การมีส่วนร่วมทำหน้าที่การอะซานเมื่อกลับสู่ชุมชนของตนเอง

4) จัดกิจกรรมอบรมด้านการละหมาดและการอะซานแก่ชุมชน

5) จัดกิจกรรมการแข่งขันการอะซานในโรงเรียนแล้วค่อยคัดเลือกนักเรียนที่อะซานไพเราะและถูกต้องลงพื้นที่ให้บริการอะซานแก่ชุมชนตามโอกาสต่างๆ

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....
 .....
3. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชน

- 1) ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบการบริหารจัดการมัสยิดในโรงเรียนและทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษามัสยิดในชุมชน
- 2) ส่งเสริมกิจกรรมให้กับนักเรียนผ่าน “กลุ่มมิฟตะร็กะษะอาด” ให้บริการมัสยิดผ่านกิจกรรมต่างๆ
- 3) ให้บริการด้วยวิธีการอำนวยความสะดวกและให้การอบรมแก่นักเรียนเรื่องความสะอาดและการบริการมัสยิด
- 4) ดูแลรับผิดชอบในการจัดตั้งเวรให้กับนักเรียนเพื่อดูแลทำความสะอาดมัสยิดและห้องน้ำ
- 5) ให้ความรู้ความเข้าใจกับเยาวชนและผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับการบริการมัสยิดผ่านการศาสนาโอวาท (นาซีฮัต) และการพูดคุยตามโอกาสต่างๆ
- 6) โรงเรียนกำหนดให้เป็นพันธกิจของโรงเรียนในการจัดคณะผู้บริหาร ครู และนักเรียนหมุนเวียนอ่านคุตบะฮ์ในมัสยิดชุมชน
- 7) บริการสอนตัฟซีรอัลกุรอานและอัล หะดิษ หลังละหมาดซุบฮ์

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....
 .....
 .....

4. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ

- 1) บริการสอนอัลกุรอานให้กับนักเรียนประจำหอพัก โดยจัดการสอนในรูปแบบของฮาลาเกาะฮ์
- 2) บริการดูแลและบริหารจัดการให้คณะครูสอนกีรออาตีให้กับชุมชน
- 3) บริการสอนอัลกุรอานหลังละหมาดมักริบที่มัสยิด
- 4) บริการสอนและจัดตั้งครูสอนอัลกุรอานเป็นประจำทุกวันหลังละหมาดมักริบ-อีซา
- 5) บริการเปิดสอนอัลกุรอานภาคกลางคืนในโรงเรียนให้กับชุมชน
- 6) บริการสอนอัลกุรอานที่มูศ็อลลา (ศาลาละหมาด) ชุมชนสัปดาห์ละ 5 วัน
- 7) บริการสอนอัลกุรอานในชุมชนเฉพาะกลุ่มที่สนใจในวันหยุดทั้งรูปแบบการสอนปกติหรือการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19

- 8) บริการสอนชาวบ้านในชุมชนทุกวันอาทิตย์และสอนนักเรียนทั้งภาคกลางวันและกลางคืน ในช่วยสถานการณ์โควิดใช้วิธีการด้วยการลงเฝ้าดูที่พบแทนการสอนแบบปกติ
- 9) บริการเป็นผู้ช่วยสอนอัลกุรอานในชุมชน

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

5. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสอนคนที่ไม่รู้ผลิตสิ่งของต่าง ๆ

- 1) บริการสอนหลักสูตรระยะสั้นตามที่ชุมชนต้องการ เช่น หลักสูตรการทำขนม การทำอาหารพื้นบ้าน การสานเสื่อกระจูด เย็บทออวนประมง เป็นต้น
- 2) บริการสังคมด้วยวิธีการใช้โรงเรียนเป็นหน่วยประสานงานวิทยาลัยการอาชีพและเป็นสถานที่ให้การอบรมอาชีพและการผลิตสิ่งของต่างๆ ให้กับชุมชน
- 3) บริการจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ในด้านอาชีพต่างๆ ให้กับนักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและชุมชน
- 4) บริการสอนด้านอาชีพให้กับนักโทษในเรือนจำ เช่น งานศิลปะ งานสกรีน การทำกรอบรูปวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

6. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการบริจาคทาน

- 1) บริการด้วยการบริจาคทรัพย์ส่วนตัวและการช่วยระดมทุนในโรงเรียนเพื่อการบริจาคตามวาระต่างๆ เช่น การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 การช่วยเหลือคนยากจนในชุมชน การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์น้ำท่วม เป็นต้น
- 2) บริการด้วยการส่งเสริมและจัดตั้งกองทุนเพื่อการกุศล
- 3) บริการด้วยวิธีการเรียกรับเงินจากญาติพี่น้องและผู้คนในชุมชนเพื่อการบริจาคทาน
- 4) บริการด้วยวิธีการจัดให้มีการบริจาคทานอย่างน้อยวันศุกร์ละ 1 บาท
- 5) จัดตั้งตู้รับบริจาคตามจุดต่างๆ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน
- 6) บริการการกุศลในทุกรูปแบบตามความสามารถ โดยผู้บริหารได้กำหนดให้คณะครูเป็นแกนนำในการเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและชุมชน

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

7. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการเลี้ยงดู (أفان)

- 1) บริการช่วยเหลือประสานงานให้เด็กกำพร้าและยากจนได้รับการช่วยเหลือ
- 2) บริการด้วยวิธีการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือเด็กกำพร้า
- 3) บริการให้การเลี้ยงดูเด็กกำพร้า
- 4) บริการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเด็กกำพร้าและยากจน หรือด้วยวิธีการจัดสรรทุนเรียนฟรี อาหารฟรีสำหรับนักเรียนที่ด้อยโอกาส
- 5) บริการจัดทำโครงการเลี้ยงเด็กกำพร้าและยากจน
- 6) บริการการจัดหาทุนช่วยเหลือนักเรียนที่ค้างจ่ายเงินค่าเล่าเรียนและให้การลดหย่อนให้กับนักเรียนที่ลำบากและยากจนในเรื่องค่าอาหาร

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

8. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์

- 1) บริการให้คำปรึกษาและข้อแนะนำเมื่อเกิดความขัดแย้งทั้งโดยส่วนตัวและเป็นกลุ่ม
- 2) บริการปลูกฝังจิตสำนึกด้านความสำคัญของการสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์ผ่านการอ่านคุดบะฮ์
- 3) บริการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทในชุมชน ด้วยการเชิญคู่กรณีมาพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผลเพื่อสร้างความปรองดองบนพื้นฐานหลักคำสอนศาสนา
- 4) บริการจัดตั้งคณะกรรมการทำหน้าที่ดูแลสร้างความปรองดอง ให้ความรู้และการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา โดยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาภายในหรือระหว่างครอบครัว
- 5) บริการจัดกิจกรรมให้ความรู้และการช่วยเหลือสร้างความปรองดองร่วมกันหน่วยงานท้องถิ่น
- 6) บริการเป็นตัวกลางในการจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดกรณีพิพาทในชุมชน
- 7) บริการจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจวิธีการจัดการความขัดแย้งและการแก้ปัญหาตามหลักคำสอนอิสลาม

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

9. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการใช้ให้ทำความดี และห้ามปรามการทำความชั่ว

1) บริการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วในรูปแบบส่วนตัวและในรูปของกิจกรรมทั้งในโรงเรียนและชุมชน

2) บริการสังคมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วผ่านการอ่านคุตบะฮวันศุกร์ วันอีด และการบรรยายธรรม

3) บริการโดยใช้วิธีการห้ามปรามหรือตักเตือนด้วยการใช้คำพูดที่ดีงามและปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง เมื่อพบเห็นการกระทำที่ไม่ดี

4) โรงเรียนให้บริการส่งเสริมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ผ่านการจัดกิจกรรมระหว่างนักเรียนกับชุมชน

5) บริการสังคมด้านการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วผ่านรูปแบบการสอน การพบปะพูดคุย การให้ศาสนโอวาท และการอบรมต่างๆ ในชุมชน

6) บริการให้การอบรมและส่งเสริมการทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วให้กับนักเรียนทุกคืนวันพุธและวันศุกร์

7) บริการจัดโครงการเพื่อออกตะวะวะฮ์ให้กับคณะครูและนักเรียนในช่วงปิดภาคเรียน

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

10. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการช่วยเหลือคนขัดสนยากจน

1) บริการช่วยเหลือจากทรัพย์สินส่วนตัวด้วยการบริจาคเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถและให้กำลังใจ

- 2) บริการช่วยเหลือคนขัดสนยากจนด้วยการจัดกิจกรรมอบรมการสร้างอาชีพและการพัฒนาตนเอง
- 3) บริการจัดกิจกรรมร่วมบริจาคทุกวันศุกร์และนำเงินที่ได้ไปช่วยเหลือนักเรียนและผู้คนในชุมชนที่ขัดสนยากจน โดยการสำรวจและช่วยเหลือตามลำดับความจำเป็น
- 4) บริการบริจาคข้าวสารให้กับมัสยิดเพื่อกระจายให้การช่วยเหลือแก่คนขัดสนยากจน
- 5) บริการช่วยแบ่งเบาภาระของสังคมด้วยวิธีการให้ทุนนักเรียนเรียนฟรี อยู่ฟรี และกินฟรี
- 6) บริการช่วยพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตคนขัดสนยากจนทั้งในเรื่องของการปฏิบัติทางด้านศาสนาและการประกอบอาชีพ
- 7) บริการจำหน่ายสินค้าเพื่อนำผลกำไรช่วยเหลือคนขัดสนยากจน โดยการหักต้นทุนคืน
- 8) บริการเก็บรวบรวมและประสานเพื่อจัดส่งเงินชะกาดและเนื้อกุรบานให้แก่ผู้ที่มีสิทธิรับในชุมชน

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

11. แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยช่วยเหลือคนทุกซ์ยาก

- 1) บริการให้คำปรึกษาและช่วยประสานหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาดูแลและให้การช่วยเหลือ
- 2) บริการช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถ
- 3) บริการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและบริจาคสิ่งจำเป็นให้แก่ผู้ป่วย
- 4) บริการจัดหาแหล่งทำงานให้กับกลุ่มผู้ทุกซ์ยากในชุมชน

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

12. แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง

- 1) จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการทำความสะอาดและขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางทั้งในบริเวณโรงเรียนและชุมชน

2) บริการจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางใช้วิธีการ 2 รูปแบบ คือ 1-การพบเจอสิ่งกีดขวางซึ่งหน้าที่สามารถกระทำได้ ก็จะจัดการนำสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางทันที 2-สิ่งกีดขวางที่ไม่สามารถกระทำได้ทันที ต้องใช้เครื่องมือหรือกลุ่มคนจึงจะสามารถทำได้ ก็จะช่วยประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือคนในชุมชนมาช่วยขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง

3) บริการด้วยวิธีการให้ความรู้ผ่านการอบรมและบอกให้เห็นถึงคุณค่าของการขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางและการทำให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและชุมชน

4) บริการด้วยการตัดหญ้าและการตัดกิ่งไม้ที่กีดขวางทางสัญจร

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

13. แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการช่วยเหลือคนหูหนวก

หมวด

1) บริการบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนสอนคนหูหนวก ทั้งโดยส่วนตัวและการระดมทุนจากโรงเรียนและในชุมชน

2) ศึกษาวิธีการสื่อสารการคนหูหนวกจากผู้มีประสบการณ์เพื่อสามารถให้การช่วยเหลือได้ตามโอกาส

3) บริการให้การอุดหนุนสินค้าคนหูหนวก

4) บริการประสานหน่วยงานราชการให้ดำเนินการช่วยเหลือผ่าน อสม.และ สท. ในพื้นที่

5) บริการด้วยวิธีการจัดกิจกรรมให้ความรู้วิธีการสื่อสารกับคนหูหนวกกับบุคลากรโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้และง่ายต่อการเข้าช่วยเหลือคนหูหนวก

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

14. แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ

1) บริการให้การช่วยเหลือด้านการเงินแก่ครอบครัวคนปัญญาอ่อน

2) ให้การช่วยเหลือด้วยการนำส่งกลับบ้านและการจ้างผู้ปกครองให้มารับ

3) บริการให้คนปัญญาอ่อนได้เข้าใจประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อด้านลบ เช่น การไปในสถานที่อับอาย สถานที่อันตราย เป็นต้น

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

15. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการนำทางคนตาบอด

- 1) บริการบอกทางหรือให้การช่วยเหลือพาคนตาบอดข้ามถนน
- 2) บริการช่วยเหลือด้วยการช่วยหยิบสิ่งของและไม้เท้า
- 3) บริการจัดหาที่อยู่ให้เป็นหลักแหล่งและอำนวยความสะดวกในด้านการบริโภคและอุปโภค
- 4) บริการอธิบายความรู้อิสลามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศอฮาบะฮ์ที่ตาบอด

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

16. แนวทางในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามโดยการทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

- 1) บริการช่วยเหลือลูกแมวที่ถูกทิ้งด้วยการรักษาเบื้องต้นและพาไปหาสัตวแพทย์
- 2) บริการช่วยเหลือสัตว์ถูกทิ้งด้วยการให้อาหารและการนำมาเลี้ยง
- 3) บริการช่วยเหลือแมวจรจัด โดยการนำมาเลี้ยงที่โรงเรียนเป็นจำนวนมาก
- 4) บริการช่วยเหลือสัตว์ที่กายภาพอ่อนแอออกจากทางสัญจร
- 5) บริการช่วยเหลือด้วยการฉีดวัคซีนให้กับสัตว์
- 6) บริการช่วยเหลือและปฏิบัติต่อสัตว์ตามแบบอย่างของท่านนบี
- 7) บริการสร้างที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์ที่ถูกทิ้ง

ข้อพิจารณา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพการออกสัมภาษณ์

ภาพที่ 1

สถานที่ :โรงเรียนสายยิตวิทยา อ.รัตภูมิ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 3 สิงหาคม 2564 เวลา 9.00-9.45

นายอิสระ อูสมาน ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 2

สถานที่ :โรงเรียนมุสลิมจะนะศึกษา อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2564 เวลา 14.30- 15.10

นายมุฮัมมัด หวันสนิ ตำแหน่ง ผู้จัดการ

ภาพที่ 3

สถานที่ :โรงเรียนแสงธรรมวิทยามูลนิธิ อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2564 เวลา 13.20- 14.15

นายอิสมาแอล หมินหวัง ตำแหน่ง ผู้จัดการ

นายอัลดุลฟัตตาห์ เจะโสะเจะหลี ตำแหน่ง ผู้รับใบอนุญาต

ภาพที่ 4

สถานที่ :โรงเรียนศาสนบำรุง อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ วันที่ 1 สิงหาคม 2564 เวลา 08.00 -8.45.

นายฮุสณี บินหะย็คอเนาะ ตำแหน่ง ผู้จัดการ

ภาพที่ 5

สถานที่ :โรงเรียนรุ่งโรจน์วิทยา อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2564 เวลา 09.10- 09.55

นายสรุติณ กะจิ ตำแหน่ง ผู้รับใบอนุญาต

ภาพที่ 6

สถานที่ :โรงเรียนดรุณวิทยา อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2564 เวลา 09.16- 10.45

นายสุรศักดิ์ อ่าวัง ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 7

สถานที่ :โรงเรียนสันติวิทย์ อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2564 เวลา 09.35- 11.00

นายมังโสด หมะเต๊ะ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 8

สถานที่ :โรงเรียนตัสดีกียะห์ อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2564 เวลา 14.45- 15.30

นายรอเซ็ด เป็นแหละแทนะ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 9

สถานที่ : โรงเรียนอุลุมุดดิน อ.เมือง จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 5 สิงหาคม 2564 เวลา 13.35- 14.10

ภาพที่ 10

สถานที่ : โรงเรียนดารุลอามาน อ.เมือง จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 5 สิงหาคม 2564 เวลา 11.25- 12.00

ภาพที่ 11

สถานที่ : โรงเรียนภัคดีศึกษามูลนิธิ อ.เมือง จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์

นางไทรียะ เจริญระะ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 12

สถานที่ : โรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2564 เวลา 11.30- 12.30

นายอับดุลสุโก ดินอะ ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้จัดการ

ภาพที่ 13

สถานที่ : โรงเรียนดีบุกอิสลาม อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2564 เวลา 08.00- 08.45

ดร.มุชกิต หีมพินิจ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 14

สถานที่ : โรงเรียนดํารงศาสนวิทยา อ.จะนะ จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2564 เวลา 09.30- 10.20

นายเผ่าซี บิลโอ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 15

สถานที่ : โรงเรียนมิฟตาฮุดดีน อ.นาทวี จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 6 สิงหาคม 2564 เวลา 12.25- 13.05

นายดุลยรัตน์ บุญโສ๊ะ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 16

สถานที่ : โรงเรียนสมบูรณ์ศาสน์ อ.นาทวี จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2564 เวลา 11.00- 12.10

นายฟาริด เตมะหมัด ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ภาพที่ 17

สถานที่ : โรงเรียนประทีปศาสตร์อิสลามวิทยามูลนิธิ อ.เทพา จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ -

ภาพที่ 18

สถานที่ : โรงเรียนรัศมีธรรมวิทยา อ.เทพา จ.สงขลา

วันที่ทำการสัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2564 เวลา 10.00- 11.15

นายอับดุลรอแม หะยีกาจิ ตำแหน่ง ผู้รับใบอนุญาต

ภาคผนวก จ
นิพนธ์ต้นฉบับ

นิพนธ์ต้นฉบับ

**การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา**

ทิชากรณ์ จินดา

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาอิสลามศึกษา

E-mail : thichakorn3678@gmail.com

ชาฟีอี อาดำ

Ph.D. (สาขาตะวันออกกลางศึกษา)

E-mail: ardam1234@gmail.com

สาขาตะวันออกกลางศึกษา ภาควิชาอิสลามศึกษา

คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม 2) ศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม และ 3) ศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเพื่อการวิจัย เก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ตติยภูมิ และผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 48 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า

1. สังคมไทยมุสลิมคือกลุ่มคนที่รวมตัวกันในประเทศไทย มีการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารทางสังคมระหว่างกันผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติ เป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างจากสังคมอื่นๆ ซึ่งเห็นได้จากกฎระเบียบปฏิบัติที่ยึดถืออัลกุรอาน และอัศสุนนะฮ์เป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยมีโครงสร้างสังคมประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1) หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ 2) ผู้นำทางสังคม 3) สถาบันทางสังคม 4) วาระทางสังคม และ 5) วัฒนธรรมค่านิยม

2. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามมีความเหมือนกันคือ การเสียสละ การให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของทรัพย์ แรงกาย แรงสมอง แม้กระทั่งเวลาที่ตนมีให้กับบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อให้ได้รับประโยชน์ ได้รับการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาโดยไม่หวังผลตอบแทน สำหรับความต่างของการให้บริการเชิงจิตอาสาอิสลามจากทัศนะทั่วไปคือ ทุกมิติในวิถีปฏิบัติของอิสลามจะใช้หลักความเชื่อและบทบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้า และจากการศึกษาหลักคำสอนอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน อัศสุนนะฮ์ และทัศนะนักปราชญ์และวิชาการมุสลิมในยุคต่างๆ พบว่า

แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลามมี 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (8) (انفاق) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

3. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรม แรงจูงใจ และการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา พบว่า พฤติกรรมและแรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง สำหรับการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว

4. แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา พบว่า แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มี 3 รูปแบบ คือ 1) แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติ 2) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ และ 3) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้ความรู้

**Study of Islamic Ways of Voluntarily Serving the Muslim Community by the
Private Schools' Administrators in Songkhla Province**

Thichakorn Jinda

Ph.D Candidate, Graduate, Department of Islamic Studies.

E-mail: thichakorn3678@gmail.com

Dr.Syafie Ardam

Ph.D. (Middle East Studies),

Prince of Songkla University, Pattani Campus.

E-mail: ardam1234@gmail.com

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) to study the meaning and structure of Thai Muslim Community, 2) to study the voluntary serving of community in general as well as Islamic views, and 3) to study ways of voluntarily serving the Muslim community by the Private Schools' Administrators in Songkhla Province. The study uses questionnaire and interview as research tools, collects data from primary, secondary and tertiary sources, and by Administrators of 48 Private Schools' in Songkhla Province.

The study resulted in finding that;

1) The Thai Muslim community is a group of people living together in Thailand, having interaction and social communication through way of life, cultures, traditions and customs, and being a community with its own identity different from all others clearly identified by its adhering to the Holy Quran and the Sunnah as its way of practice. The structure of the community consists of 5 elements, namely (1) faith of belief, (2) social leadership, (3) Social institution, (4) social occasions, and (5) cultural values,

2) The voluntarily serving of community both in general and Islamic views are similar covering helping others individually or collectively in form of property, labor, and intellect including time to gain profits, solve problems or to develop for goodness's sake. The Islamic voluntary way differs from the non-Islamic one in that all dimensions of Islamic practices are based on the principles of belief and divine commandments. The study of Islamic teachings in the Holy Quran, the Sunnah and views of Muslim scholars and sages of various ages found that the Islamic

ways of voluntarily serving community are 16 which include (1) being Imam in prayer, (2) calling for prayer, (3) serving Mosque, (4) teaching the holy Quran and other sciences, (5) teaching others to invent produces, (6) alms giving, (7) expenditure for family (8) , (انفاق) mediation to solve conflicts, (9) advocating good and forbidding evil, (10) helping the needy and the poor, (11) helping the distressed, (12) Riding ways off hindrances (13)teaching the mentally retarded, (14) supporting the treatment of the deaf, (15) helping the blind to cross paths, and (16) doing good to both livestock and wild animals,

3) The analysis of behavior, motivator, and Islamic ways of voluntarily serving the Muslim community by the Private Schools' administrators in Songkhla Province found that the voluntary behavior and motivation of the Private Schools' administrators in Songkhla Province is at much level while as a whole the voluntarily serving of the Muslim community by the Private Schools' administrators in Songkhla Province is at moderate level. The highest percentage average of the voluntary serving is that which related to advocating good and forbidding evil, and

4) the Islamic ways of voluntarily serving the Muslim community by the Private Schools' administrators in Songkhla Province are found that they are of 3 ways, namely (1) the Islamic way of voluntarily serving the Muslim community in form of action or practice, (2) the Islamic way of voluntarily serving the Muslim community in form of management, and (3) the Islamic way of voluntarily serving the Muslim community in form of education.

บทนำ

จิตอาสาจึงถือได้ว่าเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่สังคมปรารถนาให้ผู้คนยึดถือ เพื่อปลูกจิตสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวม แสดงออกถึงพฤติกรรมเชิงจิตอาสา ทำคุณประโยชน์ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน จากการศึกษาพบว่า นักเรียน นักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเข้าร่วมทำกิจกรรมจิตอาสาอย่างหลากหลาย (กานต์วี บุญญาอนุสิทธิ์, 2554) สำหรับสถาบันที่จะต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะนั้นมีหลากหลายสถาบัน แต่สถาบันที่มีส่วนสำคัญหลักมี 4 สถาบันด้วยกัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อสารมวลชน (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2555: 54)

จากการศึกษาข้างต้นพบว่า หนึ่งในสถาบันที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะคือสถาบันการศึกษา เพื่อให้การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาเกิดขึ้นในองค์กร ผู้นำจึงมีส่วนสำคัญในการนำพาและการแสดงออกถึงแบบอย่าง ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนอันได้แก่ ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการจึงจำเป็นต้องแสดงออกหรือดำรงไว้ซึ่งคุณลักษณะการเป็นผู้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสา

จังหวัดสงขลามีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวน 48 โรงเรียน มีผู้บริหารจำนวนทั้งสิ้น 144 คน หากผู้บริหารจำนวน 144 คน มีความรู้ความเข้าใจตามกรอบการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในอิสลามและมีศักยภาพในการทำงาน หากได้นำเอาหลักคิดด้านจิตอาสาแบบอิสลามไปขับเคลื่อนในการพัฒนาและช่วยเหลือสังคมมุสลิม แน่นนอนว่าในทุกพื้นที่ที่ตั้งของโรงเรียนหรือตำบล หมู่บ้านย่อมจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ในทำนองเดียวกัน แนวทางในการช่วยเหลือสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามจะช่วยลดภาระของภาครัฐ โดยเฉพาะในช่วงภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจหรือทางสังคม เช่น ในช่วงภาวะที่เกิดอุทกภัย ภัยพิบัติ แผ่นดินไหวหรือโรคระบาด ถ้าหากคนเหล่านี้มีจิตอาสา ก็สามารถที่จะบริการช่วยเหลือ สังคมก็จะฟื้นตัวกลับสู่ภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งกระบวนการช่วยเหลือสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบต่างๆ นั้นมีความสอดคล้องโดยตรงกับเจตนารมณ์แห่งอิสลาม

ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำรัสไว้ว่า

﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...﴾

(سورة المائدة: بعض من آية 2)

ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในสิ่งที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกัน ในสิ่งที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกัน”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์: ส่วนหนึ่งจากโองการ 2)

อิบนุกะษีร์ (Ibn Kathir, 1999-1420: 3/12) ได้อธิบายว่า “พระองค์ทรงบัญชาให้ให้พวกท่านผู้ศรัทธาช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติความดีงามต่างๆ นั่นคือคุณธรรม และให้ละ

ทั้งความเลวต่างๆ ขณะเดียวกันพระองค์ทรงห้ามการยุยงส่งเสริมอธรรมทุกรูปแบบที่ก่อให้เกิดบาป และที่เป็นข้อห้ามทางศาสนา”

เห็นได้ว่าอิสลามได้กำหนดนโยบายความมั่นคงทางสังคมด้วยการส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อกันในมิติแห่งคุณธรรมต่างๆ และห้ามการอธรรมทุกรูปแบบเพราะธรรมจะนำมาซึ่งความhayนะ แต่คุณธรรมจะนำมาซึ่งความดีงามและเป็นพลังขับเคลื่อนให้สังคมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะการพัฒนาที่ย่อมก่อเกิดจากแนวร่วมของผู้มีจิตสำนึกและมีใจอาสาทางสังคมที่พร้อมจะบริการสู่สาธารณประโยชน์ร่วมกัน แม้ไม่มีผลตอบแทนของค่าจ้างเป็นแรงจูงใจแต่กลับสร้างความภาคภูมิใจที่ได้สะสมความดีงามอันจะก่อเกิดผลานิสงค์สูงสุดในวันโลกหน้า

การบริการเชิงจิตอาสาเป็นงานที่มีเกียรติและได้รับการตอบรับจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากว่าเราสามารถที่จะให้บริการจิตอาสาได้ตลอดเวลา ดังนั้นพลังการขับเคลื่อนทางสังคมจะมีมากหากมีผู้ทำหน้าที่ให้บริการจิตอาสาจำนวนมาก แต่หากไม่เข้าใจความหมายหรือนิยามกระบวนการทำงานจิตอาสาคนเหล่านี้ก็จะไม่สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมได้เช่นกัน หรือการขับเคลื่อนอาจจะเป็นไปในลักษณะที่ผิดเป้าหมาย ไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของจิตอาสาในอิสลามอย่างแท้จริง ซึ่งเขาอาจจะได้รับความดีงามในโลกนี้ แต่ไม่ได้รับผลบุญในโลกหน้า

เมื่อพิจารณาถึงสภาพของสังคมในปัจจุบันและความสำคัญของการให้บริการเชิงจิตอาสา ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าวและปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” การศึกษาครั้งนี้ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นว่าในสังคมหนึ่งๆ ถ้ามีคนที่มิจิตอาสาบริการจำนวนมากและเข้าใจวิธีการทำงานจิตอาสาที่ถูกต้องเหล่านี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนที่จะส่งผลให้เกิดความดีงามมากมายในสังคม คนที่ไม่มีโอกาสก็จะกลับมามีโอกาส คนที่ไม่รอดก็จะรอด คนที่มีปัญหาอุปสรรคก็จะได้รับการช่วยเหลือ คนที่ไม่มีความรู้จะมีความรู้ คนที่ทุพพลภาพก็จะได้รับการอำนวยความสะดวก เป็นต้น และยังได้รับแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันอันจะเป็นประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคล หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมมุสลิมของประเทศไทยได้อีกเช่นกัน

อัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การบริการสังคมเชิงจิตอาสาในอัลกุรอาน

มุหัมมัด อะดีบ คอและห์ (Muhammad Adeeb Salih, 1996: 522-523) กล่าวว่าอิสลามเรียกร้องให้ทุ่มเทและริบเร่งอาสาประกอบคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ เช่น การเสียสละ การข่มโทษะ และการให้อภัย เพื่อแสวงความเมตตาและรางวัลการตอบแทนจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังพระองค์ตรัสว่า

﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ

وَالْأَرْضُ أَعَدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۱۳۳﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ
وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۳۴﴾

(سورة آل عمران: 133-134)

ความว่า “และพวกเจ้า จงรีบเร่งกันไปสู่การอภัยโทษจากพระเจ้า
ของพวกเจ้า และไปสู่สวรรค์ ซึ่งความกว้างของมันนั้น คือบรรดา
ชั้นฟ้าและแผ่นดิน โดยที่มันถูกเตรียมไว้สำหรับบรรดาผู้ยำเกรง
คือบรรดาผู้ที่บริจาค ทั้งในยามสุขสบายและในยามเดือดร้อนและ
บรรดาผู้ข่มโทสะและบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์
นั้นทรงรักผู้กระทำดีทั้งหลาย”

(สุเราะฮออะอิมรอน: 133-134)

อัญญาอะบะรียัย (al-Tabariy, 2001-1422: 6/57) ได้อธิบายว่า “ส่วนหนึ่งจาก
โองการที่ว่า “الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ” กล่าวคือ พวกเขา (บรรดาผู้ยำเกรง) คือเหล่าผู้ซึ่งใช้
จ่ายทรัพย์สินในหนทางแห่งอัลลอฮ์ ﷻ บ้างก็ครอบครองไว้เพื่อจัดจ่ายแก่ผู้ร้องขอที่มีความจำเป็น
และบ้างก็จัดจ่ายเพื่อเป็นทุนสำรองแก่เหล่ากองทัพเพื่อต่อต้านเหล่าศัตรูในหนทางแห่งอัลลอฮ์ ﷻ
และโองการ “وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ” คือบรรดาผู้ข่มโทสะในขณะที่อารมณ์ไฟต่ำเข้าครอบงำ ส่วนโองการ
“وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ” คือบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ในบาปที่พวกเขาเคยก่อไว้กับเพื่อนมนุษย์
ด้วยกัน ทั้งที่มีความสามารถจะเอาผิดต่อกันแต่พวกเขาก็ละเว้นระหว่างกัน”

โองการทั้งสองนี้เรียกร้องและเปิดโอกาสให้ศรัทธาชนทุกคนรีบอาสาประกอบคุณ
งามความดีเพื่อแสวงความใกล้ชิดและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการทำดีสามประการ
เชิงอาสา ได้แก่ (หนึ่ง) การเสียสละทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อสาธารณประโยชน์ทั้งในยาม
มั่งคั่งและยากจน (สอง) การข่มโทสะ และ (สาม) การให้อภัย โดยการอาสาเสียสละจัดอยู่ในลำดับ
แรก และความดีทั้งสามประการถือเป็นคุณลักษณะโดดเด่นของศรัทธาชนผู้ที่พระองค์ทรงรักและตอบ
แทนสรวงสวรรค์ในโลกหน้า และมีมิติต่างๆ ของการบริการเชิงจิตอาสาที่มีแนวคิดเชิงบังคับและ
ส่งเสริม

การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังโองการที่พระองค์
อัลลอฮ์ ﷻ ดำรัสว่า

﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

(سورة المائدة: بعض من آية 2)

ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในสิ่งที่เป็นคุณธรรม และ

ความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกัน
และพึงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรุนแรงใน
การลงโทษ”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์: ส่วนหนึ่งจากโองการ 2)

อิบนุกะษีร์ (Ibn Kathir, 1999-1420: 3/12) ได้อธิบายว่า “พระองค์ทรงบัญชาให้
ให้ปวงบ่าวผู้ศรัทธาช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อกันด้วยการปฏิบัติความดีงามต่างๆ นั่นคือคุณธรรม และให้
ละทิ้งความเลวต่างๆ ขณะเดียวกันพระองค์ทรงห้ามการยุยงส่งเสริมอธรรมทุกรูปแบบที่ก่อให้เกิดบาป
และที่เป็นข้อห้ามทางศาสนา”

หะดีษที่เกี่ยวข้อง

การบริการสังคมเชิงจิตอาสาในอัลหะดีษ แบบอย่างแห่งศาสนทูต ﷺ ถือเป็นธรรมเนียม
วิถีสำหรับมวลมุสลิมที่น้อมนำปฏิบัติสืบจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และถือเป็นจรรยาศาสตร์ร่วมสมัยที่ดี
ยิ่งซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมและก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม มิติของการบริการ
สังคมเชิงจิตอาสาเป็นพลังขับเคลื่อนทางจิตวิญญาณอันที่สามารถสร้างแรงผลักดันและช่วยส่งเสริม
การพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งไม่อาจจะขับเคลื่อนได้อย่างเป็นระบบและสร้างความ
ยั่งยืนสู่การพัฒนาได้อย่างสร้างสรรค์เว้นแต่ต้องอาศัยศาสตร์แห่งการศึกษาค้นคว้าแล้วลงมือปฏิบัติ
ร่วมกันอย่างเป็นกิจลักษณะ ทั้งนี้เพื่อนำพาบริบทต่างๆ ทางสังคมและประชาคมโลกสู่ความเป็น
เลิศทางด้านบริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยอาศัยหลักคำสอนจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ ดังกล่าว
นั้น จึงสามารถศึกษามิติการบริการสังคมเชิงจิตอาสาจากอัลหะดีษต่างๆ ได้ดังนี้

- 1) การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการให้ทานบริจาค
ท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها กล่าวว่า ศาสนทูตมูฮัมมัด ﷺ กล่าวไว้

((إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا
بِمَا أَنْفَقَتْ، وَلِزَوْجِهَا أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ، وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ،
لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا))

(أخرجه البخاري، 1424-2004 : 1425)

ความว่า “เมื่อหญิงนางหนึ่งได้บริจาคอาหารที่มีประโยชน์ที่มีอยู่ใน
บ้านของนาง นางจะได้รับผลบุญจากการที่นางบริจาคไว้ สามีมของ
นางก็จะได้รับผลบุญเนื่องจากเขาเป็นผู้แสวงหา และคนใช้ในบ้าน
ก็จะได้รับผลบุญเช่นเดียวกัน (เนื่องจากมีส่วนร่วมในการทำความดี)
ทั้ง 3 คนจะได้รับผลบุญอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีการลดหย่อนแต่
อย่างใด”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2004-1424: 1425)

อิบน์ฮะญัร อัลอัศเกาะลานีย์ (Ibn Hajr al-'Asqalaniy, 2004-1424: 9/297) ได้อธิบายว่า “เป็นไปได้ว่าความมุ่งหมายของสวนผลบุญที่ปรากฏในอัลหะดีษนั้นมุ่งถึงทรัพย์สินที่สามีให้เป็นค่าใช้จ่ายแก่ภรรยา แล้วนางได้ทำทานบริจาคไปโดยสามีไม่รู้ ซึ่งทั้งสองต่างได้รับผลบุญในการให้ทานบริจาคดังกล่าว เนื่องจากทุนทรัพย์ของสามีที่เขาได้ทำงานมาและได้ให้เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวของเขา” ส่วนอันนะวะรีย (Ibn al-Nawawiy, n.d.: 6/243-244) ได้อธิบายว่า “ทั้งนี้หากสามีรู้และพอใจ แต่หากสามีไม่พอใจ ต้องห้ามสำหรับนางในการกระทำได้กล่าว ผลบุญนั้นแบ่งเป็น 2 ส่วน และไม่ว่าแต่ละส่วนจะเท่ากันหรือไม่ บางครั้งผู้เป็นสามีอาจได้มากกว่า หรือบางครั้งผู้เป็นภรรยา คนใช้ และผู้อยู่ใต้การดูแลอาจได้มากกว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณอาหารที่บริจาค ความเหน็ดเหนื่อยในการจัดการและแจกจ่ายอาหารจนไปถึงมือผู้ยากจนเหล่านั้น” (al-Nawawiy, n.d.: 6/243-244)

การบริการสังคมเชิงจิตอาสาด้วยการคาดหวังในความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ศาสนทูต ﷺ ได้กล่าวว่า

(لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَّقِلُبُّ فِي الْجَنَّةِ فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ
ظَهْرِ الطَّرِيقِ كَأَنَّهُ تُوذِي الْمُسْلِمِينَ))

(أخرجه مسلم، 1914-1994 : 1415)

ความว่า “แท้จริง ฉันเห็นบุรุษผู้หนึ่งกำลังสุขสำราญอยู่ในสวรรค์ ด้วยเหตุเพียงต้นไม้ต้นเดียว ซึ่งเขาได้ขจัดมันออกจากท้องถนนที่กำลังสร้างความลำบาก (ในการสัญจร) แก่มวลมุสลิม”

(บันทึกโดย Muslim, 1994-1415: 1914)

การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และบรรเทาความทุกข์ยากถือเป็นแขนงหนึ่งของการศรัทธา และเป็นกิจอาสาทางสังคมที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นเหตุให้มุสลิมผู้หนึ่งได้รับรางวัลแห่งสวรรค์ จากข้อความ “لَقَدْ رَأَيْتُ” นั่นคือ “ฉันได้เห็นในฝัน” เป็นไปได้ว่าศาสนทูต ﷺ ได้เห็นเชิงประจักษ์ เพราะว่าเป็นปาฏิหาริย์ (มูอญูซาต) ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ประทานให้แก่ท่าน และข้อความ “رَجُلًا يَتَّقِلُبُّ فِي الْجَنَّةِ” หมายถึง “บุรุษผู้หนึ่งได้รับความโปรดปรานในสวรรค์” ด้วยการเสพสุขหลากหลายประการ และข้อความ “فِي شَجَرَةٍ” หมายถึง “ด้วยเหตุจากต้นไม้เพียงต้นเดียว” และข้อความ “قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ” กล่าวคือ “นำออกออกจากกลางถนน” และข้อความ “كَأَنَّهُ تُوذِي الْمُسْلِمِينَ” กล่าวคือ “สร้างความยุ่งยากแก่มุสลิม” ในการสัญจร ดังนั้นพระองค์จึงทรงตอบแทนให้แก่เขาอย่างเปี่ยมล้นด้วยเหตุจากการอำนวยความสะดวกข้างต้นโดยให้เขาเข้าสวรรค์ เนื่องจากกิจอาสาเพียงน้อยนิด จึงไม่เป็นการบังควรที่ศรัทธาชนจะดูแลและเพิกเฉยต่อกิจอาสาใดๆ ที่เป็นการแสดงออกซึ่งการภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจอาสาที่สร้างคุณประโยชน์แก่สังคมมุสลิมโดยรวม (<https://www.dorar.net> - 17/01/2563)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม
2. เพื่อศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลามีดังต่อไปนี้

1. ได้ทราบถึงความหมายและโครงสร้างสังคมไทยมุสลิม
2. ได้ทราบถึงการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลาม
3. ได้ทราบถึงแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลา
4. ได้แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลา
5. ผลจากการวิจัยส่งผลให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาตามทัศนะอิสลาม และสามารถใช้นำแนวทางบริการเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมได้ตรงเป้าหมายและเกิดประโยชน์สูงสุด อีกทั้งแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาจะช่วยลดภาระของภาครัฐได้
6. ผลการวิจัยแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน เป็นข้อมูลให้กับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสงขลา สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา เครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน ที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาได้

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษา “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยในมิติด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหา

- ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ ได้แก่
- 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (إفقا) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำชั่ว 10) การ

ช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก 12) การจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

2. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และผู้จัดการ จำนวน 48 โรงเรียน รวมประชากรที่ใช้ศึกษาทั้งสิ้นจำนวน 144 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำแนกได้ดังนี้

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามเพื่อสำรวจการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาทั้งหมดของประชากรผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา 48 โรงเรียนๆ ละ 3 คน รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน 144 คน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามจำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวนโรงเรียน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
เมือง	3	9
สิงหนคร	1	3
หาดใหญ่	6	18
รัตภูมิ	3	9
บางกล่ำ	3	9
สะเดา	4	12
จะนะ	16	48
เทพา	5	15
นาทวี	3	9
สะบ้าย้อย	4	12
รวม	48	144

ที่มา : สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2562

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนละ 1 คน รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ทั้งสิ้นจำนวน 48 คน

3) กลุ่มตัวอย่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการยืนยันผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการยืนยันผลที่ได้จากการศึกษาคั้งนี้ จำนวน 20 คน ดังนี้

- ตัวแทนผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 7 คน

- ตัวแทนสำนักงานการศึกษาเอกชนประจำจังหวัด จำนวน 3 คน

- ผู้เชี่ยวชาญด้านอิสลามศึกษา จำนวน 5 คน

- ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคมและหน่วยงานจิตอาสา จำนวน 5 คน

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยในส่วนที่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณประกอบด้วยตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ดังนี้

1. ตัวแปรต้น ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

1. ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมและแรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา และการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา 16 ประการ ได้แก่ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลดีสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (أغنى) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ซึ่งเป็นแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาคำตอบ

ให้กับประเด็นการวิจัยเรื่องเดียวกัน โดยแยกกันดำเนินงานและให้นำน้ำหนักความสำคัญของวิธีการวิจัยทั้งสองอย่างเท่าเทียมกัน

2. แหล่งข้อมูลการวิจัย

แหล่งข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการรวบรวมตามเนื้อหาของวิทยานิพนธ์มีดังนี้

1. ห้องสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. หอสมุด จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยฟาฏอนี
4. หอสมุด Universiti Sains Malaysia (USM)
5. หอสมุด Universiti Islam Antarabangsa Malaysia (UIAM)
6. หอสมุด Universiti Malaya (UM)
7. ห้องสมุดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
8. ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ อาทิ المكتبة الوقفية ، المكتبة الشاملة
9. ฐานข้อมูลงานวิจัยออนไลน์ทั้งในและต่างประเทศ

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา ใช้รูปแบบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาและลงพื้นที่พบปะกลุ่มเป้าหมายเพื่อสัมภาษณ์การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารในเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 2

สร้างเครื่องมือการวิจัย 2 แบบ คือ 1) แบบสอบถามเพื่อวัดพฤติกรรมจิตอาสา แรงจูงใจจิตอาสา และการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา 2) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ขั้นตอนที่ 3

การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยด้วย 2 วิธี คือ 1) ข้อมูลเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และ 2) ข้อมูลเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ จากนั้นทำการ

ตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยและสรุปผลการวิจัยตามลำดับ

สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา มีรายละเอียดข้อสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

ผลการศึกษาพบว่า สังคมไทยมุสลิมคือกลุ่มคนที่รวมตัวกันในประเทศไทย มีการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารทางสังคมระหว่างกันผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติ เป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างจากสังคมอื่นๆ ซึ่งเห็นได้จากกฎระเบียบปฏิบัติทางสังคมไทยมุสลิมที่ยึดถืออัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์เป็นแนวทางในการปฏิบัติ มีกระบวนการหล่อหลอมและการขัดเกลาผู้คนในสังคมให้อยู่ภายใต้กรอบหลักศีลธรรมอิสลาม และประการสำคัญที่ส่งผลให้สังคมไทยมุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเท่าเทียมกันอย่างยุติธรรม คือ กฎกติกาทิศทางสังคมใช้การตัดสินด้วยบทบัญญัติแห่งอิสลามอันเป็นหลักการจากพระผู้เป็นเจ้า และโครงสร้างสังคมไทยมุสลิมประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1) หลักการยึดมั่นหรือความเชื่อ ได้แก่ การศรัทธาในอัลลอฮ์ การศรัทธาในเทวทูต (มะลาอิกะฮ์) การศรัทธาในบรรดาศักดิ์มัมกีร์ การศรัทธาในบรรดาศาสนทูต การศรัทธาในวันอวสาน และการศรัทธาต่อการกำหนดสภาวะการณ 2) ผู้นำทางสังคม การแต่งตั้งมอบตำแหน่งผู้นำที่จะทำหน้าที่แทนสมาชิกในสังคมให้แก่ผู้เหมาะสมถือเป็นเรื่องจำเป็นโดยฉันทามติ (อิฉญมาอ) ของปวงประชาญ์มุสลิม 3) สถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา 4) วาระทางสังคมได้แก่ ละหมาดญะมาอะฮ์ ละหมาดวันศุกร์และคุตบะฮ์วันศุกร์ และ 5) วัฒนธรรมค่านิยม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางจิตใจ และวัฒนธรรมทางพิธีกรรมและหลักปฏิบัติ

2. ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในทัศนะทั่วไปและอิสลามจะมีความเหมือนกันคือการเสียสละหรือให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของทรัพย์ แรงกาย แรงสมอง แม้กระทั่งเวลาที่ตนมีให้กับบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อให้ได้รับประโยชน์ ได้รับการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด สำหรับความต่างของการให้บริการเชิงจิตอาสาอิสลามจากทัศนะทั่วไปคือ ทุกมิติในวิถีปฏิบัติของอิสลามจะใช้หลักความเชื่อและบทบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นเป้าหมายการให้บริการเชิงจิตอาสาในอิสลามประการแรกที่เป็นแรงจูงใจที่สำคัญสำหรับมุสลิมในการทำงานบริการสังคมเชิงจิตอาสา คือ การตั้งเจตนารมณ์แห่งการเป็นตัวแทนแห่ง

มนุษยชาติ (เคาะลีฟะฮ์) ในการสร้างประโยชน์บนหน้าผืนแผ่นดิน เพื่อแสวงหาความโปรดปรานและความพึงพอใจจากอัลลอฮ์ **ﷻ** เป็นการแสดงถึงความรักดีต่อพระองค์ ซึ่งจะมีผลความดีงามที่จะเกิดขึ้นในโลกนี้และจะยังคุณประโยชน์ไปยังโลกหน้า (อาคีเราะฮ์) และจากการศึกษาหลักคำสอนอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน อัลสุนนะฮ์ และทัศนะนักปราชญ์และวิชาการมุสลิมในยุคต่างๆ พบว่าแนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาตามแบบอิสลามมี 16 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นอิหม่ามละหมาด 2) การอะซาน 3) การบริการมัสยิด 4) การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ 5) การสอนคนที่ไม่รู้ผลผลิตสิ่งของ 6) การบริจาคทาน 7) การเลี้ยงดู (انفاق) 8) การสร้างความปรองดองระหว่างมนุษย์ 9) การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว 10) การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน 11) การช่วยเหลือคนทุกข์ 12) การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน 13) การช่วยรักษาคนหูหนวกให้เป็นปกติ 14) การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ 15) การนำทางคนตาบอด และ 16) การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป

3. ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3

เพื่อศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยจากข้อมูลแบบสอบถาม

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 144 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 66.7 มีอายุอยู่ในช่วง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.1 มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 51.3 มีประสบการณ์การปฏิบัติงาน 10 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 80.6 และส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 46.5

2) พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า .พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 4.09$, S.D = .45) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยใน 3 ลำดับแรกได้ดังนี้ ฉันทักจะพูดโน้มน้าวให้เพื่อนหรือคนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม ($\bar{X} = 4.27$, S.D = .73) รองลงมาคือ ฉันทักจะพูดปลอบใจหรือให้กำลังใจกับผู้ที่ประสบปัญหาหรือความทุกข์ ($\bar{X} = 4.26$, S.D = .71) และฉันทักจะเก็บขยะและทำความสะอาดบริเวณ

โรงเรียนและชุมชน ($\bar{X} = 4.26, S.D = .80$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ เมื่อเห็นผู้อื่นหอบของ พระรุพะรังฉันจะอาสาเข้าไปช่วยเหลือ ($\bar{X} = 3.84, S.D = .81$)

3) แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีแรงจูงใจจิตอาสาอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 4.16, S.D = .42$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยใน 3 ลำดับแรก ได้ดังนี้ ฉันทู้สึกว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่เราควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ($\bar{X} = 4.59, S.D = .751$) รองลงมาคือ ฉันทู้สึกสงสารบุคคลที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ($\bar{X} = 4.58, S.D = .52$) และฉันมีความห่วงใยผู้ประสบปัญหาต่างๆ ($\bar{X} = 4.54, S.D = .56$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การมีประวัติการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาทำให้ประวัติของฉันดูเด่นขึ้น ($\bar{X} = 3.67, S.D = .87$)

4) การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41, S.D = 1.13$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยใน 3 ลำดับแรก ได้ดังนี้ ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการ การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ($\bar{X} = 4.23, S.D = .80$) รองลงมาคือ ท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการบริจาคทาน ($\bar{X} = 4.13, S.D = .73$) และท่านได้ให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการช่วยเหลือคนขัดสนยากจน ($\bar{X} = 4.09, S.D = .74$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการนำทางคนตาบอด ($\bar{X} = 2.18, S.D = 1.23$)

ผลการวิจัยจากข้อมูลการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา จำนวน 48 คน ภายใต้กรอบการวิจัย 16 ประการ ได้แนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารจำนวน 83 แนวทาง จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เพื่อบูรณาการข้อมูลที่คล้ายคลึงหรือสามารถจัดรวมใน

หมวดหมู่เดียวกัน ได้เป็นข้อสรุปแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาในลักษณะ 3 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง

แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองนี้เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจที่นอกเหนือจากการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้ตำแหน่งหน้าที่ประจำของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งนอกจากจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกปฏิบัติตนเพื่อยกระดับความยำเกรงที่มุ่งหวังความพอพระทัยจากเอกองค์อัลลอฮ์แล้ว ถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคณะครู บุคลากร นักเรียนและสมาชิกในชุมชนอีกด้วย เช่น เป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนและมีสยิดของชุมชนตามวาระสำคัญต่างๆ บริการสอนตัมซีรอัลกุรอานและอัล หะดิษ หลังละหมาดซุบฮิ บริการช่วยเหลือจากทรัพย์สินส่วนตัวด้วยการบริจาคเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถและให้กำลังใจเป็นต้น

2) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนตามกรอบการวิจัย ทั้ง 16 ประการ ผู้บริหารไม่สามารถกระทำได้ทั้งหมดในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เนื่องจากข้อจำกัดในหลายประการ อาทิเช่น ข้อจำกัดทางด้านเวลา ความสามารถทางวิชาชีพในบางสาขาวิชา เป็นต้น ผู้บริหารจึงให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการเป็นผู้บริหารจัดการ ดังนี้

- การจัดสรรหรือแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทน เช่น การแต่งตั้งตัวแทนเป็นอิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนหรือมัสยิดชุมชน เป็นต้น

- การจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญจากบุคลากรโรงเรียนหรือปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้หรือสอนการผลิตสิ่งของหรือศาสตร์ต่างๆให้กับนักเรียน บุคลากรโรงเรียนและชุมชน เนื่องจากความสามารถของคนเรามีจำกัดหรือเฉพาะด้าน ดังนั้นสำหรับศาสตร์ต่างๆที่ผู้บริหารไม่สามารถให้บริการได้ด้วยตัวเอง ผู้บริหารจึงใช้วิธีการสรรหาผู้ที่มีความสามารถเฉพาะด้านนั้นๆ มาทำหน้าที่ให้บริการ เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การทำอาหารพื้นบ้าน งานสกรีน การสานเสื่อกระจูด การเย็บอวนประมง เป็นต้น

- การอำนวยการโรงเรียนให้เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรม เนื่องจากบางชุมชนมีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ อุปกรณ์ต่างๆในการจัดกิจกรรมหรือการฝึกอบรมศาสตร์ต่างๆ ผู้บริหารจึงช่วยอำนวยความสะดวกด้วยวิธีการบริการให้ใช้สถานศึกษาเป็นสถานที่ฝึกอบรมให้กับชุมชน

- การประสานงานหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในบางกิจกรรมมีการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐหรือ

หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ คนตาบอด คนหูหนวก ฯลฯ เหล่านี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ตั้งแต่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานจากภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3) แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้องค์ความรู้

แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้องค์ความรู้เป็นการให้ความรู้ทั้งในส่วนที่เป็นทฤษฎีหรือเนื้อหาเพื่อให้ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ เช่น ให้ความรู้ความเข้าใจกับเยาวชนและผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับการบริการมัสยิดผ่านการศาสนาโอวาท (นาฮีฮัต) และการพูดคุยตามโอกาสต่างๆ และให้ความรู้ในเชิงปฏิบัติผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น บริการจัดการเรียนการสอนและฝึกอบรมสัปปุรุซมัสยิดเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นอีม่ามแก่ชุมชน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. พฤติกรรมและแรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

พฤติกรรมจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีพฤติกรรมจิตอาสาอยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยจากมากที่สุด คือ ฉันมักจะพูดโน้มน้าวให้เพื่อนหรือคนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม

แรงจูงใจจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีแรงจูงใจจิตอาสาอยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ฉันรู้สึกว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่เราควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

จากผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลามีพฤติกรรมและแรงจูงใจจิตอาสาอยู่ในระดับที่สูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อจะเห็นได้ว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงทั้งด้านพฤติกรรมและแรงจูงใจเกี่ยวข้องเป็นการช่วยเหลือและการทำงานเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่จบการศึกษาทางด้านศาสนาในระดับสูงในระดับชานาวิยและระดับปริญญาตรีทั้งในและต่างประเทศ ภูมิหลังหรือพื้นฐานการศึกษาทางด้านศาสนาย่อมส่งผลโดยตรงต่อความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนอิสลาม และจะนำไปสู่การเป็นป่าวที่เกรงกลัวต่อพระองค์อัลลอฮ์

2. การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา โดยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาโดยการนำทางคนตาบอด

จากผลการวิจัยดังกล่าว เนื่องมาจากการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วถือเป็นจิตอาสาที่สามารถกระทำได้ง่ายและทำได้ทันที ยิ่งกับสังคมทุกวันนี้ที่มักจะมีสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนอิสลามในแถบทุกพื้นที่ทั้งในสังคมโรงเรียนและสังคมทั่วไป ผู้บริหารโดยตำแหน่งถือว่าอยู่ในระดับผู้นำจึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว และอีกสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลามีจิตอาสาในการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เนื่องจากการกระทำดังกล่าวสอดคล้องโดยตรงกับเจตนารมณ์แห่งอิสลาม

ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำรัสไว้ว่า

﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ

﴿...وَلَعَدْوَانِ﴾ ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในสิ่งที่เป็

คุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกัน ในสิ่งที่เป็

นบาป และเป็นศัตรูกัน”

(สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮฺ: ส่วนหนึ่งจากโองการ 2)

อิบนุกะษีร์ (Ibn Kathir, 1999-1420: 3/12) ได้อธิบายว่า “พระองค์ทรงบัญชาใช้ให้ปวงบ่าวผู้ศรัทธาช่วยเหลือเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติความดีงามต่างๆ นั่นคือคุณธรรม และให้ละทิ้งความเลวต่างๆ ขณะเดียวกันพระองค์ทรงห้ามการยุยงส่งเสริมอธรรมทุกรูปแบบที่ก่อให้เกิดบาป และที่เป็นข้อห้ามทางศาสนา”

3. แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือ การปฏิบัติด้วยตัวเอง พบว่า

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง
1. การเป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนมีการกระทำเป็นประจำโดยการสลับสับเปลี่ยนกันระหว่างผู้บริหารและคณะครูผู้สอน ส่วนการทำหน้าที่อิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดของชุมชนจะเป็นไปตามวาระสำคัญต่างๆ เช่น กิจกรรมวันอีด กิจกรรมเดือนเราะมาฎอน หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ดำเนินร่วมกับชุมชนหรือหน่วยงานต่างๆ - ให้บริการสังคมด้วยการทำหน้าที่เป็นอิหม่ามเนื่องจากการเป็นผู้อ่านคุดบะฮฺ
2. การอะซานในมัสยิดโรงเรียนหรือชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ทำหน้าที่บริการอะซานในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน
3. การบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบการบริหารจัดการมัสยิดในโรงเรียนและทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษามัสยิดในชุมชน - บริการสอนตัจวีรอัลกุรอานและอัล หะดิษ หลังละหมาดซุบฮฺ
4. การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ	<ul style="list-style-type: none"> - บริการสอนอัลกุรอานให้กับนักเรียนประจำหอพัก โดยจัดการสอนในรูปแบบของฮาลาเกาะฮฺ - บริการสอนอัลกุรอานหลังละหมาดมักริบที่มัสยิด - บริการเปิดสอนอัลกุรอานภาคกลางคืนในโรงเรียนให้กับชุมชน - บริการสอนอัลกุรอานที่มูค็ือลลา (ศาลาละหมาด) ชุมชนสัปดาห์ละ 5 วัน - บริการสอนอัลกุรอานในชุมชนเฉพาะกลุ่มที่สนใจในวันหยุดทั้งรูปแบบการสอนปกติหรือการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 - บริการสอนชาวบ้านในชุมชนทุกวันอาทิตย์และสอนนักเรียนทั้งภาคกลางวัน และกลางคืน ในช่วยสถานการณ์โควิดใช้วิธีการด้วยการลงเวยูทูบแทนการ

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง
	สอนแบบปกติ - บริการเป็นผู้ช่วยสอนอัลกุรอานในชุมชน
5. การสอนคนที่ไม่รู้ผลิสิ่งของ	- บริการสอนหลักสูตรระยะสั้นตามที่ชุมชนต้องการ
6. การบริจาคทาน	- บริการด้วยการบริจาคทรัพย์ส่วนตัว
7. การเลี้ยงดู (انفاق)	- บริการให้การเลี้ยงดูเด็กกำพร้า
8. การสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์	- บริการให้คำปรึกษาและข้อแนะนำเมื่อเกิดความขัดแย้งทั้งโดยส่วนตัวและเป็นกลุ่ม - บริการเป็นตัวกลางในการจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดกรณีพิพาทในชุมชน
9. การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว	- บริการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วในรูปแบบส่วนตัวและในรูปของกิจกรรมทั้งในโรงเรียนและชุมชน - บริการโดยใช้วิธีการห้ามปรามหรือตักเตือนด้วยการใช้คำพูดที่ดีงามและปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง เมื่อพบเห็นการกระทำที่ไม่ดี - บริการสังคมด้านการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วผ่านรูปแบบการสอน การพบปะพูดคุย การให้ศาสนโอวาท และการอบรมต่างๆ ในชุมชน
10. การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน	- บริการช่วยเหลือจากทรัพย์ส่วนตัวด้วยการบริจาคเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถและให้กำลังใจ - บริการบริจาคข่าวสารให้กับมัสยิดเพื่อกระจายให้การช่วยเหลือแก่คนขัดสนยากจน
11. การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก	- บริการให้คำปรึกษา - บริการช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของตามกำลังความสามารถ - บริการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและบริจาคสิ่งจำเป็นให้แก่ผู้ป่วย
12. การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน	- บริการด้วยการตัดหญ้าและการตัดกิ่งไม้ที่กีดขวางทาง

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการกระทำหรือการปฏิบัติด้วยตัวเอง
หนทาง	สัญจร - บริการจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนที่สามารถกระทำได้ ก็จะจัดการนำสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางทันที
13. การช่วยเหลือคนหูหนวก	- บริการให้การอุดหนุนสินค้าคนหูหนวก - บริการบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนสอนคนหูหนวกด้วยทรัพย์สินส่วนตัว
14. การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ	- บริการให้การช่วยเหลือด้านการเงินแก่ครอบครัวคนปัญญาอ่อน - ให้การช่วยเหลือด้วยการนำส่งกลับบ้านและการแจ้งผู้ปกครองให้มารับ - บริการให้คนปัญญาอ่อนได้เข้าใจประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อด้านลบ เช่น การไปในสถานที่ที่บ้ายมุขสถานที่อันตราย เป็นต้น
15. การนำทางคนตาบอด	- บริการบอกทางหรือให้การช่วยเหลือพาคนตาบอดข้ามถนน - บริการช่วยเหลือด้วยการช่วยหยิบสิ่งของและไม่ทำ
16. การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป	- บริการช่วยเหลือลูกแมวที่ถูกทิ้งด้วยการรักษาเบื้องต้นและพาไปหาสัตว์แพทย์ - บริการช่วยเหลือสัตว์ที่ถูกทิ้งด้วยการให้อาหารและการนำมาเลี้ยง - บริการช่วยเหลือสัตว์ที่กายภาพอ่อนแอออกจากทางสัญจร - บริการช่วยเหลือด้วยการฉีดวัคซีนให้กับสัตว์ - บริการช่วยเหลือและปฏิบัติต่อสัตว์ตามแบบอย่างของท่านนบี - บริการสร้างที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์ที่ถูกทิ้ง

แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองนี้เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจที่นอกเหนือจากการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้ตำแหน่งหน้าที่ประจำของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งนอกจากจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกปฏิบัติตนเพื่อยกระดับความยำเกรงที่มุ่งหวังความพอพระทัยจากเอกองค์อัลลอฮ์แล้ว ถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคณะครู บุคลากร นักเรียนและสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามถือเป็นแหล่งบ่มเพาะทางวิชาการความรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งเพื่อพัฒนาคนและสังคมให้มีความรู้ควบคู่กับความดีงาม ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องพัฒนาคุณสมบัติของตนเองไปพร้อม ๆ กับการบริหารจัดการคณะครู บุคลากร และการสอนนักเรียน การลงมือปฏิบัติและการเป็นตัวอย่างที่ดีจึงส่งผลให้เกิดบรรยากาศส่งเสริมการกระทำความดีงามให้ผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

4. แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ พบว่า

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ
1. การเป็นอิหม่ามนำละหมาดในโรงเรียนหรือชุมชน	- ทำหน้าที่จัดตั้งและดูแลคณะครูศาสนาในการทำหน้าที่เป็นอิหม่ามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนและชุมชน
2. การอะซานในมัสยิดโรงเรียนหรือชุมชน	- ให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้มีผู้ทำหน้าที่ดูแลการอะซาน และคอยอะซานแทนผู้ปฏิบัติหน้าที่ประจำเนื่องจากมีเหตุสุดวิสัยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้
3. การบริการมัสยิดในโรงเรียนหรือชุมชน	- ให้บริการด้วยวิธีการอำนวยความสะดวกและให้การอบรมแก่นักเรียนเรื่องความสะอาดและการบริการมัสยิด - ดูแลรับผิดชอบในการจัดตั้งเวรให้กับนักเรียนเพื่อดูแลทำความสะอาดมัสยิดและห้องน้ำ - กำหนดให้เป็นพันธะกิจของโรงเรียนในการจัดคณะผู้บริหาร ครู และนักเรียนหมุนเวียนอ่านคุตบะฮ์ในมัสยิดชุมชน
4. การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและศาสตร์ต่าง ๆ	- บริการดูแลและบริหารจัดการให้คณะครูสอนกีรอาตีให้กับชุมชน

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิง จิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม ในรูปแบบการบริหารจัดการ
5. การสอนคนที่ไม่รู้ผลิตสิ่งของ	<ul style="list-style-type: none"> - บริการสังคมด้วยวิธีการใช้โรงเรียนเป็นหน่วยประสานงานวิทยาลัยการอาชีพและเป็นสถานที่ให้การอบรมอาชีพและการผลิตสิ่งของต่างๆ ให้กับชุมชน - บริการจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ในด้านอาชีพต่างๆ ให้กับนักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและชุมชน
6. การบริจาคทาน	<ul style="list-style-type: none"> - การช่วยระดมทุนในโรงเรียนเพื่อการบริจาคตามวาระต่างๆ เช่น การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 การช่วยเหลือคนยากจนในชุมชน การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์น้ำท่วม เป็นต้น - บริการด้วยการส่งเสริมและจัดตั้งกองทุนเพื่อการกุศล - บริการด้วยวิธีการเชิญชวนญาติพี่น้องและผู้คนในชุมชนเพื่อการบริจาคทาน - บริการด้วยวิธีการจัดให้มีการบริจาคทานอย่างน้อยวันศุกร์ละ 1 บาท - จัดตั้งตู้รับบริจาคตามจุดต่างๆ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน
7. การเลี้ยงดู (انفاق) 7. การเลี้ยงดู (انفاق)	<ul style="list-style-type: none"> - บริการการช่วยเหลือประสานงานให้ได้กัฟร่าและยากจนให้ได้รับการช่วยเหลือ - บริการด้วยวิธีการระดมทุนเพื่อการช่วยเหลือเด็กกัฟร่า - บริการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเด็กกัฟร่าและยากจนหรือด้วยวิธีการจัดสรรทุนเรียนฟรี อาหารฟรีสำหรับนักเรียนที่ด้อยโอกาส - บริการจัดทำโครงการเลี้ยงเด็กกัฟร่าและยากจน - บริการการจัดหาทุนช่วยเหลือนักเรียนที่ค้างจ่ายเงินค่าเล่าเรียนและให้การลดหย่อนให้กับนักเรียนที่ลำบากและยากจนในเรื่องค่าอาหาร

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ
8. การสร้างความปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์	- บริการจัดตั้งคณะกรรมการทำหน้าที่ดูแลสร้างความปรองดอง ให้ความรู้และการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา โดยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาภายในหรือระหว่างครอบครัว
9. การใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำมาชั้ว	- โรงเรียนให้บริการส่งเสริมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำมาชั้ว ผ่านการจัดกิจกรรมระหว่างนักเรียนกับชุมชน - บริการจัดโครงการเพื่อออกตะวะวะฮีย์ให้กับคณะครูและนักเรียนในช่วงปิดภาคเรียน
10. การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน	- บริการจัดกิจกรรมร่วมบริจาคทุกวันศุกร์และนำเงินที่ได้ไปช่วยเหลือนักเรียนและผู้คนในชุมชนที่ขัดสนยากจน โดยการสำรวจและช่วยเหลือตามลำดับความจำเป็น - บริการช่วยแบ่งเบาภาระของสังคมด้วยวิธีการให้ทุนนักเรียนเรียนฟรี อยู่ฟรี และกินฟรี - บริการช่วยพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตคนขัดสนยากจนทั้งในเรื่องของการปฏิบัติทางด้านศาสนาและการประกอบอาชีพ - บริการจำหน่ายสินค้าเพื่อนำผลกำไรช่วยเหลือคนขัดสนยากจน โดยการหักต้นทุนคืน - บริการเก็บรวบรวมและประสานเพื่อจัดส่งเงินชะกาตและเนื้อกุรบานให้แก่ผู้ที่มีสิทธิรับในชุมชน
11. การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก	- บริการให้คำปรึกษาและช่วยประสานหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาดูแลและให้การช่วยเหลือ - บริการจัดหาแหล่งทำงานให้กับกลุ่มผู้ทุกข์ยากในชุมชน
12. การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง	- ช่วยประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือคนในชุมชนมาช่วยขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทาง - จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการทำความสะอาดและขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางทั้ง

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการบริหารจัดการ
	ในบริเวณโรงเรียนและชุมชน
13. การช่วยเหลือคนหูหนวก	- บริการระดมทุนจากโรงเรียนและในชุมชนบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนสอนคนหูหนวก - บริการประสานหน่วยงานราชการให้ดำเนินการช่วยเหลือผ่าน อสม.และ สท. ในพื้นที่
14. การอธิบายให้คนปัญญาอ่อนเข้าใจ	-
15. การนำทางคนตาบอด	- บริการจัดหาที่อยู่ให้เป็นหลักแหล่งและอำนวยความสะดวกในด้านบริการบริโภคและอุปโภค
16. การทำความดีต่อปศุสัตว์และบรรดาสัตว์ทั่วไป	- บริการช่วยเหลือแมวจรจัด โดยการนำมาเลี้ยงที่โรงเรียนเป็นจำนวนมาก

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนตามกรอบการวิจัย ทั้ง 16 ประการ ผู้บริหารไม่สามารถกระทำได้ทั้งหมดในรูปแบบการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เนื่องจากข้อจำกัดในหลายประการ อาทิเช่น ข้อจำกัดทางด้านเวลา ความสามารถทางวิชาชีพในบางสาขาวิชา เป็นต้น ผู้บริหารจึงให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบของการเป็นผู้บริหารจัดการ ดังนี้

- การจัดสรรหรือแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนมีภาระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบจำนวนมากทั้งภารกิจภายในโรงเรียนและนอกโรงเรียนจึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถทำหน้าที่ในการให้บริการสังคมได้เป็นประจำหรือต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องแต่งตั้งตัวแทนทำหน้าที่เมื่อมีเหตุสุดวิสัยให้ไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เช่น การแต่งตั้งตัวแทนเป็นอิมามนำละหมาดในมัสยิดโรงเรียนหรือมัสยิดชุมชน เป็นต้น

- การจัดหาช่างหรือผู้เชี่ยวชาญจากบุคลากรโรงเรียนหรือปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้หรือสอนการผลิตสิ่งของหรือศาสตร์ต่างๆให้กับนักเรียน บุคลากรโรงเรียนและชุมชน เนื่องจากความสามารถของคนเรามีจำกัดหรือเฉพาะด้าน ดังนั้นสำหรับศาสตร์ต่างๆที่ผู้บริหารไม่สามารถให้บริการได้ด้วยตัวเอง ผู้บริหารจึงใช้วิธีการสรรหาผู้ที่มีความสามารถเฉพาะด้านนั้นๆ มาทำหน้าที่ให้บริการ เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การทำอาหารพื้นบ้าน งานสกรีน การสานเสื่อกระจูด การเย็บอวน ประมง เป็นต้น

- การอำนวยการโรงเรียนให้เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรม เนื่องจากบางชุมชนมีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ อุปกรณ์ต่างๆในการจัดกิจกรรมหรือการฝึกอบรมศาสตร์ต่างๆ ผู้บริหารจึงช่วยอำนวยความสะดวกด้วยวิธีการบริการให้ใช้สถานศึกษาเป็นสถานที่ฝึกอบรมให้กับชุมชน

- การประสานงานหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในบางกิจกรรมมีการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การช่วยเหลือคนทุกข์ยาก คนตาบอด คนหูหนวก ฯลฯ เหล่านี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ตั้งแต่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานจากภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้นการที่ผู้บริหารอาสาทำหน้าที่ในการประสานงานหน่วยงานเหล่านี้จะทำให้การช่วยเหลือกระทำได้ง่ายและรวดเร็วมากขึ้น

การบริหารจัดการในหน้าที่การงานหรือภารกิจต่างๆ ถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้นำและสำหรับผู้บริหารในงานวิจัยเรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นผู้นำในหน่วยของบริบทโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและรวมไปถึงชุมชนรอบข้าง ในหน้าประวัติศาสตร์อิสลามการบริหารและการจัดการงานอุมมะฮ์(ประชาชาติ) นั้นจะไม่อาจลบล้างไปได้ด้วยดี หากปล่อยให้ผู้นำรับผิดชอบหรือผูกขาดอำนาจเพียงลำพัง โดยปราศจากการบริหารจัดการที่ดีไม่ว่าจะในรูปแบบของการกระจายหน้าที่ แบ่งเบาภาระ และความรับผิดชอบต่อผู้ที่เหมาะสมและมีความสามารถอย่างแท้จริง เพราะในความเป็นจริงแล้ว มนุษย์ไม่สามารถกระทำทุกอย่างได้เพียงลำพังหรือเชี่ยวชาญในทุกๆ เรื่อง ดังนั้นผู้บริหารจึงจำเป็นต้องนำหลักการบริหารจัดการมาใช้ในการกระจายอำนาจบริหารและหน้าที่ต่างๆ ซึ่งเรื่องนี้อิสลามได้ตระหนักและให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากตัวบทหลักฐานจากอัลกุรอานและวิถีปฏิบัติช่วงสมัยที่ท่านนบี ﷺ ยังมีชีวิตอยู่ในนครมะดีนะฮ์ ทั้งในรูปแบบมอบหมายให้รับผิดชอบงานเป็นรายบุคคลและกลุ่มคณะ

4. แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในรูปแบบการให้ความรู้พบว่า

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้องค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ
1. การเป็นอิหม่ามนำละหมาดใน โรงเรียนหรือชุมชน	- การส่งเสริมให้นักเรียนฝึกการเป็นอิหม่ามนำละหมาดใน โรงเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนก่อนออก บริการการเป็นอิหม่ามนำละหมาดสู่ชุมชน

<p>กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ</p>	<p>แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้องค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ</p>
	<p>- จัดการเรียนการสอนและฝึกอบรมสัปปุรุชมัศยิดเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารการเป็นอีมามแก่ชุมชน</p>
<p>2. การอะซานในมัศยิดโรงเรียนหรือ ชุมชน</p>	<p>- สร้างแรงจูงใจและการฝึกฝนให้นักเรียนมีทักษะในการทำหน้าทีอะซานในโรงเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การมีส่วนร่วมทำหน้าที่การอะซานเมื่อกลับสู่ชุมชนของตนเอง</p> <p>- จัดกิจกรรมอบรมด้านการละหมาดและการอะซานแก่ชุมชน</p> <p>- จัดกิจกรรมการแข่งขันการอะซานในโรงเรียนแล้วค่อยคัดเลือกนักเรียนที่อะซานไพเราะและถูกต้องลงพื้นที่ให้บริการอะซานแก่ชุมชนตามโอกาสต่างๆ</p>
<p>3. การบริการมัศยิดในโรงเรียนหรือ ชุมชน</p>	<p>- ให้ความรู้ความเข้าใจกับเยาวชนและผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับการบริการมัศยิดผ่านการศาสนาโอวาท (นาซีฮัต) และการพูดคุยตามโอกาสต่างๆ</p>
<p>4. การสอนคัมภีร์อัลกุรอานและ ศาสตร์ต่าง ๆ</p>	<p>- บริการสอนอัลกุรอานให้กับนักเรียนประจำหอพัก โดยจัดการสอนในรูปแบบของฮาลาเกาะห์</p> <p>- บริการสอนอัลกุรอานหลังละหมาดมักริบที่มัศยิด</p> <p>- บริการสอนอัลกุรอานที่มูค็อลลา (ศาลาละหมาด) ชุมชน สัปดาห์ละ 5 วัน</p> <p>- บริการสอนอัลกุรอานในชุมชนเฉพาะกลุ่มที่สนใจในวันหยุดทั้งรูปแบบการสอนปกติหรือการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19</p> <p>- บริการสอนชาวบ้านในชุมชนทุกวันอาทิตย์และสอนนักเรียนทั้งภาคกลางวันและกลางคืน ในช่วยสถานการณ์โควิดใช้วิธีการด้วยการลงเฝ้าดูอุปแทนการสอนแบบปกติ</p>
<p>5. การสอนคนที่ไม่รู้ผลผลิตสิ่งของ</p>	<p>- บริการสอนหลักสูตรระยะสั้นตามที่ชุมชนต้องการ เช่น หลักสูตรการทำขนม การทำอาหารพื้นบ้าน การสานเสื่อ</p>

กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ	แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้องค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ
	กระจุด เย็บทออวนประมง เป็นต้น - บริการสอนด้านอาชีพให้กับนักโทษในเรือนจำ เช่น งาน ศิลปะ งานสกรีน การทำกรอบรูปวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
6. การบริจาคทาน	- บริการด้วยวิธีการเชิญชวนญาติพี่น้องและผู้คนในชุมชน เพื่อการบริจาคทาน
7. การเลี้ยงดู (انفاق)	-
8) การสร้างความปรองดองระหว่าง เพื่อนมนุษย์	- บริการจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจวิธีการจัดการความ ขัดแย้งและการแก้ปัญหาตามหลักคำสอนอิสลาม - บริการจัดกิจกรรมให้ความรู้และการช่วยเหลือสร้างความ ปรองดองร่วมกันหน่วยงานท้องถิ่น - บริการปลูกฝังจิตสำนึกด้านความสำคัญของการสร้างความ ปรองดองระหว่างเพื่อนมนุษย์ผ่านการอ่านคุตบะฮ์
9. การใช้ให้ทำความดีและห้ามปราม การทำมาชัว	- บริการสังคมการใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามการทำ ความชัวผ่านการอ่านคุตบะฮ์วันศุกร์ วันอีดี และการ บรรยายธรรม
10. การช่วยเหลือคนขัดสนยากจน	- บริการช่วยเหลือคนขัดสนยากจนด้วยการจัดกิจกรรม อบรมการสร้างอาชีพและการพัฒนาตนเอง
11. การช่วยเหลือคนทุพพลภาพ	-
12. การขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนน หนทาง	- บริการด้วยวิธีการให้ความรู้ผ่านการอบรมและบอกให้เห็น ถึงคุณค่าของการขจัดสิ่งกีดขวางออกจากถนนหนทางและ การทำให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและชุมชน
13. การช่วยเหลือคนหูหนวก	
14. การอธิบายให้คนปัญญาอ่อน เข้าใจ	-บริการด้วยวิธีการจัดกิจกรรมให้ความรู้วิธีการสื่อสารกับ คนหูหนวกกับบุคลากรโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้สามารถ สื่อสารเข้าใจกันได้และง่ายต่อการเข้าช่วยเหลือคนหูหนวก
15. การนำทางคนตาบอด	- บริการอธิบายความรู้อิสลามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศอ ฮาบะฮ์ที่ตาบอด

<p>กิจกรรมการให้บริการสังคมมุสลิม เชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ</p>	<p>แนวทางการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามใน รูปแบบการให้องค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ</p>
<p>16. การทำความดีต่อปศุสัตว์และ บรรดาสัตว์ทั่วไป</p>	<p>-</p>

การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในรูปแบบการให้องค์ความรู้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะด้วยกับความรู้จะทำให้มนุษย์เข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องนำไปสู่การเป็นบ่าวที่มีความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา แนวทางการให้บริการบริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีประเด็นข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้และการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสงขลา สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา เครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และหน่วยงานด้านการให้บริการจิตอาสา และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน ที่สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาได้
2. การให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาในการช่วยเหลือกลุ่มต่างๆ เช่น คนยากจน ชัดสน เด็กกำพร้า คนทุพพลภาพ นอกจากการให้การช่วยเหลือด้วยเงินหรือทรัพย์สินแล้ว ควรให้การสนับสนุนด้านความมั่นคงในชีวิตด้วยการส่งเสริมหรือสร้างอาชีพ โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากคณะครูในโรงเรียน ปรชาญ์ชาวบ้านในชุมชน หรือหน่วยงานด้านส่งเสริมอาชีพ และให้มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างแท้จริง
3. สร้างเครือข่ายโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานช่วยเหลือด้านจิตอาสาในแต่ละชุมชนหรือในระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดความสะดวกในการทำงานและให้การช่วยเหลือได้อย่างทั่วถึง
4. โรงเรียนและชุมชนควรมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันเป็นประจำและต่อเนื่อง อาทิเช่น การบำเพ็ญประโยชน์ในเขตพื้นที่ชุมชน มัสยิด โรงเรียน โดยอาจจะกำหนดเป็นเดือนละครั้ง หรือกิจกรรมอื่นๆ ในทำนองนี้เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้มีจุดเชื่อมความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาและให้ง่ายต่อการทำงานร่วมกันตลอดไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ ยังถือว่าเป็นการศึกษาในภาพกว้างๆ ไม่ได้ลงลึกในกิจกรรมหรือการดำเนินการเชิงลึกในแต่ละประการ เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงในเชิงลึก น่าจะมีการเลือกศึกษาเฉพาะบางประการ เช่น ศึกษาการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในการให้การช่วยคนหูหนวก ตาบอด โดยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพหรือใช้วิธีการผสมวิธี เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการช่วยเหลือ ปัญหา อุปสรรค แนวทางการแก้ไข ตลอดจนการติดตามการดำเนินการ วิธีดังกล่าวนี้สามารถนำไปศึกษากับการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม 16 ประการ

2. ควรมีการศึกษาโรงเรียนกรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลาม เพื่อศึกษาถึงรูปแบบ วิธีการทำงาน หรือปัจจัยต่างๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จเพื่อเป็นกรณีตัวอย่างที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างหรือประยุกต์ใช้กับบริบทของการให้บริการสังคมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามในพื้นที่อื่นๆ

3. จากผลการวิจัยครั้งนี้ ได้แนวทางการให้บริการบริการสังคมเชิงจิตอาสาของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลาทั้งสิ้น 83 แนวทาง ควรมีการนำแนวทางเหล่านี้ไปศึกษาถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือมีการประเมินผลว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

บรรณานุกรม

หนังสือ

- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. 2555. สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ. กรุงเทพฯ: วีพรีนท์.
- ธิดาชนก วงศ์พิทักษ์ และชญญา ลีศัตร์พ่าย. 2556. ปัจจัยจิตสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมจิตอาสาของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์ มกราคม - มิถุนายน 2556). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- บุญชม ศรีสะอาด. 2545. การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปิ่นกนก วงศ์ปิ่นเพ็ชร, วิมล เหมือนคิด และชญญา ลีศัตร์พ่าย. 2553. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตอาสาของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ (วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์ มกราคม - มิถุนายน 2553). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอานปีอิหฺเราะฮ์ศักราช 1419 แปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย.
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543. (2543). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 117 ตอน 14ก หน้า 13.
- มานพ วงศ์เสงี่ยม. 2551. ปทานุกรมอาหรับ-ไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมานพ วงศ์เสงี่ยม.
- วัลย์รักษ์ บุญภา. 2553. กระบวนการสร้างจิตอาสาคุณธรรมการชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ไทรอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- อับดุลฮาгим วันแอะเลาะ. มปป. จริยธรรมของอิสลาม. กรุงเทพฯ: มานพ วงศ์เสงี่ยม.
- อุษมาน อิดริส. ม.ป.ป. อิสลามกับวันอีด ม.ป.ท. สำนักงานความร่วมมือเพื่อเผยแพร่และสอนอิสลาม อีร์-ร็อบวะฮ์ กรุงริยาด ซาอุดีอาระเบีย.
- 'Abu Dawud. 2009-1430. Sunan 'Abi Dawud (سنن أبي داود). Dimishq: Dar al-Risalah al-'Aalamiyyah.
- 'Abu Dawud, Sulaiman Bin Asyath. (n.d.). Sunan 'Abi Dawud (سنن أبي داود). Beirut: al-Maktabah al-Asriyyah.
- al-Azim Abadi, Muhammad Asyraf Amir. (1415). Aun al-Ma'bud Syarh Sunan Abi Dawud (عون المعبود شرح سنن أبي داود). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- al-Bukhari, Muhammad Ismail. 1421-2001. **Sohih al-Bukhari (صحيح البخاري)** Jiddah: Dar Tuk al-Najah.
- Al-Bukhariy, Muhammad bin Isma'IL. (1422). Sahih al-Bukhariy (صحيح البخاري). s.l.: Dar Tauqu al-Najat.

- al-Dhihlawiy, Abdulhaq Saifuddin. 92014-14350. Lam-at al-Tankih fi Syarh Misykat al-Masabih (لمعات التنقيح في شرح مشكاة المصابيح). Damascus: Mu-assasah al-Risalah
- al-Hakim. (2002/1422). al-Mustadrak ala al-Sahihayn (المستدرک علی الصحیحین). Bairut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Harariy, Muhammad al-Amin. (2018-1439). Syarh Sunan Ibn Majah (شرح سنن ابن ماجه). Jedda: Dar al-Minhaj.
- al-Khalil, Ibn Ahmad bin Amr al-Farahidiy. (n.d.). al-Ian (العین). n.p.: Dar wa Muktabah al- Khudhair, Zuhair al-Harb. (n.d.). Syarh Kitab al- Ilm li Abi Khaisamah (شرح كتاب العلم لأبي خيثمة). (n.p.). al-Maktabah al-Syamilah.
- Al-Munawiy, Muhammad Abdurra-uf. 1356. Faidh al- Qadir (فيض القدير). Al-Qahirah (Cairo): Maktah al-Tijariyah al-Kubra.
- al-Nawawiy, Yahya bin Syaraf. (1417-1996). Syarh Sohih Muslim (شرح صحيح مسلم). Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabiyy.
- _____ (n.d.). Al-Majmu Syarh al-Muhazzab (المجموع شرح) al-Sa'uwdiy: Maktabah al-'Arshad (Muhammad Najib al-Muti'iy).
- al-Nawawiy, Yahya bin Syaraf. (1417-1996). Syarh Sohih Muslim (شرح صحيح مسلم).
- al-Nawawiy. 1994-1415. Sahih Muslim bi Sharh al-Nawawiy (صحيح مسلم بشرح النووي). al-Qahirah: Dar al-Hadith.
- al-Nawawiy. (n.d.). Kitab al-Majmua' ((كتاب المجموع)). al-Sa'uwdiy: Maktabah al-'Arshad (Muhammad Najib al-Muti'iy).
- al-Qardhawiy, Usuf. (2012/1432). Malamih al-Mujtama' al-Muslim
- al-Tabariy. (2001/1422). Tafsir al-Tabariy (تفسير الطبري). al-Qahirah: Markaz al-Bahur wa al-Dirasat al-'Arabiyyah wa al-'Islamiyyah.
- al-Tirmidhiy, (1996). al-Jamia al-Kabir li al-Tirmidhiy (الجامع الكبير للترمذي). Bairut: Dar al-Gharab al-'Islamiyy.
- al-Qurtubiy, Abu Abdillah Muhammad Bin Ahmad. (1384-1964). Tafsir al-Qurtubiy (تفسير القرطبي). Al-Qahirah (Cairo): Dar al-Kutub al-Misriyyah.
- al- Razi, Muhammad Umar. (1442). Tafsir al- Razi (تفسير الرازي). Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabiyy.
- al- Sa-atiy, Ahmad Abdurrahman. 2009. Al-Fath al-Rabbaniy li Tartib Musnad al-Imam Ahmad Bin Hanbal (الفتح الرباني لترتيب مسند الإمام أحمد بن حنبل الشيباني). Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabiyy.

- al- Saharanfuriy, Khalil Ahmad. (2006-1427). Baz al-Majhud Syarh Sunan Abi Dawud (بذل المجهود شرح سنن أبي داود). India: Markaz al-Syaikh Abi al-Hasan al-Nadwiyy.
- al-Tabariy. (2001/1422). Tafsir al-Tabariy (تفسير الطبري). al-Qahirah: Markaz al-Bahur wa al-Dirasat al-'Arabiyyah wa al-'Islamiyyah.
- Ibn Daqiq al-Eid, Muhammad Ali. (2003-1424). Syarh al-Arba-in al-Nawawiyah (شرح الأربعين النووية). al-Qahirah (Cairo): Muassasah al-Raiyan.
- 'Ibn Faris bin Zakariyya, 'Abi al-Husain 'Ahamad. (n.d.). Mu'jam Maqayees al-Lughah (معجم مقاييس اللغات), Vol.3. Beirut: Dar al-Jail Publisher.
- Ibn Faris, Ahmad al-Razi. (1979-1399). Maqayis al-Lughah (مقاييس اللغة). Beirut: Dar al-Fikr.
- 'Ibn Hajr al-'Asqalaniy, 'Abu al-Fadl 'Ahmad Bin 'Aliy Bin Muhammad Bin 'Ahmad. (2004-1424). Fath al-Bariy Sharh Sahih al-Bukhariy (فتح الباري شرح صحيح البخاري). al-Qahirah: Dar al-Hadith.
- 'Ibn Kathir, Ismail Umar. (1999-1420). Tafsir 'Ibn Kathir (تفسير ابن كثير). n.p.: Dar al-Taiyyibah.
- Ibn Khaldun, Abdurrahman Muhammad. (1988-1408). Tarikh Ibn Khaldun (تاريخ ابن خلدون). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- Ibn Raslan, Ahmad Husain. (2016-1437). Syarh Sunan Abi Dawud (شرح سنن أبي داود). al-Faiyum Dar al-Falah.
- Muhammad Bu al-Ajfan. 1977. al-Nizam al-Iqtisadi Fi al-Islam (النظام الاقتصادي في الإسلام). Tunisia: al-Hayah al-Thaqafiyah.
- Muhammad Musa Yusuf. 1954-1373. Fiqh al-Kitab Wa al-Sunnah al-Buyu' Wa al-Mu'amalat al-Maliyah al-Mu'asirah (فقه الكتاب والسنة البيوع والمعاملات). (المالية المعاصرة). al-Qahirah (Cairo): Dar al-Kitab al-Arabi.

เว็บไซต์

<https://www.dorar.net> - สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2563

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล นายพิชากรณ จินดา
รหัสประจำตัวนักศึกษา 6220430004

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา	2542 (สาขา นิเทศศาสตร์)
ประกาศนียบัตรบัณฑิตสาขาทางการสอน	มหาวิทยาลัยทักษิณ	2545
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต	มหาวิทยาลัยทักษิณ	2553 (การบริหารการศึกษา)

รางวัลเกียรติคุณที่ได้รับ

- รางวัล "ผู้บริหารดีเด่น" ประจำปี 2552 สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน
- รางวัล "ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนดีเด่น" ประจำปี 2564 กระทรวงศึกษาธิการ

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

- ผู้อำนวยการ โรงเรียนวิทยาสรรค์ศึกษา อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา
- คณะกรรมการบริหาร เขตการศึกษา ที่ 8 สมาคมคุรุสัมพันธ์อิสลามแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- หัวหน้าคณะกรรมการบริหารหน่วยสอบที่ 61 สมาคมคุรุสัมพันธ์อิสลามแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

พิชากรณ จินดา. (2564). "สังคมไทยมุสลิม: ความหมายและโครงสร้าง". บทควมวิจัย นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ครั้งที่ 6 ประจำปี 2564

หัวข้อ “อิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาในยุคโควิดและหลังโควิด: ประสบการณ์ ความท้าทาย ร่วมกันของมนุษยชาติ”.

นายทิชากรณ์ จินดา และซาฟีอี อาดำ. (2566). “การประยุกต์ใช้จิตสาธารณะตามหลักการอิสลาม” บทความวิจัย ได้รับการพิจารณาเห็นชอบตีพิมพ์ใน วารสาร อัล-นूर บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ปีที่ 18 ฉบับที่ 34 (จ.ที่ 1 / 2566 ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน 2566).

นายทิชากรณ์ จินดา และซาฟีอี อาดำ. (2566). “การศึกษาแนวทางการให้บริการสังคมมุสลิมเชิงจิตอาสาแบบอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา” บทความวิจัย ได้รับความเห็นชอบตอบรับการตีพิมพ์ใน วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน 2566.